

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας

Πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών, Αρχαίος Κόσμος: Ιστορία και
Αρχαιολογία

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Τίτλος εργασίας:

*«Η Πειρατεία στην Αρχαία Μεσόγειο: Από την Αρχαϊκή έως την
Ελληνιστική περίοδο»*

Όνοματεπώνυμο φοιτητή: Νάκης Ερρίκος

Αριθμός Μητρώου: 100059

Επιβλέπων: Αναπλ. Καθηγητής Ηλίας Κουλακιώτης

Μέλη εξεταστικής επιτροπής: Καθηγητής Ιωάννης Τζαμτζής

Επικ. Καθηγητής Άγγελος Ζάννης

Ιωάννινα 2025

Περιεχόμενα

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α.....	8
ΤΑ ΠΡΩΙΜΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΠΕΙΡΑΤΕΙΑΣ.....	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.....	14
Ο ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΤΗ.....	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.....	19
ΑΡΧΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (800-500 π.Χ.).....	19
Ομηρική εποχή.....	20
Κρήτη και Τάφος.....	22
Πειρατεία Ελλήνων αποίκων.....	22
Σάμος.....	23
Ετρούσκοι/Τυρρηνοί.....	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ.....	29
ΚΛΑΣΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (500-323 π.Χ.).....	29
Περίοδος Αθηναϊκής Ηγεμονίας.....	30
Πελοποννησιακός Πόλεμος.....	32
Αντίποινα.....	35
Στρατηγοί και πειρατεία τον 4 ^ο αι.π.Χ.....	36
Θύματα πειρατών κατά τον 4 ^ο αι.π.Χ.....	37
Πειρατικές ενέργειες Αθηναίων και Μακεδόνων.....	38
Δυτική Μεσόγειος.....	40
Antium και Ιταλική πειρατεία.....	41
Ετρούσκοι.....	41
Καταστολή της πειρατείας στην Κλασική περίοδο.....	42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε.....	46
ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (323-31 π.Χ.).....	46
Πειρατές ως μισθοφόροι.....	46
Ο Δημήτριος Πολιορκητής και η πολιορκία της Ρόδου.....	47

Ανδρων.....	50
Αμεινίας.....	50
Δικαίαρχος.....	50
Γαλάτες μισθοφόροι.....	52
Νίκανδρος.....	53
Οι Μαμερτίνοι.....	54
Αντίποινα κατά την Ελληνιστική περίοδο.....	56
Η εξωτερική πολιτική των Αιτωλών: Ληστείες, επιδρομές και διπλωματία.....	57
Εμπόριο και πειρατεία.....	61
Η συμβολή της Ρόδου στην ανάπτυξη του υπερπόντιου εμπορίου.....	62
Η προστασία των εμπορικών δραστηριοτήτων στον Εύξεινο Πόντο.....	63
Η διακίνηση δούλων και η πειρατεία κατά την Ελληνιστική εποχή.....	64
Απόδοση λύτρων κατά την Ελληνιστική περίοδο.....	65
Η Ρόδος και η καταστολή της πειρατείας.....	66
Οι σχέσεις της Ρόδου με τις πόλεις της Κρήτης.....	68
Πολύ σύντομη αναφορά συγκριτικά με τη σημασία των Κρητών πειρατών.....	70
Δυτική Θάλασσα (Αδριατική και Ρώμη).....	71
Ρωμαϊκή πολιτική και Ιλλυριοί: η επέμβαση της Ρώμης στα ανατολικά ζητήματα.....	72
Η καταπολέμηση της πειρατείας στην ύστερη Respublica (έως το 67 π.Χ.).....	75
Quintus Metellus.....	75
Η συμβολή του Διοδότου στην ανάπτυξη της πειρατείας στην Κιλικία.....	75
Η πρώτη ρωμαϊκή επιχείρηση κατά των Κιλικίων: Ο Marcus Antonius ο Ρήτορας και η προσπάθεια καταστολής της κιλικιακής πειρατείας.....	76
L. Licinius Lucullus: Οι στρατιωτικές ενέργειες του Λούκουλλου εναντίον του Μιθριδάτη.....	77
Ο Μιθριδάτης και οι πειρατές της Ανατολίας.....	78
L. Licinius Murena και οι επιχειρήσεις στην Ασία.....	79
Publius Servilius Vatia και η εκστρατεία κατά των Κιλικίων πειρατών.....	80
Ο Σερτώριος: Συμμαχίες επαναστατών και πειρατών.....	83
M. Antonius Creticus: Η αποτυχημένη εκστρατεία κατά της Κρήτης.....	84
Quintus Caecilius Metellus Creticus και η ρωμαϊκή κατάκτηση της Κρήτης.....	85
Ο Ιούλιος Καίσαρας και η αιχμαλωσία του από πειρατές.....	87
Η πειρατεία και η αναγκαιότητα της εκστρατείας του Πομπήιου.....	87
Ο κίνδυνος λιμού και η εκστρατεία του Πομπήιου κατά των πειρατών.....	88
Στρατηγική, επιείκεια και η ενσωμάτωση των πειρατών.....	90
Από την εκστρατεία του Πομπήιου στην Ηγεμονία.....	91
Η απειλή των πειρατών υπό τον Gabinus.....	92
Εμφύλιος πόλεμος και συνέχιση της πειρατείας.....	92

Ο ρόλος των πειρατών και η στρατηγική του Σέξτου Πομπήιου κατά τον Σικελικό Πόλεμο	93
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ	95
Η ΑΝΑΜΕΙΞΗ ΤΩΝ ΠΕΙΡΑΤΩΝ ΣΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ	95
Ο Δημοσθένης για την πειρατεία	95
Ο Πολύβιος για την πειρατεία	97
Οι Αιτωλοί στον Πολύβιο: Πειρατεία, ληστεία και η κατασκευή της εικόνας τους	97
Πολύβιος και Νάβις: Τύραννος, πειρατεία και οι πολιτικές συμμαχίες	97
Αιτωλική πειρατεία και λεηλασία	98
Ο Κικέρων για την πειρατεία	100
Λεξιλόγιο	100
Verres και πειρατές	101
Verres: Πραίτορας και πειρατής της Σικελίας	101
Ο πραίτορας και οι πειρατές	102
Πομπήιος και πειρατές: Από την απειλή στην ασφάλεια της Μεσογείου	104
Μετά τον Πομπήιο: Η πειρατεία και η ρητορική του Κικέρωνα	105
Η πειρατεία σύμφωνα με τον Στράβωνα: Αιτίες, συνέπειες και θαλασσοκρατία	106
Η λογοτεχνική εικόνα του πειρατή στη ρωμαϊκή και ελληνική μυθιστοριογραφία	108
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ	110
ΤΥΠΟΙ ΠΕΙΡΑΤΙΚΩΝ ΠΛΟΙΩΝ	110
Ημιολία	110
Μυοπάρων	111
Λέμβος	111
Λιβυρνίς	112
Επακτρίς	112
Επακτροκέλης	113
Κέλης	113
Ακάτιον	114
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	115
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	116

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

EA: El-Amarna Letter

IG: Inscriptiones Graecae

KBo: Keilschrifttexte aus Boghazköy

KRI: Karnak Inscription (Manassa, C., *The Great Karnak Inscription of Merneptah: Grand strategy in the 13th Century BC*, Yale Egyptological Studies 5, 2003)

M.R.R.: The Magistrates of the Roman Republic

RSL: Ras Shamra Letter

SEG: Supplementum Epigraphicum Graecum

SIG: Sylloge Inscriptionum Graecarum

ML: Meiggs, R., & Lewis, D. M., *A Selection of Greek Historical Inscriptions to the End of the Fifth Century B.C.*, Oxford, 1988

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πειρατεία υπήρξε ένα διαρκές και πολυδιάστατο φαινόμενο του αρχαίου μεσογειακού κόσμου, που επηρέασε την οικονομία, την πολιτική και τις κοινωνικές ισορροπίες από την Αρχαϊκή έως και την Ελληνιστική περίοδο. Δεν αποτελούσε μόνον μία εγκληματική δραστηριότητα, αντιθέτως συνιστούσε μορφή θαλάσσιας ισχύος, οικονομικής επιβίωσης και επιρροής στις πολιτικές εξελίξεις, ενώ η αντίληψη γι' αυτήν μεταβαλλόταν συχνά, ανάλογα με τις συνθήκες της εκάστοτε ιστορικής περιόδου. Η μελέτη του πειρατικού φαινομένου δεν περιορίζεται στην ναυτική, στρατιωτική και εμπορική ιστορία της Μεσογείου, αλλά φανερώνει επίσης τον τρόπο με τον οποίο οι αρχαίοι αντιλαμβάνονταν τη νομιμότητα και την εξουσία.

Η παρούσα εργασία παρουσιάζει την εξέλιξη της πειρατείας στην λεκάνη της Μεσογείου εστιάζοντας στη σχέση με τις πολιτικές, οικονομικές και στρατιωτικές συνθήκες που την γέννησαν. Η μεθοδολογική προσέγγιση στηρίζεται στην ανάλυση φιλολογικών και ιστορικών πηγών με στόχο τη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης εικόνας του φαινομένου.

Αρχικά, υπογραμμίζονται και διερευνώνται τα πρώιμα ιστορικά τεκμήρια της πειρατείας, με έμφαση στη δράση των λεγόμενων *Λαών της θάλασσας* και στις επιθέσεις που εξαπέλυσαν εναντίον των Φαραώ της Αιγύπτου. Εν συνεχεία, εξετάζεται η ετυμολογική και εννοιολογική διάσταση του όρου *πειρατής* τόσο στην ελληνική όσο και στη λατινική γλώσσα. Στο ελληνικό λεξιλόγιο, ο όρος απαντά συχνά υπό την μορφή της λέξης *ληστής*, γεγονός που καθιστά αναγκαία την προσεκτική ανάλυση των κειμένων και των προθέσεων του εκάστοτε αρχαίου συγγραφέα, ώστε να διασφαλιστεί η ακριβής απόδοση του νοήματος και του ιστορικού πλαισίου στο οποίο εντάσσεται.

Για την Αρχαϊκή εποχή, η έρευνα επικεντρώνεται στα Ομηρικά έπη, όπου η πειρατεία παρουσιάζεται ως δραστηριότητα θεμιτή, συνδεδεμένη με δόξα και πλούτο. Παράλληλα, αναλύονται οι περιπτώσεις των Ελλήνων αποίκων, κυρίως στη δυτική Μεσόγειο, της Κρήτης, της Τάφου και της Σάμου, ως χαρακτηριστικά παραδείγματα κοινοτήτων με έντονη πειρατική δραστηριότητα. Ωστόσο, αυτό που διαφαίνεται για την περίοδο αυτή, είναι τα δυσδιάκριτα όρια μεταξύ της πειρατείας και του πολέμου.

Η Κλασική εποχή προσεγγίζεται μέσα από την περίοδο της αθηναϊκής ηγεμονίας και των συνεπειών της στη θαλάσσια ασφάλεια. Επιπλέον αναφέρονται τα αντίποινα, που ουσιαστικά νομιμοποιούν τις πειρατικές/ληστρικές επιδρομές, τα θύματα των πειρατών, οι προσπάθειες καταστολής του φαινομένου, όπως επίσης και ορισμένοι στρατηγοί που ενήργησαν με πειρατικό τρόπο, αναδεικνύοντας τη στενή σχέση ανάμεσα στη νόμιμη στρατιωτική δράση και την πειρατική επιδρομή. Μέσα από τις μαρτυρίες του Θουκυδίδη και τους λόγους του Δημοσθένη, διερευνάται η πολιτική διάσταση της πειρατείας και ο ρόλος των πειρατών, οι οποίοι δεν απειλούσαν μόνο τις θαλάσσιες εμπορικές οδούς αλλά και τις ισορροπίες στο Αιγαίο.

Για την Ελληνιστική περίοδο, η ανάλυση επικεντρώνεται στη μετατροπή των πειρατών σε μισθοφόρους, που συχνά υπηρετούσαν ελληνιστικούς ηγεμόνες ή ανεξάρτητες δυνάμεις. Παράλληλα, εξετάζεται η στενή σχέση ανάμεσα στο εμπόριο και την πειρατεία, καθώς η εμπορική επέκταση και η πολιτική αστάθεια ευνόησαν την δράση πειρατικών ομάδων με σχεδόν κρατικά χαρακτηριστικά. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται

στην αντιπειρατική δράση της Ρόδου, η οποία ανέπτυξε ισχυρό ναυτικό και σύστημα προστασίας των θαλάσσιων οδών. Επιπλέον, υπογραμμίζεται η δράση των Ιλλυριών πειρατών και η σύγκρουσή τους με τη Ρώμη, που οδήγησε στις πρώτες ρωμαϊκές επεμβάσεις στην ανατολική Μεσόγειο, έχοντας ως πρόφαση την καταστολή του φαινομένου. Η μελέτη ολοκληρώνεται με τις προσπάθειες των Ρωμαίων διοικητών να καταστείλουν την πειρατεία, με αποκορύφωμα την εκστρατεία του Πομπήιου εναντίον των Κιλικών, έως τον Σικελικό πόλεμο, γεγονότα που σηματοδοτούν την τελική καταστολή της οργανωμένης πειρατείας στη Μεσόγειο.

Στο πλαίσιο της έρευνας, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις μαρτυρίες ιστορικών και γεωγράφων, όπως ο Πολύβιος, ο Κικέρων και ο Στάβων, οι οποίοι προσφέρουν πολύτιμες πληροφορίες για τη συμμετοχή των πειρατών στα πολιτικά δρώμενα και την αλληλεπίδρασή τους με τα κράτη της εποχής. Μέσα από τις περιγραφές τους, η πειρατεία εμφανίζεται όχι μόνο ως απειλή, αλλά και ως στοιχείο της πολιτικής σκηνής, ικανό να επηρεάσει συμμαχίες και πολεμικές συγκρούσεις. Αναλύονται επίσης, οι τύποι των πειρατικών πλοίων, από τα ευέλικτα μονόκωπα σκάφη της αρχαϊκής περιόδου έως τα ταχεία πλοία των ελληνιστικών χρόνων, που αντικατοπτρίζουν τις μεταβαλλόμενες ανάγκες της θαλάσσιας πολεμικής τακτικής.

Στόχος της εργασίας είναι να αναδείξει την πειρατεία ως πολυσύνθετο φαινόμενο που συνδυάζει κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές πτυχές, και να καταδείξει πώς οι αρχαίες κοινωνίες άλλοτε την εκμεταλλεύονταν και άλλοτε την καταδίωκαν, ανάλογα με τις ανάγκες της ισχύος και του εμπορίου. Μέσα από την διεπιστημονική προσέγγιση των πηγών επιχειρείται η αποτύπωση της πειρατείας ως αναπόσπαστου παράγοντα της ιστορικής εξέλιξης του μεσογειακού κόσμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α

ΤΑ ΠΡΩΙΜΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΠΕΙΡΑΤΕΙΑΣ

Η ακριβής χρονολόγηση της εμφάνισης της πειρατείας είναι πρακτικά αδύνατη, καθώς το φαινόμενο πιθανώς αναπτύχθηκε σχεδόν παράλληλα με την ίδια την ναυσιπλοΐα. Ορισμένοι μελετητές τοποθετούν τις απαρχές της στο Αιγαίο και τις Κυκλάδες κατά την Πρωτοχαλκή ΠΧ II περίοδο (3000-2300 π.Χ.)¹, ενώ άλλοι υποστηρίζουν ότι εκείνη την εποχή δεν θα μπορούσε να υπάρξει πειρατεία δίχως αναγνωρισμένους νόμους και κανόνες για τις θαλάσσιες επικοινωνίες².

Το Αιγαίο, λόγω του μεγάλου αριθμού νησιών που περικλείει, υπήρξε σημαντικό θέατρο συγκρούσεων σε επιχειρήσεις πειρατείας, ιδιαίτερος σε περιόδους παρακμής των ναυτικών δυνάμεων. Οι μικρές, βραχώδεις νησίδες της Μεσογείου παρείχαν τις ιδανικές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη πειρατικών ενεργειών, διότι μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν τόσο για την ληστεία των εμπορικών πλοίων, όσο και ως βάσεις/ορμητήρια για την λεηλασία της όμορης ενδοχώρας³.

Πενιχρά εμφανίζονται τα επιγραφικά στοιχεία που αφορούν την πειρατεία πριν την πρώτη χιλιετία. Ίσως οι απαρχές της να βρίσκονται στην δεύτερη χιλιετία, με βάση αιγυπτιακά έγγραφα που περιγράφουν λαούς να επιχειρούν ναυτικές επιθέσεις και να λεηλατούν τις ακτές του Λιβάνου, της Κύπρου και της Αιγύπτου⁴. Το χερσαίο εμπόριο ήταν επικίνδυνο λόγω των ληστών, οι οποίοι έβρισκαν καταφύγιο σε τραχύ, ανώμαλο έδαφος και στα βουνά. Όταν αναπτύχθηκε το εμπόριο μεταξύ νήσων και χερσαίας χώρας, αυξήθηκαν τα πειρατικά φαινόμενα⁵. Τα αρχεία της Αιγύπτου και των λαών της Εγγύς Ανατολής επιβεβαιώνουν ότι τα πλοία μετέφεραν πολύτιμα αγαθά, πλέοντας μεταξύ Κύπρου, Λιβάνου και Αιγύπτου περί το 1200 π.Χ.⁶.

Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, ο πρώτος στην ιστορία που απέκτησε μέγα ναυτικό και θαλασσοκράτηση, «καθαρίζοντας» τις θάλασσες από τους πειρατές, είναι ο Μίνωας, ο κυβερνήτης της Κρήτης⁷. Με βάση τη μυθολογική παράδοση, οι Αθηναίοι κατέβαλαν κάποτε φόρο στην Κνωσσό, γεγονός που συνδέεται με τον Μίνωα και τον

¹ Renfrew 1972, 398.

² Broodbank 2000, 410.

³ Ormerod 1924, 22.

⁴ De Souza 1999, 16-17, όπου αναφέρεται ότι για την Εποχή του Χαλκού δεν διαθέτουμε σαφή στοιχεία που να τεκμηριώνουν την ύπαρξη πειρατείας, ούτε και εντοπίζεται σαφής ορολογία που να την περιγράφει. Όμως, εάν η πειρατεία ορίζεται ως η ένοπλη ληστεία, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης πλοίων, τότε πρέπει να τοποθετηθεί στα τέλη της Εποχής του Χαλκού στην αρχαία Μεσόγειο, De Souza & Arnaud 2017, 290.

⁵ Schroder 2008, 9, αυτό φαίνεται από τα ευρήματα οψιανού της Μήλου που βρέθηκαν στο σπήλαιο Φράγγι της Αργολίδος. Ίσως η πειρατεία υπήρξε σε κάποια μορφή και στην Νεολιθική Εποχή, όταν κατοικήθηκαν τα νησιά της Μεσογείου για πρώτη φορά.

⁶ De Souza 1999, 15.

⁷ Θουκ. 1.4: *Μίνως γὰρ παλαιάτατος ὢν ἀκοῆ ἴσμεν ναυτικὸν ἐκτήσατο καὶ τῆς νῦν Ἑλληνικῆς θαλάσσης ἐπὶ πλείστον ἐκράτησε καὶ τῶν Κυκλάδων νήσων ἤρξεν τε καὶ οἰκιστὴς πρῶτος τῶν πλείστων ἐγένετο, Κᾶρας ἐξέλασας καὶ τοὺς ἐαυτοῦ παῖδας ἡγεμόνας ἐγκαταστήσας· τό τε ληστικόν, ὡς εἰκός, καθήρει ἐκ τῆς θαλάσσης ἐφ' ὅσον ἐδύνατο, τοῦ τὰς προσόδους μᾶλλον ἰέναι αὐτῷ.*

μύθο του Θησέα⁸. Ωστόσο, η θαλασσοκρατία του κυβερνήτη της Κρήτης, όπως περιγράφεται στην ιστορία του Θουκυδίδη, έχει απορριφθεί από κάποιους σύγχρονους μελετητές, επειδή αντανάκλα περισσότερο την Αθηναϊκή Ηγεμονία του πέμπτου αιώνα, η οποία κατέστειλε σε μεγάλο βαθμό τις πειρατικές ενέργειες της εποχής και μερίμνησε για την ασφάλεια της ναυσιπλοΐας⁹.

Η πρωϊότερη, ενδεχομένως, εμφάνιση πειρατικών δραστηριοτήτων στην Μεσόγειο τοποθετείται στις επιδρομές και στις λεηλασίες των λεγόμενων *Λαών της θάλασσας*. Η λεηλασία της Αιγύπτου από τον Οδυσσέα είναι αναχρονισμός προγενέστερων εγγράφων για τις επιθέσεις των λαών αυτών στο Δέλτα του Νείλου, αλλά και εγγράφων των Χετταίων για τις επιδρομές των *Lukka* και εκείνων που ήταν συνασπισμένοι με τους *Ahhiyawa*¹⁰. Η εμφάνιση των Λαών της θάλασσας θεωρείται απόρροια της γενικότερης κρίσης που χτύπησε την ανατολική Μεσόγειο στα τέλη της Εποχής του Χαλκού και στις αρχές της Εποχής του Σιδήρου. Αποτελούν μεταναστευτικό πληθυσμό, προερχόμενοι από το δυτικό Αιγαίο και την Ανατολία, οι οποίοι αναγκάστηκαν να μετακινηθούν εξ αιτίας της κατάρρευσης του Μυκηναϊκού πολιτισμού¹¹ και των συνεπειών του Τρωϊκού πολέμου¹².

Ο πρώτος που ερεύνησε την μεταναστευτική θεωρία είναι ο Gaston Maspero (*The Struggle of the Nations: Egypt, Syria and Assyria*, 1897). Η αρχική μετανάστευση των Λαών της θάλασσας οφείλεται σε δύο προγενέστερες. Οι Ιλλυριοί, κινούμενοι από την βόρεια Ευρώπη νοτιότερα και ανατολικότερα, μετακίνησαν αρκετούς πληθυσμούς των Βαλκανίων, ανάμεσά τους Δωριείς και Φρύγες, με τους πρώτους να διεισδύουν στην κυρίως Ελλάδα, περνώντας τον Όλυμπο και την Πίνδο, ενώ οι Φρύγες, διασχίζοντας τον Βόσπορο και την Προποντίδα, κατευθύνθηκαν προς το εσωτερικό της Μικράς Ασίας¹³. Αυτή η κατάσταση πυροδότησε μια τρίτη μετακίνηση των προηγούμενων κατοίκων των παραπάνω περιοχών, κυρίως από την δυτική Ανατολία, η οποία οδήγησε σε μια σειρά αντιδράσεων με τελικό αποτέλεσμα τις ανεπιτυχείς προσπάθειες να εισβάλουν στην Αίγυπτο, ακολουθούμενες από την εγκατάσταση των Φιλισταίων (*Peleset*) κατά μήκος της νότιας ακτής της Χαναάν¹⁴.

⁸ Πλούτ., *Θησ.* 16-19.

⁹ Hitchcock 2018, 2.

¹⁰ Ο.π., 5.

¹¹ Ο.π., 1-2, καθώς ο Μυκηναϊκός έλεγχος των εμπορικών δρόμων κατέρρευσε και τα μυκηναϊκά ανάκτορα εγκαταλείφθηκαν, η Κρήτη έγινε ευάλωτη στην πειρατεία, συνυπολογίζοντας τα γεωγραφικά και τοπογραφικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν τις ακτογραμμές της. Απροστάτευτες, βραχώδεις, με φυσικά λιμάνια και ακρωτήρια είναι μερικά στοιχεία που παρέχει η νήσος και βοήθησαν στην ανάπτυξη της πειρατείας. Παραλιακοί οικισμοί και πεδιάδες δέχονταν επιθέσεις, κυρίως τη νύχτα, καίγονταν και ερημώνονταν. Οι κάτοικοι αναγκάζονταν να κινηθούν προς την ενδοχώρα προκειμένου να αμυνθούν καλύτερα. Οι Λαοί της θάλασσας παρουσιάζονται ως πειρατικές φυλές, που λεηλάτησαν ορισμένα από τα μεγάλα κέντρα της Μεσογείου στα τέλη της Εποχής του Χαλκού.

¹² Killebrew & Lehman 2013, 2. Βλ. επ. Killebrew 2005, 34.

¹³ Maspero 1897, 461.

¹⁴ Ο.π., 461-464, ήταν μάλλον η εισβολή των Φρυγών που έδωσε ώθηση να εμφανιστούν στην ανατολική Μεσόγειο οι λαοί *Pulasati/ Peleset, Zakkala/ Zekker; / Tjekker; , Shagalasha, Danauna* και *Uashasha*. Κάποιοι απ' αυτούς βρίσκονταν ήδη στη Συρία και έλαβαν μέρος στις εκστρατείες εκεί. Οι Φιλισταίοι (*Pulasati/ Peleset*) ηγούνταν αυτής της κίνησης και ήταν εξ ίσου ικανοί ναύτες και στρατιώτες. Ξεχώριζαν από τους υπόλοιπους Λαούς της θάλασσας, λόγω του κράνους τους, το οποίο δενόταν στο πηγούνι με δύο λωρίδες και καλυπτόταν με φτερά. Το επάνω μέρος του σώματός τους προστατευόταν από στρώσεις δέρματος ή κάποιο άλλο πυκνό υλικό, και κάτω απ' αυτό έφεραν περιζώμα. Τα πόδια τους

Οι επιθέσεις των Λαών της θάλασσας εναντίον των Αιγυπτίων υπήρξαν αρκετές μεταξύ 14^{ου} και 12^{ου} αι. π.Χ. Οι κύριες προσπάθειες εισβολής απαντούν τον πέμπτο χρόνο της βασιλείας του Μερνεφθά (*Merneptah*, 1213-1203 π.Χ.) και τον όγδοο χρόνο της βασιλείας του Ραμσή Γ' (1186-1155 π.Χ.). Εκτός από τους πολέμους με τους Φαραώ, οι Λαοί της θάλασσας ευθύνονται για την πτώση της Χεττιτικής αυτοκρατορίας στην Ανατολή¹⁵, τις καταστροφές των Μυκηναϊκών ανακτόρων, την πτώση της Τροίας¹⁶ και την ανάδυση των Φιλισταίων.

Όσον αφορά το πρώτο κύμα εισβολής την εποχή του Μερνεφθά (τέλη 13^{ου} αιώνα), οι τέσσερις Αιγυπτιακές πηγές που καταγράφουν την επίθεση των Λιβύων και των συνασπισμένων Λαών της θάλασσας είναι η μεγάλη επιγραφή του Karnak, η στήλη Άθλιβις/ Άθριβις/ Αθριβίς, της Κάτω Αιγύπτου (Athribis Stele), ο κίονας που βρίσκεται στο μουσείο του Καΐρου (Cairo Column) και ο Ύμνος της Νίκης. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι ο κυβερνήτης της Λιβύης, *Meryry / Meryey*, εισέβαλε στο έδαφος, που ονομάζεται Tehenu, υποβοηθούμενος από τις συνασπισμένες δυνάμεις πέντε Λαών της θάλασσας. Αργότερα, οι Λίβυοι μαζί με τους ίδιους συμμάχους επιτέθηκαν στη βόρεια Αίγυπτο, από τα δυτικά, αλλά κατατροπώθηκαν στη μάχη του Perire το 1208 π.Χ.¹⁷. Οι πρώτοι στίχοι της επιγραφής Karnak ονομάζουν τους πέντε λαούς της θάλασσας: *Ekwesh, Teresh, Lukka, Sherden, Shekelesh*, βόρειοι επιδρομείς απ' όλους τους τόπους (KRI IV 2.12-14).

Οι *Lukka* είχαν την φήμη των θαλάσσιων επιδρομέων και μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως πειρατές της ανατολικής Μεσογείου¹⁸. Είναι γενικά αποδεκτό ότι οι *Lukka* ήταν κάτοικοι της Λυκίας, στη νοτιοδυτική Ανατολία, στα τέλη της Εποχής του Χαλκού. Γίνεται αναφορά σε αυτούς σε ένα από τα *El-Amarna letters* (EA 38), όπου τονίζεται ότι λεηλατούσαν και πραγματοποιούσαν επιδρομές στην Κύπρο και την Αίγυπτο τον 14^ο αι. π.Χ. Η επιστολή στάλθηκε από τον βασιλέα της Κύπρου (*Alasiya*) στον Φαραώ¹⁹. Επίσης γνωρίζουμε ότι οι *Lukka* που στρατολογήθηκαν από τους

ήταν άλλοτε γυμνά είτε φορούσαν σανδάλια. Έφεραν στρογγυλή ασπίδα με δύο λαβές και ήταν οπλισμένοι με χάλκινα σπαθιά, εγχειρίδια και δόρατα. Για τους Φιλισταίους βλ. Επίσης Killebrew & Lehman 2013, 1, σημ. 1, Moreu 2020, 1.

¹⁵ Sandars 1978, 10.

¹⁶ Killebrew & Lehman 2013, 24, η βασική πλοκή της Ιλιάδος αναφέρεται στον πόλεμο μεταξύ του ελληνικού συνασπισμού, υπό την ηγεσία των Μυκηναίων, και του ασιατικού- τρωικού συνασπισμού, στον οποίο συμμετείχαν περιοχές από την Παφλαγονία μέχρι και τη Λυκία. Αυτή η γεωπολιτική κατάσταση δεν σχετίζεται με την εποχή του Ομήρου αλλά αντανακλά τον διαχωρισμό των δύο μεγαλύτερων δυνάμεων του Αιγαίου τον 13^ο αι. π.Χ., τους Χετταίους και τους *Ahhiyawa*. *Αχαιοί* είναι η ονομασία που δίνει ο Όμηρος για να δηλώσει τους Έλληνες και θεωρείται ότι με αυτούς αντιστοιχεί ο όρος *Ahhiyawa*. Επιπλέον, Χιττιτικό έγγραφο αναφέρει τη διαμάχη ανάμεσα σε Χετταίους και Αχαιούς για τον έλεγχο της πόλης Wilusa, την πόλη που αποκαλεί ο Όμηρος Ίλιον. Το επονομαζόμενο *Tawagalawa Letter*, το οποίο απεστάλη σε κάποιον βασιλέα των *Ahhiyawa* περιγράφει παρόμοιες γεωπολιτικές καταστάσεις με αυτές που παρουσιάζει ο Όμηρος. Επιπροσθέτως, το όνομα του βασιλέα του 13^{ου} αι. π.Χ. της πόλης Wilusa ήταν Aleksandu, σχεδόν ομώνυμο με το όνομα που χρησιμοποιείται στην Ιλιάδα για τον πρίγκιπα του Ιλίου, Αλέξανδρος-Πάρης.

¹⁷ Moreu 2020, 1.

¹⁸ Sandars 1978, 37.

¹⁹ Emanuel 2018, 243, ο βασιλιάς της Κύπρου δηλώνει την αθωότητά του για τις επιδρομές που λαμβάνουν χώρα στην Αίγυπτο και αναφέρει ότι οι *Lukka* πραγματοποιούν ετήσιες επιθέσεις στο έδαφός του. Βλ. επ. Moran 1992, 111.

Χετταίους, πολέμησαν εναντίον του Ραμσή Β΄ στη μάχη του Kadesh το 1286 π.Χ.²⁰, μαζί με άλλους πληθυσμούς της δυτικής Ανατολίας²¹.

Οι επιστολές της Amarna EA 81, EA 122 και EA 123 παρέχουν πληροφορίες για την δράση κάποιων Sherden πολεμιστών στη Βύβλο (πόλη της Χαναάν) κατά τον 14^ο αι. π.Χ. Τον δεύτερο χρόνο της βασιλείας του Ραμσή Β΄, οι *Sherden* επιτέθηκαν στη βόρεια Αίγυπτο και αφού ηττήθηκαν, όσοι αιχμαλωτίστηκαν, στρατολογήθηκαν στον Αιγυπτιακό στρατό και πολέμησαν τρία χρόνια αργότερα στη μάχη του Kadesh. Στην αφηγηματική στήλη Τάνις (Tanis) του Ραμσή Β΄, που σχετίζεται με τα γεγονότα του δεύτερου χρόνου της βασιλείας του, οι *Sherden* περιγράφονται ως εξής: «οι ανυπότακτοι *Sherden* που δεν μπορούσε κανείς να τους νικήσει, ήρθαν από την θάλασσα» (KRI II 290.1-4).

Τόσο οι *Sherden* όσο και οι *Shekelesh* φέρουν κράνη με κέρατα. Γενικά οι Λαοί της θάλασσας αναπαριστώνται αγένειοι, κρατούν στρογγυλή ασπίδα και χρησιμοποιούν ακόντια, δόρατα και σπαθιά στη μάχη αλλά ποτέ τόξο και βέλη, κλασικό Αιγυπτιακό όπλο, ιδιαίτερα διαδεδομένο στην Εγγύς Ανατολή²².

Οι *Ahhiyawa* είναι ένας όρος των Χετταίων που χρησιμοποιούσαν για να δηλώσουν τους Αχαιούς ή τους Μυκηναίους και ταυτίζονται με τους *Ekwesh*. Η καταγωγή τους ίσως να τοποθετείται στο Αιγαίο και όχι στην Ανατολία. Οι *Ekwesh* ήταν μία από τις μεγαλύτερες πληθυσμιακές ομάδες που προήλθε από την θάλασσα²³ και χαρακτηριζόταν ως ισχυρός ναυτικός λαός.

Οι *Taruish/Teresh* βρίσκονται βόρεια της Assuwa κοντά στην Τρώαδα αλλά ίσως τοποθετούνται και στην περιοχή που αργότερα ονομάστηκε Λυδία και απ' όπου, σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, οι Τυρρηνοί μετανάστευσαν προς την Ιταλία. Αυτό συνδέει τους *Teresh- Taruisha* με τους Ετρούσκους²⁴.

Κείμενα από την Ugarit και των Χετταίων του 13^{ου} και 12^{ου} αι. π.Χ. παρουσιάζουν την αποκέντρωση των περιοχών στα τέλη της Εποχής του Χαλκού στην Μεσόγειο και παρέχουν πληροφορίες για τις συνεχείς επιθέσεις των θαλάσσιων επιδρομέων και τις λεηλασίες των παράλιων οικισμών. Δύο έγγραφα από την Ugarit

²⁰ Sandars 1978, 35-36, στη μάχη του Kadesh οι δύο αντίπαλες παρατάξεις ήταν οι Αιγύπτιοι και οι Χετταίοι. Οι σύμμαχοι των Χετταίων ήταν: οι Nahrin/ Mitanni (ανατολικά του Ευφράτη), οι Arzawa, οι Dardany, οι Kashka/ Keshkesh κ.α. Οι Kashka θυμίζουν στις πρακτικές τους πειρατές, καθώς έπαιρναν για λάφυρα χρυσό, χαλκό, υφάσματα και υποζύγια, λεηλάτησαν τον ναό της Hattusas (πρωτεύουσα των Χετταίων) και πούλησαν ως σκλάβους τους ιερείς του ναού, τους μουσικούς και τους εργάτες.

²¹ Moreu 2020, 2, Killebrew & Lehman 2013, 7, οι Lukka, Sherden και Danuna αναφέρονται πρώτη φορά κατά τις βασιλείες του Amenophis III και IV (Akhenaten) συχνά σε ρόλο μισθοφόρων. Βλ. επ. EA 38:10 για *Lukka*, EA 151:50-55 για *Danuna* και EA 81:16/ 122:35/ 123:15 για *Sherden*.

²² O' Connor 2000, 85.

²³ Sandars 1978, 107.

²⁴ Ο.π., 112. Βλ. επ. Moreu 2020, 2 όπου παρουσιάζεται η άποψη, διατυπωμένη αρχικά από τον de Rouge και Chabas, ότι οι Λαοί της θάλασσας προέρχονται από την κεντρική Μεσόγειο εξαιτίας των ομοιοτήτων που παρουσιάζουν τα εθνωνύμια: Teresh με Τυρρηνοί, Sherden με Σαρδινιοί και Shekelesh με Σικελιοί. Ωστόσο, παρουσιάζονται και άλλα, αρχαία, τοπωνύμια στη Μ. Ασία, την Εποχή του Χαλκού και του Σιδήρου, που είναι επίσης όμοια με αυτά των Λαών της θάλασσας: Teresh με Taruisha και Tyrrha, Sherden με Σάρδεις/ Sardis και Sardena και Shekelesh με Σαγαλασσός/ Sagalassos, με τον ποταμό Shekha και το ποτάμι Σαγγάριος/ Sagaris/ Sakarya.

παρατίθενται για να διαφωτίσουν τον ισχυρισμό αυτό, το *RSL 1* και το *RS 20.238*. Όσον αφορά το *RSL 1*, ο αποστολέας, πιθανόν ο βασιλιάς της Κύπρου, προειδοποιεί τον βασιλιά της Ugarit Ammurari, να προφυλάξει την πόλη του ενάντια στις συστηματικές επιδρομές των θαλάσσιων εχθρών: «Προετοιμάσου όσο καλύτερα γίνεται. Περιτείχισε την πόλη σου και όπλισέ την με στρατιώτες και άρματα. Ύστερα περίμενε την δυνατή επίθεση του εχθρού²⁵».

Η *RS 20.238* επιστολή του Ammurari στον βασιλιά της Κύπρου (Alasiya) ερμηνεύεται ως απάντηση στο *RSL 1* και αναφέρει ότι: «Τα πλοία των εχθρών πλησιάζουν. Βάζουν φωτιές στις πόλεις μου και καταστρέφουν τη γη. Δεν γνωρίζει ο πατέρας μου ότι όλο μου το ιππικό και το πεζικό βρίσκεται στη χώρα των Χετταίων και ο στόλος μου στην περιοχή των Lukka; Τα επτά πλοία των εχθρών που έφτασαν μου προκάλεσαν ζημιά²⁶...» .

Επιπλέον, το έγγραφο *KBo XII 38* περιγράφει οργανωμένη επίθεση πειρατικού τύπου, σε στεριά και θάλασσα, όπως ισχυρίζεται ο βασιλιάς των Χετταίων, Suppiluliuma B', ο οποίος αναφέρει ότι συνάντησε πλοία απ' την Κύπρο σε ναυμαχία τρεις φορές και, αφού τα κατατρόπωσε, όσα δεν κατάφερε να αιχμαλωτίσει, τα βύθισε. Αργότερα, όμως, όταν αποβιβάστηκε στη στεριά, πολυάριθμοι εχθροί από την Κύπρο εμφανίστηκαν έτοιμοι να αντιμετωπίσουν τις δυνάμεις του βασιλιά. Συνδυάζοντας την επιγραφή από το Medinet Habu και τον ισχυρισμό του Χετταίου ηγεμόνα, που πολέμησε τρεις φορές σε ναυμαχία και μία σε ξηρά, η τακτική της παράλληλης επίθεσης σε στεριά και θάλασσα πρέπει να ήταν η μέθοδος που λειτουργούσαν (*modus operandi*) αυτές οι ομάδες επιδρομέων²⁷.

Ύστερα από την πρώτη επίθεση των Λιβύων μαζί με τους συνασπισμένους Λαούς της θάλασσας και τον θάνατο του *Merneptah*, οι στρατιωτικοί θεσμοί της Αιγύπτου βρίσκονταν σε πλήρη αποδιοργάνωση, ένα πρόβλημα που καλείται να φέρει εις πέρας ο Ραμσής Γ' ²⁸. Οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις του Φαραώ ήταν οι εξής: αρχικά τα πλοία που συγκροτούσαν τον στόλο του αναβαθμίστηκαν, διαθέτοντας πλέον τοξότες, οι οποίοι αποτελούσαν φόβητρο για τους λαούς της Ασίας και της Αφρικής. Στη συνέχεια, το κύριο σώμα του πεζικού και του ιππικού στηριζόταν σε μισθοφορικές δυνάμεις, από την δεξαμενή των λαών *Shardana* και *Qahaka*. Τέλος, κατασκεύασε νέα πλοία έχοντας εξασφαλίσει πρώτες ύλες από την Φοινίκη²⁹. Χάρη σε αυτές τις προετοιμασίες ο Ραμσής Γ' κατάφερε στον πέμπτο χρόνο της βασιλείας του να νικήσει τους συνασπισμένους Λιβύους στον τόπο που λέγεται *Ramsisu-Khasfi-Timihu*.

Ωστόσο, η πιο γνωστή στρατιωτική επιχείρηση του Ραμσή Γ' είναι εκείνη εναντίον των Λαών της θάλασσας (*Peleset, Tjekker, Shekelesh, Denyen, Weshesh*) στον

²⁵ Emanuel 2018, 244, Singer 2011, αρ. 394, Hoftijzer & van Soldt 1998, 343-344.

²⁶ Emanuel 2018, 244, Hoftijzer & van Soldt 1998, 343.

²⁷ Emanuel 2018, 246.

²⁸ Maspero 1897, 457.

²⁹ Οι Αιγύπτιοι έχοντας λάβει γνώση από τις Φοινικικές γαλέρες έγιναν ειδικοί στις κατασκευές πλοίων, βλ. Maspero 1897, 465.

όγδοο χρόνο βασιλείας του³⁰. Η μάχη αυτή απεικονίζεται στον βόρειο τοίχο του ταφικού ναού του στο Medinet Habu συνοδευόμενη από επιγραφή.

Εκτός από τις τοιχογραφίες στο Medinet Habu που απαθανατίζουν την μάχη του Φαραώ με τους Λαούς της θάλασσας (*Denyen, Peleset, Shekelesh, Sherden, Teresh, Tjekker*³¹, *Weshesh*), οι τελευταίοι αναφέρονται επιπλέον στον πάπυρο Harris I και στην αφηγηματική στήλη Deir el- Medineh. Στον πάπυρο Harris I, 76.7-8 παρατίθενται τα λόγια του Ραμσή Γ': «*Εξόντωσα τους Denyen (Danuna) στα νησιά τους, ενώ οι Tjekker και οι Φιλισταίοι (Peleset) έγιναν στάχτη. Οι Sherden και οι Weshesh είναι ανύπαρκτοι στη θάλασσα, αφού τους αιχμαλώτισα και τους οδήγησα στην Αίγυπτο, τοποθετώντας τους σε οχυρά να υπηρετούν τον Φαραώ*»³².

Στην αφηγηματική στήλη Deir el- Medineh, ο Ραμσής Γ' ισχυρίζεται ότι νίκησε τους Λιβύους και τους Weshesh, και αργότερα τους προσάρτησε στο στράτευμά του. Στη στήλη αυτή, παρουσιάζονται ως εχθροί του οι λαοί Peleset και Teresh³³.

Ο Ραμσής Γ' αντιμετώπισε διττή επίθεση από τους Λαούς της θάλασσας, καθώς μία ομάδα απ' αυτούς, που χαρακτηριζόταν ως *πολεμιστές στη στεριά*, ηττήθηκε στο Αιγυπτιακό οχυρό Djahi (Λίβανος) και η άλλη, *οι πολεμιστές της θάλασσας*, εισέβαλε στο δέλτα του Νείλου και κατατροπώθηκε από τα βέλη των τοξοτών του Φαραώ και τα αιγυπτιακά έμβολα³⁴.

³⁰ Ο' Connor 2000, 85. Οι μεγάλες χερσαίες και θαλάσσιες επιχειρήσεις του Ραμσή Γ' εναντίον των λαών της θάλασσας χρονολογούνται γύρω στο 1186 π.Χ., βλ. Sandars 1978, 119.

³¹ Ίσως οι Tjekker να ταυτίζονται με τους Τρώες/ Τευκρούς.

³² Killebrew & Lehman 2013, 2.

³³ Ο.π. βλ. επ. Sandars 1978, 117 -119, όπου ως σύμμαχοι του Ραμσή Γ' εμφανίζονται ορισμένοι από τους λαούς των Ekwesh, Teresh, Shekelesh.

³⁴ Maspero 1897, 466-468, Ο' Connor 2000, 85, Sandars 1978, 119-124. Η σκηνή της μάχης μέσα στο Δέλτα του Νείλου μεταξύ Αιγυπτίων και των Λαών της θάλασσας απεικονίζεται στον βόρειο τοίχο του Medinet Habu.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β

Ο ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΤΗ

Προτού εξετασθεί το φαινόμενο της πειρατείας στην Μεσόγειο από την αρχαϊκή έως και την ελληνιστική περίοδο, κρίνεται αναγκαίο να διευκρινιστούν ο ορισμός και η ετυμολογία του όρου τόσο στην ελληνική όσο και στη λατινική γλώσσα. Τα στοιχεία που διαθέτουμε για την πειρατεία στην αρχαιότητα προέρχονται κυρίως από επιγραφικές και γραμματειακές πηγές. Η πειρατεία ορίζεται ως η πράξη λεηλασίας ή ένοπλης ληστείας με την χρήση πλοίων στην αρχαία Μεσόγειο³⁵ και ο πειρατής ως ο ένοπλος ληστής που επιχειρεί από πλοίο³⁶. Ο ορισμός δίνει έμφαση στη βίαιη φύση της πειρατείας διαφοροποιώντας την από την ληστεία, υπογραμμίζοντας τον τρόπο δράσης (*modus operandi*) και την μεθοδολογία των πειρατών. Η συνήθεια των τελευταίων να ενεργούν με ή χωρίς προειδοποίηση παράλληλα με την ικανότητα να διεκπεραιώνουν τις επιχειρήσεις τους σε ευρεία κλίμακα, τους επιτρέπει να έχουν μεγαλύτερο πολιτικο-οικονομικό αντίκτυπο από ό,τι το φαινόμενο της ληστείας, το οποίο τείνει να περιορίζεται τοπικά³⁷.

Στο αρχαίο ελληνικό λεξιλόγιο οι πιο συνήθεις λέξεις που εμφανίζονται για να δηλώσουν τον πειρατή είναι ο *ληστής* και ο *πειρατής*, οι οποίες παρουσιάζονται ως δύο έννοιες στενά συνδεδεμένες μεταξύ τους στον αρχαίο κόσμο³⁸. Η λέξη *ληστής* απαντάται πρώτη φορά στα Ομηρικά έπη, συγκεκριμένα στην Οδύσσεια, κυρίως με την επική της μορφή ως *ληϊστήρ*³⁹. Συνεχίζει να εμφανίζεται κατά την κλασική περίοδο μέσω των γραπτών του Ηροδότου, του Θουκυδίδη και μίας επιγραφής από την Τέω, που χρονολογείται πριν από τα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ.⁴⁰. Προέρχεται από την λέξη *ληΐς* που σημαίνει λεία, ιδίως αυτή που αποκτάται από τον πόλεμο, το κυνήγι και την λεηλασία⁴¹, ενώ η ινδοευρωπαϊκή της ρίζα *laF* ή *lau* δηλώνει τον οπλισμένο ληστή ή αυτόν που λεηλατεί.

Ο όρος *ληστής* δεν χρησιμοποιείται για να διαφοροποιήσει και να διαχωρίσει τις πειρατικές ενέργειες από τις χερσαίες ληστρικές επιχειρήσεις. Ο Πολύβιος παραδείγματος χάριν, χρησιμοποιεί την λέξη *ληστής-ληστεία* για να περιγράψει τις θαλάσσιες επιδρομές των Αιτωλών και των Κρητών, υποδεικνύοντας ότι οι αρχαίοι συγγραφείς παρουσιάζουν ως παρόμοιες αυτές τις πράξεις⁴². Ωστόσο, υπάρχουν αρχαίοι συγγραφείς που χρησιμοποιούν άλλους όρους μπροστά από την λέξη *ληστής*,

³⁵ Francis 2020, 14.

³⁶ De Souza 1999, 1.

³⁷ De Souza 1999, 43. Βλ. επ. Δίων Κάσσιος 36.22.4.

³⁸ Francis 2020, 14, όπου τονίζεται ότι η στενή σχέση ανάμεσα στον ληστή και τον πειρατή οφείλεται κυρίως στη βιαιότητα που εμπεριέχεται στις πρακτικές αυτές και στην παράνομη φύση τους.

³⁹ Οδ. γ.74, ι.254, ξ.85, ρ. 425.

⁴⁰ Ηρόδ. 6.17, Θουκ. 2.32, Tod I 23. ML (= Meiggs & Lewis) 30. Για το κείμενο βλ.

<https://inscriptions.packhum.org/text/256651?hs=1201-1209%2C1224-1230>.

⁴¹ LSJ, λ. ληΐς, De Souza 1999, 3.

⁴² Για τους Αιτωλούς βλ. Πολύβ. 4.9.10, για τους Κρήτες βλ. Πολύβ. 4.8.11.

με σκοπό να δηλώσουν την τοποθεσία της δραστηριότητας⁴³, όπως συνηθίζει ο Στράβων όταν περιγράφει τους λαούς του Βοσπόρου⁴⁴.

Η λέξη *πειρατής* απουσιάζει από τα ομηρικά έπη καθώς και από την αρχαία ελληνική γραμματεία της κλασικής εποχής και μόνον αργότερα εμφανίζεται στις πηγές μας. Έχει νόημα παρόμοιο με τον ληστή και τα παράγωγά του. Προέρχεται από την λέξη *πειρα* που σημαίνει δοκιμασία, επιχείρηση, μόχθος για κάτι ή προσπάθεια σε ή εναντίον κάποιου και συνδέεται με το ρήμα *πειράω*, επιχειρώ, δοκιμάζω, προσπαθώ πάνω σε κάτι⁴⁵. Άλλη εκδοχή προέλευσης της λέξεως, από το ρήμα *πράσσω* που σημαίνει προσπερνώ, επιτυγχάνω, είναι λιγότερο πιθανή⁴⁶.

Ο όρος *πειρατής* απαντά για πρώτη φορά σε αττική επιγραφή του 268/7 και του 262 π.Χ. από τον Ραμνούντα⁴⁷. Πρόκειται για ένα ψήφισμα του δήμου προς τιμήν κάποιου Επιχάρη, ο οποίος εκλέχθηκε στρατηγός με αρμοδιότητα την παραλιακή άμυνα κατά την διάρκεια του Χρεμωνιδείου πολέμου επί άρχοντος Πειθιδήμου. Ο Επιχάρης έσωσε τους πολίτες και τους δούλους που άρπαζαν απ' τις οικίες τους πειρατές, κατά την διάρκεια επιδρομής, καταβάλλοντάς λύτρα ή ανταλλάσσοντάς τους με αιχμαλώτους. Η επιγραφή⁴⁸ αναφέρει ότι: «*Επίσης τιμώρησε εκείνους που βοήθησαν τους πειρατές να εισέλθουν στην χώρα, άνδρες της πόλης, συλλαμβάνοντας και ανακρίνοντάς τους με τρόπο αντάξιο της αδικίας που διέπραξαν*»⁴⁹.

Από τους αρχαίους συγγραφείς ο Πολύβιος, ο Στράβων και ο Αχιλλεύς Τάτιος χρησιμοποιούν τις λέξεις *πειρατής* και *ληστής* ως συνώνυμες⁵⁰. Ο μυθιστοριογράφος Αχιλλεύς Τάτιος (πιθανώς 2^{ος} αι. μ.Χ.), στο μυθιστόρημα « Τα κατά Λευκίπην και Κλειτοφώντα» παραθέτει και τις δύο λέξεις στο χωρίο 2.17.3, όπου περιγράφει έναν υπηρέτη ως «*εξαιρετικά δυνατό στο σώμα και από την φύση του πειρατής*»⁵¹ και έπειτα η πρόταση συνεχίζεται με τη φράση «*γρήγορα έμαξε και βρήκε πειρατές ναύτες από τον οικισμό αυτό.*»⁵². Και οι δύο λέξεις του παραπάνω χωρίου (*πειρατικός* και *ληστής*) αναφέρονται σε πειρατές.

Στο εδάφιο 5.7.6 πειρατές αιχμαλωτίζουν την Λευκίπην και καταδιώκονται από τον Κλειτοφώντα και τους συντρόφους του. « *Οι πειρατές έπλεαν πιο γρήγορα και, ενώ εμείς τους πλησιάζαμε, αντίκρυσαν κάποιο άλλο πλοίο, το οποίο, αφού το αναγνώρισαν, το κάλεσαν για βοήθεια. Το πλοίο ήταν στα πορφυρά ντυμένο και το πλήρωμά του*

⁴³ De Souza 1999, 180.

⁴⁴ 11.2.12: ζῶσι δὲ ἀπὸ τῶν κατὰ θάλατταν ληιστηρίων.. (ζουν από την πειρατεία..).

⁴⁵ LSJ, λ. *πειρα*.

⁴⁶ De Souza 1992, 35, De Souza 1999, 3.

⁴⁷ De Souza 1999, 3, Francis 2020, 17, Schroder 2008, 5.

⁴⁸ Πετράκος 1999, αρ. 3, στ. 19-23.

⁴⁹ Austin 1981, 50, που μεταφράζει το νόημα του κειμένου ως πειρατεία και όχι ληστεία, διότι ο Ραμνούντας ήταν παραλιακή πόλη. Ωστόσο, η επίθεση μπορεί να πραγματοποιήθηκε από ληστές, επειδή ανατολικά του Ραμνούντα υπήρχαν οικισμοί οι κάτοικοι των οποίων ασκούσαν ληστρικές επιδρομές (Αφίδνες, Οινόη, Οιτέα και νοτιότερα η Τρικόρινθος).

⁵⁰ De Souza 1999, 7-9.

⁵¹ ..καί φύσει **πειρατικός**..

⁵² ..ληστής **άλειψ**..

αποτελούνταν από πειρατές..». Στο χωρίο αυτό, οι πειρατές αναφέρονται από τον συγγραφέα ως ληστές.

Ο Πολύβιος, ο οποίος γράφει τον 2^ο αι. π.Χ., κάνει συχνή χρήση του όρου *πειρατής*, δίχως κάποια διάκριση, με σκοπό να περιγράψει ομάδες που καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα παρανομίας, από την ληστρική ομάδα του Δωριμάχου έως και έναν στολίσκο πειρατών καταδιωκόμενο από τους Ρωμαίους το 190 π.Χ. κατά την διάρκεια του πολέμου των τελευταίων με τον Αντίοχο. Στο 4.3.8-9, περιγράφει την επιδρομή του Αιτωλού Δωριμάχου στην Πελοπόννησο το 222 π.Χ. και αναφέρει ότι, όταν μια ομάδα ληστών έφτασε (στον Δωριμάχο) στη Φιγαλεία, ο ίδιος δεν κατάφερε να τους παρασχέσει μερίδιο από την λεία που είχε αποσπάσει και, τελικά, τους άφησε να λεηλατήσουν τα κοπάδια (θρέμματα) των Μεσσηνίων, που ήταν φίλοι και σύμμαχοι (των Αιτωλών)⁵³. Ο Μεγαλοπολίτης ιστορικός επιλέγει να χαρακτηρίσει τους Αιτωλούς ως πειρατές, δίχως ο όρος να έχει στρατιωτικό ή τεχνικό περιεχόμενο, αλλά προσδίδοντάς του αρνητική χροιά, προσπαθεί να τους απαξιώσει και να τους υποβιβάσει⁵⁴.

Στο χωρίο 21.12.1, περιγράφει την ναυμαχία στη Μυόννησο (190π.Χ.) τονίζοντας την παρουσία πειρατών, οι οποίοι βλέποντας τον ρωμαϊκό στόλο να πλησιάζει προς το μέρος τους, τράπηκαν σε φυγή. Ο συγγραφέας στην προκειμένη περίπτωση αναφέρεται κυριολεκτικά σε πειρατές και το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται και από το σχόλιο του Λιβίου (37.27.4)⁵⁵.

Στο τέταρτο βιβλίο του χρησιμοποιεί την λέξη *ληστεία* για να καταγράψει τις πειρατικές ενέργειες Κρητών (4.8.11) και Αιτωλών (4.9.10) τόσο σε στεριά όσο και στη θάλασσα⁵⁶. Ο Στράβων μεταχειρίζεται τις λέξεις (*πειρατής* και *ληστής*) ως συνώνυμες και μάλιστα τις παραθέτει στην ίδια πρόταση, όταν περιγράφει τους κατοίκους της Λυκίας με τους γείτονές τους, Παμφύλους και Κίλικες⁵⁷.

Η μοναδική αρχαιοελληνική λέξη που δηλώνει ξεκάθαρα τον πειρατή είναι ο *καταποντιστής*, από το ρήμα *καταποντίζω* που σημαίνει *βυθίζω*, *πνίγω*, *ρίχνω* μέσα στη

⁵³ Πολύβ. 4.3.8-9, *συνδραμόντων δὲ πειρατῶν, καὶ παραγενομένων πρὸς αὐτὸν εἰς τὴν Φιγαλείαν, οὐκ ἔχων τούτοις ἀπὸ τοῦ δικαίου συμπαρασκευάζειν ὠφελείας, διὰ τὸ μένειν ἔτι τότε τὴν κοινὴν εἰρήνην τοῖς Ἑλλήσι τὴν ὑπ' Ἀντιγόνου συντελεσθεῖσαν, τέλος ἀπορούμενος ἐπέτρεψε τοῖς πειραταῖς λήζεσθαι τὰ τῶν Μεσσηνίων θρέμματα, φίλων ὄντων καὶ συμμάχων*. Ο Πολύβιος στο χωρίο αυτό δεν αναφέρεται σε πειρατές, όπως γράφει, αλλά σε ληστές. Οι αρχαίοι συγγραφείς, χρησιμοποιούν τις λέξεις *πειρατής* και *ληστής* με στόχο να εξυπηρετήσουν τους προπαγανδιστικούς και ρητορικούς τους σκοπούς, βλ. επ. De Souza 1992, 36, De Souza 1999, 7, Beek 2015, 4.

⁵⁴ De Souza 1999, 8, σημ. 29.

⁵⁵ *cum derexissent ad terram proras, quindecim ferme eis naves circa Myonnesum apparuerunt, quas primo ex classe regia praetor esse ratus institit sequi; apparuit deinde piraticos celoces et lembos esse*.

⁵⁶ Ο Πολύβιος, όπως και ο Θουκυδίδης, μέσα από τα κείμενά τους υποδεικνύουν ότι η ληστεία και τα ληστρικά φαινόμενα απαντούν σε στεριά και θάλασσα. Βλ. επ. Πολύβ. 13.8.1 που χρησιμοποιεί την λέξη *ληστής* για να κατηγορήσει τον Νάβη, ο οποίος συνεργάστηκε με Κρήτες σε πειρατικές δραστηριότητες.

⁵⁷ Στράβ. 14.3.2, *ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ὀρμητηρίοις ἐχρήσαντο τοῖς τόποις πρὸς τὰ ληστήρια, αὐτοὶ πειρατεύοντες ἢ τοῖς πειραταῖς λαφυροπόλια καὶ ναύσταθμα παρέχοντες*. Στο χωρίο αυτό, και οι δύο λέξεις, *πειρατής* ή *ληστής*, εξυπηρετούν την απόδοση του κειμένου, βλ. De Souza 1992, 37 και ομοιότητα των χωρίων Στράβ. 11.2.12 με Πολύβ. 13.8.1.

θάλασσα⁵⁸. Η λέξη εμφανίζεται στον Ισοκράτη, μία φορά στον *Παναηγυρικό* (115)⁵⁹ και δύο στον *Παναθηναϊκό* (12 και 226)⁶⁰. Στον Παναθηναϊκό, επίσης, παρουσιάζεται και η λέξη *ληστής*⁶¹. Επιπροσθέτως, ο Δημοσθένης χρησιμοποιεί τον όρο *καταποντιστής*, εντάσσοντάς τον στην ίδια πρόταση με την λέξη *ληστές* για να περιγράψει την κατάσταση που επικρατούσε στην Αλωπεκόννησο⁶².

Συχνή χρήση του όρου *καταποντιστής* γίνεται από τον Δίωνα Κάσσιο, που γράφει τον 3^ο αι. μ.Χ., για να διαχωρίσει τις χερσαίες από τις θαλάσσιες δραστηριότητες⁶³. Χρησιμοποιεί, επίσης, την λέξη *ληστής* αλλά ποτέ τον όρο *πειρατής*⁶⁴. Ο λόγος που ξεκαθαρίζει τους δύο όρους γίνεται αντιληπτός στην αρχή του χωρίου 36.20.1, όπου αναφέρεται ότι, *οι πειρατές πάντα επιτίθενται σε πλοία, όπως ακριβώς επιτίθενται και οι ληστές σε αυτούς που ζουν στη στεριά*⁶⁵ και συνεχίζει εξηγώντας την μεγάλη ανησυχία που προκαλούσαν τα πειρατικά φαινόμενα στη Ρώμη εκείνη την περίοδο, τονίζοντας πως, *ενώ οι ληστές (ληστικά) λεηλατούν στη στεριά, δημιουργώντας δυσκολίες στους ντόπιους, οι οποίοι εύκολα μπορούσαν να τους εντοπίσουν και να τους απωθήσουν, η ληστεία μέσω θαλάσσης (πειρατεία) είχε αυξηθεί δραματικά. Οι πειρατές συνέχιζαν να πλέουν στα πελάγη ελεύθεροι και μάλιστα οργανώνονταν σε ομάδες, ώστε εξυπηρετούσαν τον ίδιο σκοπό και κατά κάποιο τρόπο ήταν σύμμαχοι*⁶⁶. Τέλος, ο συγγραφέας αποτυπώνει την ειδοποιό διαφορά μεταξύ πειρατή και ληστή, κατά την οποία οι πρώτοι διαθέτουν την ικανότητα να διεξάγουν τις επιχειρήσεις τους σε ευρεία κλίμακα, δίχως περιορισμούς, ενώ η συνεχώς αυξανόμενη δύναμή τους μετέτρεπε την καταστολή των πειρατικών δραστηριοτήτων σε επιτακτική ανάγκη⁶⁷.

Στο λατινικό λεξιλόγιο οι πιο συνήθεις λέξεις που συναντώνται για να δηλωθεί ο πειρατής είναι οι *praedo* και *pirata*⁶⁸. Η τελευταία προέρχεται από την ελληνική λέξη *πειρατής* και η πρωϊμότερη χρήση της εμφανίζεται στους λόγους του Κικέρωνα εναντίον του Verres⁶⁹.

Η λέξη *praedo* προέρχεται το λατινικό *praedo* που σημαίνει λεία και δηλώνει τον ληστή, τον πειρατή ή τον κλέφτη⁷⁰. Παρουσιάζεται ως νομικός όρος, όταν κάποιος

⁵⁸ LSI, λ. καταποντίζω.

⁵⁹ *τίς γὰρ ἂν τοιαύτης καταστάσεως ἐπιθυμήσειεν, ἐν ἧ καταποντισταὶ μὲν τὴν θάλατταν κατέχουσι, πελασταὶ δὲ τὰς πόλεις καταλαμβάνουσιν.*

⁶⁰ *ὥστ' οὐδεὶς ἂν αὐτοὺς διὰ γε τὴν ὁμόνοιαν δικαίως ἐπαινέσειεν, οὐδὲν μᾶλλον ἢ τοὺς καταποντιστὰς..*

⁶¹ De Souza 1992, 38.

⁶² Δημοσθ. 23.166. Ο Παισανίας προτιμά να χρησιμοποιήσει την λέξη *ληστές*, βλ. Παυσ. 1.7.3.

⁶³ De Souza 1992, 39.

⁶⁴ Francis 2020, 18. Δίων Κάσσιος 36.24.1, *αὕτη γὰρ πᾶν ὅτιοῦν ὑπὸ τῶν ληστῶν* και 36.36.4, *καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ληστὰς*. De Souza 1999, 10. Βλ. επ. De Souza 1992, 41, όπου αναφέρεται ότι ήδη από τον 4^ο αι. π.Χ. χρησιμοποιούταν η λέξη *καταποντιστής* για να δηλώσει τον πειρατή.

⁶⁵ *οἱ καταποντισταὶ ἐλύπου μὲν αἰεὶ τοὺς πλέοντας, ὥσπερ καὶ τοὺς ἐν τῇ γῆ οἰκοῦντας οἱ τὰς ληστείας πειρατῶν...*

⁶⁶ Δίων Κάσσιος 36.20.3-4, Francis 2020, 19.

⁶⁷ Δίων Κάσσιος 36.22.4.

⁶⁸ De Souza 1999, 12-13.

⁶⁹ De Souza 1999, 149-150. Ο Κικέρων τον αποκαλεί και με τους δύο όρους (*praedo*, *pirata*), που μπορούν να ερμηνευθούν ως *ληστής* και *πειρατής*, Cic. *Verr.* 2.4.23. Βλ. επ. Francis 2020, 20.

⁷⁰ De Souza 1992, 50.

αποκτά με παράνομα μέσα την περιουσία άλλου, είτε χρησιμοποιείται για να δηλώσει γενικότερα την ληστεία και την λεηλασία. Ο Ουλιανός, με σκοπό να περιγράψει τις ναυτικές επιθέσεις σε πλοία, χρησιμοποιεί την λέξη *praedonibus*⁷¹. Ο Κικέρων⁷² παραθέτει τον όρο *maritimi praedonis* (αντί του *pirata*), αναδεικνύοντας την γενικότερη σημασία της λέξης ληστής και λεηλάτης. Το ίδιο παράδειγμα εμφανίζεται και στον Λίβιο, που αναφέρεται σε *maritimos praedones*, για να περιγράψει τους πειρατές ως ληστές της θάλασσας⁷³.

Ο όρος *latro* δηλώνει συνήθως τον μισθοφόρο, τον μισθωτό στρατιώτη⁷⁴. Ο Βάρρων προτείνει ότι οι *latrones* ήταν άνδρες που υπόκειντο στην υπηρεσία ενός ηγεμόνα⁷⁵. Η λέξη συνδέθηκε, από τον 4^ο αι. και έπειτα, με τους μισθοφόρους, οι οποίοι, λόγω απληστίας για παραπάνω λεία, ενεργούσαν αυτόνομα και λεηλατούσαν προς συμφέρον τους, όταν οι υπηρεσίες τους σε κάποιον ηγεμόνα είχαν εκπληρωθεί.

Μέχρι την εποχή του Κικέρωνα ο όρος *latro* μπορεί να θεωρηθεί συνώνυμος με τον πειρατή και τον ληστή⁷⁶. Ο νομικός Πομπώνιος περιγράφει τους ληστές-μισθοφόρους (*latrones* και *praedones*) ως εχθρούς, που κάνουν πόλεμο δίχως να έχει προηγηθεί επίσημη κήρυξη⁷⁷. Για τον Κυπριανό υπήρχε η εξής διαφορά, ότι ο *latro* σκότωνε τα θύματά του προτού αρπάξει τα υπάρχοντά τους, ενώ ο *praedo* προβαίνει μόνο σε λαφυραγώγηση⁷⁸.

⁷¹ Dig. 47.9.3.1.

⁷² *Verr.* 2.5.7.

⁷³ Ο Τίτος Λίβιος σπανίως χρησιμοποιεί την λέξη *pirata* καθώς φαίνεται ότι προτιμά τον όρο *praedo*. Άλλα παραδείγματα που διαφοροποιούν τους ληστές της θάλασσας από αυτούς της στεριάς βρίσκονται σε: *Eutr.* 3.7, *Festus, Brev.* 12, *Hor., Epod.* 4, *Vell.* 2.31.2, *Στράβ.* 11.2.12, 14.5.6, *Val. Max.* 6.9.4, κ.α. Η ελληνική φράση *ληστάς άλιεις* ταυτίζεται με την αντίστοιχη λατινική *praedones maritimos*, βλ. Νέπως, *Θεμ.* 2.3.

⁷⁴ Κουμανούδης 1972, 468.

⁷⁵ *Varr. Ling.* 7.52. Επιπλέον υποστηρίζει ότι οι ληστές ταυτίζονται με τους *latrones*, επειδή είναι παρόμοιοι με τους στρατιώτες, που φέρουν σπαθιά, στήνουν ενέδρες και χρησιμοποιούν παρόμοιες πρακτικές πολέμου, βλ. Francis 2020, 22.

⁷⁶ *Liv.* 37.13.11-12, *Cic. Verr.* 2.1.89, όπου η ληστεία και η πειρατεία δηλώνονται με τον όρο *latrocinium*.

⁷⁷ Dig. 50.16.118, *Ulp. Dig.* 49.15.24.

⁷⁸ Beek 2015, 6, *Cypr., De zelo et livore*, 7.130.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ

ΑΡΧΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (800-500 π.Χ.)

Στην αρχαϊκή περίοδο η διάκριση ανάμεσα στην πειρατεία και στις μορφές πολεμικής δραστηριότητας παραμένει ασαφής. Τα Ομηρικά έπη, ανεξάρτητα από τον βαθμό που μπορούν να αξιοποιηθούν ως πηγή για την πρόιμη ελληνική ιστορία, προσφέρουν ουσιώδεις πληροφορίες σχετικά με το φαινόμενο της πειρατείας, ενώ πολύτιμες μαρτυρίες παρέχουν επίσης ιστορικοί όπως ο Θουκυδίδης, ο Ηρόδοτος και ο γεωγράφος Στράβων. Ο Θουκυδίδης τονίζει ότι η κατάσταση που επικρατούσε εξαιτίας των πειρατικών δραστηριοτήτων, δημιούργησε την ανάγκη οι πρώτοι οικισμοί να βρίσκονται απομακρυσμένοι από τις ακτές, και μόνο όταν το ελληνικό ναυτικό κυριάρχησε στη θάλασσα, άρχισαν να κατοικούν οι άνθρωποι τα παράλια και να οχυρώνουν με τείχη τις πόλεις τους⁷⁹. Οι παλαιότεροι οικισμοί χτίζονταν σε λόφους, για την προστασία τους από τις πειρατικές επιδρομές, όπως ο οικισμός στην Κνωσσό, που απέχει τέσσερα χιλιόμετρα από την θάλασσα, η Ακρόπολη των Αθηνών, οι οικισμοί στον Ακροκόρινθο και εκείνοι των πρώτων κατοίκων της Σικελίας⁸⁰.

Οι πειρατικές επιθέσεις πραγματοποιούνταν κυρίως σε μεμονωμένα άτομα και κατά τη διάρκεια συγκεντρώσεων πολιτικού ή θρησκευτικού χαρακτήρα, στην ύπαιθρο, σε απομακρυσμένα ιερά. Συχνές επιδρομές καταγράφονται στην Πελοπόννησο, επειδή οι μεγάλες πόλεις ήταν χτισμένες στην ενδοχώρα και η κεντρική εξουσία χρειαζόταν κάποιο χρονικό διάστημα, ώστε να συνασπίσει τις δυνάμεις της για να αντιμετωπίσει την παράλια εισβολή⁸¹. Οι πειρατές εξορμούσαν στις ακτές, σε περιπτώσεις εορτών ή τελετουργιών, διότι σε αυτές συναθροίζονταν, κατά κύριο λόγο, γυνακόπαιδα και άμαχος πληθυσμός⁸².

Οι πόλεις δημιούργησαν παρατηρητήρια κατά μήκος των ακτών και της ενδοχώρας, με σκοπό να μπορούν να διαδίδουν την προειδοποίηση (φρυκτωρίες), εάν κάποιο ξένο πλοίο εντοπιζόταν, εξυπηρετώντας ως καταφύγιο και οχυρό⁸³. Κατά τη διάρκεια διοικήσεως της Σικελίας από τον *Verres*, τα νέα για την άφιξη των πειρατών γνωστοποιούνταν από τις φλόγες των Σικελικών πλοίων ή από τον καπνό των πυρσών⁸⁴. Οι φωτιές που αντίκρουσε ο Οδυσσεύς ήταν πιθανόν πυρσοί τέτοιου είδους⁸⁵.

⁷⁹ Θουκ.1.7-8.

⁸⁰ Διόδ. 5.6, οι πρώτοι κάτοικοι της Σικελίας έχτισαν τους οικισμούς τους στους λόφους λόγω της έντονης πειρατικής δραστηριότητας. Βλ. επ. Ormerod 1924, 151.

⁸¹ Bradford 2007, 15.

⁸² Ormerod 1924, 36. Βλ. επ. Ηρόδ. 6.138, για Πελασγούς της Λήμνου που γνώριζαν τις εορτές των Αθηναίων και επέδραμαν κατά τη διάρκεια της εορτής της Αρτεμης Βραυρωνίας.

⁸³ Ormerod 1924, 43, οι πύργοι στη Σκίο χρησίμευαν για να ενημερώνονται οι κάτοικοι για τυχόν πειρατικές επιθέσεις.

⁸⁴ Cic. *Verr.* 2.5.93.

⁸⁵ Οδ. κ. 29-30, Ormerod 1924, 43-44.

Ομηρική εποχή

Ενδείξεις για το δουλεμπόριο στην Μεσόγειο απαντούν στην Οδύσσεια, όπου ο Οδυσσεύς αναφέρεται σε Τάφιους εμπόρους, οι οποίοι στην πραγματικότητα παρουσιάζονται να ενεργούν ως πειρατές, αιχμαλωτίζοντας την τροφό του χοιροβοσκού Ευμαίου στην Φοινίκη⁸⁶. Η πειρατεία των Φοινίκων ακολουθεί μια τακτική που ανάγεται στα ομηρικά χρόνια: Παρουσιάζονταν στις παραλιακές πόλεις όπου αποβιβάζονταν παριστάνοντας τους εμπόρους και, αφού με την πάροδο του χρόνου αποκτούσαν την εμπιστοσύνη του πληθυσμού, διάρπαζαν τα πολύτιμα εμπορεύματα μαζί με τα γυναικόπαιδα και απομακρύνονταν με σκοπό να λεηλατήσουν άλλες πόλεις⁸⁷.

Μια πειρατική μέθοδος καταδίωξης που συναντούμε στο Αιγαίο φαίνεται πως ήταν η απόκρυψη του πλοίου πίσω από τα ακρωτήρια και η παρακολούθηση των επικείμενων θυμάτων από τους λόφους μέχρι να βρεθεί η κατάλληλη στιγμή για το τελικό χτύπημα. Το ίδιο συμβαίνει και στην *Οδύσσεια*, όταν οι μνηστήρες συνωμοτούν να σκοτώσουν τον Τηλέμαχο στο γυρισμό του προς την Ιθάκη⁸⁸. Οι αρχηγοί των πειρατών πιθανόν προέρχονταν από την ελίτ των κοινωνικών στρωμάτων, όπως συμβαίνει και στο χωρίο της Οδύσσειας (α.184), όπου ο αρχηγός των επιδρομέων φαίνεται να ήταν έμπορος μετάλλων⁸⁹.

Στα ομηρικά έπη η πειρατεία σχετίζεται κυρίως με τη μεταφορά ληστών με πλοία, οι οποίοι αποβιβάζονταν κατόπιν σε μια περιοχή, με σκοπό να λεηλατήσουν, να αρπάξουν τρόφιμα, υποζύγια και ανθρώπους, εν συνεχεία να τα φορτώσουν στο πλοίο τους και να επιστρέψουν στον τόπο τους ή να κατευθυνθούν σε άλλο μέρος⁹⁰.

«άνδρες Μεσσήνιοι με τα πολύκωπα πλοία τους είχαν αρπάξει από την Ιθάκη τριακόσια πρόβατα μαζί με τους βοσκούς⁹¹».

Στα αρχαία κείμενα διαφαίνεται συχνά μια εξιδανικευμένη διάσταση των ανθρώπων που επιδίδονται σε ληστρικές ή πειρατικές δραστηριότητες. Στον Όμηρο γίνεται αναφορά στον πειρατή Αυτόλυκο, που απέκτησε μέγα πλούτο και θαυμαζόταν για τα επιτεύγματά του⁹². Επιπροσθέτως, ο πειρατής προστατευόταν από τον θεό Ερμή, αλλά όφειλε να ασκεί την πρακτική του (ληστρική ή πειρατική) μακριά από τον τόπο

⁸⁶ Οδ. ο.427, Schroder 2008, 15, De Souza 1999, 18.

⁸⁷ Αργυρού 1956, 24. Ormerod 1924, 38.

⁸⁸ Οδ. δ.842-7. Παρόλα αυτά, η ενέδρα απέτυχε όπως δηλώνει ο μνηστήρας Αντίνοος, Οδ. π.365-70. Βλ. επ. Lewis 2019, 92.

⁸⁹ *ές Τεμέσην μετὰ χαλκόν, ἄγω δ' αἶθωνα σίδηρον.*

⁹⁰ Ιωαννίδου 2017, 36.

⁹¹ Οδ. φ.18: *μῆλα γὰρ ἐξ Ἰθάκης Μεσσήνιοι ἄνδρες ἄειραν νηυσὶ πολυκλήϊσι τριηκόσι' ἠδὲ νομῆας.* Μετάφραση Καζαντζάκης & Κακριδής 1976, 278.

⁹² Οδ. τ.397-99. Ιωαννίδου 2017, 57.

του⁹³. Στον Ηρόδοτο, αναφέρεται ένα θρακικό φύλο, κατά το οποίο η εργασία της γης θεωρείτο ατιμία ενώ η ληστεία πράξη τιμιότατη⁹⁴.

Ο Θουκυδίδης (1.5) επισημαίνει ότι οι πειρατές δεν αισχύνονταν για το επάγγελμά τους και το θεωρούσαν φυσικό και έντιμο:

« οὐκ ἔχοντός πω αἰσχύνῃν τούτου τοῦ ἔργου, φέροντος δέ τι καὶ δόξης μᾶλλον·»

Ωστόσο, κατατάσσει την πειρατεία σε πρακτική βαρβάρων και όχι πολιτισμένων ανθρώπων, όπως κάνει και ο Όμηρος, που καθιστά σαφές ότι επρόκειτο για πράξη εγκληματική, φορέας του κακού, όταν ο Νέστορας ρωτάει τον Τηλέμαχο και τους συντρόφους του, εάν είναι έμποροι ή πειρατές.

« Ξένοι ποιοι εἰστε; Από που πλέετε στους υγρούς δρόμους; Μήπως για κάποια υπόθεση ἢ ἄσκοπα περιπλανήσθε, σαν τους ληστές στη θάλασσα, που τριγυρίζουν τις ψυχές τους διακινδυνεύοντας, κακό σε αλλοδαπούς φέροντες;» (Οδ. γ.71-74)⁹⁵.

Η μετοχή παρθέμενος (μέσου αορίστου β' του ρήματος παρατίθημι) σημαίνει παραθέτω, καταθέτω αλλά και διακινδυνεύω, ριψοκινδυνεύω. Οι πειρατές ριψοκινδυνεύουν όχι μόνο τη ζωή τους αλλά και την ψυχή τους, από τις διαθέσεις της θάλασσας, από την κρίση ανθρώπων και θεών για τις εγκληματικές τους ενέργειες, που καταδικάζονταν στην επίγεια και μεταθανάτια σφαίρα⁹⁶. Το ίδιο ακριβώς κείμενο, συναντούμε και σε άλλη ραψωδία, όπου ο Κύκλωπας διατυπώνει την ερώτηση, αυτή τη φορά προς τον Οδυσσέα και τους συντρόφους του⁹⁷.

Ο ίδιος ο Οδυσσέας, έχοντας επιστρέψει στην Ιθάκη, παρουσιάστηκε στον χοιροβοσκό Εύμαιο σαν πειρατής, υπερήφανος για τα κατορθώματά του⁹⁸. Λίγους στίχους παρακάτω, αποκαλύπτει ότι εκείνος και οι σύντροφοί του έλαβαν μέρος στον Τρωϊκό Πόλεμο, μη μπορώντας να πράξουν διαφορετικά, αφού για όλα όσα έκαναν, οι άνθρωποι τελικώς είχαν σχηματίσει αρνητική άποψη γι' αυτούς:

«είχαμε και την κοινή γνώμη δυσμενή (Οδ. ξ.239).⁹⁹»

Επομένως, διαφαίνεται ότι η πειρατεία ήταν πράξη κατακριτέα και καταδικαζόταν, όπως άλλωστε φανερώνει ένα ακόμη απόσπασμα της Οδύσσειας:

« Όμως τα ανόσια έργα οι μακάριοι θεοί δεν αγαπούν, αλλά τη δικαιοσύνη τιμούν και τα πρόποντα έργα ανθρώπων. Ακόμη και οι ανάρμοστοι εχθροί, που επί γης αλλοτρίας πατούν και σ' αυτούς ο Ζεὺς λάφυρα δώσει, και αφού γεμίσουν τα πλοία γυρίζουν στα

⁹³ Οδ. τ.395-99, Ιλ. κ.265, Ormerod 1924, 72. Βλ. επ. Οδ. ρ.425, όπου παρουσιάζονται τα κοινά χαρακτηριστικά ηρώων και πειρατών, καθώς και οι δύο ξεκινούν με τα πλοία τους για ξένους τόπους με σκοπό να λαφυραγωγήσουν και να δολοφονήσουν.

⁹⁴ Ηρόδ.5.6.2: *ἀργὸν εἶναι κάλλιστον, γῆς δὲ ἐργάτην ἀτιμώτατον· τὸ ζῆν ἀπὸ πολέμου καὶ ληιστύος κάλλιστον.*

⁹⁵ *«νῦν δὴ κάλλιόν ἐστι μεταλλῆσαι καὶ ἐρέσθαι ξείνους, οἳ τινές εἰσιν, ἐπεὶ τάρπησαν ἐδωδῆς. ὧ ξεῖνοι, τίνες ἐστέ; πόθεν πλεῖθ' ὑγρὰ κέλευθα; ἢ τι κατὰ πρῆξιν ἢ μαυιδίως ἀλάλησθε οἷά τε ληιστήρες ὑπεῖρ ἄλλα, τοί τ' ἀλώονται ψυχὰς παρθέμενοι, κακὸν ἀλλοδαποῖσι φέροντες;».* Μετάφραση Καζαντζάκης & Κακριδής 1976, 40.

⁹⁶ Ιωαννίδου 2017, 60

⁹⁷ Οδ. ι.253.

⁹⁸ Οδ. ξ.228-234.

⁹⁹ *χαλεπή δ' ἔχε δήμου φῆμις.*

μέρη τους και σε 'κείνων τις φρένες κρατερό δέος θεϊκής τιμωρίας πίπτει (Οδ. ξ.83-86).¹⁰⁰ »

Κρήτη και Τάφος

Μεγάλη σε δύναμη και σε χρονική διάρκεια πειρατική δράση ανέπτυξε η Κρήτη, της οποίας οι κάτοικοι είχαν αποκτήσει την φήμη του πειρατή ήδη από την Ομηρική εποχή¹⁰¹. Μέχρι και την ελληνιστική περίοδο, οι Κρήτες αποτέλεσαν φόβητρο των ναυτικών. Πόλεις όπως η Κυδωνία και η Ελεύθερνα εξελίχθηκαν σε σπουδαία εμπορικά κέντρα, λόγω της διάθεσης αγαθών και δούλων, που προέρχονταν από την πειρατεία¹⁰². Η κύρια πηγή παροχής δούλων, κατά την αρχαιότητα, ήταν οι πειρατές¹⁰³. Ο Ηρόδοτος (1.2.) αναφέρει ότι, οι Έλληνες που εμφανίστηκαν στην Τύρο της Φοινίκης και απήγαγαν την Ευρώπη, την κόρη του βασιλιά, ήταν Κρήτες.

Στις πειρατικές δραστηριότητες αναμειγνύονται και οι Τάφιοι της Κεφαλληνίας¹⁰⁴, που μετέφεραν δούλους στα Ιόνια νησιά¹⁰⁵. Συνήθως απαιτούσαν την καταβολή λύτρων για την απελευθέρωση του θύματος που είχαν απαγάγει.¹⁰⁶ Η Τάφος είναι νησί, που μαρτυρείται και ως πόλις¹⁰⁷, ενώ οι κάτοικοί της υπήρξαν φημισμένοι κωπηλάτες, όπως οι Φαίακες, και πραγματοποίησαν θαλάσσιο εμπόριο με άλλες πόλεις και λιμάνια¹⁰⁸. Απ' την άλλη αναφέρεται ότι ήταν ληστές που άρπαζαν και πωλούσαν ανθρώπους (Οδ. ξ.452). Η άποψη ότι οι Τάφιοι σχετίζονται με την πειρατεία πηγάζει απ' το γεγονός ότι ήταν νησιώτες, εξαιρετικοί κωπηλάτες και επιδίδονταν σε ληστρικές επιδρομές. Στην Οδύσσεια μαρτυρείται η επίθεση Ταφίων ληστών στην κόρη του Αρύβαντος, όταν εκείνη επέστρεφε από τους αγρούς (Οδ. ο.425-9). Ο Απολλώνιος Ρόδιος αναφέρει τους Τάφιοιους ληστές σε μια ανάγλυφη απεικόνισή τους στη διακόσμηση του μαγικού χιτώνα, που έδωσε η Αθηνά στον Ιάσονα¹⁰⁹.

Πειρατεία Ελλήνων αποίκων

Φαίνεται ότι η πειρατεία ήταν κοινή πρακτική των Ελλήνων αποίκων τον 8^ο αι. π.Χ. Σύμφωνα με τον Στράβωνα, που αναφέρει τον ισχυρισμό του Ερατοσθένη, οι πρώιμοι Έλληνες έπλεαν κατά μήκος των ακτών για δύο σκοπούς, το εμπόριο και την πειρατεία (Στράβ.1.3.2). Η Ζάγκλη, που αργότερα μετονομάστηκε σε Μεσσήνη, ιδρύθηκε από πειρατές, προερχόμενους από την Κύμη, αποικία των Χαλκιδέων¹¹⁰. Επιπλέον, ο Ηρόδοτος αναφέρει ότι Ίωνες και Κάρες ταξίδεψαν στην Αίγυπτο με

¹⁰⁰ Μετάφραση βασισμένη στους Καζαντζάκη & Κακριδή 1976, 189.

¹⁰¹ Οδ. ξ.199, Ormerod 1924, 142.

¹⁰² Konstam 2008, 3.

¹⁰³ Ormerod 1924, 96.

¹⁰⁴ Στράβ. 10.2.14, Πλίν. 36.150.

¹⁰⁵ Οδ. α.184, α.187, ξ.452.

¹⁰⁶ Οδ. ο.427, Ormerod 1924, 95.

¹⁰⁷ Hansen et al. 2004, 352.

¹⁰⁸ Οδ. α.178, Ιωαννίδου 2017, 41, σημ. 63.

¹⁰⁹ Ιωαννίδου 2017, 42. Απολ. Ροδ., *Αργον.* Α.747-751.

¹¹⁰ Θουκ. 6.4.5. Graham 1982, 108-9.

σκοπό να λαφυραγωγήσουν την εποχή του Ψαμμήτιχου (660 π.Χ.). Οι άνδρες αυτοί ήταν εξοπλισμένοι με χάλκινη πανοπλία και στρατολογήθηκαν ως μισθοφόροι¹¹¹.

Σε παρόμοιες συνθήκες οι Φωκαείς, που έφτασαν στην Κορσική, αποίκισαν την Κύρνο, λεηλάτησαν όλους τους γείτονές ώστε προκάλεσαν τις αντιδράσεις των Καρχηδονίων και των Ετρούσκων, με αποτέλεσμα οι τελευταίοι να συνασπιστούν, και με δύναμη εξήντα πλοίων, να αντιμετωπίσουν τους Φωκαείς σε ναυμαχία στη θάλασσα της Σαρδηνίας¹¹². Η έκβαση της ναυμαχίας βρήκε νικητές τους Φωκαείς οι οποίοι όμως, εξαιτίας των βαρέων απωλειών που υπέστησαν, συγκέντρωσαν τα είκοσι εναπομείναντα πλοία τους και εγκατέλειψαν την Αλαλία¹¹³.

Περί το 580 π.Χ., ορισμένοι άνδρες οδηγούμενοι από τον Πένταθλο κατέλαβαν την Λιπάρα, υπερνικώντας τον τοπικό πληθυσμό¹¹⁴. Αφού αρχικά απέκρουσαν τις επιθέσεις των Τυρρηνών πειρατών, επιδόθηκαν και οι ίδιοι εν συνεχεία σε ναυτικές επιχειρήσεις. Χρησιμοποιώντας τις ναυτικές τους ικανότητες οι άποικοι επιδόθηκαν σε πειρατικές ενέργειες, δημιουργώντας στις νήσους ένα ιδιόρρυθμο σύστημα κοινοκτημοσύνης, εν μέρει βασισμένο στα λάφυρα που αποσπούσαν σε διαδοχικές νίκες τους επί των Τυρρηνών πειρατών. Όλοι οι κάτοικοι διαμοιράζονταν τη γη, αφού ό,τι παραγόταν μαζί με τα λάφυρα από τις πειρατικές επιδρομές κατανεμόταν ισομερώς στον πληθυσμό, εκτός από το ένα δέκατο της λείας, το οποίο προοριζόταν για τους Δελφούς (δεκάτη)¹¹⁵. Με αυτόν τον τρόπο γεννήθηκαν οι πειρατές των Λιπάρων Νήσων.

Σάμος

Γνωρίζουμε ότι τα πρώτα πολεμικά πλοία (τριήρεις) κατασκευάστηκαν γύρω στο 704 π.Χ. από τον Αμεινοκλή για τους Σάμιους¹¹⁶. Αργότερα η Σάμος υπό τον τύραννο Πολυκράτη υιοθέτησε πειρατικές μεθόδους και κατηγορήθηκε από τις ελληνικές πόλεις-κράτη¹¹⁷. Οι δραστηριότητες του Πολυκράτη (546-522 π.Χ.), που χαρακτηρίζονται από τον Ηρόδοτο ως λαφυραγωγίες, μπορούν να θεωρηθούν ως μορφή πρώιμου επεκτατισμού¹¹⁸.

«Είχε στόλο εκατό πεντηκοντόρων και χιλίων τοξοτών. Οι επιδρομές του για λάφυρα εξαπλώθηκαν και πραγματοποιούνταν χωρίς διάκριση. Συνήθιζε να ισχυρίζεται ότι κάποιος φίλος θα ήταν προτιμότερο να επέστρεφε αυτά που άρπαξε, παρά να τα

¹¹¹ Ηρόδ. 2.152. Τα σχόλια στον Ηρόδοτο αναφέρουν τον καθοριστικό ρόλο των Ελλήνων μισθοφόρων στην ενίσχυση της Σαϊτικής δυναστείας. Ο Γίγης της Λυδίας έστειλε υποστήριξη στον Ψαμμήτιχο, ο οποίος προσπάθησε να απελευθερωθεί από την ασσυριακή κυριαρχία εξαιτίας της εξέγερσης της Βαβυλώνας υπό τον Shamashshūmūkin, How & Wells, τομ.1, 1912.

¹¹² Ηρόδ. 1.166. De Souza 1992, 110.

¹¹³ Διόδ. 5.9, 14.97, Liv. 5.28, Συντομόρου 2009, 561-563.

¹¹⁴ Διόδ. 5.9.2-5, Ormerod 1924, 156.

¹¹⁵ Bradford 2007, 13.

¹¹⁶ Θουκ.1.13.2-3.

¹¹⁷ Βλ. Πλούτ., Περικ. 26, όπου αναφέρεται ότι ο Πολυκράτης ήταν αυτός που σχεδίασε τη σάμαινα, πλοίο των Σαμίων που συνδύαζε ταχύτητα και χωρητικότητα. Ormerod 1924, 101, ίσως η σάμαινα σχεδιάστηκε πριν τον Πολυκράτη.

¹¹⁸ De Souza 1992, 111.

αποκτούσε εξαρχής. Κυρίευσε αρκετά νησιά και πόλεις στα ηπειρωτικά. Ανάμεσα στις επιτυχίες του, νίκησε σε ναυμαχία τους Λέσβιους, που είχαν στείλει ολόκληρο το στόλο τους προς βοήθεια των Μιλησίων..., οι αιχμάλωτοι αναγκάστηκαν να σκάψουν, αλυσοδεμένοι την τάφρο που περιβάλλει τα τείχη της Σάμου» (Ηρόδ.3.39)¹¹⁹.

Ο Πολυκράτης σύναψε συμμαχία με τον βασιλιά της Αιγύπτου, Άμασιν¹²⁰, και εκστράτευε, λεηλατώντας το Αιγαίο. Επιτέθηκε στο νησί της Σίφνου, το οποίο ήταν πλούσιο σε χρυσορυχεία και αργυρορυχεία. Τα ορυχεία ήταν τόσο παραγωγικά, ώστε η Σίφνος είχε θησαυρό στους Δελφούς τόσο επιβλητικό και θαυμαστό όσο και οι θησαυροί των μεγάλων πόλεων της Ελλάδος. Οι Σίφνιοι ρώτησαν, τότε, το μαντείο των Δελφών πόσο ακόμα θα κρατούσαν οι ημέρες ευημερίας τους. Η απάντηση που έλαβαν ήταν η εξής:

« Όταν το πρυτανείο της Σίφνου αστράψει με λαμπερό άσπρο χρώμα και γίνει κατάλευκη η αγορά, τότε ένας άνδρας με προνοητικότητα ας προσέχει, για τον ζύλινο εχθρό και τον κόκκινο αγγελιαφόρο» (Ηρόδ.3.57)¹²¹.

Οι νησιώτες δεν ερμήνευσαν ορθά τον χρησμό και στόλισαν την αγορά τους με κατάλευκο μάρμαρο από την Πάρο. Εμφανίστηκε, ωστόσο, ο στόλος των Σαμίων, τα πλοία τους αλειμμένα με κόκκινο χρώμα (μίλτος), απαιτώντας από τους Σίφνιους τον δανεισμό δέκα ταλάντων, ποσό που οι τελευταίοι αρνήθηκαν να παραδώσουν. Ο στόλος της Σάμου επιτέθηκε λεηλατώντας τη νήσο και αποχώρησε, αφού πρώτα απέσπασαν εκατό τάλαντα¹²².

Η γεωστρατηγική θέση της Σάμου, επέτρεπε στους κατοίκους της να λεηλατούν τους εμπορικούς δρόμους των Κυκλάδων¹²³. Αυτή τη φορά, ως θύματα των Σαμίων εμφανίζονται οι Σπαρτιάτες. Η Σπάρτη ξεκίνησε πολεμικές προετοιμασίες εναντίον της νήσου, εξαιτίας της αρπαγής του κρατήρα, που είχαν στείλει στον Κροίσο, και του θώρακα, τον οποίο ο Αιγύπτιος βασιλιάς Άμασις είχε στείλει ως δώρο στη Σπάρτη. Πολίτες της Σάμου είχαν αποσπάσει των θώρακα σε μια επιδρομή, ένα χρόνο πριν αρπάξουν τον κρατήρα¹²⁴. Οι Λακεδαιμόνιοι πολιορκούσαν επί σαράντα ημέρες το νησί δίχως, όμως, επιτυχία¹²⁵.

Οι Κορίνθιοι, επίσης, παρουσιάστηκαν πρόθυμοι να συμμετάσχουν στην εκστρατεία εναντίον της Σάμου¹²⁶, για να εκδικηθούν την προσβολή που υπέστησαν, την εποχή περίπου της αρπαγής του κρατήρα. Όταν ο Περίανδρος¹²⁷, υιός του

¹¹⁹ Η απόδοση των χωρίων του Ηροδότου βασίζεται στην αγγλική μετάφραση του Goldey 1921.

¹²⁰ Ηρόδ.3.39.

¹²¹ Μετάφραση βασισμένη στον Goldey 1921.

¹²² Ηρόδ.3.58.

¹²³ Ormerod 1924, 100. Βλ. επ. Πλούτ., *Αιτ. Ελλ.* 55, για τους κατοίκους της Μυκάλης που ζούσαν δέκα χρόνια από την πειρατεία.

¹²⁴ Ηρόδ.3.47.

¹²⁵ Ηρόδ.3.56.

¹²⁶ Ormerod 1924, 103.

¹²⁷ Η χρονολογία του χωρίου παρουσιάζει αρκετά προβλήματα. Το περιστατικό χρονολογείται γύρω στο 550 π.Χ., αν και τοποθετείται την εποχή του Περίανδρου, ο οποίος απεβίωσε περίπου το 585 π.Χ. Ο Πλούταρχος χρονολογεί τα γεγονότα τρεις γενιές πριν τον Πολυκράτη και αναφέρει ότι ήταν οι Κνίδιοι και όχι οι Σάμιοι, επανέφεραν τα αγόρια στην Κέρκυρα. Ίσως ο Ηρόδοτος παραπληροφορήθηκε από τους Σάμιους, βλ. How & Wells, τομ. 1, 1912.

Κύψελου, έστειλνε στον βασιλέα των Λυδών Αλυάττη στις Σάρδεις τριακόσια αγόρια από τις σπουδαιότερες οικογένειες της Κέρκυρας, κατά τη διάρκεια του ταξιδιού οι Κορινθίοι, που είχαν αναλάβει την μεταφορά των αγοριών, έδεσαν στη Σάμο. Ο λαός του νησιού, μόλις πληροφορήθηκε την αιτία του ταξιδιού, προέτρεψε τους Κερκυραίους να καταφύγουν στο ναό της Αρτέμιδος και τους εμπόδισε τους Κορινθίους να πάρουν από εκεί τα αγόρια, για να ολοκληρώσουν την αποστολή τους¹²⁸.

Το 519 π.Χ. η Σάμος βρέθηκε αντιμέτωπη με την Αίγινα¹²⁹, που ασκούσε και αυτή με τη σειρά της πειρατικές πρακτικές. Αιγινήτες άρπαξαν την κόρη του Πεισιστράτου και αιχμαλώτισαν το πλήρωμα Αθηναϊκού πλοίου, που στάλθηκε στην Αίγινα με σκοπό να ανακτήσουν τα αγάλματα της Δαμίας και Αυξησίας¹³⁰.

Οι εχθροπραξίες μεταξύ Σάμου και Αίγινας συνεχίστηκαν. Οι Σάμιοι κατευθύνθηκαν στην Κρήτη και ίδρυσαν εκεί την Κυδωνία. Αφού έζησαν στη μεγαλόνησο πέντε χρόνια μεγάλης ευημερίας, τον έκτο, δέχθηκαν επίθεση από τις συνασπισμένες δυνάμεις της Αίγινας και ορισμένων Κρητών, με αποτέλεσμα να ηττηθούν σε ναυμαχία και να υποδουλωθούν. Η παραπάνω επίθεση πραγματοποιήθηκε για να επιλυθεί μια παλαιά διαφορά, τότε που κυβερνήτης της Σάμου ήταν ο Αμφικράτης και οι Σάμιοι επέδραμαν κατά της Αίγινας, λεηλατώντας το νησί, προκαλώντας μεγάλες ζημιές¹³¹.

Ο De Souza τονίζει ότι η αιχμαλωσία και η κατάληψη πόλεων, όπως και η διατήρηση μεγάλου στόλου από τον Πολυκράτη αρμόζει περισσότερο σε πρακτικές πολέμου που εφαρμόζονται από μία πόλη-κράτος παρά σε πειρατικές δραστηριότητες¹³². Τον ισχυρισμό αυτό υποστηρίζει προσθέτοντας ότι, στο τέλος της αρχαϊκής εποχής, εμφανίζονται στις γραμματειακές πηγές οι αναφορές σε ναυμαχίες ανάμεσα στις ελληνικές πόλεις-κράτη. Η Σάμος συνέχισε να επιδίδεται σε πειρατικές επιδρομές εκμεταλλευόμενη την περσική επέκταση στην ανατολική Μεσόγειο¹³³. Οι πειρατικές της ενέργειες, ωστόσο, περιορίστηκαν όταν οι Πέρσες κατέλαβαν τη Φοινίκη και χρησιμοποίησαν το στόλο των Φοινίκων με σκοπό να υποδουλώσουν τις ελληνικές πόλεις της Ιωνίας στη δυτική ακτή της Μ. Ασίας. Έπειτα προσπάθησαν να εντάξουν τον ελληνικό στόλο στο Περσικό ναυτικό, ώστε να ελέγξουν την ανατολική θάλασσα και να φέρουν τέλος στις ημέρες των «*τυράνων-πειρατών*¹³⁴», όπως του Πολυκράτη της Σάμου.

¹²⁸ Ηρόδ.3.48.

¹²⁹ Ormerod 1924, 98.

¹³⁰ Ηρόδ. 5.82-83, Αργυρού 1956, 24.

¹³¹ Ηρόδ.3.59.

¹³² De Souza 1992, 111.

¹³³ Ormerod 1924, 105.

¹³⁴ Bradford 2007, 15.

Ετρούσκοι/Τυρρηνοί

Το φαινόμενο της λαφυραγωγίας αποτελούσε κοινή τακτική στις πολεμικές συρράξεις στην Ιταλική χερσόνησο. Οι Ετρούσκοι/Rasna¹³⁵/Τυρρηνοί θεωρούνταν από τους Έλληνες ως πειρατές και ήταν απ' τους πρώτους λαούς που κατηγορήθηκαν για πειρατικές ενέργειες¹³⁶. Την ιστορία μεταξύ άλλων¹³⁷ μας την παραδίδει και ο Στράβων. Ο Τυρρηνός γιος του Άτυος, ένας από τους απογόνους του Ηρακλέους και της Ομφάλης, ονόμασε την περιοχή που κληρώθηκε να βασιλέψει Τυρρηνία και έχτισε δώδεκα πόλεις. Όρισε δε ως αρχηγό των οικιστών τον Τάρκωνα, γιο του Αρκάδος Τηλέφου, από τον οποίο πήρε το όνομά της η πόλη Ταρκυνία. Την εποχή εκείνη και οι δώδεκα πόλεις υπάκουαν σε έναν ηγεμόνα και είχαν μεγάλη δύναμη. Οι Τυρρηνοί έγιναν πειρατές επειδή, αφού διαλύθηκε η συμμαχία τους και κάθε πόλη έμεινε απομονωμένη, δεν ήταν πλέον σε θέση να αντισταθούν στη βία των γειτονικών φυλών και αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την εύφορη γη τους και να επιδοθούν στην πειρατεία. Ο Στράβων στο σημείο αυτό προσθέτει:

«Διότι αν τούτο δεν συνέβαινε, δεν θα εγκατέλειπαν εύφορη χώρα και δεν θα επιδίδονταν στην πειρατεία, ορισμένοι στο ένα πέλαγος και κάποιοι στο άλλο, την στιγμή κατά την οποία οσάκις συνασπίζονταν, ήταν ικανοί όχι μόνο να αποκρούουν τους επιτιθέμενους εναντίον τους, αλλά να αναλάβουν οι ίδιοι αντεπίθεση και να πραγματοποιήσουν μακρές εκστρατείες» (Στράβ.5.2.2)¹³⁸.

Το πιο γνωστό μυθολογικό επεισόδιο που αφορά τους Τυρρηνούς πειρατές είναι η απαγωγή του Διονύσου. Σύμφωνα με τον Απολλόδωρο (3.38), όταν ο Διόνυσος θέλησε να πάει στην Νάξο από την Ικαρία, για να μυθήσει τους κατοίκους στη λατρεία του, μίσθωσε Τυρρηνούς πειρατές για να τον μεταφέρουν στο νησί. Εκείνοι δέχτηκαν με απώτερο σκοπό να τον πωλήσουν ως δούλο στην Ασία. Μόλις ο θεός αντιλήφθηκε την κατάσταση, μετέβαλε τα κουπιά σε φίδια, γέμισε το πλοίο με κισσό, ενώ ηγούσαν άορατοι αυλοί. Οι πειρατές στη φρενίτιδα που επικρατούσε, έπεσαν στη θάλασσα και μεταμορφώθηκαν σε δελφίνια.

Το επεισόδιο, σε άλλη εκδοχή, αναφέρεται και στον έβδομο ομηρικό ύμνο στον Διόνυσο και περιγράφεται ως εξής: ο θεός βρισκόταν σε μια ακρογιαλιά, όμορφος έφηβος με μαύρα μάτια, περιποιημένη κόμη, γυμνασμένο σώμα και ωραία ρούχα. Τυρρηνοί πειρατές, που έτυχε να περνούν από το σημείο αυτό, θεώρησαν πως είναι ο γιος κάποιου βασιλιά και τον αιχμαλώτισαν. Μόνο ο πηδαλιούχος υποψιάστηκε τη θεϊκή ταυτότητα του νέου και παρακινούσε το πλήρωμα να τον αφήσουν ελεύθερο, όμως ο καπετάνιος τον περιφρόνησε και διέταξε να ανοιχτούν στη θάλασσα. Τότε, άρχισε κρασί να πλημμυρίζει το πλοίο και η οσμή αμβροσίας διάχυτη ανέβαινε στον

¹³⁵ Ο όρος *Rasna* ή *Rasenna* προέρχεται από την αρχαία γλώσσα των Ετρούσκων και ήταν η αυτοαποκαλούμενη ονομασία τους και φαίνεται ότι δηλώνει τον λαό και, πιθανώς, την πολιτική τους ένωση. Ο λατινικός όρος *Etrusci* είναι η ονομασία που τους προσέδωσαν οι Ρωμαίοι. Για τον όρο *Rasna* βλ. Bonfante, *Etruscan Life and Afterlife: A Handbook of Etruscan Studies*, 1997, Pallottino, *The Etruscans*, 1955, Haynes, *Etruscan Civilization: A Cultural History*, 2000.

¹³⁶ Beek 2015, 36.

¹³⁷ Ηρόδ.1.94, Διον.Αλ. *Ρωμ. Αρχ.* 1.27-30. De Grummond 2006, 201-208, όπου αναφέρεται ότι ο Τάρκωνας και ο Τυρρηνός ίδρυσαν την Ετρουσκική Ομοσπονδία, με τον τελευταίο να χαρακτηρίζεται σωτήρας, διότι έσωσε τον λαό του από την πείνα.

¹³⁸ Μετάφραση βασισμένη στον Horace Leonard Jones 1923.

ουρανό. Στην κορυφή του καταρτιού φύτρωσε κληματαριά γεμάτη με βαριά τσαμπιά σταφύλια και κισσός το περιτύλιξε σαν να ήταν φίδι. Παράλληλα, στεφάνια στόλισαν τους αρμούς του πλοίου. Οι πειρατές έντρομοι ζητούσαν από τον πηδαλιούχο να πιάσει στεριά για να αφήσουν τον θεό, όμως εκείνος μεταμορφώθηκε σε λιοντάρι και όρμησε κατά πάνω τους. Οι πειρατές στην προσπάθειά τους να σωθούν, πήδησαν στη θάλασσα και μεταμορφώθηκαν σε δελφίνια. Ο μοναδικός που σώθηκε ήταν ο πηδαλιούχος.

Η έντονη πειρατική δραστηριότητα των Τυρρηνών απειλούσε τις θαλάσσιες οδούς και το εμπόριο. Η προστασία του εμπορίου, όπως επίσης και η αντιπειρατική δράση αποτελούν στοιχεία που χαρακτηρίζουν το ροδιακό ναυτικό και τις αντίστοιχες ενέργειές του για την περιφρούρηση της ναυσιπλοΐας. Οι Ρόδιοι στράφηκαν κατά των Τυρρηνών, εκστρατεύοντας εναντίον τους σε Ιόνιο και Κρητική θάλασσα. Ο Στράβων επισημαίνει ότι οι Τυρρηνοί είχαν αποκτήσει τη φήμη διαβόητων πειρατών, στο χωρίο που περιγράφει τη διαδοχή στα πρωτεία της πειρατείας, κατά το οποίο τα ηνία των πειρατικών δραστηριοτήτων πέρασαν από τους Κρήτες στους Τυρρηνούς και έπειτα στους Κίλικες (10.4.9). Ο Κικέρων αντλώντας πληροφορίες από το χωρίο του Πολυβίου ή του Ποσειδωνίου, τονίζει ότι Ετρούσκοι και Φοίνικες ήταν απ' τους πρώτους λαούς που κυριάρχησαν στη θάλασσα, οι μεν για εμπόριο και οι δε για πειρατεία¹³⁹. Την δράση των Τυρρηνών και τις καταστροφικές συνέπειες των επιδρομών τους μαρτυρούν οι κινήσεις του τυράννου του Ρηγίου, Αναξίλαου (494-476 π.Χ.), ο οποίος, για να καταστείλει την αυξανόμενη κατά τον 6^ο και 5^ο αι. π.Χ. δύναμή τους, αναγκάστηκε να οχυρώσει τα στενά για να αποτρέψει τη διάβαση των πειρατών κατασκευάζοντας ναύσταθμο¹⁴⁰.

Μία μέθοδος βασανισμού των αιχμαλώτων τους που υιοθέτησαν οι Τυρρηνοί πειρατές μαρτυρείται στον Αριστοτέλη. Έδεναν σφικτά δύο ανθρώπους μαζί, έναν ζωντανό με έναν νεκρό. Τα σώματά τους, τα μέλη τους, τα πρόσωπά τους, ήταν δεμένα αντικρυστά. Με αυτόν τον τρόπο άφηναν τους ζωντανούς να σαπίζουν αργά και βασανιστικά μαζί με τους νεκρούς¹⁴¹.

«Πολλές φορές βασανίζουν τους αιχμαλώτους, δένοντας νεκρούς πάνω στους ζωντανούς, πρόσωπο με πρόσωπο και τα μέλη τους το καθένα να αντιστοιχεί στα μέλη του άλλου, έτσι φαίνεται πως είχε απλωθεί η ψυχή και πως είχε κολληθεί πάνω στα μέλη του σώματος που έχουν την ικανότητα να αισθάνονται». (Αριστ. Προτρ. απ. 107)¹⁴².

¹³⁹ Cic. *Rep.*2.9, όπου οι Φοίνικες εδώ αναφέρονται ως έμποροι. Μελετητές συσχετίζουν τους Ετρούσκους με τους Πελασγούς της Λήμνου, ωστόσο οι απόψεις δίστανται, βλ. Briquel, *L'origine lydienne des Etrusques*. Βλ. επίσης Ηρόδ. 1.57-8.

¹⁴⁰ Στράβ. 6.1.5, Ormerod 1924, 158, Ιωαννίδου 2017, 109.

¹⁴¹ Ιωαννίδου 2017, 101.

¹⁴² «ὥσπερ γὰρ τοὺς ἐν τῇ Τυρρηνίᾳ φασὶ βασανίζειν πολλάκις τοὺς ἀλισκομένους προσδεσμένοντας κατ' ἀντικρὺ τοῖς ζῶσι νεκροὺς ἀντιπρο σόπους ἕκαστον πρὸς ἕκαστον μέρος προσαρμόττοντας, οὕτως ἔοικεν ἢ ψυχὴ διατετάσθαι καὶ προσκεκολληθῆσαι πᾶσι τοῖς αἰσθητικοῖς τοῦ σώματος μέλεσιν». Μετάφραση βασισμένη στην Annas 1999.

Ο παραπάνω τρόπος μαρτυρίου δεν ήταν αποτελούσε επινόηση των Τυρρηγών. Περιγράφεται επίσης από τον Βιργίλιο στην Αινειάδα του με αναφορά στον τύραννο Μεζέντιο¹⁴³, που εξουσίαζε με υπερήφανη ηγεμονία και φοβερά όπλα:

«Επιπλέον ακόμη και τα νεκρά σώματα τα συνέδεε με ζωντανά, ενώνοντας τα χέρια με τα χέρια, και τα στόματα με τα στόματα, ως είδος βασανιστηρίου, και όσους έσταζαν από πύον και αίμα, τους σκότωνε με απαίσια σύμπλεξη, προκαλώντας μακρύ και οδυνηρό θάνατο». (Βιργ. Αιν. 8.485-488)¹⁴⁴.

¹⁴³ Ο Μεζέντιος, βασιλιάς των Ετρούσκων, εμφανίζεται σε διάφορες γραμματειακές πηγές, ιστορικές και λογοτεχνικές, ως ηγετική μορφή της πρώιμης ιταλικής πολιτικής και στρατιωτικής σκηνής. Ο Διονύσιος Αλικαρνασσεύς (*Ρωμαϊκή Αρχαιολογία* 1.64.4-5 και 1.65.3-5) αναφέρει τον Μεζέντιο σε σχέση με τις πολεμικές συγκρούσεις με τους πρώτους βασιλείς της Ρώμης, επισημαίνοντας την στρατηγική του δράση και την επίδρασή του στις σχέσεις με τους γειτονικούς λαούς. Στην επική παράδοση, ο Βιργίλιος (βιβλία 7-12) τον απεικονίζει ως αντίπαλο του Αινεία, ενισχύοντας τον μυθολογικό χαρακτήρα του προσώπου. Οι πηγές υποδηλώνουν ότι η μορφή του Μεζέντιου συνδέει ιστορικές πραγματικότητες των Ετρούσκων με μυθολογικά στοιχεία, καθιστώντας δύσκολη την πλήρη επιβεβαίωση της ιστορικής του ύπαρξης.

¹⁴⁴ Η απόδοση του χωρίου του Βιργιλίου βασίζεται στην αγγλική μετάφραση του Fairclough 1916 – 1918.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ

ΚΛΑΣΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (500-323 π.Χ.)

Το κύριο χαρακτηριστικό της μετάβασης από την αρχαϊκή στην κλασική περίοδο είναι η ανάπτυξη οργανωμένων πόλεων-κρατών, όπου στρατεύματα αποτελούμενα από πολίτες ή μισθοφόρους απαντούν σε πολέμους ευρείας κλίμακας¹⁴⁵. Οι πειρατές εμφανίζονται ως μισθοφόροι, οι οποίοι συμμαχούν με οποιοδήποτε ηγεμόνα για να επωφεληθούν από τις λεηλασίες και την απόκτηση λαφύρων, χωρίς ωστόσο να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη των γεγονότων.

Αρκετές είναι οι φορές, όπου στρατεύματα πόλεων-κρατών υιοθετούσαν πειρατικές μεθόδους. Η περιορισμένη αποτελεσματικότητα των πειρατικών πρακτικών αποτυπώνεται χαρακτηριστικά στην Ιωνική επανάσταση (499-494 π.Χ.). Η επιδρομή και λεηλασία των Σάρδεων το 498 π.Χ. που πραγματοποιήθηκε από τις συνασπισμένες δυνάμεις των Ιώνων, Ερετριέων και Αθηναίων, δεν απέφερε ουσιαστικά στρατηγικά οφέλη, αλλά αντιθέτως οδήγησε στην περαιτέρω επιδείνωση των σχέσεων με τον Πέρση βασιλιά¹⁴⁶. Οι συμμετέχοντες, ενήργησαν περισσότερο με πειρατική διάθεση, παρά με συντονισμένη στρατιωτική τακτική. Διέπλευσαν το Αιγαίο, εισχώρησαν στη Μ. Ασία και λεηλάτησαν την εύπορη πόλη των Σάρδεων. Εντούτοις, οι προσδοκίες για πλούσια λάφυρα ματαιώθηκαν, καθώς πυρκαγιά, που προκλήθηκε από έναν Αθηναίο πολεμιστή ξαπλώθηκε και κατέστρεψε ολοκληρωτικά την πόλη. Κατόπιν οι συμμαχικές δυνάμεις αποσύρθηκαν, αφήνοντας τους Ίωνες εκτεθειμένους στην εκδικητική αντίδραση των Λυδών, των οποίων πρωτεύουσά αποτελούσαν οι Σάρδεις, και στην οργή του Δαρείου¹⁴⁷.

Στο πλαίσιο των γεγονότων της αποτυχημένης κατάληξης της Ιωνικής επανάστασης, ο Διονύσιος ο Φωκαεύς έδρασε ως πειρατής, ο οποίος, αφού έπλευσε στις ακτές της Φοινίκης βυθίζοντας πλοία και αποσπώντας πολλά χρήματα, ακολούθως έφτασε στη Σικελία, μετατρέποντάς την σε ορμητήριο, λεηλατώντας Τυρρηνούς και Καρχηδόνιους, αλλά ποτέ Έλληνες¹⁴⁸.

«ὁ δὲ ἰθέως ὡς εἶχε ἔπλεε ἐς Φοινίκην, γαύλους δὲ ἐνθαῦτα καταδύσας καὶ χρήματα λαβὼν πολλὰ ἔπλεε ἐς Σικελίην, ὀρμώμενος δὲ ἐνθεῦτεν ληιστῆς κατεστήκεε Ἑλλήνων μὲν οὐδενός, Καρχηδονίων δὲ καὶ Τυρσηνῶν.»

(Ηρόδ. 6.17)

Κατά τον 5^ο αι. π.Χ., μια σειρά στρατιωτικών εκστρατειών και επιχειρήσεων φέρει έντονα το στίγμα πολιτικών επιδιώξεων, οι οποίες συχνά υπερίσχυαν των

¹⁴⁵ De Souza 1992, 111.

¹⁴⁶ Ηρόδ. 5.97-101 για την επίθεση εναντίον των Σάρδεων. Βλ. επ. De Souza 1992, 112.

¹⁴⁷ Bradford 2007, 16. Να σημειωθεί ότι οι Πέρσες ηττήθηκαν μία φορά σε ναυμαχία το 498 π.Χ. από τους Ίωνες και μία το 497 π.Χ. στη στεριά από του Κάρες, συμμάχους των Ιώνων. Οι τέσσερις ναυτικές Ιωνικές δυνάμεις εκείνη την περίοδο είναι η Μίλητος, η Χίος, η Λέσβος και η Σάμος.

¹⁴⁸ Αργυρού 1956, 25. Στη ναυμαχία της Λάδης ο στόλος των Ιώνων απαρτιζόταν από ογδόντα πλοία της Σάμου, εκατό της Χίου, εβδομήντα της Λέσβου και ογδόντα της Μιλήτου. Χαρακτηριστικό είναι το επεισόδιο που περιγράφεται από τον Ηρόδοτο (6.16) ύστερα από την ναυμαχία της Λάδης, όπου οι Εφέσιοι θεώρησαν τους πρόσφυγες της Χίου ως πειρατές, οι οποίοι εμφανίστηκαν για να απαγάγουν γυναίκες κατά τα Θεσμοφόρια, και τους εξόντωσαν.

παραδοσιακών ανταγωνισμών μεταξύ των ελληνικών πόλεων-κρατών ή των συγκρούσεων με τους Πέρσες¹⁴⁹. Οι επιχειρήσεις αυτές σηματοδοτούν την ανάπτυξη μιας μορφής οργανωμένης βίας σε ευρύτερη κλίμακα, όπου η απόκτηση λείας εξακολουθεί να λειτουργεί ως ουσιαστικό κίνητρο δράσης. Παράλληλα, διαφαίνεται η σύγκλιση ανάμεσα στην πειρατεία και τον πόλεμο, τόσο σε πρακτικό όσο και σε ιδεολογικό επίπεδο. Η εκστρατεία του Μιλτιάδη στην Πάρο (490 π.Χ.) αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της αμφισημίας, καθώς όπως επισημαίνει ο Ηρόδοτος, πίσω από την επίσημη πολιτική πρόφαση υποκρύπτονταν οικονομικά κίνητρα και πολιτικές επιδιώξεις (Ηρόδ. 6.132-136). Η σύνδεση αυτή μεταξύ πολεμικής και πειρατικής δράσης αντανάκλαται ήδη από την αφήγηση του Θουκυδίδη, ο οποίος περιγράφει την πειρατεία ως κοινωνικά αποδεκτή και εγγενή πτυχή της πρώιμης ελληνικής πολεμικής δραστηριότητας (Θουκ. 1.5-8).

Η εκστρατεία του Μιλτιάδη αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της ρευστής διάκρισης μεταξύ πολέμου και πειρατικής δραστηριότητας κατά την πρώιμη κλασική περίοδο. Η πρακτική της λεηλασίας και της ιδιοποίησης πόρων, αν και επισήμως συνδεόταν με στρατιωτικούς στόχους, διατηρούσε έντονα ιδιωτικό και ωφελμιστικό χαρακτήρα. Το γεγονός αυτό προαναγγέλλει την εξέλιξη της αθηναϊκής πολιτικής ισχύος, η οποία στηρίχθηκε, μεταξύ άλλων, στην εκμετάλλευση των θαλάσσιων διαδρομών και στον έλεγχο των νησιωτικών περιοχών του Αιγαίου. Στο πλαίσιο αυτό, η πειρατεία δεν λειτουργεί απλώς ως περιθωριακό φαινόμενο, αλλά ως οργανικό στοιχείο της πολιτικής και οικονομικής δυναμικής που οδήγησε στην εδραίωση της αθηναϊκής ηγεμονίας. Παράλληλα, η παρουσία της στον λόγο των πηγών, όπως του Ηροδότου και αργότερα του Θουκυδίδη, αποκαλύπτει τη διττή της διάσταση: αφενός καταδικάζεται ως απειλή για την ασφάλεια, αφετέρου αναγνωρίζεται ως αναπόσπαστο μέσο ισχύος και προβολής κύρους.

Περίοδος Αθηναϊκής Ηγεμονίας

Μετά την ναυμαχία της Σαλαμίνας η Αθήνα αναδείχθηκε σε κυρίαρχη ναυτική δύναμη στο Αιγαίο. Λίγο αργότερα, το 478/7 π.Χ. ιδρύεται η Δηλιακή Συμμαχία, που μεταξύ άλλων υποστήριζε το θαλάσσιο εμπόριο στον Εύξεινο Πόντο και προς την λεκάνη της Μεσογείου, με τους Αθηναίους όντες επικεφαλής της να εξασφαλίζουν την τάξη στις θάλασσες. Ορισμένοι μελετητές έχουν υποστηρίξει ότι η Δηλιακή Συμμαχία δεν υπήρξε τίποτε περισσότερο από μια ένωση ελληνικών πόλεων με σκοπό την πειρατεία εις βάρος της Περσικής Αυτοκρατορίας, μέσω της λεηλασίας γαιών του Μεγάλου Βασιλέως. Ωστόσο, οι πρώτες επιχειρήσεις της Συμμαχίας δεν ήταν απλώς λεηλασία, αλλά συνοδεύτηκαν από την κατάκτηση εδαφών¹⁵⁰. Όποια πόλη υποστήριζε την ανάπτυξη πειρατικών δραστηριοτήτων ή φιλοξενούσε πειρατές στα λιμάνια της

¹⁴⁹ De Souza 1999, 25-26.

¹⁵⁰ Αργυρού 1956, 24, που υποστηρίζει ότι ο σκοπός της Συμμαχίας ήταν η καταστολή της πειρατείας για την οποία διατίθεντο ανά έτος 460 τάλαντα για την καταπολέμηση των Περσών, οι οποίοι κατείχαν τον Δορίσκο και την Ηίονα στις εκβολές του Στρυμόνα, λεηλατώντας το Αιγαίο. Βλ. επ. Ormerod 1924, 108, Πλούτ., *Κιμ.* 7.

δεχόταν αντίποινα από την Αθήνα, που περιφρουρούσε σημαντικά γεωστρατηγικά σημεία, προστατεύοντας πολύτιμους στόχους, όπως η Εύβοια¹⁵¹.

Την περίοδο εκείνη πραγματοποιήθηκε εκστρατεία κατά της Σκύρου, σημαντικού πειρατικού κέντρου, και άλλη μία κατά των Θρακών στην Χερσόνησο του Ελλησπόντου. Περί το 475 π.Χ. ο Αθηναίος στρατηγός Κίμων ενέταξε στη Δηλιακή Συμμαχία το νησί της Σκύρου, το οποίο είχε καταληφθεί από Δόλοπες πειρατές που το χρησιμοποιούσαν ως ορμητήριο για τις επιδρομές τους¹⁵². Με την ενέργεια αυτή, ο Κίμων απάλλαξε το Αιγαίο από την συνεχή πειρατική απειλή, αποκαθιστώντας την ασφαλή ναυσιπλοΐα και την απρόσκοπτη επικοινωνία με τα ιερά των Δελφών και της Δήλου¹⁵³.

Ο Περικλής διεξήγαγε εκστρατεία στη Χερσόνησο του Ελλησπόντου κατά των Θρακών που επιδίονταν σε ληστρικές επιδρομές στην περιοχή. Με την εγκατάσταση χιλίων Αθηναίων¹⁵⁴, την επίδειξη της ναυτικής του δυνάμεως και την κατασκευή οχυρωμάτων και πύργων εμπόδισε τις αιφνιδιαστικές επιθέσεις των Θρακών ληστών¹⁵⁵.

Η μέριμνα των Αθηναίων για την επίτευξη της ασφαλούς ναυσιπλοΐας φαίνεται από το κάλεσμα του Περικλή προς τους αντιπροσώπους των ελληνικών πόλεων, για να συνυπογράψουν το ψήφισμα που πρότεινε, μεταξύ άλλων και σχετικά με το ζήτημα περί προστασίας των θαλασσών¹⁵⁶.

«ἀρχομένων δὲ Λακεδαιμονίων ἄχθεσθαι τῇ αὐξήσει τῶν Ἀθηναίων, ἐπαίρων ὁ Περικλῆς τὸν δῆμον ἔτι μᾶλλον μέγα φρονεῖν καὶ μεγάλων αὐτὸν ἀξιοῦν πραγμάτων, γράφει ψήφισμα, πάντας Ἑλληνας τοὺς ὀπίηποτε κατοικοῦντας Εὐρώπης ἢ τῆς Ἀσίας παρακαλεῖν, καὶ μικρὰν πόλιν καὶ μεγάλην, εἰς σύλλογον πέμπειν Ἀθήναζε τοὺς βουλευσομένους περὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἱερῶν, ἃ κατέπρησαν οἱ βάρβαροι, καὶ τῶν θυσιῶν ἃς ὀφείλουσιν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος εὐξάμενοι τοῖς θεοῖς ὅτε πρὸς τοὺς βαρβάρους ἐμάχοντο, καὶ τῆς θαλάττης, ὅπως πλέωσι πάντες ἀδεῶς καὶ τὴν εἰρήνην ἄγωσιν.»
(Πλούτ., Περικ. 17)

¹⁵¹ Bradford, σελ. 19.

¹⁵² Πλούτ., Κιμ. 8: «ὄικισαν δὲ καὶ Σκῦρον ἐλόντος Κίμωνος ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Δόλοπες ὄκουν τὴν νῆσον, ἐργάται κακοὶ γῆς· ληϊζόμενοι δὲ τὴν θάλασσαν ἐκ παλαιοῦ.» Βλ. επ. Θουκ. 1.98: «ἔπειτα Σκῦρον τὴν ἐν τῷ Αἰγαίῳ νῆσον, ἣν ὄκουν Δόλοπες, ἠνδραπόδισαν καὶ ὄκισαν αὐτοί». Για την κατάληψη της Σκύρου, βλ. De Souza 1999, 29-30.

¹⁵³ Ως παράδειγμα τονίζεται η αναφορά του Πλουτάρχου (Κιμ. 8) περί αιχμαλωσίας Θεσσαλών εμπορών που προσορμίστηκαν κοντά στο Κτήσιο, *τελευτῶντες οὐδὲ τῶν εἰσπλεόντων παρ' αὐτοὺς καὶ χρωμένων ἀπέιχοντο ξένων, ἀλλὰ Θετταλούς τινες ἐμπόρους περὶ τὸ Κτήσιον ὀρμισαμένους συλήσαντες εἶρξαν.*

¹⁵⁴ Οι κληρουχίες ίσως να παρέχουν προστασία ενάντια σε πειρατές, βλ. Ormerod 1924, 108-109. Βλ. επ. Constantakopoulou 2007, 196-199, γενικά οι ηγεμονίες ή οι καλά οργανωμένες πόλεις-κράτη ήταν πιο εύκολο να πατάξουν την πειρατεία σε αντίθεση με τους ιδιώτες, όπως π.χ. η Αθηναϊκή Ηγεμονία που εγκαθιστούσε, κυρίως στα νησιά, τους κληρούχους. Σε περιόδους άνθισης των πειρατικών φαινομένων, μικρά νησιά συμμαχούσαν μεταξύ τους ώστε να καταφέρουν να αμυνθούν και να αντιμετωπίσουν τις εκάστοτε καταστάσεις.

¹⁵⁵ Πλούτ., Περικ. 19: «τῶν δὲ στρατηγιῶν ἠγαπήθη μὲν ἡ περὶ Χερρόνησον αὐτοῦ μάλιστα, σωτήριος γενομένη τοῖς αὐτόθι κατοικοῦσι τῶν Ἑλλήνων: οὐ γὰρ μόνον ἐποίκουσ Ἀθηναίων χιλίους κομίσας ἔβρῳσεν εὐανδρῖα τὰς πόλεις, ἀλλὰ καὶ τὸν αὐχένα διαζῶσας ἐρύμασι καὶ προβλήμασιν ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν ἀπετείχισε τὰς καταδρομὰς τῶν Θρακῶν περικεχυμένων τῇ Χερρόνησῳ...». Ιωαννίδου 2017, 109.

¹⁵⁶ De Souza 1999, 30 (η αυθεντικότητα του ψηφίσματος έχει αμφισβητηθεί).

Ο Θουκυδίδης συνδέει τα αθηναϊκά επιτεύγματα με τις προγενέστερες δυνάμεις που κυριάρχησαν στη θάλασσα, όπως ο βασιλιάς Μίνωας και οι Κορίνθιοι, και την προστασία του εμπορίου μέσω της καταστολής της πειρατείας¹⁵⁷. Στον λόγο του αναφέρει τις ανοχύρωτες πόλεις της Μ. Ασίας¹⁵⁸, γεγονός που μπορεί να αποτελεί υπαινιγμό στο ότι η προστασία των πόλεων από πειρατικές επιδρομές οφείλεται στην ναυτική πολιτική των Αθηνών. Βορείως του Κορινθιακού κόλπου οι πόλεις παρουσιάζονται ισχυρά οπλισμένες, επειδή η αθηναϊκή επιρροή στις περιοχές εκείνες ήταν ασθενέστερη¹⁵⁹. Επιπροσθέτως ο Ξενοφών φαίνεται πως επιβεβαιώνει τον Θουκυδίδη, τονίζοντας ότι η ασφάλεια που παρείχαν οι Αθηναίοι στις εμπορικές συναλλαγές, προς τις αδύναμες περιοχές των ακτών του Αιγαίου, είχε να εμφανιστεί από την εποχή του βασιλιά Μίνωα¹⁶⁰.

Πελοποννησιακός Πόλεμος

Κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου και οι δύο εμπόλεμες πλευρές άσκησαν, αμοιβαίως, πειρατεία με σκοπό την καταστροφή του αντιπάλου. Ο στόλος των Αθηνών λεηλατούσε τα παράλια της Λακεδαίμονος, ενώ ο στόλος των Πελοποννησίων χρησιμοποιούσε ναυτικούς με έντονη πειρατική δραστηριότητα. Τόσο η λεηλασία όσο και η πειρατεία αποτέλεσαν, αμφότερες, σημαντική πηγή εσόδων για τα ελληνικά κράτη.

Αρκετές περιοχές των ακτών της Ελλάδος χρησιμοποιήθηκαν ως πειρατικές βάσεις. Η Τραγία (σημερινό Αγαθονήσι) μαζί με τα όμορα νησιά αλλά και η Μυόννησος, νησίδα νότια της Θεσσαλίας, αποτελούσαν δημοφιλή εδάφη πειρατών¹⁶¹. Επίσης, τα Κύθηρα κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο αποτελούσαν συνεχώς διαρκή κίνδυνο για τους Σπαρτιάτες, οι οποίοι, αφού τα κατέλαβαν, εγκατέστησαν φρουρά στο νησί για να παρέχουν ασφάλεια σε έμπορους από την Λιβύη και την Αίγυπτο¹⁶². Ο κίνδυνος και τα προβλήματα που δημιουργούσε το νησί των Κυθήρων στη Σπάρτη φαίνεται στον λόγο του Χίλωνος του σοφού, ο οποίος υποστήριζε ότι θα ήταν προτιμότερο για την Σπάρτη εάν τα Κύθηρα βυθίζονταν¹⁶³.

¹⁵⁷ Θουκ. 1.4, 1.13, που συνδέει τα αθηναϊκά επιτεύγματα κατά των πειρατών με τους Κορίνθιους και τον Μίνωα όπως επίσης και την προστασία του εμπορίου μέσω της καταστολής της πειρατείας.

¹⁵⁸ Θουκ. 3.33: «ἀτειχίστου γὰρ οὔσης τῆς Ἰωνίας μέγα τὸ δέος ἐγένετο μὴ παραπλέοντες οἱ Πελοποννήσιοι, εἰ καὶ ὡς μὴ διενουῶντο μένειν, πορθῶσιν ἅμα προσπίπτοντες τὰς πόλεις».

¹⁵⁹ Ormerod 1924, 109.

¹⁶⁰ Ξεν., *Αθ. Πολ.* 2.11-12. Ormerod 1924, 109.

¹⁶¹ Constantakopoulou 2007, 196-199. Οι πειρατές εξαρτώνται άμεσα από την κατάληψη μικρών και πιθανώς ακατοίκητων νησίδων που βρίσκονταν κοντά στον κύριο στόχο τους, για να τις μετατρέψουν ως ορμητήρια ([Δημοσθ.] *Περί Αλοννήσου*, 3: «ἅπαντες γὰρ οἱ λησταὶ τοὺς ἀλλοτρίους τόπους καταλαμβάνοντες καὶ τούτους ἐχυροὺς ποιοῦμενοι, ἐντεῦθεν τοὺς ἄλλους κακῶς ποιοῦσιν. ὁ δὲ τοὺς ληστὰς τιμωρησάμενος καὶ κρατήσας οὐκ ἂν δήπου εἰκότα λέγοι, εἰ φαίη, ἃ ἐκεῖνοι ἀδίκως καὶ ἀλλότρια εἶχον, ταῦθ' ἑαυτοῦ γίνεσθαι».

¹⁶² Θουκ. 4.53, Ormerod 1924, 22.

¹⁶³ Ηρόδ. 7.235.

Κατά τα πρώτα στάδια του πολέμου, οι Αθηναίοι ήταν αρκετά ανήσυχοι με το ζήτημα της ληστείας-πειρατείας. Υπό την αρχηγία του Φορμίωνος κατέστησαν την Ναύπακτο βάση επιχειρήσεων, για να προφυλαχθούν από τις ληστρικές επιδρομές εκ Πελοποννήσου και να ελέγχουν την ναυσιπλοΐα στο στρατηγικό πέρασμα του Κορινθιακού κόλπου. Επιπροσθέτως, έστειλαν πλοία στις ακτές της Καρίας και της Λυκίας για να εμποδίσουν τα αντίστοιχα καταδρομικά των Πελοποννησίων να καταστήσουν τις περιοχές αυτές ορμητήρια, αλλά και επειδή παρεμπόδιζαν τα εμπορικά πλοία, τα οποία έρχονταν από την Φοινίκη, τη Φασήλιδα και τα πέριξ της Ασίας¹⁶⁴. Το 431 π.Χ. οχυρώθηκε η νήσος Αταλάντη, πλησίον της ακτής των Οπουντίων Λοκρών, για να μειωθούν οι πειρατικές δραστηριότητες και να ενισχυθεί η φύλαξη της Εύβοιας¹⁶⁵. Το 427 π.Χ. οι Αθηναίοι κατέλαβαν τη νήσο της Μίνωας (απέναντι από τα Μέγαρα), η οποία περιγράφεται ως βάση για τριήρεις και Πελοποννήσιους πειρατές, αποκόβοντας οποιαδήποτε δια θαλάσσης εισαγωγή στα Μέγαρα¹⁶⁶. Το 416 π.Χ. εκστράτευσαν εναντίον της Μήλου για να αναγκάσουν τον πληθυσμό του νησιού, που αρνούσαν να υποταχτεί στους Αθηναίους, να εισχωρήσει στη Συμμαχία¹⁶⁷. Ο Αθηναίος στρατηγός Δημοσθένης σε συνεργασία με τον Χαρικλή διενεργούσε ληστρικές επιδρομές κατά της Λακωνικής¹⁶⁸, όπως ακριβώς έπραξαν και οι Αργείοι που συνενώθηκαν με τους Μαντινείς και με ορμητήριο την Πύλο, λεηλατούσαν τις περιοχές της Πελοποννήσου¹⁶⁹.

Από την άλλη πλευρά οι Πελοποννήσιοι εκτελούσαν όσους αιχμαλώτιζαν στη θάλασσα, καθώς τους θεωρούσαν εχθρούς τους¹⁷⁰. Επιπλέον ο Αλκίδας, δρώντας περισσότερο ως πειρατής παρά ως κρατικός αξιωματούχος, επέδραμε στην Ιωνία σφάζοντας πολλούς από τους αιχμαλώτους¹⁷¹. Η κατάσταση που δημιουργήθηκε από τον πόλεμο ευνόησε την δράση καιροσκόπων που απέβλεπαν στο κέρδος μέσω της αρπαγής, με την πλειονότητα των πειρατών να τάσσεται υπέρ των Λακεδαιμονίων. Πελοποννήσιοι πειρατές δέχονται τις συμβολές Μιλησίων να καταλάβουν το ακρωτήριο Τριόπιο, προκειμένου να αιχμαλωτίσουν αθηναϊκό εμπορικό πλοίο που ερχόταν από την Αίγυπτο¹⁷². Ο Θεόπομπος, Μιλήσιος πειρατής, έφερε τα νέα για τη νίκη των Σπαρτιατών στους Αιγός ποταμούς¹⁷³.

Εκτός από τις συνθήκες του Πελοποννησιακού πολέμου, η άνθιση της πειρατείας ευνοήθηκε και από την ολέθρια έκβαση της Σικελικής εκστρατείας. Ο

¹⁶⁴ Θουκ. 2.69, De Souza 1992, 114.

¹⁶⁵ Θουκ. 2.32.

¹⁶⁶ Θουκ. 3.51.

¹⁶⁷ Θουκ. 3.91.

¹⁶⁸ Θουκ. 7.26.

¹⁶⁹ Θουκ. 6.105.

¹⁷⁰ Θουκ. 2.67: «δικαιοῦντες τοῖς αὐτοῖς ἀμύνεσθαι ὅσπερ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ὑπῆρξαν, τοὺς ἐμπόρους οὓς ἔλαβον Ἀθηναίων καὶ τῶν ζυμμάχων ἐν ὀλκάσει περὶ Πελοπόννησον πλέοντας ἀποκτείναντες καὶ ἐς φάραγγας ἐσβαλόντες. πάντας γὰρ δὴ κατ' ἀρχὰς τοῦ πολέμου Λακεδαιμόνιοι ὅσους λάβοιεν ἐν τῇ θαλάσῃ ὡς πολεμίους διέφθειρον, καὶ τοὺς μετὰ Ἀθηναίων ζυμπολεμοῦντας καὶ τοὺς μηδὲ μεθ' ἑτέρων».

¹⁷¹ Θουκ. 3.31-32.

¹⁷² Θουκ. 8.35.

¹⁷³ Ξεν., *Ελλ.* 2.1.30: «ἧ δ' ἡμέρα ταῦτα κατειργάσατο, ἔπεμψε Θεόπομπον τὸν Μιλήσιον ληστὴν εἰς Λακεδαίμονα ἀπαγγελοῦντα τὰ γεγονότα, ὃς ἀφικόμενος τριταῖος ἀπήγγειλε». Ormerod 1924, 113.

Ανδοκίδης¹⁷⁴ τονίζει ότι εφόσον η αθηναϊκή ισχύς μειώθηκε σημαντικά, οι θάλασσες γέμισαν πειρατές και αρκετοί ήταν αυτοί που αιχμαλωτίστηκαν και πωλήθηκαν ως δούλοι. Ο Δημοσθένης¹⁷⁵ αναφέρει ότι κάποιος Αθηναίος πολίτης, κατά τα τέλη του Πελοποννησιακού πολέμου, πωλήθηκε στη Λευκάδα ως δούλος. Η πώληση δούλων πραγματοποιούνταν στις κατάλληλα διαμορφωμένες αγορές. Η πρωταρχική δυσκολία ήταν η μεταφορά τους, καθώς η χωρητικότητα των πλοίων ήταν περιορισμένη, γι' αυτό χρησιμοποιούνταν άλλα, όπως για παράδειγμα οι Τυρρηνοί που διέθεταν τριήρεις¹⁷⁶.

Όταν ο κλοιός στένευε για τους Αθηναίους και κωλύονταν να ανταποκριθούν στις ανάγκες του πολέμου, εξαιτίας των ελάχιστων πόρων που τους είχαν απομείνει, στράφηκαν σε πειρατικές μεθόδους. Τα θύματά τους ήταν συνήθως Έλληνες της Ασίας και του Ελλησπόντου¹⁷⁷. Κατά τα τέλη του 5^{ου} αι. και ιδιαίτερα τον 4^ο αι. π.Χ. οι Αθηναίοι ναύαρχοι ενεργούσαν περισσότερο ως πειρατές παρά ως στρατηγοί, παρακινούμενοι από την ανάγκη εξεύρεσης πόρων για την πληρωμή των στρατιωτών τους. Ορισμένοι ξεχνούσαν τον πραγματικό σκοπό της εκστρατείας και οδηγούμενοι απ' το κέρδος της λεηλασίας βρίσκονταν σε εγρήγορση για να εκμεταλλευτούν ευκαιρίες που επρόκειτο να παρουσιαστούν.

Ο Κόνων, Αθηναίος ναύαρχος, στη θέα του σπαρτιατικού στόλου πριν την τελική μάχη στους Αιγός Ποταμούς, εγκατέλειψε την επιχείρηση και υιοθέτησε πειρατικές μεθόδους, λεηλατώντας το Αιγαίο, μέχρι που προσέφερε τις υπηρεσίες του στο περσικό στέμμα¹⁷⁸.

Ο Αλκιβιάδης αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα στρατηγού που υιοθετεί πρακτικές επιδρομών. Το 410/9 π.Χ. επιτέθηκε στη σατραπεία του Πέρση Φαρνάβαζου¹⁷⁹ και στη Χαλκηδόνα με στόχο τη συγκέντρωση λαφύρων, αν και ο πλούτος της πόλης είχε ήδη μεταφερθεί στη Βιθυνία¹⁸⁰. Μετά τη νίκη του επί του Φαρνάβαζου και των Σπαρτιατών έξω από τη Χαλκηδόνα, κατευθύνθηκε στον Ελλήσποντο για τη συγκέντρωση πρόσθετων πόρων. Η επιχείρηση εξυπηρετούσε διττό σκοπό: να υπενθυμίσει στους συμμάχους των Αθηνών την πίστη τους στην Ηγεμονία και να εξασφαλίσει τα αναγκαία μέσα για τις στρατιωτικές του δυνάμεις¹⁸¹. Αν και δεν μπορεί να χαρακτηριστεί πειρατής με αυστηρή έννοια, υιοθέτησε σαφώς πειρατικές μεθόδους για την εκτέλεση της αποστολής του. Η περίπτωση του Αλκιβιάδη αναδεικνύει τον στενό δεσμό που υπήρχε ανάμεσα σε στρατηγική, πειρατεία και πολιτική σκοπιμότητα στην κλασική Αθήνα, θέτοντας τα θεμέλια για τη μετέπειτα

¹⁷⁴ *Περί των μυστηρίων*, 138: «ἔτι δὲ πολέμου γενομένου καὶ τριήρων ἀεὶ κατὰ θάλατταν οὐσῶν καὶ ληιστῶν, ὅφ' ὧν πολλοὶ ληφθέντες, ἀπολέσαντες τὰ ὄντα, δουλεύοντες τὸν βίον διετέλεσαν, οὔσης δὲ χώρας βαρβάρου, εἰς ἣν πολλοὶ ἤδη ἐκπεσόντες αἰκείαις ταῖς μεγίσταις περιέπεσον καὶ τὰ σφέτερα αὐτῶν σώματα αἰκισθέντες ἀπέθανον...».

¹⁷⁵ *Ἔφεσις πρὸς Εὐβουλίδην*, 18.

¹⁷⁶ Lewis 2019, 100. Βλ. επ. Δημοσθ. 12.2 (*Ἐπιστολὴ Φιλίππου*) καὶ 58.56 (*Ἐνδειξις κατὰ Θεοκρίνου*) γιὰ Θάσιους καὶ Μιλήσιους που υποδέχονταν πειρατές στα λιμάνια τους.

¹⁷⁷ De Souza 1992, 114.

¹⁷⁸ Bradford 2007, 25.

¹⁷⁹ Πλούτ., *Αλκιβ.* 29.3: «ἐλεηλάτει τὴν Φαρναβάζου χώραν...». Βλ. επ. De Souza 1992, 115.

¹⁸⁰ Πλούτ., *Αλκιβ.* 29.3: «εἰς μὲντοι καὶ ἱερείας ἔλαβε μὲν, ἀλλ' ἀφῆκεν ἄνευ λύτρων. Χαλκηδονίοις δ' ἄφεστώσι καὶ δεδεγμένοις φρουρὰν καὶ ἄρμωστον Λακεδαιμονίων ὠρμημένος πολεμεῖν, ἀκούσας δ' ὅτι τὴν λείαν πᾶσαν ἐκ τῆς χώρας συναγαγόντες εἰς Βιθυνοὺς...».

¹⁸¹ De Souza 1992, 115. Βλ. επ. Διόδ. 13.69.5, ὅπου αναφέρει καὶ ὁ ἴδιος πῶς ὁ σκοπὸς τῆς εκστρατείας ἦταν ἡ διατήρηση λαφύρων που προορίζονταν γιὰ τοὺς στρατιώτες του.

ιδεολογική απονομιμοποίηση της πειρατείας κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου.

Αντίποινα

Η πειρατεία συνδέθηκε στενά με την πρακτική των αντιποίνων. Το δίκαιο της αντεκδίκησης είχε μακρά ιστορία και εμφανίστηκε με διάφορες παραλλαγές ή παρεκτροπές. Πολεμικές δραστηριότητες, που ενείχαν πειρατικές μεθόδους ανάμεσα στους αντιμαχόμενους, μπορούσαν να καταστούν ατελείωτες εξαιτίας των αντιποίνων¹⁸². Λόγω αυτού, η πειρατεία θεωρείται ότι εμφανίζεται ως διαρκής κατάσταση αντιποίνων. Πειρατική συμπεριφορά όμως, αποκτούσε και μία ισχυρή δύναμη, μια πόλη-κράτος, σε βάρος πόλεων με τις οποίες δεν βρίσκονταν σε εμπόλεμη κατάσταση, ούτε εφάρμοζε αντίποινα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η Αθήνα, η οποία ενώ δεν είχε επιτρέψει επισήμως στους τριηράρχους να ασκούν πειρατεία, δεν μπορούσε να τους αποτρέψει.

«Διότι εάν κάποιος εκπλεύσει έχοντας λάβει τριηραρχικό αξίωμα, λεηλατεί όλους και τα μεν οφέλη καρπούται ο ίδιος ατομικώς¹⁸³.»

(Δημοσθ., Περί του στεφάνου της τριηραρχίας, 13)

Κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο πειρατεία και καταδρομή/ληλασία, επιδρομή είναι συνώνυμα, ενώ παρατηρούμε αρκετές πόλεις να συνεργάζονται με πειρατές¹⁸⁴. Βασιλείς ή αρχηγοί πόλεων συνέπρατταν με πειρατικές ομάδες αλλά και στόλοι διενεργούσαν πειρατείες με σκοπό την κατάκτηση εδαφών, τα αντίποινα, την επίδειξη εξουσίας και το κέρδος για τη σίτιση και την ενίσχυση του στόλου. Όταν η πειρατεία αποτελούσε μέρος μια πολεμικής επιχείρησης, άρχιζε να αποκτά άλλη διάσταση και οτιδήποτε θα μπορούσε να την χαρακτηρίσει αθέμιτη, επειδή ακριβώς ασκείτο σε πολεμική περίοδο, τη μετέλλασε σε θεμιτή¹⁸⁵. Από τη στιγμή που χρησιμοποιείται ως μέσο φθοράς του αντιπάλου, εντασσόταν αυτομάτως στο πλαίσιο του πολέμου και αποκτούσε νόμιμο χαρακτήρα. Οι ισχυρές πόλεις για την ενίσχυση της ναυτικής τους δύναμης προσλάμβαναν πειρατές είτε παρότρυναν τους πολίτες τους να επιδοθούν σε πειρατικές πρακτικές με στόχο να πλήξουν τους ανταγωνιστές τους, όμως παράλληλα καταπολεμούσαν κάθε πειρατική ενέργεια προερχόμενη από μεμονωμένα άτομα ή από κάποια μη ισχυρή πόλη, η οποία με τις «άνομες» πράξεις της εμπόδιζε την επέκταση της κυριαρχίας τους¹⁸⁶.

Χαρακτηριστικά είναι τα αντίποινα των Λακεδαιμονίων, το 416 π.Χ., ως απάντηση της λεηλασίας που προκάλεσαν οι Αθηναίοι στην Πύλο, εκδίδοντας γενική

¹⁸² Ιωαννίδου 2017, 69.

¹⁸³ Μετάφραση βασισμένη στον Murray 1939.

¹⁸⁴ Ως παράδειγμα βλ. Ξεν., *Ελλ.* 2.2.30.

¹⁸⁵ Ιωαννίδου 2017, 67.

¹⁸⁶ Μπιργάλιας 2004, 38.

άδεια στους υποτελείς τους να λεηλατήσουν τους Αθηναίους δίχως την κήρυξη πολέμου¹⁸⁷.

Το γεγονός ότι τα αντίποινα δεν κηρύσσονταν εναντίον κάποιας συγκεκριμένης πόλης- κράτος δεν απέτρεπε απαραίτητα την κατάληψη περιουσίας από την στιγμή που καιροσκόποι ληστές (όπως π.χ. οι πειρατές) άρπαζαν την ευκαιρία να δράσουν, όποτε ευδοκίμοι οι συνθήκες. Στον λόγο *«Κατά Τιμοκράτους»* ένα περιστατικό που έλαβε χώρα το 355 π.Χ. απεικονίζει τους «κανόνες» των αντιποίνων. Κάποιοι Αθηναίοι αντιπρόσωποι που κατευθύνονταν στον Μαύσωλο της Καρίας, αιχμαλώτισαν ένα πλοίο από την Ναύκρατη και κατέλαβαν περιουσία που αντιστοιχούσε σε 9 ½ τάλαντα. Αν και οι Αθηναίοι δεν βρίσκονταν σε εμπόλεμη κατάσταση, οι φιλικές σχέσεις της Αθήνας με την Περσία και η εξέγερση των Αιγυπτίων εναντίον των Περσών, δικαίωναν την κατοχή αιγυπτιακή λείας¹⁸⁸. Τα αγαθά μετατράπηκαν σε ιδιοκτησία του κράτους και αποδόθηκε η δεκάτη στην Αθηνά¹⁸⁹.

Στρατηγοί και πειρατεία τον 4^ο αι.π.Χ

Όπως στην περίπτωση του Αλκιβιάδη, που αναφέρθηκε παραπάνω, αρκετοί ήταν οι στρατηγοί που υιοθέτησαν πειρατικές μεθόδους, κατ' ανάγκη, για να επωφεληθούν από τις συνθήκες που δημιουργούσε ο πόλεμος. Σύμφωνα με τον Ξενοφώντα (Ελλην. 4.8.35) κατά τη διάρκεια του Κορινθιακού Πολέμου¹⁹⁰ (395-387 π.Χ.), πολλοί αρχηγοί προσλάμβαναν ληστές στο στρατιωτικό τους δυναμικό, όπως αντιστοίχως έπραξε στον Ελλήσποντο ο Ιφικράτης¹⁹¹.

Το 386 π.Χ. ο Ευαγόρας της Κύπρου χρησιμοποίησε πειρατικού τύπου πλοία για να πραγματοποιήσει επιδρομές κατά του Αρταξέρξη¹⁹². Ο Διόδωρος μάλιστα, αποδίδει την αρχική επιτυχία του Ευαγόρα εναντίον των Περσών στην επιθυμία του να πληρώσει τις μισθοφορικές του δυνάμεις σε αντίθεση με τους αντιπάλους του, που αδυνατούσαν να υποστηρίξουν τους δικούς τους¹⁹³. Επιπροσθέτως, ο Αλέξανδρος των Φερών αναφέρεται ότι άσκησε πειρατεία καταλαμβάνοντας αρκετά νησιά των Κυκλάδων και την Πεπάρηθο στις Σποράδες, εισχωρώντας ακόμη μέχρι τον Πειραιά¹⁹⁴.

*«Εκείνη την εποχή (361/0 π.Χ.) ο Αλέξανδρος, τύραννος των Φερών, έστειλε πειρατικά πλοία εναντίον των Κυκλάδων, κυριεύοντας κάποια ταχύτατα, αιχμαλωτίζοντας πολλούς» (Διόδ. 15.95.1)*¹⁹⁵.

¹⁸⁷ Θουκ. 5.115, Ξεν., Ελλ. 5.1.2, Ormerod 1924, 63. Βλ. επ. τη φράση του Πολυβίου για τα αντίποινα ως νόμιμη μορφή πειρατείας-ληστείας: 4.53 **ρύσια καταγγέλειν**. Η πρώτη χρήση του όρου **ρύσιον** εντοπίζεται στην Ιλιάδα 11.674. Ξεν., Ελλ. 3.2.11 για τους εξόριστους της Χίου που πραγματοποιούν πειρατικές ενέργειες στην Ατάρνεα μετά τον πόλεμο.

¹⁸⁸ Δημοσθ. 24.11-12.

¹⁸⁹ Δημοσθ. 24.210.

¹⁹⁰ Για τα αίτια Κορινθιακού Πολέμου βλ. Hornblower 2003, 391 και Perlman 1964, 64-81.

¹⁹¹ Ο Ιφικράτης έστειλε τους ληστές εναντίον του Αναξιβίου.

¹⁹² Διόδ. 15.2-3.

¹⁹³ Διόδ. 14.98.3-4, 15.3-4, 16.46.1-3.

¹⁹⁴ Ξεν., Ελλ. 6.4.35, Πολύαιν. 6.2.2, Ormerod 1924, 116, De Souza 1992, 116.

¹⁹⁵ Μετάφραση βασισμένη στον Sherman 1952.

Ο Χαρίδημος (γεννημένος στον Ωρεό της Ευβοίας περί το 380 π.Χ.), που υπηρέτησε αρχικώς ως σφενδονήτης και ελαφρώς οπλισμένος στρατιώτης, λεηλάτησε με πειρατικά πλοία τους συμμάχους των Αθηνών. Μετέπειτα, ως αρχηγός μισθοφόρων (ξεναγός), διηύθυνε ομάδα στρατιωτών που πραγματοποιούσαν λεηλασίες, ενώ αργότερα τέθηκε στην υπηρεσία του Αθηναίου στρατηγού Ιφικράτη. Συνεργάστηκε με πολλούς μεταπηδώντας συνεχώς σε διαφορετικά στρατόπεδα (Θράκες, Αθηναίοι, Πέρσες). Περί το 341 π.Χ. εξελέγη στρατηγός των Αθηνών μαζί με τον Χάρητα και τον Φωκίωνα, υποσχόμενος την κατάκτηση και την παράδοση της Χερσονήσου στην Αθήνα. Νωρίτερα, το 351 π.Χ., είχε εμποδίσει τον Φίλιππο τον Β΄ της Μακεδονίας να καταλάβει την Αμφίπολη. Μετά την μάχη της Χαιρώνειας, εξελέγη και πάλι στρατηγός (338 π.Χ.), μέχρι τη στιγμή που ο Αλέξανδρος (μετέπειτα Μέγας) ζήτησε την παράδοση της αντιμακεδονικής παρατάξεως (Δημοσθένης, Λυκούργος, Υπερείδης, Χαρίδημος) και διέφυγε στη Μ. Ασία και από εκεί στα Σούσα, όπου δήλωσε στον Δαρείο Γ΄ την επιθυμία του να αναλάβει τον πόλεμο κατά των Μακεδόνων. Οι Πέρσες αξιωματούχοι, ωστόσο, τον κατηγορήσαν για προδοσία και τον εκτέλεσαν το 333 π.Χ.¹⁹⁶.

Θύματα πειρατών κατά τον 4^ο αι.π.Χ.

Είναι σαφές ότι η χαώδης κατάσταση που δημιουργείται από τις συνθήκες του πολέμου, υποδαυλίζει τις πειρατικές δραστηριότητες, καθώς αυτές οι ενέργειες ευδοκίμουν όταν απουσιάζουν οι ισχυρές κρατικές οντότητες που επιβάλλουν τον έλεγχο και την τάξη σε στεριά και θάλασσα και φροντίζουν για την ασφάλεια των εμπορών και των υπηκόων της. Η πειρατεία αυξήθηκε κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου, του Κορινθιακού, του Συμμαχικού¹⁹⁷ και βεβαίως της διαμάχης μεταξύ Αθήνας και Μακεδονίας. Χαρακτηριστική είναι η φράση του Ισοκράτη περί το 380 π.Χ., που διερωτάται: ποιος θα επιθυμούσε την κατάσταση κατά την οποία οι πειρατές κυριαρχούν στις θάλασσες και οι πελταστές καταλαμβάνουν τις πόλεις;

«τίς γὰρ ἂν τοιαύτης καταστάσεως ἐπιθυμήσειεν, ἐν ἧ̄ καταποντισταὶ μὲν τὴν θάλατταν κατέχουσι, πελτασταὶ δὲ τὰς πόλεις καταλαμβάνουσιν...»

(Ισοκρ., Πανηγ. 115).

Θύμα των πειρατών και της γενικότερης αναταραχής που επικρατούσε από τις συνεχόμενες διενέξεις του 4^{ου} αι. π.Χ. ήταν ο κυνικός φιλόσοφος, Διογένης. Το 370 π.Χ., ενώ ταξίδευε για την Αίγινα, πειρατές, υπό την αρχηγία του Σκίρπαλου, τον αιχμαλώτισαν και τον οδήγησαν στην Κρήτη με σκοπό να τον πουλήσουν ως δούλο¹⁹⁸. Την ίδια χρονιά, απήχθη από πειρατές επιστρέφοντας από την Σικελία, ο Πλάτων, ο οποίος οδηγήθηκε στην Αίγινα, και αυτός με σκοπό να πωληθεί ως δούλος, ωστόσο

¹⁹⁶ Δημοσθ., *Κατά Αριστοκρ.* 61, De Souza 1992, 117 όπου τονίζει ότι ο Χαρίδημος κατά τη διάρκεια της εκστρατείας κατά της Περίνθου στράφηκε ενάντια στους συμμάχους του, Ιωαννίδου 2017, 133, Ormerod 1924, 120.

¹⁹⁷ Ο Πρώτος Συμμαχικός Πόλεμος πραγματοποιήθηκε τα έτη 357-355 π.Χ. βλ. Buckler, *Aegean Greece in the Fourth Century BC*, 2003, Pritchard & Worthington, *Waging War in the Fourth Century Athens: New Appraisals*, 2025, Δρακόπουλος & Ευθυμίου 2004, 19.

¹⁹⁸ Ιωαννίδου 2017, 141.

τον απελευθέρωσε ο Κυρηναίος φίλος του Αννίκερις¹⁹⁹. Επιπροσθέτως, περίπου το 369 π.Χ., ο Λύκων από την Ηράκλεια αιχμαλωτίστηκε από πειρατές στον Αργολικό κόλπο και θανατώθηκε²⁰⁰.

Η Αίγινα κατά παράδοση αποτελούσε βάση και ορμητήριο πειρατών, ενώ ταυτόχρονα συνιστούσε τόπο όπου πραγματοποιούνταν αγοραπωλησίες δούλων κατά την αρχαιότητα. Το 389 π.Χ., κατά τη διάρκεια του Κορινθιακού πολέμου, οι Σπαρτιάτες κήρυξαν αντίποινα εναντίον των Αθηνών. Ο Σπαρτιάτης αρμοστής Ετεόνικος στάλθηκε στην Αίγινα με σκοπό να προσκαλέσει όσους επιθυμούσαν, να λεηλατήσουν την Αττική, εφ' όσον ο πόλεμος εξελισσόταν πλέον φανερά και στη θάλασσα²⁰¹. Το 374 π.Χ. οι Αθηναίοι υποφέρουν από το φαινόμενο της ληστείας, η οποία πραγματοποιούταν από ανθρώπους που είχαν ως βάση τους την Αίγινα²⁰². Στην περίπτωση αυτή, οι επιδρομείς είναι Αιγινήτες, εκμεταλλευόμενοι την κατάσταση του πολέμου, με σκοπό να αποσπάσουν τα αγαθά των Αθηναίων μέσω της πειρατείας αντί του εμπορίου. Θύμα, επίσης πειρατείας, υπήρξε και ο Αθηναίος Νικόστρατος. Ενώ καταδίωκε ορισμένους φυγάδες, αιχμαλωτίστηκε ο ίδιος από πειρατές και πωλήθηκε ως δούλος στην Αίγινα. Ελευθερώθηκε με λύτρα 26 μων, δηλαδή έναντι ενός πολύ μεγάλου ποσού²⁰³.

Πειρατικές ενέργειες Αθηναίων και Μακεδόνων

Οι Αθηναίοι υποστήριζαν ότι ο Φίλιππος Β΄ της Μακεδονίας εμπλεκόταν σε πειρατικές ενέργειες. Με ψήφισμά τους, απευθυνόμενο σε όλες τις σύμμαχες πόλεις, απαίτησαν να μη φιλοξενεί κανείς στα λιμάνια τους πειρατές. Επιτέθηκαν σε πειρατικά κέντρα, όπως η Μήλος, εξαναγκάζοντας τους κατοίκους της να πληρώσουν αποζημίωση, αλλά όσο ο Μακεδόνας βασιλιάς εξακολουθούσε να υποστηρίζει καταδρομικές πρακτικές και όσο οι πειρατές ένοιωθαν ασφάλεια στο πλευρό του Φιλίππου, οι Αθηναίοι βρίσκονταν υπό μόνιμο κίνδυνο. Και οι δύο πλευρές κατηγορήθηκαν για πειρατεία, αλλά παράλληλα την άσκησαν, λόγω της ανάγκης εξεύρεσης οικονομικών πόρων.

¹⁹⁹ Ael., *Var. Hist.* 2.27, Αργυρού 1956, 22.

²⁰⁰ Δημοσθ., *Κατά Καλλίππου*, 5, Souza 1992, 58, Ormerod 1924, 114.

²⁰¹ Ξεν., *Ελλ.* 5.1.1: «ὄν δὲ πάλιν ὁ Ἐτεόνικος ἐν τῇ Αἰγίνῃ, καὶ ἐπιμειξίᾳ χρωμένων τὸν πρόσθεν χρόνον τῶν Αἰγινήτων πρὸς τοὺς Αθηναίους, ἐπεὶ φανερῶς κατὰ θάλατταν ὁ πόλεμος ἐπολεμεῖτο, συνδόξαν καὶ τοῖς ἐφόροις ἐφήσι λήζεσθαι τὸν βουλόμενον ἐκ τῆς Ἀττικῆς..».

²⁰² Ξεν., *Ελλ.* 6.2.1: «καὶ ληστεῖαις ἐξ Αἰγίνης καὶ φυλακαῖς τῆς χώρας, ἐπεθύμησαν παύσασθαι τοῦ πολέμου, καὶ πέμψαντες πρέσβεις εἰς Λακεδαιμόνα εἰρήνην ἐποιήσαντο».

²⁰³ De Souza 1992, 122 σημ.50. Βλ. επ. Δημοσθ., *Προς Νικόστρατον*, 6: «Ἐν δὲ τῇ ἐμῇ ἀποδημία ἀποδιδράσκουσιν αὐτὸν οἰκέται τρεῖς ἐξ ἀγροῦ παρὰ τούτου, οἱ μὲν δύο ὧν ἐγὼ ἔδωκα αὐτῶ, ὁ δὲ εἷς ὧν αὐτὸς ἐκτήσατο. Διώκων οὖν ἀλίσκεται ὑπὸ τριήρους καὶ κατήχθη εἰς Αἶγινα, καὶ ἐκεῖ ἐπράθη καὶ 7 : καὶ λέγων ὅτι ἐξ καὶ εἴκοσι μνῶν λελυμένος εἶη, εἰσενεγκεῖν αὐτῶ τι ἐκέλευέ με εἰς τὰ λύτρα».

Οι πειρατικές πράξεις του Φιλίππου Β΄ περιστρέφονται γύρω από τις αιχμαλωσίες Αθηναίων πολιτών, πλοίων, επιδρομές στον Μαραθώνα ακόμη και την κατάληψη της ιεράς τριήρους Παράλου. Επίσης, όταν το απόθεμά του τελειώνει, αιχμαλώτισε εκατόν εβδομήντα Αθηναϊκά πλοία, λαμβάνοντας ως λύτρα επτακόσια τάλαντα. Όταν κατηγορήθηκε για πειρατεία, αφού λήστεψε μια νηοπομπή με δημητριακά στον Βόσπορο²⁰⁴, ισχυρίστηκε ότι το πλοίο ήταν νόμιμος στόχος, διότι μετέφερε σιτηρά στους συμμάχους των Αθηνών. Επιπλέον, τα γεγονότα που περιστρέφονται γύρω από την ιστορία του Φρύνωνα από τον Ραμνούνα, το 348 π.Χ., μαρτυρούν την εμπλοκή του Φιλίππου σε πειρατικές μεθόδους²⁰⁵. Σύμφωνα με τον Αισχίνη, πολιτικό αντίπαλο του Δημοσθένη, ο Φρύνων αιχμαλωτίστηκε από πειρατές, κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων. Όταν απελευθερώθηκε και επέστρεψε στην πατρίδα του, ισχυρίστηκε ότι οι πειρατές ήταν μακεδονικής καταγωγής :

«Φρύνων ὁ Ραμνούσιος ἐάλω ὑπὸ ληστῶν ἐν ταῖς σπονδαῖς ταῖς Ὀλυμπιακαῖς, ὡς αὐτὸς ἦτιᾶτο: ἐπειδὴ δ' ἐπανῆλθε δεῦρο λυτρωθεὶς, ἐδεῖτο ὑμῶν πρεσβευτὴν αὐτῷ πρὸς Φίλιππον ἐλέσθαι, ἵνα, εἴ πως δύναιτο, ἀπολάβοι τὰ λύτρα».

(Αισχ. 2.12).

Κατηγορίες για πειρατεία ή συμπεριφορές που τείνουν προς αυτήν αποτελούσαν κοινό θέμα στους λόγους των ρητόρων τον 4^ο αι. π.Χ. Ο Δημοσθένης χρησιμοποίησε την «πειρατική συμπεριφορά» του Φιλίππου ως κύριο ζητούμενο της κριτικής του ενάντια στον Μακεδόνα βασιλέα και των υποστηρικτών του. Στον Πρώτο Φιλιππικό (352 π.Χ.) προσπαθούσε να παρακινήσει τους Αθηναίους να χρησιμοποιήσουν τις ναυτικές τους δυνάμεις ώστε να αποκόψουν τον ελλιμενισμό των Μακεδόνων και τον ανεφοδιασμό τους²⁰⁶, αφού όπως ισχυριζόταν ο Δημοσθένης, ο Φίλιππος πραγματοποιούσε τον πόλεμο με τον ανεφοδιασμό του από τις συμμαχικές δυνάμεις των Αθηναίων²⁰⁷. Ο Μακεδόνας μονάρχης κατηγορείται στο σημείο αυτό ότι δρούσε ως πειρατής, επιτιθέμενος σε εμπορικά πλοία για να εξασφαλίσει εφόδια. Να σημειωθεί πως, στον Τέταρτο Φιλιππικό, ο Δημοσθένης αποκαλεί τον βασιλιά, *πειρατή των Ελλήνων*²⁰⁸ (10.34) και τονίζει ότι *από αναγκαιότητα πρέπει να ξεκινήσει ο πόλεμος με τη μορφή επιδρομών* (4.23).

Ωστόσο, και οι Αθηναίοι δέχονται τις κατηγορίες του Φιλίππου ότι επιδόθηκαν σε πειρατικές ενέργειες. Χρησιμοποίησαν την νήσο Αλόνησο (βορειοανατολικά της Εύβοιας) ως ορμητήριο, υποκινώντας τον πειρατή Σώστρατο να επιτίθεται σε Μακεδονικά πλοία²⁰⁹. Ο Φίλιππος απέστειλε μικρή δύναμη για να συγκρουστεί με τον Σώστρατο, ώστε να ανακτήσει την κυριότητα και τον έλεγχο του νησιού. Όμως οι σύμμαχοι των Αθηνών από την όμορη Πεπάρηθο, πραγματοποίησαν αιφνιδιαστική επιδρομή, αιχμαλωτίζοντας τη μακεδονική φρουρά, ενώ αργότερα αρνήθηκαν να τους απελευθερώσουν παρά τις προσπάθειες του Φιλίππου για διαπραγματεύσεις. Τελικά, ο

²⁰⁴ Μπένγκστον [Γαβρίλη] 1991, σελ. 291. Βλ. επ. Δημοσθ., *Υπὲρ Κτησιφῶντος περὶ τοῦ Στεφάνου*, 139.

²⁰⁵ Δημοσθ. (*Περὶ τῆς Παραπρεσβείας*) 19.189 και 19.229.

²⁰⁶ Δημοσθ. 4.32.

²⁰⁷ Δημοσθ. 4.34.

²⁰⁸ *ληστοῦ τῶν Ἑλλήνων*.

²⁰⁹ Ormerod 1924, 116-117, Bradford 2007, 27.

Μακεδόνας βασιλιάς, με αντίστοιχες πειρατικές ενέργειες ανακατέλαβε τη νήσο και εκδικήθηκε τους κατοίκους της Πεπάρηθου για την προγενέστερη βοήθεια στους αντιπάλους του.

Οι πειρατικού τύπου δραστηριότητες των Αθηνών συνεχίστηκαν και μετά την ειρήνη του Φιλοκράτη το 346 π.Χ. Έχοντας ως βάση τη νήσο της Θάσου, παρακάμπτοντας τους όρους της συνθήκης που είχε επικυρώσει ότι τέτοιου είδους πράξεις θεωρούνται εχθρικές, πραγματοποίησαν πειρατικές επιδρομές σε μακεδονικά πλοία και στους συμμάχους του²¹⁰. Επίσης, ο διοικητής της Χερσονήσου Διοπίθης, αιχμαλώτισε υποτελείς του Φιλίππου, αφού επιτέθηκε σε μακεδονικές κτήσεις στον Παγασητικό κόλπο, πουλώντας ακόμη και τους εμπόρους ως δούλους²¹¹. Ο Φίλιππος, επιπλέον, κατηγορεί τον Αθηναίο διοικητή Καλλία που, σε καιρό ειρήνης, έκανε επιδρομές και λαφυραγώγησε πόλεις συμμαχικές προς το μακεδονικό στέμμα. Αιχμαλώτισε πλοία που κατευθύνονταν προς τη Μακεδονία, δύο ολόκληρες πόλεις που υπάγονταν στη δικαιοδοσία του Φιλίππου, εισχωρώντας στα εδάφη του με σκοπό να λεηλατήσει όσο περισσότερο μπορούσε. Απήγαγε επίσης και τον κήρυκα, τον οποίο έστειλε ο Φίλιππος για διαπραγματεύσεις, βασανίζοντας και ελευθερώνοντάς τον, αφού πρωτίστως καταβλήθηκαν εννέα τάλαντα ως λύτρα²¹².

Δυτική Μεσόγειος

Παρατηρείται ότι αρκετά μισθοφορικά στρατεύματα, που δραστηριοποιούνταν στη δυτική θάλασσα διενεργούσαν πειρατεία είτε ληστρικές επιδρομές με σκοπό την απόκτηση λαφύρων, κυρίως σε περιπτώσεις αδυναμίας πληρωμής των απολαβών τους είτε παύσης της ενεργού τους δράσης σε καιρούς ειρήνης ή εκπλήρωσης των καθηκόντων τους. Μισθοφόροι και πειρατές μοιράζονταν τη φήμη περί προδοσίας. Η αδυναμία αποπληρωμής των μισθοφόρων από κάποιον ηγεμόνα, οδηγούσε στις μεταξύ τους τριβές και έπειτα στη λεηλασία της υπαίθρου. Ως παράδειγμα αναφέρεται μια ομάδα πρώην μισθοφόρων του Τιμολέοντα που πέρασε στην Ιταλία και κατέλαβε μια πόλη στο Bruttium²¹³.

Η λαφυραγωγία αποτελούσε σημαντικό παράγοντα για τις Ρωμαϊκές εκστρατείες. Ο Τίτος Λίβιος αναφέρει ότι οι επιδρομές και οι λεηλασίες με σκοπό την απόκτηση λαφύρων ήταν σημείο της στρατηγικής τους κατά τη διάρκεια των εκστρατειών. Από τα πρώτα του βιβλία διαφαίνεται ο ισχυρισμός αυτός, καθώς στο εδάφιο 5.15 τονίζεται ότι οι *consulares tribuni* περιορίστηκαν στις επιδρομές κάνοντας τους εαυτούς τους πλούσιους. Σε άλλα χωρία, αναφέρονται Ρωμαίοι ύπατοι που

²¹⁰[Δημοσθ.] 12.2 (*Επιστολή Φιλίππου*), De Souza 1992, 61, Ormerod 1924, 118.

²¹¹Ormerod 1924, 118.

²¹²De Souza 1992, 61. Βλ. επ. [Δημοσθ.] 12.5 και Πλούτ., *Φωκ.* 14 για την αιχμαλωσία μακεδονικών πλοίων από τον Φωκίωνα.

²¹³ Διόδ.15.82.1. Το γεγονός αυτό χρονολογείται είτε το 342 είτε το 338 π.Χ., βλ. Beek 2015, 55. Πολύαιν. 3.10.9 για τον Αθηναίο Τιμόθεο που άφησε αναγκαστικά τους μισθοφόρους του να λεηλατήσουν τη Σάμο το 366 π.Χ. επειδή αδυνατούσε να τους πληρώσει.

ενθαρρύνουν το στράτευμά τους να προβούν σε λεηλασίες (7.16), όπως ο ύπατος Plautius ο οποίος βρέθηκε να συμμετέχει εξ ολοκλήρου στη λεηλασία και την διαρπαγή λαφύρων από τα εδάφη του εχθρού (8.19)²¹⁴. Είναι επομένως δύσκολο να διαχωρίσει κανείς τις επιδρομές «πειρατικού» τύπου με τις «νόμιμες» πρακτικές πολέμου, διότι για τους Ιταλούς η απόκτηση λείας και η λαφυραγωγία γενικότερα, αποτελούσε σημαντικό κίνητρο για τη διεξαγωγή πολλών επιχειρήσεων. Με βάση την οπτική των Ελλήνων, οι Ρωμαίοι βιοπορίζονταν μέσω της αρπαγής λείας²¹⁵.

Antium και Ιταλική πειρατεία

Η πειρατεία στο Antium μνημονεύεται από τον Τίτο Λίβιο²¹⁶ και τον Διονύσιο Αλικαρνασσεά²¹⁷. Η προτροπή για παύση της πειρατείας σε εκείνη την περιοχή ήταν ανατολικό αίτημα. Επιπλέον οι Αντιάτες είχαν αιχμαλωτίσει ορισμένους Σικελούς πρεσβευτές και εμπόδιζαν τους Ρωμαίους να εισάγουν αγαθά από το νότο²¹⁸. Οι επιθέσεις τους πραγματοποιούνταν κυρίως στον Τάραντα και τις Συρακούσες. Οι Ρωμαίοι τελικά δημιούργησαν αποικία στο Antium και όσον αφορά τους κατοίκους του, τα πολεμικά τους πλοία κατασχέθηκαν, τους απαγορεύθηκε να πλέουν στη θάλασσα και τους δόθηκε ιθαγένεια²¹⁹. Η ίδρυση της αποικίας του Antium από τους Ρωμαίους θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως ναυτική βάση που στοχεύει στην εξουδετέρωση των πειρατικών δραστηριοτήτων, όμως δεν αποσκοπούσε στην καταστολή τους, καθώς συμφέρον των Ρωμαίων ήταν να διασφαλίσουν την προστασία συγκεκριμένων στόχων και περιοχών. Ελέγχοντας την περιοχή αυτή οι Ρωμαίοι απέτρεψαν επιδρομές στα εδάφη τους, περιορίζοντας τις πειρατικές επιθέσεις, χωρίς ωστόσο να ενδιαφέρονται για την πλήρη εξαφάνιση του φαινομένου.

Ετρούσκοι

Η φήμη των Ετρούσκων/Τυρρηνών ως πειρατές, κατά την αρχαιότητα, ήταν διαδεδομένη και τους καθιστούσε αναξιόπιστους, γι' αυτό και στοχοποιούνταν στις διαμάχες με τις ελληνικές πόλεις²²⁰. Δύο φορές τον 5^ο αι. και μία τον 4^ο αι. π.Χ. οι Συρακούσιοι επιτέθηκαν στην Ετρουρία ως αποτέλεσμα πειρατικών ενεργειών, η

²¹⁴ Βλ. επ. Liv. 8.36, όπου ο Ρωμαϊκός στρατός προχωρά μέχρι εκεί που μπορεί να βρει λεία.

²¹⁵ Διον. Αλικ. 1.10.2.

²¹⁶ 8.14.

²¹⁷ 7.37.3, 9.56.5, 9.60.3.

²¹⁸ Διον. Αλ. 7.37.3, Liv. 2.34.4. Η πειρατεία στην περιοχή των Βόλσκων (Volsci) καταγράφεται περίπου από τα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ. Για τις επιδρομές των Βόλσκων σε λατινικό έδαφος βλ. Διον. Αλικ. 8.12.2-5, 8.16.4-20.3, 8.36.2.

²¹⁹ Liv. 8.14.8. Η χρήση του όρου abigo υποδηλώνει ότι οι Ρωμαίοι χρησιμοποίησαν τα παραπάνω πλοία.

²²⁰ Όπως για παράδειγμα ο Στράβων όπου στο χωρίο 5.2.2 αποδίδει στους πειρατές Ετρουσκική καταγωγή.

πρώτη το 474 π.Χ., η δεύτερη το 453 π.Χ.²²¹ και η τρίτη το 384 π.Χ.²²² Οι Αθηναίοι κατασκεύασαν οχυρό στην Αδριατική για να προφυλάσσονται από Τυρρηνούς πειρατές. Οχυρά κατασκευάστηκαν επίσης από τον Διόνυσο τον Β΄ στην Απουλία, ενώ για την δράση τους μας πληροφορούν Αττικοί λόγοι σχετιζόμενοι με την πειρατεία των Τυρρηνών. Οι αρχαίοι Έλληνες συγγραφείς απέδιδαν οποιαδήποτε μορφή πειρατικής ενέργειας στην Τυρρηνική ή Αδριατική²²³ στους Ετρούσκους και όχι σε άλλα ιταλικά φύλα. Πολλοί Ετρούσκοι πειρατές είχαν λατινικά ονόματα. Αυτό οδηγεί στο συμπέρασμα ότι είτε ο όρος Τυρρηνοί συμπεριλαμβάνει για τους Έλληνες και άλλες φυλετικές ομάδες, πέραν των Ετρούσκων, είτε η τάση των Τυρρηνών προς την πειρατεία επιδεινώθηκε από δραστηριότητες άλλων ιταλικών λαών.

Ένα παράδειγμα πειρατή με λατινικό όνομα σώζεται στα έργα του Διοδώρου (16.82.3), όπου ο Τιμολέων εκτελεί τον Postumius²²⁴. Επιπλέον ο Mamercus που κυβερνούσε την Κατάνη, εκτελέστηκε με την πρόφαση ότι ήταν ληστής²²⁵.

Καταστολή της πειρατείας στην Κλασική περίοδο

Σύμφωνα με τους σύγχρονους μελετητές, μια προσπάθεια περιορισμού των πειρατικών φαινομένων στο Αιγαίο κατά τον 5^ο αι. π.Χ. θεωρείται ότι πραγματοποιήθηκε μέσω της δράσης του Αθηναϊκού ναυτικού και της ίδρυσης της Δηλιακής Συμμαχίας²²⁶. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω²²⁷ οι Αθηναίοι επιχείρησαν εκστρατείες σε πειρατικές βάσεις. Αμφισβητήσιμος είναι, ωστόσο, ο ισχυρισμός του Κορνήλιου Νέπωτα, ότι ο Θεμιστοκλής «καθάρισε» τις θάλασσες από την παρουσία των πειρατών (Νεπ., Θεμ. 2.3). Η πρώτη από τις εκστρατείες των Αθηνών λαμβάνει χώρα υπό την αρχηγία του Κίμωνος στο νησί της Σκύρου περί το 476 π.Χ. Η κατάληψη της νήσου αναφέρεται από τον Θουκυδίδη (1.98) και περιγράφεται λεπτομερώς από τον Πλούταρχο στο Βίο του Κίμωνος (Πλουτ., Κιμ. 8). Σύμφωνα με τον Πλούταρχο ήταν οι ίδιοι οι Δόλοπες πειρατές που προσκάλεσαν τον Κίμωνα να εισβάλει και να αναλάβει τον έλεγχο, επειδή επιθυμούσαν να αποφύγουν την καταβολή αποζημίωσης σε ορισμένους Θεσσαλούς εμπόρους, οι οποίοι είχαν υποβάλει παράπονα στην

²²¹ Διόδ. 11.51.

²²² Διόδ. 15.14, Στράβ. 5.2.8.

²²³ Στην Αδριατική εκτός των Ετρούσκων εμφανίζουν έντονη πειρατική δραστηριότητα και οι Ιλλυριοί. Δύο είναι οι επιδρομές τους στην Ήπειρο, το 393/2 π.Χ. και το 385/4 π.Χ., ίσως υποκινούμενες από τον Διονύσιο Α΄ των Συρακουσών, βλ. Διόδ. 14.92 και 15.13.2. Οι αναφορές στους Ιλλυριούς επικεντρώνονται κυρίως στο γεγονός ότι δρούσαν αυτόνομα ως ανεξάρτητοι πολεμιστές ή ως ομάδες που εισχωρούσαν στο Αιγαίο και γέμιζαν τις δεξαμενές των μισθοφόρων και των πειρατικών ορδών. Ως γενική τάση των Ιλλυριών προς την πειρατεία βλ. Wilkes 1992, 110 και 125. Για τους Ιλλυριούς ως πειρατές, βλ. Θουκ. 4.125.1.

²²⁴ Το γεγονός της εκτέλεσης του πειρατή από τον Τιμολέοντα χρονολογείται είτε το 342 είτε το 339/8 π.Χ.

²²⁵ Πλουτ., Τιμ. 13.1, 34, Διόδ. 16.69.4, Πολύαιν. 5.12.2. Ο Διονύσιος ο Πρεσβύτερος είχε δώσει την Κατάνη στους Καμπαούς εβδομήντα χρόνια νωρίτερα. Οι Καμπαοί μαζί με τους Ταραντίνους αποτελούν γνωστές ομάδες μισθοφόρων.

²²⁶ Ormerod 1924, 110.

²²⁷ Σελ. 27-28.

Δελφική Αμφικτυονία. Η ιστορία αυτή, όπως τονίζει ο De Souza²²⁸, θεωρείται αναξιόπιστη και περισσότερο εκδηλώνεται ως μια προσπάθεια ώστε να δικαιολογηθεί ο επεκτατισμός - ιμπεριαλισμός των Αθηνών, εφ' όσον ο Θουκυδίδης αναφέρει απλώς ότι ο τοπικός πληθυσμός υποδουλώθηκε και οι Αθηναίοι αποίκισαν οι ίδιοι την νήσο.

Ο Πλούταρχος αναφέρεται στην εκστρατεία στη Θρακική Χερσόνησο, που οργανώθηκε το 447 π.Χ. από τον Περικλή, με εγκατάσταση κληρουχίας και αντιμετώπιση ληστών²²⁹. Πιθανόν η επίθεση να πραγματοποιήθηκε εναντίον των γηγενών που μάχονταν εναντίον των Αθηναίων σε εκείνη την περιοχή. Ακόμη και αν η επίθεση είχε ως στόχο την καταπολέμηση της πειρατείας, ως απώτερος σκοπός της παρουσιάζεται η διαφύλαξη των Αθηναϊκών συμφερόντων παρά εκείνων της Δηλιακής Συμμαχίας ή άλλων πόλεων κρατών²³⁰.

Γνωρίζουμε τρεις Αθηναϊκές επιγραφές του 5^{ου} αι. π.Χ. που ενδεχομένως αναφέρονται σε πειρατές και στο φαινόμενο της πειρατείας. Η πρώτη είναι ένα αποσπασματικό ψήφισμα του 446 π.Χ. που αφορά την κληρουχία των Αθηνών στην Ιστιαία. Υποδηλώνεται ότι κάποιου είδους ανταμοιβή προσφερόταν σε περιπτώσεις αιχμαλωσίας πειρατών. Η επιγραφή αναφέρεται σε ληστές, αλλά το περιεχόμενό της είναι αβέβαιο, καθώς σώζεται πολύ αποσπασματικά²³¹.

Η επόμενη επιγραφή, και αυτή αποσπασματική, καταγράφει μια συνθήκη μεταξύ Αθήνας και Μυτιλήνης, η οποία συνομολογήθηκε το 427-424 π.Χ. και περιλαμβάνει μία ρήτρα κατά την οποία οι κάτοικοι της Μυτιλήνης δίνουν υπόσχεση να μην δεχτούν στα λιμάνια τους πειρατές και να μην επιδίδονται οι ίδιοι σε πειρατικές ενέργειες²³².

Παρόμοια συνθήκη πραγματοποιείται μεταξύ Αθήνας και Αλιέων το 424/3 π.Χ. (;) με ίδιο όρο στο κείμενο της συμφωνίας²³³.

Η αναφορά σε πειρατές στις παραπάνω συνθήκες οφείλεται στην λεηλασία που προκαλείται ως αποτέλεσμα αντιποίνων, που ήταν η κοινή μέθοδος κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο. Η Αθήνα προσπαθεί να εφαρμόσει μία πολιτική που θα αποτρέπει τις πειρατικές δραστηριότητες, αλλά ίσως ο σκοπός της σχετίζεται με την προστασία των συμφερόντων της και δεν εξυπηρετεί την πλήρη εξάλειψη της πειρατείας από τον χώρο της ανατολικής Μεσογείου²³⁴. Αυτό φαίνεται από δύο επιγραφές. Η μία προέρχεται από την Τέω, χρονολογείται περί το 470 π.Χ. και περιέχει κατάρες που έπρεπε να εκφωνούνται σε περίπτωση προδοσίας της κοινότητας, προβλέποντας την θανατική ποινή, τόσο για τους ίδιους τους άρχοντες όσο και για τα

²²⁸ De Souza 1992, 224.

²²⁹ Πλούτ., *Περικ.* 19. Βλ. επ. Ormerod 1924, 108 που θεωρεί ότι ο Πλούταρχος αναφέρεται στο συγκεκριμένο χωρίο σε πειρατές.

²³⁰ De Souza 1992, 224, σημ. 6, όπου αναφέρεται ότι η ιστορία σχετικά με του Δόλοπες δεν είναι τόσο πιστευτή διότι προσπαθεί να παρουσιάσει τον Περικλή και εν συνεχεία την Αθήνα ως σωτήρες και ευεργέτες όλων των Ελλήνων, βλ. Πλούτ., *Περικ.* 17 για την ασφάλεια της ναυσιπλοΐας ως μία από τις παραμέτρους του συνασπισμού μεταξύ Ελληνικών πόλεων-κρατών.

²³¹ IG I³ αρ. 41, στ. 39, <https://www.atticinscriptions.com/inscription/IGI3/41>.

²³² IG I³ αρ. 67, στ. 7-8, <https://inscriptions.packhum.org/text/68?&bookid=4&location=1700>.

²³³ IG I³ αρ. 75, στ. 6-10, <https://www.atticinscriptions.com/inscription/IGI3/75>.

²³⁴ De Souza 1992, 226 όπου δηλώνει ότι η Αθηναϊκή Ηγεμονία δεν κατέβαλε σημαντική προσπάθεια για να προστατεύσει τους συμμάχους της από τα πειρατικά φαινόμενα.

μέλη των οικογενειών τους, ως τιμωρία για σειρά παραπτωμάτων, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται η διάπραξη ληστρικών ή πειρατικών ενεργειών, καθώς και η παροχή ασύλου σε σεσημασμένους ληστές ή πειρατές, οι οποίοι είχαν λεηλατήσει την επικράτεια της Τέω ή είχαν προβεί σε πειρατικές ενέργειες στη θάλασσα²³⁵. Φαίνεται ότι οι κάτοικοι της Τέω, όπως και τα γειτονικά νησιά, παρενοχλούνταν από πειρατές, οι οποίοι λεηλατούσαν τα εδάφη τους.

Η δεύτερη επιγραφή είναι μία συμφωνία μεταξύ Οιάνθειας και Χαλείου (σημ. Γαλαξίδι) στη Δυτική Λοκρίδα, η οποία χρονολογείται περί το 450 π.Χ. Περιλαμβάνει ρυθμίσεις σχετικά με την εγκατάσταση Χαλείων μετοίκων στην Οιάνθεια, και αντιστρόφως. Στην επιγραφή αναφέρεται η αρπαγή λείας ως αποτέλεσμα αντιποίνων. Η συμφωνία επέτρεπε την λαφυραγωγία ως μορφή αντιποίνων έξω από τα λιμάνια των δύο πόλεων²³⁶. Αυτή η κατάσταση της «δικαιολογημένης» πειρατείας, ήταν συχνό φαινόμενο κατά τον 5^ο αι. π.Χ. Και οι δύο προαναφερθείσες επιγραφές φανερώνουν ότι η πειρατεία κίνδυνο για τις πόλεις παρά την ύπαρξη της Αθηναϊκής Ηγεμονίας.

Όταν οι πολιτικές αντιπαλότητες στα μέσα του 4^{ου} αι. π.Χ. βρίσκονταν στην ακμή τους, το ζήτημα περί ασφαλούς ναυσιπλοΐας εμφανίστηκε στο προσκήνιο ως πρόσχημα, από τον Φίλιππο Β΄ και τους Αθηναίους. Η πολιτική διάσταση που αποκτά η πειρατεία φαίνεται στον λόγο του Δημοσθένη, *Περί Αλοννήσου*, που παραθέτει τα λόγια ενός άλλου ρήτορα, του Ηγήσιππου. Το περιστατικό που επισημαίνεται είναι η προθυμία του Φιλίππου να παραδώσει το νησί στους Αθηναίους, ακόμη και αν προηγουμένως είχε περιέλθει στη δικαιοδοσία του. Ο Ηγήσιππος προειδοποιεί τους Αθηναίους πως ο Φίλιππος είχε στόχο να αποδείξει σε όλους τους Έλληνες ότι οι στρατιωτικές του δυνάμεις υπερετερούσαν εκείνες των Αθηνών, κερδίζοντας έτσι την Αλόννησο και αποδεικνύοντας πως όφειλαν την επιστροφή της σε αυτόν. Το παραπάνω γεγονός απολήγει στο συμπέρασμα ότι η Αθήνα δεν είχε την δυνατότητα να προστατεύσει ούτε τις δικές της κτήσεις²³⁷.

«Όσον αφορά τους πειρατές, λέγει ότι είναι δίκαιο να τον συνδράμειτε στην εκκαθάριση της θάλασσας από αυτούς τους επιδρομείς, οι οποίοι σας βλάπτουν όσο και εκείνον. Στην ουσία, όμως, αυτό συνιστά αζΐωση να τον αναγνωρίσετε ως ναυτική δύναμη και να ομολογήσετε ότι χωρίς τη βοήθεια του Φιλίππου δεν μπορείτε να διασφαλίσετε τις θαλάσσιες οδούς. Επιπλέον, του επιτρέπει να πλέει ελεύθερα και να αγκυροβολεί στα διάφορα νησιά, και, υπό το πρόσχημα της προστασίας τους από τους πειρατές, να δωροδοκεί τους νησιώτες ώστε να αποστατήσουν από εσάς»

([Δημοσθ.] 7.14-15)²³⁸.

Η κατάπνιξη της πειρατείας είχε μετατραπεί σε πολιτικό ζήτημα, όμως τα στοιχεία που αποδεικνύουν την επιτυχή δράση για την καταστολή της είναι πενιχρά. Όταν οι Μακεδόνες κατέλαβαν τον ελλαδικό χώρο αναφέρεται μια αποστολή ενάντια

²³⁵ *ML* 30 (=Meiggs-Lewis), b, στ. 18-20, De Souza 1992, 226- 227 και De Souza 1999, 29.

²³⁶ *IG* IX,1² 3, 717. M.N. Tod, Greek Historical Inscriptions, αρ. 34.

<https://inscriptions.packhum.org/text/43615?hs=120-127%2C171-178%2C581-588%2C597-604>

²³⁷ [Δημοσθ.] 7.6.-8. Βλ. επ. De Souza 1992, 228, όπου φανερώνει ότι ο Ηγήσιππος δείχνει περισσότερο ενδιαφέρον για την διατήρηση του κύρους της Αθήνας παρά για την καταστολή της πειρατείας.

²³⁸ Τα χωρία από τον λόγο *Περί Αλοννήσου* βασίζονται στην αγγλική μετάφραση του J. H. Vince 1930.

σε πειρατές το 331 π.Χ.²³⁹, αλλά είναι δύσκολο να ερμηνευθεί ο σκοπός αυτής της εκστρατείας του Αμφότερου, ναυάρχου του Μ. Αλεξάνδρου²⁴⁰.

Οι Αθηναίοι φαίνεται πως κατέβαλαν προσπάθειες να καταστείλουν την πειρατεία εκείνη την περίοδο, αν και οι ναυτικές τους δραστηριότητες παρουσιάζονται τοπικές και σποραδικές. Από τους Απολογισμούς των *ἐπιμελητῶν τῶν νεωρίων*, που είναι τα έγγραφα των ναυτικών αξιωματούχων της Αθήνας, πληροφορούμαστε ότι το 335/4 π.Χ. κάποιες τριήρεις στάλθηκαν, υπό την ηγεσία του Διότιμου, με σκοπό να περιφρουρήσουν τους θαλάσσιους δρόμους ενάντια στους πειρατές, ωστόσο δεν υπάρχουν περαιτέρω πληροφορίες για τη φύση της εκστρατείας αυτής²⁴¹. Σε αττικό τιμητικό ψήφισμα (του 276 ή του 259/8 π.Χ.) με το οποίο τιμάται ο Φαίδρος από την Σφηττό, γίνεται λόγος για μια εκστρατεία το 315/4 π.Χ., στην οποία επικεφαλής ήταν ο πατέρας του, Θυμοχάρης, που αντιμετώπισε τον Γλαυκέτα της Κύθνου, καταλαμβάνοντας το νησί και χρησιμοποιώντας το ως βάση. Αυτή η αποστολή λέγεται ότι κατέστησε την ναυσιπλοΐα ασφαλή για τους ναύτες²⁴².

Η καταστολή της πειρατείας κατά την κλασική περίοδο αποτελούσε οπωσδήποτε πολιτικό πρόβλημα, όμως δεν φαίνεται να υπήρχε πραγματική επιθυμία για ουσιαστική δράση εναντίον της από κάποια πόλη-κράτος. Η στενή σχέση μεταξύ πειρατείας και πολέμου ίσως είναι υπεύθυνη για την άνθιση του φαινομένου την περίοδο εκείνη. Η πολιτική κατάσταση επίσης, που γεννήθηκε και διαμορφώθηκε εξαιτίας των πολέμων, επιβράδυνε οποιαδήποτε προσπάθεια εξάλειψής της. Στοιχεία που αποδεικνύουν δράση εναντίον των πειρατών εμφανίζονται κυρίως τον 4^ο αι. π.Χ., αλλά και αυτά είναι σποραδικά και τοπικά, χωρίς να εντάσσονται σε κάποιο ευρύτερο πρόγραμμα καταστολής των δραστηριοτήτων αυτών.

²³⁹ Curt. 4.8.15.

²⁴⁰ De Souza 1992, 229, που υποθέτει ότι ίσως η αποστολή του Αμφότερου αποτελούσε μια μεγάλης εμβέλειας εκστρατεία στο Αιγαίο και De Souza 1999, 40.

²⁴¹ IG II² αρ. 1623, στ. 276-85, De Souza 1992, 229, Ormerod 1924, 15.

²⁴² SIG 409 = IG II² αρ. 682, στ. 9-14 = IG II³, 1, 985. Βλ. επ. IG II² αρ. 1629, στ. 217-33 για την αποικία των Αθηναίων στην Αδριατική με σκοπό την παροχή ασφαλούς τοποθεσίας, ώστε να αντιμετωπίζονται οι επιθέσεις των Τυρρηνών, De Souza ο.π., Ormerod 1924, 116 όπου τονίζει ότι το περιστατικό αυτό ήταν το τελευταίο επίτευγμα των Αθηναίων ως προστάτες της θάλασσας. Ο στόλος τους διαλύθηκε στην ναυμαχία της Αμοργού περί το 322 π.Χ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (323-31 π.Χ.)

Πειρατές ως μισθοφόροι

Ο Μέγας Αλέξανδρος κατάφερε να καταστείλει την πειρατεία σε μεγάλο βαθμό στην Ανατολική Μεσόγειο, εξασφαλίζοντας όλα τα λιμάνια απ' όπου οι πειρατές ξεκινούσαν τις επιχειρήσεις τους. Όμως οι Διάδοχοι, πολεμώντας μεταξύ τους αναζωπύρωσαν τις πειρατικές δραστηριότητες, ο καθένας για προσωπικό του όφελος, προσλαμβάνοντας ναυτικούς μισθοφόρους²⁴³ με δικό τους πλήρωμα. Παρά το νόμιμο καθεστώς τους σ' αυτές τις περιπτώσεις, στα μάτια των αντιπάλων τους εξακολουθούσαν να είναι πειρατές.

Κατά τη διάρκεια της ελληνιστικής περιόδου, λοιπόν, οι πειρατές εμφανίζονται ως μισθοφόροι²⁴⁴ και η συγκέντρωση πόρων για την πληρωμή ενός μισθοφορικού στρατεύματος δημιουργούσε μια διαρκή ανησυχία, την οποία καλούνταν να επιλύσουν οι μονάρχες- βασιλείς²⁴⁵. Η αδυναμία αποπληρωμής οδηγούσε σε ανταρσία και η ανταρσία με τη σειρά της σε λαφυραγωγία της υπαίθρου, όπως συνέβη στην περίπτωση του Τιμολέοντος, που διέταξε τους μισθοφόρους του να λεηλατήσουν μια πόλη στο Bruttium, επειδή δεν κατόρθωσε να συλλέξει χρήματα ώστε να τους εξοφλήσει²⁴⁶. Επιπροσθέτως, αρκετοί ηγεμόνες οδηγούσαν εκούσια τα μισθοφορικά στρατεύματά τους σε πανωλεθρία με σκοπό την πλήρη εξόντωσή τους, ως απόρροια της οικονομικής δυσχέρειας. Μία περίπτωση είναι αυτή του Ιπποκράτη από τη Γέλα, ο οποίος είχε ενσωματώσει Εργετίνους (γηγενείς Σικελούς από το Έργετιον) στις τάξεις του στρατού του για να νικήσει σε πολλές εκστρατείες και, όταν βρέθηκε ευάλωτος, τους οδήγησε σε σφαγή²⁴⁷.

Αν και οι μισθοφόροι αδυνατούσαν να απειλήσουν άμεσα τους ηγεμόνες των ελληνιστικών βασιλείων, η απώλεια μιας πεπειραμένης μονάδας κρούσης τη λάθος στιγμή, θα μπορούσε να αποβεί επιζήμια. Στην Ανατολική Μεσόγειο οι πειρατές της Ιλλυρίας και της Κρήτης, υπηρετούσαν ως βοηθητικές δυνάμεις στόλου κατά τη

²⁴³ Η λέξη μισθοφόρος χρησιμοποιείται από τους ιστορικούς της Ελληνιστικής και Ρωμαϊκής εποχής. Προηγουμένως οι λέξεις που εμφανίζονταν για να δηλώσουν τον παραπάνω όρο ήταν ξένος ή επίκουρος, Beek 2015, 12, σημ. 23. Οι όροι mercenarius, stipendius υποδεικνύουν ότι πρόκειται αποκλειστικά για πληρωμένους στρατιώτες, ενώ ο ξένος εκφράζει την καταγωγή τους. Βλ. επ. Trundle 2004, 52, όπου ο μισθοφόρος έγινε αναγκαίος στο Αιγαίο κατά την Ελληνιστική εποχή. Νωρίτερα οι περισσότεροι οπλίτες μισθοφόροι από την κυρίως Ελλάδα απασχολούνταν στη Σικελία και στην Αίγυπτο. Για τους αρχιπειρατές που υπηρετούσαν ως μισθοφόροι στους πολέμους των Διαδόχων βλ. Gabbert 1986, 160.

²⁴⁴ Ormerod 1924, 124.

²⁴⁵ Austin 1986, 464-465.

²⁴⁶ Διόδ. 16.73, Πλούτ., Τιμ. 24 και 30, Ormerod 1924, 124-125. Βλ. επ. Beek 2015, 13 όπου παρόμοια κατάσταση διαδραματίστηκε στο στρατόπεδο του Διονυσίου Β' όταν αντιμετώπισε ανταρσία μισθοφόρων λόγω ελλείψεως πόρων και την περίπτωση του Αγαθοκλή που χρειάστηκε να καταστείλει δύο ανταρσίες, μία στην Αφρική το 309 π.Χ. και τη δεύτερη μία δεκαετία αργότερα στην Ιταλία.

²⁴⁷ Πολύαιν. 5.6. Για παρόμοιες περιπτώσεις που αντιμετώπισε ο Διονύσιος Α' (ο Πρεσβύτερος) βλ. Διόδ. 14.72.3 και 14.78-9.

διάρκεια των αδιάκοπων πολέμων μεταξύ των Διαδόχων²⁴⁸. Ως μισθοφόροι οι πειρατές περιόρισαν τις επιδρομές και τις λεηλασίες, τασσόμενοι σε μια πλευρά, εκτός εάν λάμβαναν κάποια καλύτερη και πιο δελεαστική προσφορά, που συμβάδιζε με τα συμφέροντά τους, και έτσι μεταπηδούσαν αυτομάτως στο αντίπαλο στρατόπεδο. Παρόλο που χαρακτηρίζονται αναξιόπιστοι, έσωσαν τους ελληνιστικούς βασιλείς απ' τις δαπάνες δημιουργίας και διατήρησης μεγάλου στόλου αλλά και της εκπαίδευσης των εκάστοτε ναυτικών. Όταν οι μισθοφόροι δεν υπηρετούσαν κάποιο συγκεκριμένο βασίλειο, στρέφονταν στη ληστεία και στην πειρατεία²⁴⁹. Ο Ισοκράτης τους αποκαλεί άστεγους περιπλανώμενους, αν και αποδεδειγμένα πολλοί απ' αυτούς ισχυρίζονταν ότι κατάγονταν από κάποια συγκεκριμένη πόλη²⁵⁰.

Η παραχώρηση γης από τους Έλληνες και η απόδοση υπηκοότητας ως μέθοδος που χρησιμοποιούταν σε περιπτώσεις αδυναμίας αποπληρωμής των βετεράνων μισθοφόρων αντανάκλα την μετέπειτα πρακτική των Ρωμαίων, που προσέφεραν γη και ιθαγένεια σε μισθοφόρους²⁵¹.

Ο Δημήτριος Πολιορκητής και η πολιορκία της Ρόδου

Η ανεπιτυχής προσπάθεια πολιορκίας της Ρόδου από τον Δημήτριο Πολιορκητή το 305/4 π.Χ. παρέχει αρκετές πληροφορίες για την συμμετοχή των πειρατών στις αρχαίες τακτικές πολέμου. Στην περίπτωση αυτή θεωρούνται ως ναυτικοί μισθοφόροι. Οι στρατιές του Δημητρίου²⁵² φαίνεται πως απαρτίζονταν κατά ένα μέρος από μισθοφορικά στρατεύματα. Στην πολιορκία της Ρόδου δέχτηκε την βοήθεια πειρατών, ενώ χρησιμοποίησε Κρήτες τοξότες για να εκτελούν από τις πολιορκητικές του μηχανές. Οι Κρήτες εξάλλου ήταν ικανοί και επιδέξιοι στην τοξοβολία είτε επιχειρώντας πειρατικές ενέργειες είτε δρώντας ως μισθοφόροι²⁵³. Η κύρια πηγή για

²⁴⁸ Τονίζεται στο σημείο αυτό η περίπτωση του Διονύσου του πρεσβύτερου των Συρακουσών ο οποίος βασιζόταν σε μισθοφόρους που ασκούσαν μεγάλη επιρροή στην πολιτική του, Διόδ. 13.94-96, 13.109-114, 14.7.8.

²⁴⁹ Συγκεκριμένα μέρη όπως το Ταΐναρο στην Πελοπόννησο και ορισμένες πόλεις της Κρήτης υπηρετούσαν ως σταθμοί για μισθοφόρους που δεν βρίσκονταν εν ενεργεία. Για το Ταΐναρο βλ. Διόδ. 18.19.1, 20.104, 29.57.5, 29.60.1.

²⁵⁰ Ισοκρ. *Φιλip.* 4.167, 5.96, 5.120-121.

²⁵¹ Cic. *Att.* 14.12.1, όπου ο Καίσαρ προσπαθεί να δωροδοκήσει τους Σικελούς, ώστε να εναντιωθούν στον Πομπήιο, προσφέροντας λατινική ή ρωμαϊκή ιθαγένεια και αργότερα ο Οκταβιανός ανακαλεί την προσφορά.

²⁵² Την εποχή της θαλασσοκρατίας του Δημητρίου, λεηλατούν την Μεσόγειο οι Τυρρηνοί πειρατές κατά τον 4^ο και 3^ο αι. π.Χ. Σύμφωνα με τον Στράβωνα (10.4.9) τα ηνία στις πειρατικές ενέργειες κατείχαν οι Κρήτες, οι Κίλικες και οι Τυρρηνοί. Την παρουσία Τυρρηνών πειρατών στις θάλασσες αποτυπώνουν και δύο Αττικοί Λόγοι, ένας του Δεινάρχου με τίτλο *Τυρρηνικός* και ο άλλος του Υπερείδη, *περί της φυλακής των Τυρρηνών*. Συχνές επιδρομές φαίνονται από το γεγονός ότι γύρω στο 298 π.Χ. ήταν απαραίτητο για τους κατοίκους της Δήλου να δαπανούν μεγάλα ποσά, δανειζόμενοι χρήματα από τον ναό του Απόλλωνα, ώστε να εξασφαλίσουν την άμυνά τους ενάντια στις πειρατικές δραστηριότητες των Τυρρηνών (IG XI 2. 148, στίχος 73). Επιπλέον, στους λόγους του Αριστείδη, αναφέρεται η τεράστια συλλογή λείας των Τυρρηνών που βρέθηκε στη Ρόδο (Ψευδο-Αριστείδης 25). Σύμφωνα με τον Διόδωρο (16.82) οι Τυρρηνοί δεν ήταν μόνο Ετρούσκοι αλλά κατάγονταν απ' όλη την Ιταλία. Ο Τιμολέων αιχμαλώτισε και έπειτα εκτέλεσε έναν Τυρρηνό πειρατή με δώδεκα πειρατικές γαλέρες, που λεηλατούσε τις ακτές της Σικελίας και ονομαζόταν Postumius. Η εκτέλεσή του χρονολογείται στα μέσα του 4^{ου} αι. π.Χ. (Διόδ. 16.82.3).

²⁵³ Griffith 1968, 52.

την εξιστόρηση των γεγονότων της περίφημης πολιορκίας είναι ο Διόδωρος Σικελιώτης, ο οποίος ξεκινά κάνοντας μια αποτίμηση της ναυτικής δύναμης των Ροδίων: εξαιτίας του κύρους που είχε το νησί ανάμεσα στις υπόλοιπες πόλεις της ελληνιστικής περιόδου, η Ρόδος μετατράπηκε σε ένα μεγάλο έπαθλο για τους αντιμαχόμενους διαδόχους του Αλεξάνδρου στα τέλη του τετάρτου αιώνα²⁵⁴. Το νησί και η απέναντι μικρασιατική ήπειρος (Περαία) μπορούσαν να κατακτηθούν και να ελεγχθούν μόνο μέσω μαζικής αμφίβιας εκστρατείας, όπου θα απαιτούνταν τεράστιος αριθμός δυνάμεων.

Η διαμάχη ξεκίνησε με πειρατική μέθοδο εκ μέρους του Αντίγονου Μονοφθάλμου, που είχε ενισχυθεί ήδη από το 315 π.Χ. με πολεμικά πλοία από τους Ροδίους (Διόδ. 19.57.4), όμως οι τελευταίοι αρνήθηκαν να βοηθήσουν τον Δημήτριο να αντιμετωπίσει τον Πτολεμαίο Ι Σωτήρα το 307 π.Χ. (Διόδ. 20.82). Επομένως ο Αντίγονος, αναπόφευκτα, κήρυξε πόλεμο εναντίον της Ρόδου.

« Όταν δεν συμφώνησαν, έστειλε έναν από τους στρατηγούς του με κάποια πλοία. Το σχέδιο ήταν να παρασύρουν στη στεριά πλοία που έπλεαν από την Αίγυπτο προς τη Ρόδο και να καταλάβουν το φορτίο. Αυτός ο στρατηγός εκδιώχθηκε από τους Ροδίους και τότε ο Αντίγονος τους απείλησε ότι θα πολιορκήσει την πόλη με μεγάλες δυνάμεις, επειδή ξεκίνησαν άδικα τον πόλεμο.» (Διόδ. 20.82.2)²⁵⁵.

Οι Ρόδιοι προσπάθησαν να μεταπείσουν τον Αντίγονο, αλλά εφόσον ο Δημήτριος απαίτησε την αιχμαλωσία εκατό ευγενών και την ελεύθερη πρόσβαση στα λιμάνια της Ρόδου για να αντιμετωπίσει τον Πτολεμαίο, ο πόλεμος ήταν αναπόφευκτος (Διόδ. 20.82.3). Οι δυνάμεις του απαριθμούνται σε σαράντα χιλιάδες πεζικό μαζί με τους ιππείς, διακόσια πολεμικά πλοία και εκατό εβδομήντα μικρότερα (Διόδ. 20.82.4). Αφού αρχικά στρατοπέδευσε, έστειλε συν τοις άλλοις και πειρατές να λεηλατήσουν το νησί μέσω στεριάς και θάλασσας. Οι πειρατές που τάχθηκαν στο πλευρό του Δημητρίου ήταν λιγότερο μισθοφόροι και περισσότερο τυχοδιώκτες, που συμμετείχαν στον επιτιθέμενο στρατό έχοντας ως απώτερο σκοπό την αρπαγή λείας²⁵⁶. Παρείχαν αγορά για τον στρατό που πολιορκούσε και περίμεναν την ευκαιρία να λάβουν μέρος στην αιχμαλωσία της πόλης και της περιοχής²⁵⁷.

Μία παρόμοια ομάδα ανθρώπων εντοπίζεται να συνοδεύει τον Δημήτριο το 302 π.Χ., όταν εισέβαλε στη Θεσσαλία. Ο Διόδωρος (20.110.4) περιγράφει τις δυνάμεις του ως εξής:

« Ο Δημήτριος ακολουθούταν από χιλίους πεντακοσίους ιππείς, όχι λιγότερους από οχτώ χιλιάδες Μακεδόνες πεζικό, δεκαπέντε χιλιάδες μισθοφόρους, είκοσι πέντε χιλιάδες στρατιώτες από όλα τα μέρη της Ελλάδος, ελαφρά οπλισμένους στρατιώτες και ληστές (πειρατές) όλων των ειδών, που συγκεντρώθηκαν για τη μάχη και τη λεία, όχι λιγότεροι από οχτώ χιλιάδες.»²⁵⁸

²⁵⁴ Διόδ. 20.81.

²⁵⁵ Μετάφραση βασισμένη στον Geer 1954.

²⁵⁶ De Souza 1992, 132. De Souza 1999, 42-46.

²⁵⁷ Για τον τρόπο που οι στρατοί των Ελλήνων εφοδιάζονταν και πληρώνονταν τον 4^ο αι. π.Χ. βλ. Pritchett 1971.

²⁵⁸ Μετάφραση βασισμένη στον Geer 1954.

Με σκοπό την διατήρηση μιας επιτυχούς πολιορκίας, ο Δημήτριος προσπάθησε να αποκλείσει τη Ρόδο από στεριά και θάλασσα, ωστόσο οι Ρόδιοι βρέθηκαν προετοιμασμένοι και ενισχυμένοι με πλοία και έμπειρους ναύτες, ενώ παράλληλα δέχονταν τη βοήθεια του Πτολεμαίου της Αιγύπτου. Επομένως, παρατηρούμε τη δράση κάποιων πειρατών και εμπόρων δίχως να παρουσιάζουν εντυπωσιακά αποτελέσματα. Ο Δημήτριος έστειλε πλοία για να διακόψει τον ανεφοδιασμό που γινόταν από Αίγυπτο προς Ρόδο, αλλά οι καιρικές συνθήκες δεν ευνόησαν την προσπάθεια αυτή (Διόδ. 20.96.1).

Ο Ρόδιος ναύαρχος Αμύντας, πλέοντας προς την Περαιά της νήσου, συνάντησε επίσης πειρατές που συνεργάζονταν με τον Δημήτριο:

« Αυτοί οι πειρατές είχαν στη διάθεσή τους τρία πλοία δίχως κατάστρωμα και ήταν προφανώς οι πιο δυνατοί απ' όσους πολεμούσαν μαζί με τις δυνάμεις του βασιλιά. Αλλά οι Ρόδιοι τους κατατρόπωσαν σε σύντομη μάχη, αιχμαλωτίζοντας πλοία και πλήρωμα, ανάμεσά τους και τον αρχιπειρατή Τιμοκλή ²⁵⁹».

Ο Αμύντας επιπλέον αιχμαλώτισε ορισμένους "εμπόρους" που εφοδίαζαν με δημητριακά το στρατόπεδο του Μακεδόνα βασιλέα (Διόδ. 20.97.6). Σύμφωνα με τον De Souza²⁶⁰ το παραπάνω περιστατικό φανερώνει ότι εκείνοι οι πειρατές που έλαβαν μέρος στην πολιορκία της Ρόδου διόλου ισοδύναμοι ήταν απέναντι στο Ροδιακό ναυτικό και θα ήταν λάθος να θεωρηθούν ως σημαντικό δομικό στοιχείο των δυνάμεων του Δημητρίου. Πρέπει επίσης να διαχωριστούν από τους εμπόρους που βρίσκονταν υπό την υπηρεσία του Μακεδόνα μονάρχη.

Για τον Δημήτριο η χρησιμοποίηση εμπόρων και πειρατών φαινόταν πιο οικονομική και εύκολη λύση απ' την δημιουργία και την επάνδρωση μεγάλου ναυτικού για την πολιορκία. Ο σκοπός της αναφοράς που πραγματοποιείται για την πολιορκία της Ρόδου είναι η ανάδειξη της αναποτελεσματικότητας των πειρατών που ακολουθούν τον Δημήτριο. Δεν αποτέλεσαν σημαντικό κομμάτι του στρατού και του στόλου και η παρουσία τους καθορίστηκε εν πολλοίς από την προσμονή για απόκτηση εύκολης λείας, η οποία ωστόσο δεν υλοποιήθηκε²⁶¹. Το γεγονός ότι στις πηγές της εποχής δεν εμφανίζονται πειρατές μετά την αιχμαλωσία του Τιμοκλή, ίσως υποδηλώνει πως δεν συμμετείχαν σε περαιτέρω δραστηριότητες. Αυτό το παράδειγμα αναδεικνύει μία κατάσταση κατά την οποία οι πειρατές συνοδεύουν μεγάλες στρατιές, αλλά διαδραματίζουν ελάχιστο ρόλο στις επιχειρήσεις τους.

²⁵⁹ Διόδ. 20.97.5: «ἐξέπεμψαν δὲ καὶ ναῦς τῶν ἄριστα πλεουσῶν, Ἀμύνταν ἐπιστήσαντες ἡγεμόνα, ὃς ἐκπλεύσας πρὸς τὴν Περαιάν τῆς Ἀσίας ἐπεφάνη παραδόξως πειραταῖς τισιν ἀπεσταλμένοις ὑπὸ Δημητρίου. οὗτοι δ' εἶχον ἄφρακτα τρία, κράτιστοι δοκοῦντες εἶναι τῶν τῷ βασιλεῖ συστρατευόντων. γενομένης δ' ἐπ' ὀλίγον χρόνον ναυμαχίας οἱ Ῥόδιοι βιασάμενοι τῶν νεῶν αὐτάνδρων ἐκυρίευσαν, ἐν οἷς ἦν καὶ **Τιμοκλῆς ὁ ἀρχιπειρατής**». Μετάφραση του χωρίου βασισμένη στον Geer 1954.

²⁶⁰ 1992, 133.

²⁶¹ De Souza 1992, 134.

Ανδρων

Πειρατές εμφανίζονται ξανά σε συνάρτηση με τις δυνάμεις του Δημητρίου, αυτή τη φορά κατά την πολιορκία της Εφέσου το 287 π.Χ. Ο Αίνητος, ο στρατηγός του Δημητρίου, βρέθηκε υπό πολιορκία και οι δυνάμεις οι οποίες προσπαθούν να καταλάβουν την πόλη είναι εκείνες του Λυσιμάχου²⁶².

« Όταν ο Αίνητος , στρατηγός του Δημητρίου, υπερασπιζόταν την Έφεσο και ρήμαζε τα περίχωρα με την βοήθεια των πειρατών, ο Λύκων, στρατηγός του Λυσιμάχου, δωροδόκησε τον αρχιπειρατή Ανδρωνα και κατέλαβε την Έφεσο. Ο αρχιπειρατής οδήγησε μέσα στην πόλη κάποιους στρατιώτες του Λύκωνα, άοπλους, ντυμένοι με μανδύες και τα χέρια τους ήταν δεμένα, σαν να επρόκειτο για αιχμάλωτους. Φτάνοντας κοντά στην ακρόπολη τους όπλισε με στιλέτα, τα οποία έφεραν κρυμμένα κάτω από τους ώμους τους. Έχοντας εξοντώσει τους φρουρούς της πύλης και της ακρόπολης έκανε σινιάλο σε εκείνους που συμμετείχαν με τον Λύκωνα, που ήταν έτοιμοι να επιτεθούν και κατέλαβαν την πόλη. Αφού έδωσε ανταμοιβή στους πειρατές, οδηγήθηκαν εκτός πόλεως, θεωρώντας πως η προδοσία προς τους προγενέστερους συμμάχους, τους καθιστούσε αναξιόπιστους να μείνουν τριγύρω ²⁶³».

Αμεινίας

Έφερε τον τίτλο του αρχιπειρατή. Το μεγαλύτερο και πιο γνωστό κατόρθωμά του αναφέρεται στο τέταρτο βιβλίο του Πολυαίνου, *Στρατηγήματα* (4.6.18). Το 277/6 π.Χ. μετά την ανεπιτυχή πολιορκία δέκα μηνών της Κασσάνδρειας από τον Αντίγονο Γονατά, ο τελευταίος απέστειλε τον Αμεινία, τον οποίο δέχθηκε ως φίλο ο τύραννος Απολλόδωρος και, εκμεταλλευόμενος τη θέση του, επέτρεψε την είσοδο δύο χιλιάδων στρατιωτών μέσα στην τειχισμένη πόλη²⁶⁴. Ο Πολύαινος τον χαρακτηρίζει πειρατή ενώ τονίζει ότι συνοδεύονταν από δέκα Αιτωλούς πειρατές²⁶⁵, που οδηγούνταν από τον Μελάτα. Η αναφορά, λίγα χρόνια αργότερα, σε κάποιον στρατηγό του Αντιγόνου ονόματι Αμεινία ίσως μνημονεύει το ίδιο πρόσωπο²⁶⁶.

Δικαίαρχος

Οι σωζόμενες πηγές δεν επιτρέπουν την πλήρη ανασύσταση των απαρχών του Α΄ Κρητικού Πολέμου. Φαίνεται, ωστόσο, πως μια σημαντική εξέλιξη για την πορεία του πολέμου αποτελεί η απόφαση του Φιλίππου Ε΄, προέδρου του κοινού των Κρητών από το 217 π.Χ., να αναλάβει δράση μέσω του Αιτωλού Δικαίαρχου.

²⁶² De Souza 1992, 135 και De Souza 1999, 46-7.

²⁶³ Πολύαιν. 5.19, De Souza 1992, 135. Η απόδοση των χωρίων του Πολυαίνου στα νέα ελληνικά βασίζεται στην αγγλική μετάφραση του Shepherd 1925 – 1928.

²⁶⁴ De Souza 1992, 136, De Souza 1999, 46-47, Ormerod 1924, 123.

²⁶⁵ De Souza ο.π., σημ. 88, όπου αποδίδει την έννοια ληστές (αντί για πειρατές) λόγω ελλείψεως ναυτικού περιεχομένου.

²⁶⁶ Πλούτ. *Πυρρ.* 29.6. De Souza 1992, 137, επισημαίνει πως ο Αμεινίας φέρεται περισσότερο ως στρατηγός παρά ως πειρατής.

«Ο Φίλιππος, βασιλιάς των Μακεδόνων, παρακίνησε τον Αιτωλό Δικαίαρχο, άνδρα τολμηρό, να επιδοθεί στην πειρατεία, δίδοντάς του είκοσι πλοία για τον σκοπό αυτό. Του έδωσε εντολές να αποσπάσει φόρο από τα νησιά και να υποστηρίξει τους Κρήτες στον πόλεμό τους εναντίον της Ρόδου. Υπακούοντας σε αυτές τις εντολές, ο Δικαίαρχος παρενοχλούσε τη θαλάσσια εμπορική ναυσιπλοΐα και, μέσω επιδρομών και λεηλασιών, αποσπούσε χρήματα από τα νησιά²⁶⁷».

Σύμφωνα με τον Διόδωρο ο κύριος σκοπός της επιχείρησης του Δικαίαρχου ήταν η συγκέντρωση πόρων για τον Φίλιππο, με στόχο ο τελευταίος να δημιουργήσει ένα κατάλληλο ναυτικό για την διεκπεραίωση των φιλόδοξων εξωτερικών πολιτικών του²⁶⁸. Το ερώτημα εάν ο Δικαίαρχος μπορεί να χαρακτηριστεί πειρατής μπορεί να απαντηθεί ανάλογα με την οπτική γωνία που εξετάζεται το ζήτημα²⁶⁹. Εφόσον θύματα των επιδρομών και επιθέσεων του ήταν εμπορικά πλοία και πόλεις του Ελλησπόντου, σύμφωνα με τον Πολύβιο, μπορεί να θεωρηθεί ως πειρατής. Εάν υποθέσουμε όμως, ότι πληρωνόταν για να παρέχει τις υπηρεσίες του, τότε ήταν μισθοφόρος, που συγκέντρωνε απόθεμα για τον ηγεμόνα με τον οποίο συνεργαζόταν, ενώ παράλληλα βοηθούσε τους Κρήτες συμμάχους του Φιλίππου στον πόλεμο με τη Ρόδο. Οι δραστηριότητες του Αιτωλού επιδρομέα φανερώνουν τον τρόπο που πρακτικές πειρατείας και πολέμου μπορούν να συνδυαστούν αυτήν την περίοδο.

Πειρατές λειτουργούν ως μισθοφόροι το 274 π.Χ. όταν ο Πτολεμαίος Β΄ Φιλάδελφος προσέλαβε πειρατικό στόλο για να βοηθήσει στην υποταγή του Μάγα, του μεγαλύτερου ετεροθαλούς αδελφού του, που επιθυμούσε να δημιουργήσει μια ανεξάρτητη Κυρήνη. Αν και η ναυτική εκστρατεία φαίνεται πως είχε αποτέλεσμα, ο Μάγας κατάφερε να διατηρήσει τουλάχιστον την αυτονομία της Κυρήνης²⁷⁰.

Οι πειρατές παρουσιάζονται περισσότερο ως λύση στρατιωτικού χαρακτήρα παρά ως εχθροί κρατών, όπως για παράδειγμα εκείνοι που βοήθησαν τον Ζιαήλα, βασιλέα των Βιθυνών να ανέβει στον θρόνο το 240 π.Χ.²⁷¹ Επίσης οι Ηλείοι προσέλαβαν Αιτωλούς πειρατές το 218 π.Χ.²⁷², ενώ παρατίθεται και η περίπτωση του

²⁶⁷ Διόδ. 28.1.1. Μετάφραση βασισμένη στον Walton 1967. Βλ. επ. Πολύβ. 18.54.8-10, για τις πόλεις του Ελλησπόντου που μνημονεύονται ανάμεσα στους στόχους Δικαίαρχου.

²⁶⁸ De Souza 1992, 138 και σημ. 94, όπου τοποθετεί την εκστρατεία του Δικαίαρχου γύρω στο 205 π.Χ.

²⁶⁹ Η πειρατεία στην αρχαία Μεσόγειο συνδεόταν άμεσα με τις πολιτικές και στρατιωτικές ισορροπίες της εποχής. Οι ίδιες ενέργειες που σε ένα μικρό βαθμό μπορούν να θεωρηθούν πειρατικές, σε μεγαλύτερη κλίμακα χαρακτηρίζονταν πολεμικές πράξεις. Ο διάλογος του Μεγάλου Αλεξάνδρου με τον πειρατή που είχε αιχμαλωτίσει, όπως τον παραθέτει ο Αυγουστίνος, αντικατοπτρίζει ακριβώς αυτή τη σχετικότητα. Όταν τον ρώτησε τι σκεφτόταν σχετικά με την παρενόχληση που προκαλούσε, «μολύνοντας» τις θάλασσες, εκείνος απάντησε: «*Το ίδιο με εμένα όταν παρενόχλησες όλον τον κόσμο! Από την στιγμή όμως που εγώ το πράττω με ένα μικρό πλοίο, αποκαλούμαι πειρατής, ενώ εσύ, αντίθετα, κατέχοντας μεγάλο στόλο λέγεσαι αυτοκράτορας*», Aug. *De Civ. Dei*, 4.4.25, *Cic. Rep.* 3.24. Η αναφορά αυτή παρουσιάζει τον τρόπο με τον οποίο η έννοια της πειρατείας συνδέεται με ζητήματα νομιμότητας, εξουσίας και κυριαρχίας.

²⁷⁰ Beek 2015, 22. Πανσ. 1.6-7, το τέλος της εκστρατείας δεν αναφέρεται παρά μόνο ότι και οι δύο πλευρές ήταν απασχολημένες με προβλήματα στην πατρίδα τους για να συνεχίσουν τις εχθροπραξίες. Ο ίδιος στόλος βοήθησε τον Πτολεμαίο σε επιχείρηση στην Κοίλη Συρία.

²⁷¹ Beek 2015, 22.

²⁷² Πολύβ. 4.68.1.

Αράτου, που χρησιμοποίησε τις υπηρεσίες του Ξενοφίλου, ενός τοπικού αρχικλέφτη (*Ξενοφίλου τῶν ἀρχικλώπων*)²⁷³.

Ύστερα από την Γαλατική εισβολή, εμφανίζονται λιγότερες πληροφορίες σχετικά με τους πειρατές-μισθοφόρους και αρχιπειρατές, καθώς, έπειτα από την αλλαγή στο μισθοφορικό σύστημα, την κύρια πηγή στρατιωτικού δυναμικού αποτελούσαν τα βαρβαρικά φύλα²⁷⁴. Ως παράδειγμα μνημονεύεται η Πτολεμαϊκή φρουρά στην Έφεσο, η οποία απαρτιζόταν από άνδρες της Θράκης²⁷⁵. Επιπροσθέτως, από την εποχή του Δημητρίου Β΄ (239-229 π.Χ.) οι Μακεδόνες βασιλείς εξασφάλιζαν, όποτε χρειαζόνταν ενίσχυση, τη βοήθεια των Ιλλυριών για θαλάσσια ζητήματα²⁷⁶.

Γαλάτες μισθοφόροι

Δεν ήταν πειρατές με την στενή έννοια του όρου, ήταν ωστόσο επιδρομείς και λεηλατούσαν περιοχές, επομένως ο σκοπός παρουσιάζεται κοινός και οι πρακτικές τους παρόμοιες. Έφτασαν στη Θράκη το 279 π.Χ.²⁷⁷ Οι Γαλάτες εμφανίζονται ως μισθοφόροι στις τάξεις των ελληνιστικών στρατών ήδη από την δεκαετία του 270 π.Χ. Ο Αντίγονος Γονατάς ενσωμάτωσε ορισμένους στο στράτευμά του γύρω στο 277/6 π.Χ., οι οποίοι έλαβαν μέρος στην πολιορκία της Κασσάνδρειας (276/5 π.Χ.).

Οι πρώτοι Γαλάτες που πέρασαν στη Μ. Ασία ήταν μισθοφόροι που προσλήφθηκαν από τον Νικομήδη της Βιθυνίας για να τερματίσει τον εμφύλιο πόλεμο ενάντια στον αδελφό του. Σύντομα διασκορπίστηκαν σε ολόκληρο τον ελληνιστικό κόσμο. Ο Πτολεμαίος Φιλάδελφος συνεργάστηκε και αυτός με τους Γαλάτες κατά την διάρκεια του Α΄ Συριακού Πολέμου (274- 272 π.Χ.). Επειδή δεχόταν ασφυκτική πίεση σε δύο οχυρά, προσέλαβε τέσσερις χιλιάδες Γαλάτες για να αντιμετωπίσει την εξέγερση στην Κυρήνη²⁷⁸. Κατά τη διάρκεια του Γ΄ Συριακού Πολέμου, οι Γαλάτες που υπηρετούσαν στην Αντιόχεια, δωροδοκήθηκαν για να απαγάγουν και να εξοντώσουν τον ανήλικο υιό της Βερενίκης, που στεκόταν εμπόδιο στις βλέψεις του νέου βασιλιά Σελεύκου Β΄.

Επιπλέον, ο Αντίοχος ο Ιέρακας προσέλαβε Γαλάτες για να πολεμήσουν ενάντια στον Σέλευκο, τον οποίο κέρδισε το 239 π.Χ. Οι ίδιοι μισθοφόροι λεηλάτησαν αργότερα την Πέργαμο, όπου ηττήθηκαν από τον Άτταλο²⁷⁹, ο οποίος, αντιθέτως, τους χρησιμοποίησε από το 220-218 π.Χ. για να ανακαταλάβει τις πόλεις που κατελήφθησαν δύο χρόνια νωρίτερα από τον Αχαιό, που υπηρετούσε τον Σέλευκο Γ΄.

²⁷³ Πλούτ., *Αρατ.* 6, όπου σημειώνεται επίσης ότι η γη ήταν έρμαιο των καταδρομών και κλοπών εκείνη την εποχή.

²⁷⁴ Ormerod 1924, 126.

²⁷⁵ Αθην. 13. 593^a.

²⁷⁶ Δύο παραδείγματα αναφέρονται για να τονίσουν την συμμαχία Μακεδόνων βασιλέων με τους Ιλλυριούς πειρατές, αρχικά ο Δημήτριος Β΄ με τον Άγρωνα (Πολύβ. 2.2) και ο Αντίγονος Δώσων με τον Δημήτριο τον Φάρο (Πολύβ. 2.65 και 4.55).

²⁷⁷ Για την εισβολή Γαλατών στη Χερσόνησο του Αίμου βλ. Πανσ. 10.19-23, Στράβ. 4.1.13. Βλ. επ. Beek 2015, 23-26.

²⁷⁸ Beek 2015, 23-24.

²⁷⁹ Πανσ. 1.8.1.

Επειδή οι Γαλάτες θεωρούνταν αναξιόπιστοι, κατά τη διάρκεια του 3^{ου} αι. π.Χ. οι ελληνιστικοί ηγεμόνες προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να τους αποβάλλουν από τις τάξεις των στρατευμάτων τους, εφόσον κρινόταν ότι οι υπηρεσίες τους δεν ήταν πια αναγκαίες. Αυτό φανερώνει ότι οι μονάρχες της ανατολικής Μεσογείου αναζητούσαν απεγνωσμένοι πόρους και ανθρώπινο δυναμικό. Σχετικά με τους Γαλάτες, χαρακτηρίζονται ως έμπειροι πολεμιστές και η λήξη του πολέμου για εκείνους σήμαινε ταυτόχρονα και τέλος εργασίας παρά ειρήνη²⁸⁰.

Νίκανδρος

Ο Φίλιππος Ε΄ δεν αποτελεί το μοναδικό παράδειγμα ελληνιστικού ηγεμόνα που εκμεταλλεύθηκε τις συνθήκες του πολέμου για να εμπλακεί σε πειρατικές δραστηριότητες. Το 190 π.Χ. ο Σελευκίδης βασιλιάς Αντίοχος Γ΄ αντιμετώπιζε σημαντικά ναυτικά προβλήματα στο Αιγαίο, καθώς ερχόταν αντιμέτωπος με τις δυνάμεις του Ευμένη της Περγάμου, των Ροδίων και του ρωμαϊκού στόλου. Στο πλαίσιο αυτής της αντιπαράθεσης, ο ναύαρχος του Πολυξενίδα κατόρθωσε να νικήσει τους Ρόδιους, υπό την ηγεσία του Πausίστρατου στο Πάνορμο (κοντά στο σημερινό Κουσάντασι), όπου συνάντησε τον Νίκανδρο, ο οποίος εξυπηρετούσε τα συμφέροντα της Σελευκιδικής πλευράς. Η περίπτωση αυτή, όπως και οι προαναφερθείσες, καταδεικνύει ότι, κατά την ελληνιστική εποχή, η πειρατεία μπορούσε να αποτελέσει οργανικό τμήμα της κρατικής στρατηγικής, λειτουργώντας ως εργαλείο πολιτικού ελέγχου και ναυτικής κυριαρχίας στο Αιγαίο.

«Τότε διέταξε τον Νίκανδρο, αρχιπειρατή, να φτάσει στο Παλινόρο (περιοχή του σημερινού Κουσάντασι στη δυτική Τουρκία) με πέντε πλοία δίχως κατάστρομα και από εκεί να οδηγήσει τους στρατιώτες στα νώτα του εχθρού, ενώ εκείνος θα κατευθυνόταν στο Πάνορμο, χωρίζοντας τον στόλο με σκοπό να κρατήσουν την είσοδο του λιμανιού και από τις δύο πλευρές²⁸¹».

Η τακτική αυτή υποδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο οι σελευκιδικές δυνάμεις αξιοποιούσαν πειρατικά στοιχεία ως συμπληρωματικό μηχανισμό στις πολεμικές επιχειρήσεις τους, ενσωματώνοντας άτυπες μορφές ναυτικής δράσης στη στρατηγική τους με στόχο την επίτευξη τακτικού πλεονεκτήματος. Η άφιξη του Νικάνδρου ανάγκασε τον Πausίστρατο να εγκαταλείψει το σχέδιό του να επιτεθεί στη στεριά και προσπάθησε να εισβάλει από την θάλασσα αλλά ηττήθηκε από τον Πολυξενίδα, ενώ ο Νίκανδρος αιχμαλώτισε κάποια από τα Ροδιακά πλοία στην παραλία, όσο προσπαθούσαν να επιβιβαστούν²⁸². Ο πειρατής δεν εμφανίζεται ξανά στις αφηγήσεις του Λιβίου. Φαίνεται ότι ο Πολυξενίδα τον εμπιστευόταν αλλά ο τίτλος του αρχιπειρατή είναι δύσκολος να ερμηνευθεί²⁸³.

²⁸⁰ Beek 2015, 25.

²⁸¹ Liv. 37.11.6, Απ. Συρ. 24-5 που αποκαλεί τον Νίκανδρο πειρατή. Η μετάφραση του χωρίου του Λιβίου βασίζεται στον Sage 1935.

²⁸² Liv. 37.11.7-13.

²⁸³ De Souza 1992, 140.

Λίγο μετά την μάχη στο Πάνορμο ο Ρωμαίος διοικητής στόλου, C. Livius Salinator έστειλε μια μικρή δύναμη να αντιμετωπίσει πειρατές, που επιτίθεντο σε πλοία της δυτικής ακτής της Πελοποννήσου²⁸⁴.

« Τότε ο πραιτωρ έστειλε δύο συμμαχικές τριήρεις από την Ιταλία και δύο από την Ρόδο υπό την ηγεσία του Ρόδιου Επικράτη να φρουρήσει τα στενά της Κεφαλληνίας. Ο Σπαρτιάτης Υβρίστας ασκούσε πειρατεία (latrocinium) μαζί με νέους Κεφαλληνίτες άνδρες και η θάλασσα από Ιταλία ήταν κλειστή για εφοδιασμό ²⁸⁵».

Υπάρχει μικρή διαφορά μεταξύ επίθεσης σε ένα περαστικό εμπορικό πλοίο και της επίθεσης με σκοπό την διακοπή ανεφοδιασμού του εχθρού. Ο Επικράτης και τα πλοία του έφτασαν ως τον Πειραιά μέχρι να τους μεταθέσει ο Ρωμαίος ναύαρχος L. Aemilius Regillus πίσω στην ακτή της Ασίας (Liv. 37.14.1). Δεν αναφέρεται τίποτα άλλο για τους Κεφαλληνίτες και τον Υβρίστα.

Η δίψα για λεία καθιστά εμφανή την παρουσία πειρατών σε πολιορκίες, σε μισθοφορικά στρατεύματα ή να συνοδεύουν τακτικές δυνάμεις ελληνιστικών στρατών κατά τη διάρκεια εκστρατειών, όπως επίσης γίνεται αισθητή η αδυναμία τους να αντιμετωπίσουν και να κατατροπώσουν μεγάλες και οργανωμένες στρατιωτικές παρατάξεις²⁸⁶.

Οι Μαμερτίνοι

Καμπανοί και άλλοι Ιταλοί μισθοφόροι προσλαμβάνονταν στους στρατούς των Σικελικών πόλεων. Οι ομάδες αυτές εντοπίζονται στο Ρήγιο, στην Κατάνη, στην Έντελλα, αλλά το πιο τρανταχτό παράδειγμα αποτελεί η ομάδα που κατέλαβε την Μεσσήνη, οι Μαμερτίνοι. Ήταν Ιταλοί μισθοφόροι, οι οποίοι προσλήφθηκαν από τον Αγαθοκλή με σκοπό να αντιμετωπίσουν τους Καρχηδόνιους. Το 289 π.Χ., έπειτα από τον θάνατο του Αγαθοκλή, έφεραν την Μεσσήνη υπό την κατοχή τους (εκείνη την εποχή ανήκε στην Καρχηδόνα) και μάλιστα, συγκαταλέγονται στις πόλεις εκείνες που κάλεσαν τον βασιλιά Πύρρο στη Σικελία (αν και τελικά ο Πύρρος συμμάχησε με τις Συρακούσες και οι Μαμερτίνοι με τους Καρχηδόνιους κατά του ηγεμόνα της Ηπείρου)²⁸⁷. Άσκησαν πειρατεία σε τέτοιο βαθμό, ώστε ανάγκασαν τον Ιέρωνα των Συρακουσών να εκστρατεύσει εναντίον τους²⁸⁸.

Οι Μαμερτίνοι εξαιτίας των λεηλασιών και των ληστρικών επιδρομών που πραγματοποιούσαν, παρομοιάζονται με ελληνιστικά κράτη που εμφάνισαν κοινά χαρακτηριστικά, όπως η Τύλις, η Γαλατία και η Αιτωλία²⁸⁹. Επιπλέον παρουσιάζονται

²⁸⁴ De Souza 1999, 88-89.

²⁸⁵ Liv. 37.13.11, μετάφραση βασισμένη στον Sage 1935. Επίσης, αργότερα την ίδια χρονιά, ρωμαϊκά πλοία συναντούν πειρατές που λεηλατούσαν το νησί της Χίου. Οι πειρατές τράπηκαν σε φυγή μόλις πλησίασε ο Aemilius και ο στόλος του, Liv. 37.27-8, Πολύβ. 21.12.

²⁸⁶ De Souza 1992, 145.

²⁸⁷ Beek 2015, 54, Πλούτ., *Πορ.* 23-25.

²⁸⁸ Για τον Ιέρωνα που διέθετε εξόριστους από την Μεσσήνη στο στρατό του βλ. Διόδ. 22.13.4.

²⁸⁹ Cary 1951, 99-100, 118, 146, 172.

ως κρατικοί λειτουργοί για τον πληθυσμό τους, διότι, κράτη όπως τα προαναφερθέντα, βιοπορίζονταν μέσω της ληστείας και της πειρατείας²⁹⁰.

Αφού κατέλαβαν τη Μεσσήνη²⁹¹, λεηλάτησαν τις παραθαλάσσιες περιοχές, έλαβαν φόρο από τις τοπικές κοινότητες²⁹² και σύναψαν συμμαχία με μια παρόμοια ομάδα Καμπατών στο Ρήγιο²⁹³.

Όταν ο Ιέρων Β΄ εξεστράτευσε εναντίον τους, το έκανε μέσω των μισθοφορικών στρατευμάτων του, ενώ αυτός οπισθοχώρησε προς τις Συρακούσες²⁹⁴. Το γεγονός αυτό αποτελεί ακόμα μία περίπτωση όπου ο ηγεμόνας σκοπίμως επιτρέπει στους μισθοφόρους του να εμπλακούν σε εμπόλεμη κατάσταση, ώστε να οδηγηθούν στον θάνατο, αποφεύγοντας να τους αποζημιώσει. Οι Μαμερτίνοι εμφανίζονται ως μία ομάδα μισθοφόρων, που, αδυνατώντας να προσφέρουν σε κάποιον τις υπηρεσίες τους, κατέλαβαν μία πόλη. Η Καρχηδόνα φαίνεται πως δεν προσπάθησε ιδιαίτερα να ανακτήσει τον έλεγχό της και μάλιστα συμμάχησε μαζί τους την δεκαετία του 270 π.Χ.²⁹⁵

Οι Ρωμαίοι αναγνωρίζοντας τους Μαμερτίνους ως νόμιμους κατόχους της Μεσσήνης, σύναψαν συνθήκη μαζί τους για την ανακατάληψη του Ρηγίου²⁹⁶. Παρόμοιο φαινόμενο εμφανίζεται και με τις ανατολικές πόλεις, όπως η Πέργαμος, η Ιασός και τα Θεάγγελα της Καρίας, αλλά και πόλεις της Σικελίας, παραδείγματος χάριν, η Έντελλα και η Κατάνη, οι οποίες κατέληξαν σε συμφωνία με μισθοφόρους ρυθμίζοντας το καθεστώς τους²⁹⁷. Πράγματι οι Μαμερτίνοι ήλεγχαν περισσότερες από πενήντα πόλεις και χωριά στη νότιο Σικελία. Έκοψαν νόμισμα και το έθεσαν σε κυκλοφορία ακόμη και μετά την υποταγή τους στη Ρώμη, το οποίο απεικόνιζε τον ομώνυμο ήρωα αντί της ονομασίας της πόλης²⁹⁸.

²⁹⁰ Ο.π.

²⁹¹ Πολύβ. 1.7, δίχως στοιχεία χρονολόγησης, Διόδ. 21.18, δίχως στοιχεία χρονολόγησης αλλά αναφέρεται σε μισθοφόρους που κατέλαβαν την Μεσσήνη και την ονόμασαν Μαμερτίνη, Ζωναρ. 8.8, όπου υποδηλώνεται ότι η Μεσσήνη ήταν αποικία των Καμπατών και οι κάτοικοί της κάλεσαν τους Μαμερτίνους για να απελευθερωθούν.

²⁹² Πολύβ. 1.8, Πλούτ., *Πυρ*. 23-25.

²⁹³ Πολύβ. 1.7 για τους Καμπατούς που καταλαμβάνουν Μεσσήνη και Ρήγιο, Διόδ. 22.1 για το Ρήγιο, 22.13 για μια κοινή επίθεση Συρακουσών και Καρχηδονίων κατά της Μεσσήνης, Οροσ. 4.3.4 για την ανακατάληψη του Ρηγίου όπου οι Καμπανοί αναφέρονται ως *latrones*, Δίων Κάσσιος, 10.41 για την κατάληψη του Ρηγίου. Καμπανοί στρατιώτες επίσης κατέστρεψαν την πόλη της Καυλωνίας.

²⁹⁴ Πολύβ. 1.9. Βλ. επ. Πολύβ. 1.9.7-8, όπου ο Ιέρων Β΄ νικά τους Μαμερτίνους και γίνεται κύριος των Συρακουσών.

²⁹⁵ Διόδ. 22.7. Το ενδεχόμενο οι Μαμερτίνοι να πλήρωναν κάποιου είδους φόρο προς την Καρχηδόνα ώστε να διατηρούν αυτόνομο καθεστώς είναι δύσκολο να υποστηριχθεί, διότι ο Πολύβιος καταγράφει δύο επιθέσεις τους στα εδάφη των Συρακουσών και της Καρχηδόνας, Πολύβ. 1.8.1.

²⁹⁶ Δίων Κάσσιος, 10.41. Το χωρίο αυτό τίθεται υπό αμφισβήτηση.

²⁹⁷ Για τις πόλεις της Καρίας βλ. Austin 2006, 88-89. Βλ. επ. Garlan 1984, 355.

²⁹⁸ Beek 2015, 58, σημ. 240.

Αντίποινα κατά την Ελληνιστική περίοδο

Σε ορισμένες περιπτώσεις τα αντίποινα πραγματοποιούνταν ως απάντηση σε προκλητικές επιδρομές ή πειρατεία από άτομα άλλης πόλης-κράτους και γενικά θεωρούταν μέθοδος αποζημίωσης για τις απώλειες που είχαν προηγηθεί. Το 220 π.Χ. αρκετές ήταν οι ελληνικές πόλεις οι οποίες κατηγόρησαν τους Αιτωλούς, διότι επιχειρούσαν διαρκώς επιδρομές με σκοπό την λαφυραγωγία, ειδικά ιερών και πραγματοποιούσαν πειρατεία²⁹⁹. Πόλεμος κηρύχθηκε εναντίον τους και αντίποινα.

Σύμφωνα με τον Πολύβιο (4.25) οι Αχαιοί, συγκεντρωμένοι για τη σύνοδο της Συμπολιτείας, παμψηφεί συμφώνησαν στο διάταγμα και σε επιδρομές λεηλασίας ως αντίποινα κατά των Αιτωλών³⁰⁰. Αυτή ήταν η αρχή του Συμμαχικού Πολέμου που διήρκησε από το 220-217 π.Χ.³⁰¹

Οι ανακηρύξεις αντιποίνων πραγματοποιούνταν συνήθως μονομερώς, με την απλή διακήρυξη ότι η λεηλασία ή η λαφυραγωγία ήταν επιτρεπτή. Με αυτόν τον τρόπο, αποτελούσαν μία εύκολη και διαδεδομένη λύση για όσους θεωρούσαν ότι είχαν αδικηθεί σε κάποια αντιπαράθεση, ενώ παράλληλα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως πρόσχημα για την άσκηση πειρατείας ή ληστρικών ενεργειών. Κατά την ελληνιστική περίοδο, τέτοιες πρακτικές αποκτούν ιδιαίτερη σημασία, καθώς εντάσσονται σε ένα πλαίσιο συνεχών πολεμικών συγκρούσεων και μεταβαλλόμενων συμμαχιών, όπου τα όρια μεταξύ επίσημης στρατιωτικής δράσης και ιδιωτικής βίας καθίστανται δυσδιάκριτα. Μέσα σε αυτό το περιβάλλον, η έννοια της «νόμιμης βίας» επαναπροσδιορίζεται, νομιμοποιώντας πράξεις επιθετικότητας που, υπό άλλες συνθήκες, θα χαρακτηρίζονταν πειρατικές ή ληστρικές. Το 217 π.Χ. ο Ιλλυριός Σκερδιλαΐδας αισθάνθηκε πως εξαπατήθηκε από τον Φίλιππο Ε' και αποφάσισε να λάβει αποζημίωση. Συγκέντρωσε δύναμη δεκαπέντε λέμβων και τις οδήγησε στο λιμάνι της Λευκάδας, όπου τους φέρθηκαν σαν σύμμαχοι. Σύντομα επιτέθηκαν σε άλλα πλοιάρια στο λιμάνι:

« Επιτέθηκαν στους Κορινθίους, αιχμαλωτίζοντας αυτά και άλλα πλοία, και έπειτα τα έστειλαν πίσω στον Σκερδιλαΐδα. Μετά απ' αυτό, πλέοντας έξω από την Λευκάδα, έφτασαν στο ακρωτήριο της Μαλέας και ξεκίνησαν να λαφυραγωγούν και να κυριεύουν εμπορικά πλοία» (Πολύβ. 5.95.3-4)³⁰².

Η πρόθεση του Ιλλυριού πρίγκιπα ήταν προφανώς να ασκήσει πίεση στον Φίλιππο ώστε ο τελευταίος να δεχτεί να τον αποπληρώσει αλλά και να αποκτήσει ο Σκερδιλαΐδας όσα ο ίδιος θεωρούσε ότι του ανήκαν μέσω της λεηλασίας. Η σύνδεση μεταξύ αντιποίνων και πειρατείας, διαφαίνεται στις σχέσεις ανάμεσα στην Ρόδο και αρκετές κρητικές πόλεις κατά τα τέλη του 3^{ου} αι. π.Χ. Με βάση τον Πολύβιο³⁰³, οι πολίτες της Ελεύθερνας κήρυξαν αντίποινα εναντίον των Ροδίων μετά το 220 π.Χ.

²⁹⁹ Πολύβ. 4.2-6.

³⁰⁰ De Souza 1992, 123, Jackson 1973, 252 και σημ. 75.

³⁰¹ Για τον Δεύτερο Συμμαχικό Πόλεμο ή Αιτωλικό πόλεμο βλ. ενδεικτικά Austin 2006, 152-156, Grainger 1999, 244-296, Scholten 2000.

³⁰² Μετάφραση βασισμένη στον Paton 1923.

³⁰³ 4.53.2.

Σύμφωνα με τον Διόδωρο³⁰⁴, η συνεχής λεηλασία εμπορικών πλοίων από, εξώθησε την Ρόδο να κηρύξει πόλεμο εναντίον τους (Α΄ Κρητικός Πόλεμος 206- 204 π.Χ.).

Σχετικά με τους Αιτωλούς, κατά την ελληνιστική εποχή, δεν ήταν απαραίτητη η προκαταρκτική κήρυξη αντιποίνων για οποιαδήποτε πράξη λεηλασίας. Ο Πολύβιος παρουσιάζει τον Φίλιππο Ε΄ της Μακεδονίας να εκφράζει την δυσαρέσκειά του για την συνήθεια των Αιτωλών να λεηλατούν δίχως δημόσια και επίσημη ανακοίνωση³⁰⁵.

Η εξωτερική πολιτική των Αιτωλών: Ληστείες, επιδρομές και διπλωματία

Όλη η ιστορία της Αιτωλίας διαδραματίζεται ανάμεσα στους τρεις ποταμούς, τον Αχελώο, αιτία διαμαχών μεταξύ Αιτωλών και Ακαρνάνων, τον Εύηνο και τον Δάφνο. Η κατάληψη της Ναυπάκτου το 338 π.Χ. αναγνωρίζεται από τους ιστορικούς ως σημείο αφετηρίας της δράσεως και της εξέλιξης του αιτωλικού έθνους³⁰⁶.

Οι πόλεις των Αιτωλών ήταν πολιτικά ανεξάρτητες και αυτόνομες. Τα αιτωλικά φύλα, υπό τον κίνδυνο εξωτερικών παραγόντων, όπως η εισβολή των Αθηναίων, των Γαλατών και των Μακεδόνων, συσπειρώνονταν για να αντιμετωπίσουν την απειλή. Οι μέθοδοι αντιποίνων, η λεηλασία και η ληστεία αποτελούσαν αρετές των Αιτωλών³⁰⁷. Ο Πολύβιος τονίζει την υπόμνηση του Φιλίππου Ε΄ στη διάσκεψη της Νίκαιας το 198 π.Χ. περί αιτωλικών εθίμων, που ήταν δύσκολο να καταργηθούν, αναφερόμενος ειδικά στη συνήθεια της λεηλασίας και της απόκτησης λαφύρων³⁰⁸. Δεν γνωρίζουν την πολιορκητική τέχνη, στερούνται στρατιωτικής οργάνωσης και δεν διαθέτουν ναυτικό ούτε ιππικό. Ειδικεύονται ωστόσο, όπως και οι Κρήτες, στον άτακτο πόλεμο, πραγματοποιώντας επιδρομές και ενέδρες εκμεταλλευόμενοι το στοιχείο του αιφνιδιασμού.

Μνημονεύονται επίσης ως μισθοφόροι στο στρατό των Αθηναίων στη Σικελία³⁰⁹, στο πλευρό του βασιλιά Πύρρου στο Asculum της Ιταλίας το 280 π.Χ.³¹⁰ και ανάμεσα στις τάξεις του Δημητρίου Πολιορκητή στον πόλεμο κατά του Σελεύκου³¹¹. Εφάρμοσαν επίσης επιδρομές, πειρατικού τύπου, εναντίον της Σπάρτης, λεηλατώντας το ιερό του Ποσειδώνος, υπό την ηγεσία του Τιμαίου³¹² και αιχμαλωτίζοντας πενήντα χιλιάδες κατοίκους της Λακωνίας, ως αποτέλεσμα της καταδρομής τους³¹³. Στράφηκαν επιπλέον κατά των Αθηναίων, στα τελευταία χρόνια

³⁰⁴ 27.3.

³⁰⁵ Πολύβ. 18.4.8-18.5.2.

³⁰⁶ Η εμφάνισή τους στην πολιτική σκηνή θεωρείται όψιμη ακριβώς γιατί δεν είχαν νωρίτερα πρόσβαση στη θάλασσα.

³⁰⁷ Κατωπόδης 1990, 25.

³⁰⁸ Πολύβ. 18.5.1-3, 18.5.5-8.

³⁰⁹ Θουκ. 7.57.

³¹⁰ Διον. Αλικ. 20.120.

³¹¹ Πολύαιν. 4.9.2.

³¹² Πολύβ. 4.34.9.

³¹³ Κατωπόδης 1990, 208. Βλ. επ. Πολύβ. 4.6, όπου οι Αιτωλοί καταλαμβάνουν Μακεδονικό πλοίο στα Κύθηρα και πώλησαν, αργότερα, τον καπετάνιο στην Αιτωλία.

του Δημητριάκου Πολέμου, καθώς η επιδρομή του Ναυπάκτιου πειρατή, Βούκρη, ο οποίος τρομοκράτησε τα παράλια της Αττικής, είχε ως αποτέλεσμα να οδηγήσει στην Κρήτη Αθηναίους πολίτες, που απελευθερώθηκαν έναντι είκοσι ταλάντων³¹⁴.

Η πειρατεία αναζωπυρώθηκε τα τελευταία σαράντα χρόνια του 3^{ου} αι. π.Χ. στις σχέσεις μεταξύ των ελληνικών πόλεων. Οι Ρωμαίοι είχαν εκκαθαρίσει μόνο την περιοχή της Αδριατικής. Οι λεηλασίες, οι αρπαγές και οι επιδρομές των Αιτωλών στην Πελοπόννησο φαίνεται πως υπαγορεύονταν και από πολιτικά και κοινωνικά κίνητρα, καθώς επικρατούσε κλίμα εξέγερσης εναντίον των ολιγαρχικών και των προσκείμενων προς τους Μακεδόνες και τους Αχαιούς, γι' αυτό και τα θύματα των επιδρομών ήταν συχνά ευκατάστατοι πολίτες³¹⁵.

Το 221/0 π.Χ. ξεσπά ο Συμμαχικός Πόλεμος. Ο Πολύβιος αναφέρει ως αιτία του πολέμου το πάθος των Αιτωλών για εξάπλωση και την επιθυμία εύρεσης πόρων μέσω των επιδρομών (4.3.1-4). Ο πόλεμος αυτός χαρακτηρίζεται από μια σειρά ληστειών, ερημώσεων, σφαγών που διαπράχθηκαν και από τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές, οι οποίες δεν δίστασαν να συμμαχήσουν με επαγγελματίες ληστές, όπως τους Ιλλυριούς, για να ισοπεδώσουν περιοχές και πόλεις. Παρόλα αυτά, απουσιάζει η αποφασιστική μάχη για την ανάδειξη του νικητή και του ηττημένου.

Οι Αχαιοί κήρυξαν τον πόλεμο στους Αιτωλούς κατά την τέταρτη και τελευταία σύνοδο του έτους, το φθινόπωρο του 220 π.Χ., σύμφωνα με την απόφαση του Συνεδρίου της Κορίνθου³¹⁶. Οι κατηγορίες τους σχετίζονται με τις επιδρομές και τις διαρπαγές των Αιτωλών. Επίσης, κατά τη διάρκεια του Συνεδρίου, οι Βοιωτοί διατύπωσαν την δυσαρέσκειά τους κατά των τελευταίων, επειδή λεηλάτησαν το ομοσπονδιακό ιερό της Αθηνάς, πλησίον της Κορώνειας, όπου γινόταν η συνέλευσή τους (μεταξύ 229-224 π.Χ. κατά τη διάρκεια των Παμβοιωτίων)³¹⁷. Οι Ηπειρώτες κατηγορήσαν τους Αιτωλούς για τις επιδρομές που πραγματοποιούσαν στη χώρα τους, οι Ακαρνανές επειδή δέχτηκαν νυχτερινή επίθεση στην πόλη του Θυρρείου, ενώ ο Φίλιππος Ε' φαίνεται να μην απορεί για τις ενέργειες των Αιτωλών, που συνήθιζαν να ληστεύουν και να αποκτούν λάφυρα³¹⁸.

Οι εχθροπραξίες ξεκινούν το 219 π.Χ. όταν τελειώνει η θητεία του Αράτου από την Σικυώνα ως στρατηγού των Αχαιών³¹⁹. Από την μία πλευρά βρίσκονταν οι Αιτωλοί, οι Σπαρτιάτες και οι Ηλείς, ενώ το αντίπαλο μέτωπο απαρτιζόταν από τις δυνάμεις των Αχαιών, Μακεδόνων, Θεσσαλών, Ηπειρωτών, Ακαρνανών και Μεσσηνίων. Κατά τα πρώτα χρόνια του πολέμου πραγματοποιήθηκαν συνεχείς

³¹⁴ Ο.π., 228. Για τον Βούκρη, βλ. De Souza 1999, 66-67.

³¹⁵ Κατωπόδης 1990, σελ. 250.

³¹⁶ Πολύβ. 4.26.7, ο πόλεμος αυτός σύμφωνα με αχαϊκή απόφαση επέτρεπε την διαρπαγή των αγαθών από τον αντίπαλο.

³¹⁷ Πολύβ. 4.3.5, 9.34.11.

³¹⁸ Πολύβ. 4.16.1-3. Βλ. επ. Πολύβ. 4.25.2-4, όπου οι σύνεδροι της Κορίνθου ψηφίζουν πόλεμο κατά της Αιτωλίας.

³¹⁹ Πολύβ. 4.37.3. Την εποχή του δεύτερου Συμμαχικού Πολέμου (219 π.Χ.) ξεσπά και ο δεύτερος Ιλλυρικός Πόλεμος με αφορμή τις ναυτικές επιχειρήσεις των συμμάχων του Φιλίππου το 220 π.Χ. Οι δύο αντιμαχόμενοι στρατηγοί ήταν, από την ρωμαϊκή πλευρά, ο Λεύκιος Αιμίλιος και, από αυτή των Ιλλυριών, ο Δημήτριος ο Φάριος.

αναμετρήσεις με μικρές δυνάμεις, που περιορίστηκαν σε εφήμερες και αναγνωριστικές επιθέσεις.

Ο Φίλιππος με τους Ηπειρώτες, τους Ακαρνάνες, τριακόσιους Αχαιούς σφενδονήτες και πεντακόσιους Κρήτες³²⁰, στρατοπέδευσε στη χώρα των Αμβρακιωτών. Διέσχισε έπειτα τα σύνορα της Αιτωλίας μέσω Ακτίου-Ακαρνανίας και όχι από το στενό δρόμο του Μακρυνόρους, ώστε να αποφύγει τις αιφνιδιαστικές επιθέσεις των Αιτωλών³²¹. Οι τελευταίοι αποφάσισαν να αντιμετωπίσουν τον Μακεδόνα βασιλέα καλυπτόμενοι από το φυσικό εμπόδιο του Αχελώου ποταμού, περιμένοντας τις δυνάμεις του Φιλίππου να περάσουν την όχθη του, ώστε να επιτεθούν αιφνιδιαστικά. Διαισθανόμενος την απειλή, ο Φίλιππος απέκρουσε το ιππικό των Αιτωλών, με αποτέλεσμα να οπισθοχωρήσουν και να αντιμετωπίσουν τους Μακεδόνες μέσα από τις οχυρωμένες πόλεις τους³²².

Η τακτική που συνήθιζαν να εφαρμόζουν οι Αιτωλοί ήταν η κατάτμιση των δυνάμεών τους σε μικρότερα τμήματα, τα οποία δρούσαν αυτόνομα με τόλμη και πρωτοβουλία. Αρχηγός της Αιτωλικής Συμπολιτείας ήταν ο Σκόπας, που σύμφωνα με τον Πολύβιο (4.62.3) χαρακτηρίζεται ως άνθρωπος σκληρός και αδίστακτος, ο οποίος διέφθειρε τα αναθήματα του ναού του Διός και ανέτρεψε τις εικόνες όλων των Μακεδόνων βασιλέων. Στρατηγός των Αιτωλών ήταν ο Δωρίμαχος που εισέβαλε με τον στρατό του στην (Ανω) Ήπειρο καταστρέφοντας και λεηλατώντας συστηματικά την περιοχή³²³.

Ο Φίλιππος εισέβαλε στην Αιτωλία. Στις όχθες της Τριχωνίδος, πλησίον της πόλης Μέταπα (Πολύβ. 5.7.8), άλλαξε τον σχηματισμό και την διάταξη του στρατού του, διότι ετοιμαζόταν να εισέλθει σε ορεινή περιοχή, με στενές διαβάσεις, δύσβατη, ιδανική για ενέδρες και συνθήκες κλεφτοπολέμου. Το θέρος του 219 π.Χ. ο μακεδονικός στρατός λεηλατεί την ύπαιθρο και τις πόλεις της Αιτωλικής Συμπολιτείας³²⁴. Το 218 π.Χ. πραγματοποιείται η λεηλασία και η καταστροφή του Θέρμου, που ακολούθησε πυρπόληση στοών, κατεδάφιση ιερών οικημάτων, κατακρήμνιση δύο χιλιάδων ανδριάντων στο ιερό του Θερμίου Απόλλωνος. Ο πόλεμος ολοκληρώθηκε με την υπογραφή της συνθήκης της Ναυπάκτου το 217 π.Χ., βρίσκοντας νικητές τους Μακεδόνες και τις συνασπισμένες ελληνικές δυνάμεις, καθώς ο Φίλιππος αποφάσισε να τρέψει την προσοχή τους στις ενέργειες των Ρωμαίων.

Περί το 212 π.Χ. υπεγράφη Αιτωλορωμαϊκό σύμφωνο, που ρύθμιζε την αναλογία των λαφύρων του πολέμου. Δηλαδή οι ακίνητες περιουσίες (πόλεις και εδάφη) θα περιέρχονταν στην δικαιοδοσία των Αιτωλών, ενώ οι Ρωμαίοι θα διαχειρίζονταν την κινητή, όπως την απόκτηση της λείας και τους αιχμαλώτους. Το παραπάνω σύμφωνο ήταν ο προπομπός για την πραγματοποίηση επιθέσεων πειρατικού τύπου από την νεοϊδρυθείσα συμμαχία εις βάρος ελληνικών πόλεων. Την ίδια χρονιά,

³²⁰ Οι Κρήτες ανάλογα με τα επεισόδια που διαδραματίζονταν στη νήσο τους δημιουργούσαν συμμαχία τότε με τους Αιτωλούς και άλλοτε με τους Αχαιούς, Πολύβ. 4.53-55.

³²¹ Κατωπόδης 1990, 270.

³²² Ο.π.

³²³ Πολύβ. 4.67.1-2. Κατωπόδης 1990, 272-3, για την πυρπόληση στοών και την καταστροφή του ιερού οικήματος στο μαντείο της Δωδώνης, από τον Δωρίμαχο, αποκομίζοντας αρκετά λάφυρα.

³²⁴ Πολύβ. 4.63.10-11, 4.64.9, 4.65.1-3, 4.65.7.

έλαβε χώρα η συνδυασμένη επίθεση Αιτωλών, από ξηρά, και Ρωμαίων, από θάλασσα, εναντίον των Ακαρνάνων. Οι ναυτικές θέσεις των Οινιάδων, Ζακύνθου και Νάσσου περιήλθαν στους Αιτωλούς³²⁵.

Την άνοιξη του 211 π.Χ. επιτέθηκαν κατά της φωκικής πόλης Αντίκυρα. Η επιχείρηση κατέληξε σε εξανδραποδισμό του πληθυσμού από τους Ρωμαίους, καθώς αρκετοί από τους κατοίκους πωλήθηκαν ως δούλοι³²⁶. Παρόμοιο περιστατικό συνέβη κατά τη διάρκεια της κατάληψης της Αίγινας. Οι κάτοικοί της πωλήθηκαν ή εξαγοράστηκαν με λίτρα, ενώ η πόλη, εφόσον βρισκόταν στη δικαιοδοσία των Αιτωλών, πωλήθηκε στον Άτταλο για το ποσό των τριάντα ενός ταλάντων³²⁷.

Η εξωτερική πολιτική των Αιτωλών βασιζόταν στους χαλαρούς νόμους και έθιμα που αφορούσαν την λεηλασία και τα αντίποινα, τα οποία αξιοποιούνταν ως μέσο εκφοβισμού απέναντι σε μικρότερες πόλεις-κράτη της Ελληνιστικής εποχής, αποσκοπώντας να αποκτήσουν «διπλωματικές σχέσεις» μαζί τους. Έκαναν χρήση της πειρατείας ως μέσου για την αύξηση της πολιτικής τους ισχύος. Η πρακτική αυτή αποκαλύπτει τον τρόπο με τον οποίο η πειρατεία και η βία μπορούσαν να νομιμοποιηθούν και να ενταχθούν στη σφαίρα των διεθνών σχέσεων της εποχής, λειτουργώντας ως εργαλεία εξωτερικής πολιτικής και περιφερειακής κυριαρχίας. Η έκταση της επιρροής τους μας είναι γνωστή μέσω επιγραφών, οι οποίες καταγράφουν τα αποτελέσματα των συνθηκών και των συμφωνιών μεταξύ Αιτωλών και άλλων πόλεων³²⁸.

Κάποια απ' αυτά τα έγγραφα καταγράφουν την χορήγηση ασυλίας και ασφάλειας σε ιερά και κοινότητες³²⁹. Ένα παράδειγμα είναι η απόδοση ασυλίας για το ιερό της Σμύρνης το 246 π.Χ., όπου φαίνεται η ανάμειξη του Σελεύκου Β' Καλλίνικου. Μόλις ανακηρύχθηκε η ασυλία του ιερού, η Δελφική Αμφικτιονία, δηλαδή οι Αιτωλοί, επιβεβαίωσαν την στάση αυτή με ένα ψήφισμα³³⁰. Άλλα παραδείγματα υποδεικνύουν ότι ορισμένες κοινότητες απευθύνθηκαν στους Αιτωλούς και ζήτησαν αναγνώριση της ασυλίας και της ασφάλειας, όπως οι Τήιοι το 260 π.Χ.³³¹ Στην περίπτωση της Χίου χορηγήθηκε ασυλία και ισοπολιτεία, και πραγματοποιήθηκε η ενσωμάτωση της νήσου στην Δελφική Αμφικτιονία. Ως αντάλλαγμα οι Αιτωλοί απέκτησαν την ιδιότητα του πολίτη της Χίου. Το ψήφισμα προσέφερε στους Χιώτες ασφάλεια από το φαινόμενο της αιτωλικής πειρατείας μαζί με το διπλωματικό πλεονέκτημα που απέκτησαν ώστε να ψηφίζουν στην Αμφικτιονία.

³²⁵ Κατωπόδης 1990, 322.

³²⁶ Πολύβ. 9.39.2, Liv. 26.26.3.

³²⁷ Πολύβ. 22.8.10.

³²⁸ De Souza 1999, 70.

³²⁹ Benecke 1934, 217-229.

³³⁰ Ο.π., 21.

³³¹ De Souza 1992, 127.

Εμπόριο και πειρατεία

Τόσο το εμπόριο όσο και η πειρατεία αποτελούν οικονομικές δραστηριότητες, έχοντας παρόμοιο κίνητρο (την κατοχή πλούτου) και επιτυγχάνοντας παρόμοια αποτελέσματα (την μεταφορά αγαθών ή/και ανθρώπων σε μεγάλες αποστάσεις). Η διαφορά τους έγκειται στο γεγονός ότι η πειρατεία περιέχει βία και την ισχυρή κατοχή ή μεταφορά περιουσίας, ενώ το εμπόριο αντιθέτως ανθίζει σε περιόδους ειρήνης και πολιτικής σταθερότητας.

Τον 6^ο αι. π.Χ. εμφανίζεται μία σαφής διαφοροποίηση στη Μεσόγειο ανάμεσα στα εμπορικά και τα πολεμικά πλοία. Αρκετές είναι οι αποδείξεις ότι η πειρατεία αποτελούσε κίνδυνο για τους εμπόρους και τα μακρινά ταξίδια, όπως η πειρατική αποικία στη Ζάγκλη (Θουκ. 6.4.5), οι λεηλασίες του Πολυκράτη της Σάμου στα τέλη του έκτου αιώνα (Ηροδ. 3.39) και του Ιστιαίου της Μιλήτου κατά τη διάρκεια της Ιωνικής επανάστασης. Ο τελευταίος φαίνεται ότι στόχευε εμπορικά πλοία με σκοπό να αποκτήσει όσο δυνατόν περισσότερη λεία (Ηροδ. 6.5 και 6.26-30). Τα εμπορικά πλοία παρουσιάζονται ιδιαίτερα ευάλωτα σε συνθήκες πολέμου, αφού ακόμα και οι ουδέτερες πόλεις-κράτη δεν αποτελούσαν εξαίρεση για τους επιδρομείς. Τον 5^ο και 4^ο αι. π.Χ. θύματα των πειρατικών ενεργειών εμφανίζονται οι έμποροι, ενώ παράλληλα το ναυτικό εμπόριο αποτελούσε σημαντικό στόχο ώστε οι πειρατές να επωφεληθούν μέσω αυτού.

Ο Διόδωρος τονίζει τις ενέργειες, πειρατικού τύπου, του Ευαγόρα ο οποίος κατάφερε να ανακόψει τον ανεφοδιασμό του περσικού στρατού μέσω Κύπρου, αιχμαλωτίζοντας τα πλοία και αποθαρρύνοντας τους ναυτικούς εμπόρους να πλέουν ελεύθερα πραγματοποιώντας συναλλαγές³³². Ο Δημοσθένης επισημαίνει ότι πειρατές – ληστές κατάφεραν να αποκλείσουν τα λιμάνια της Μακεδονίας τον 4^ο αι.π.Χ., παρεμποδίζοντας τις εμπορικές δραστηριότητες (Δημοσθ. 18.145 και 19.315). Οι Αθηναίοι επίσης υπέφεραν από επιθέσεις που δέχονταν τα πλοία τους, ειδικά όσα μετέφεραν σιτηρά και έπλεαν συχνά από ή προς τον Πόντο, κάνοντας απαραίτητη τη ναυτική συνοδεία³³³.

Πειρατεία εμφανίζεται και σε περιοχές που δεν αναμειγνύονται σε κάποια εμπόλεμη κατάσταση, όπως οι κάτοικοι της Απουλίας, οι οποίοι επιτίθονταν σε εμπορικά πλοία, που διαπερνούσαν την ακτή της Ελλάδος με κατεύθυνση την Ιταλική χερσόνησο³³⁴. Σύμφωνα με τον Στράβωνα, πειρατές που χρησιμοποιούσαν ως βάση το βουνό Κώρυκο (στην Κιλικία), διείσδυν στους λιμένες και αποκόμιζαν πληροφορίες για το μέρος που επρόκειτο να πλεύσουν οι έμποροι, το περιεχόμενο του φορτίου τους και τότε, εφόσον γνώριζαν όλα τα παραπάνω, πραγματοποιούσαν θαλάσσια επίθεση λαφυραγωγώντας τα πλοία τους³³⁵.

³³² Διόδ. 15.3.1.

³³³ De Souza 1992, 181.

³³⁴ Για την Αδριατική και την επικίνδυνη κατάσταση που είχε διαμορφωθεί εις βάρος των εμπόρων βλ. Διόδ. 16.5.3.

³³⁵ Στράβ. 14.1.32.

Η πειρατεία μπορεί να θεωρηθεί ως μία μορφή εμπορίου, αφού οι πειρατές στην προσπάθειά τους να επωφεληθούν οικονομικά, δεσμεύονται με την «εμπορική δραστηριότητα», καθώς χρησιμοποιούν ως αντάλλαγμα την λεία που είχαν αποκτήσει. Ο Αγαθοκλής όταν παρείχε πλοία στους κατοίκους της Απουλίας δεν περίμενε ως αντάλλαγμα τη συμμαχία ή τη φιλία μεταξύ τους, αλλά απέσπασε ένα μέρος της λείας τους (Διόδ. 21.4). Παρόμοια κατάσταση επικρατεί στην σχέση του Μακεδόνα βασιλέα Φιλίππου Ε΄ με τον Αιτωλό Δικαίαρχο (Διόδ. 28.1.1).

Σημαντικός παράγοντας για την επιτυχία των πειρατών ήταν η διαθεσιμότητα κατάλληλης αγοράς για να εξαργυρώσουν την λεία τους. Δούλοι μπορούσαν να πωληθούν σε πλήθος σε αρκετές πόλεις της Ελλάδος όπως η Αθήνα, η Ρόδος, η Κρήτη (Πολυρρηγία) και η Δήλος³³⁶. Η Αίγινα παρουσιάζει πολλές περιπτώσεις λεηλασίας και πειρατείας τον 4^ο αι. π.Χ., επειδή η γεωγραφική της θέση της επέτρεπε να είναι εξίσου κοντά στην Αττική και στην Πελοπόννησο, και αναπόφευκτα δημιουργήθηκε στο νησί αγορά, όπου μπορούσε ο καθένας να πωλήσει τα "αγαθά" του³³⁷. Επίσης, ορισμένες πόλεις της Παμφυλίας, της Κιλικίας και της ανατολικής Λυκίας φημίζονταν πως συνεργάζονταν φανερά με πειρατές.

«Αλλά αυτοί (Πάμφυλοι και Κίλικες) χρησιμοποίησαν τα μέρη εκείνα ως βάσεις για να ασκήσουν πειρατεία είτε οι ίδιοι είτε παρέχοντας στους πειρατές αγορά για να εξαργυρώσουν τη λεία τους και εγκαταστάσεις ελλιμενισμού. Στη Σίδη, πόλη της Παμφυλίας, οι αποβάθρες χρησίμευαν προς όφελος των Κιλικών, που συνήθιζαν να πωλούν τους αιχμαλώτους με δημοπρασία»³³⁸.

Η συμβολή της Ρόδου στην ανάπτυξη του υπερπόντιου εμπορίου

Ο πιο σημαντικός εμπορικός συνεργάτης της Ρόδου ήταν το Πτολεμαϊκό βασίλειο της Αιγύπτου³³⁹. Στο νησί υπήρχε αγορά δούλων και αποτελούσε μεγάλο κέντρο εμπορικής δραστηριότητας κατά την ελληνιστική περίοδο, ειδικά για την μεταφορά σίτου από την Αίγυπτο, παρέχοντας λιμάνια για τα εμπορικά πλοία, ενώ παράλληλα οι Ρόδιοι κατείχαν τη φήμη των θαλάσσιων εμπόρων, των οποίων η κεραμική διαδόθηκε ευρέως, ιδιαίτερα στην ανατολική Μεσόγειο και στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου³⁴⁰.

³³⁶ Η Δήλος υπήρξε φημισμένη αγορά που εξυπηρετούσε τα πειρατικά συμφέροντα μέχρι την καταστροφή της από πειρατές το 69 π.Χ. Σύμφωνα με τον Φλέγωνα από τις Τράλλεις, που γράφει την εποχή του Αδριανού, αναφέρονται επιδρομείς υπό την αρχηγία κάποιου Αθηνόδωρου, που αιχμαλώτισαν τους κατοίκους της Δήλου, πουλώντας τους ως δούλους και απογύμνωσαν τους ναούς και τα ιερά. Η αποκατάσταση της νήσου έγινε αργότερα από τον Ρωμαίο λεγάτο Gaius Triarius που κατασκεύασε το αμυντικό τείχος, Rotroff 1997, 89. Βλ. επ. Αργυρού 1956, 31 για την επίθεση στο νησί της Δήλου από τον Μιθριδάτη το 88 π.Χ., που κατέσφαξε μεγάλο μέρος του πληθυσμού και μετέφερε την λεία του στην Αθήνα.

³³⁷ De Souza 1992, 184.

³³⁸ Στράβ. 14.3.2. Βλ. επ. Cic. Verr. 2.4.21 για την συνεργασία πειρατών με την πόλη της Φασήλιδας. Το χωρίο του Στράβωνα βασίζεται στην αγγλική μετάφραση του Horace Leonard Jones 1929.

³³⁹ Διόδ. 20.81.4.

³⁴⁰ De Souza 1992, 187.

Στοιχεία για την μέριμνα των Ροδίων σχετικά με την προστασία του θαλάσσιου εμπορίου βρίσκονται στον λόγο του ρήτορα Λυκούργου, *Κατά Λεωκράτους*, 18. Επίσης ο Διόδωρος (20.82.2) αναφέρει ότι η Ρόδος απωθούσε πλοία του Δημητρίου Πολιορκητή, που επιτίθονταν σε άλλα εμπορικά στο δρόμο προς την Αίγυπτο, το οποίο αποδεικνύει είτε ότι οι Ρόδιοι χρησιμοποιούσαν συνοδευτικά πλοία τα οποία επιτηρούσαν το εμπόρευμα είτε ότι είχαν οπλισμένους εμπόρους. Τον 3^ο και 2^ο αι. π.Χ. η Ρόδος εγκαθίδρυσε τη φήμη της ως σύμμαχος των εμπόρων και εχθρός των πειρατών μέσω των προσπαθειών της να πατάξει την πειρατεία³⁴¹. Ο πόλεμος με το Βυζάντιο το 220 π.Χ. αποτελεί μία απόδειξη εμπλοκής των Ροδίων σε πόλεμο με όφελος την ελευθερία των εμπόρων³⁴². Οι Βυζαντινοί επέβαλαν υψηλά τέλη στα αγαθά που εισάγονταν και εξάγονταν από τον Εύξεινο Πόντο. Το παραπάνω γεγονός αναδεικνύει την αποφασιστικότητα της Ρόδου, έχοντας ως στόχο την προστασία των εμπορικών δραστηριοτήτων, και τον σεβασμό και το κύρος που εξέπεμπε στις υπόλοιπες πόλεις-κράτη για την ηγετική της θέση. Όταν το 202 π.Χ. ο Φίλιππος Ε΄ της Μακεδονίας απείλησε το δρόμο του Ευξείνου Πόντου, οι Ρόδιοι ήταν οι πρώτοι που κήρυξαν πόλεμο εναντίον του³⁴³. Το ίδιο έπραξαν όταν η κρητική πειρατεία διατάρασσε το μακρινό εμπόριο λίγο νωρίτερα τον ίδιο αιώνα (Διοδ. 27.3: 205 π.Χ.)³⁴⁴.

Η προστασία των εμπορικών δραστηριοτήτων στον Εύξεινο Πόντο

Ο Πολύβιος στο χωρίο 4.50.3 (κατά τον 3^ο αι. π.Χ.) αναφέρεται στην πόλη του Βυζαντίου, που μεριμνούσε για την ασφάλεια του εμπορίου και την πάταξη της πειρατείας. Επαινεί τις προσπάθειές τους για την αποτροπή των επιθέσεων εις βάρος εμπόρων, δούλων και ψαράδων από τις τοπικές φυλές της ακτής του Ευξείνου Πόντου.

Ο Διόδωρος στο εγκώμιό του για τον Εύμηλο, βασιλιά του Κιμμερίου Βοσπόρου, επισημαίνει την φήμη που είχε αποκτήσει ως προστάτης των εμπόρων εναντίον των πειρατών.

« Εκ μέρους εκείνων που πλέουν στον Πόντο, έκανε πόλεμο ενάντια στις φυλές των βαρβάρων, οι οποίες συνήθιζαν να λεηλατούν, όπως οι Ηνίοχοι, οι Ταύροι και οι Αχαιοί. Επιπλέον καθάρισε τις θάλασσες από την παρουσία πειρατών, με αποτέλεσμα η γενναιοδωρία του να διακηρυχθεί από τους εμπόρους, επιτρέποντάς του να λαμβάνει τις καλύτερες ανταμοιβές για το έργο που διεκπεραίωσε³⁴⁵ ».

³⁴¹ Οι προστάτες της θάλασσας δεν αποσκοπούσαν στην ολική εξάλειψη του πειρατικού φαινομένου. Ο κυνηγός και αυτός που καταδιώκεται συνδέονται σε μια πολύπλοκη σχέση αμοιβαίας εξάρτησης σε παρόμοιες κοινωνικές και πολιτικές μορφές. Η εξαφάνιση των επιδρομών, των επιθέσεων, της λεηλασίας και την ναυτικής παρανομίας θα σήμαινε αυτομάτως ότι η παρεχόμενη προστασία δεν θα είχε πλέον λόγο ύπαρξης, Gabrielsen 2001, 228.

³⁴² Πολύβ. 4.47.1.

³⁴³ Πολύβ. 15.23.6.

³⁴⁴ Ο Διόδωρος κάνει λόγο για τον αρνητικό αντίκτυπο της κρητικής πειρατείας στο εμπόριο, αποθαρρύνοντας αρκετούς να πραγματοποιήσουν μακρινά εμπορικά δρομολόγια λόγω των επιδρομών και των ζημιών που προκαλούσαν.

³⁴⁵ Διόδ. 20.25.2 (310 π.Χ.). De Souza 1992, 189-190. Μετάφραση βασισμένη στον Geer 1954.

Τα πλεονεκτήματα ενός ελληνοιστικού μονάρχη, υποστηρίζοντας και προστατεύοντας τους εμπόρους, και η παράλληλη εναντίωσή του προς τις πειρατικές ενέργειες δεν αύξανε μόνο τις ευκαιρίες για εμπόριο, αλλά το κύρος και την αναγνώρισή του εντός του ελληνοιστικού κόσμου. Σε παρόμοιο εδάφιο ο Πολύβιος επαινεί τον Κάβαρο, βασιλιά των Γαλατών της Θράκης:

« Ο Κάβαρος απ' τη φύση του γενναιόδωρος και βασιλικός στις πράξεις του, πραγματοποίησε αρκετές ενέργειες για να διαφυλάξει την ασφάλεια των εμπορών που έπλεαν στον Πόντο ³⁴⁶».

Ο Στράβων και ο Αρριανός παραθέτουν πληροφορίες για φυλές βαρβάρων που συνέχιζαν να αποτελούν πρόβλημα κατά την ελληνοιστική εποχή σε Έλληνες και Ρωμαίους. Ο πρώτος αναφέρει ότι η περιοχή που κατοικούσαν οι Αχαιοί, οι Ζυγοί και οι Ηνίοχοι αποτελούταν κυρίως από βουνά δίχως τοποθεσία ελλιμενισμού και για τον λόγο αυτό, οι άνθρωποι εκείνοι ζούσαν μέσω της πειρατείας. Χρησιμοποιώντας μικρούς στόλους από *καμάρες*³⁴⁷, πραγματοποιούσαν επιδρομές στους εμπόρους ή λεηλατούσαν κάποια πόλη και εν τέλει θαλασσοκράτησαν. Ορισμένες φορές μάλιστα, δέχονταν την υποστήριξη του εκάστοτε ηγεμόνα του Βοσπόρου, οι οποίοι τους παρείχαν τόπους ώστε να διεκπεραιώνουν τις αγοραπωλησίες τους και μέρη όπου μπορούσαν να αποθηκεύουν, και αργότερα να πωλούν, τη λεία τους. Επιπλέον, συνήθιζαν να απελευθερώνουν τους αιχμαλώτους τους με αντάλλαγμα την καταβολή λύτρων³⁴⁸. Σχετικά με τους Ηνίοχους ο Αρριανός μνημονεύει ότι τον 2^ο αι. μ.Χ. οι φυλές που μάχονταν μεταξύ Τραπεζούντας και Σεβαστούπολης συγκαταλέγονταν ανάμεσα στους πιο πολεμοχαρείς και εχθρικούς λαούς.

«...κατοικούσαν σε οχυρά και οι φυλές τους δεν είχαν βασιλείς. Δεν πλήρωναν φόρο υποτέλειας στη Ρώμη, προτιμώντας αντ' αυτού την λεηλασία ³⁴⁹».

Η διακίνηση δούλων και η πειρατεία κατά την Ελληνοιστική εποχή

Ο πειρατής κατείχε την πιο σημαντική θέση στην οικονομία του αρχαίου κόσμου, διότι παρουσιαζόταν ως ο *ηγέτης του εμπορίου των δούλων*³⁵⁰. Ένα παράδειγμα όπου οι πειρατές αιχμαλωτίζουν και πωλούν ανθρώπους ως δούλους

³⁴⁶ Πολύβ. 8.22. De Souza 1999, 56. Μετάφραση βασισμένη στον Paton 1923.

³⁴⁷ Ο Στράβων στο ίδιο χωρίο αναφέρει ότι, λόγω της έλλειψης λιμανιών στη χώρα τους, κουβαλούσαν τις καμάρες στους ώμους τους και τις έκρυβαν στα δάση μέχρι να έρθει ξανά ο καιρός να πλεύσουν στις θάλασσες (11.2.12): *«πανιόντες δὲ εἰς τὰ οἰκεία χωρία, ναυλοχεῖν οὐκ ἔχοντες, ἀναθέμενοι τοῖς ὄμοις τὰς καμάρας ἀναφέρουσι ἐπὶ τοὺς δρυμοὺς ἐν οἷσπερ καὶ οἰκοῦσι, λυπρὰν ἀροῦντες γῆν· καταφέρουσι δὲ πάλιν ὅταν ἦ καὶρός τοῦ πλεῖν».*

³⁴⁸ Στράβ. 11.2.12: *«ζῶσι δὲ ἀπὸ τῶν κατὰ θάλατταν ληιστηρίων, ἀκάτια ἔχοντες λεπτὰ στενὰ καὶ κοῦφα, ὅσον ἀνθρώπους πέντε καὶ εἴκοσι δεχόμενα, σπάνιον δὲ τριάκοντα δέξασθαι τοὺς πάντας δυνάμενα· καλοῦσι δ' αὐτὰ οἱ Ἕλληνες καμάρας. φασὶ δ' ἀπὸ τῆς Ἰάσονος στρατιᾶς τοὺς μὲν Φθιώτας Ἀχαιοὺς τὴν ἐνθάδε Ἀχαιῶν οἰκίσει, Λάκωνας δὲ τὴν Ἠνιοχίαν, ὧν ἦρχον Κρέκας καὶ Ἀμφίστρατος οἱ τῶν Διοσκοῦρων ἡνίοχοι, καὶ τοὺς Ἠνιοχοὺς ἀπὸ τούτων εἰκὸς ὠνομάσθαι. τῶν δ' οὖν καμαρῶν στόλους κατασκευαζόμενοι καὶ ἐπιπλέοντες τοτὲ μὲν ταῖς ὀλκάσι τοτὲ δὲ χώραι τινὶ ἢ καὶ πόλει θαλαττοκρατοῦσι. προσλαμβάνουσι δ' ἔσθ' ὅτε καὶ οἱ τὸν Βόσπορον ἔχοντες ὑφόρμους χορηγοῦντες καὶ ἀγορὰν καὶ διάθεσιν τῶν ἀρπαζομένων».*

³⁴⁹ Αρρ. *Περίπλους*, 11.1-2. Το μεταφρασμένο χωρίο του Αρριανού βασίζεται στην αγγλική μετάφραση του Brunt.

³⁵⁰ Tarn 1913, 88.

βρίσκεται στον πρόλογο μιας κωμωδίας του Μενάνδρου. Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι, όταν κάποιοι πειρατές αιχμαλώτισαν τρία άτομα, αποφάσισαν ότι η μία εκ των τριών, η ηλικιωμένη γυναίκα στην προκειμένη περίπτωση, δεν άξιζε το ρίσκο της επιχείρησης και έτσι μετέφεραν την νεότερη κοπέλα και τον υπηρέτη στα Μύλασα, πόλη της Καρίας, πουλώντας τους στην τοπική αγορά ως δούλους³⁵¹.

Μία επιγραφή που καταγράφει ένα ψήφισμα των Αμοργίων στα μέσα του 3^{ου} αι. π.Χ., αναφέρει λεπτομέρειες για ένα περιστατικό, το οποίο θα μπορούσε να αποτελεί μια τυπική διαδικασία αιχμαλωσίας με σκοπό την πώληση των θυμάτων ως δούλοι κατά την ελληνιστική περίοδο.

«Από τη στιγμή που οι πειρατές εισέβαλαν στην ενδοχώρα κατά τη διάρκεια της νύκτας και αιχμαλώτισαν περισσότερες από τριάντα γυναίκες μαζί με άλλους κατοίκους, ελεύθερους και δούλους, βύθισαν τα πλοία σκοπίμως στο λιμάνι καταλαμβάνοντας εκείνο του Δωριέως, με το οποίο έπλευσαν παίρνοντας μαζί τους αιχμαλώτους και το υπόλοιπο της λείας τους. Αφού συνέβησαν όλα αυτά, ο Ηγήσιππος και ο Αντίπαππος, γιοι του Ηγησιστράτου, οι οποίοι βρίσκονταν αιχμάλωτοι, έπεισαν τον Σωκλείδα, τον αρχηγό των πειρατών, να αποφυλακίσει τα ελεύθερα άτομα και ορισμένους από τους απελεύθερους και τους δούλους, θέτοντας εθελοντικά τους εαυτούς τους όμηρους εκ μέρους των υπολοίπων, ενώ παράλληλα έδειξαν μεγάλη μέριμνα ώστε καμία γυναίκα της πόλης να μην πωληθεί, ούτε να βασανιστεί ή να ταλαιπωρηθεί. Επιπλέον φρόντισαν κανένα άτομο να μην αποβιώσει. Χάρη σε αυτούς οι αιχμάλωτοι σώθηκαν και επέστρεψαν στον τόπο τους δίχως να βιώσουν περαιτέρω κακουχίες³⁵²».

Ενδεχομένως στον Σωκλείδα να δόθηκαν κάποιου είδους λύτρα ως αποζημίωση³⁵³. Η παραπάνω επιγραφή δύναται να συγκριθεί με μία αντίστοιχη από το νησί της Θήρας, όπου ορισμένοι αιχμάλωτοι ελευθερώνονται ενώ οι υπόλοιποι καταφέρνουν να εξαγοράσουν την ελευθερία τους, αποδίδοντας στους πειρατές το απαιτούμενο αντάλλαγμα³⁵⁴.

Απόδοση λύτρων κατά την Ελληνιστική περίοδο

Επιγραφή από τα μέσα του 3^{ου} αι. π.Χ. προερχόμενη από τον Ραμνούντα, στην νοτιοανατολική ακτή της Αττικής, τιμά τον Επιχάρη, ο οποίος προσέφερε τις υπηρεσίες του για την διάσωση των ανθρώπων εκείνων που αιχμαλωτίστηκαν από πειρατές, κατά την περίοδο του Χρεμωνίδειου Πολέμου.

«... και έκανε συμφωνία σχετικά με τους αιχμαλώτους, ότι έπρεπε να απελευθερωθούν με την διαμεσολάβηση ενός κήρυκα, ο οποίος θα απέδιδε ως λίτρα το ποσό των εκατόν είκοσι χιλιάδων δραχμών, ενώ επίσης κανείς από τους πολίτες δεν θα μεταφερόταν σε

³⁵¹ De Souza 1992, 193. Άλλα παραδείγματα εντοπίζονται στον Πλαύτο (Titus Maccius Plautus), Poen. 896-7 (*Ο μικρός Καρχηδόnius*), Mil. Glor. 118 (*Ο καρχησιάρης στρατιώτης*) και στον Τερέντιο (Publius Terentius Afer) Eun. 114-5 (*Ευνόχος*).

³⁵² SIG 521= IG XII 7 386, στίχοι 4-28.

³⁵³ Όπως προτείνει ο De Souza 1992, 195.

³⁵⁴ IG XII 3 328, στ.1-20.

άλλο μέρος ούτε οι δούλοι θα πωλούνταν. Επιπλέον τιμώρησε όσους παρείχαν βοήθεια στους πειρατές να εισχωρήσουν στην ενδοχώρα, άνθρωποι της πόλης, συλλαμβάνοντας και ανακρίνοντάς τους για όσα έπραξαν³⁵⁵. »

Από την επιγραφή αυτή παρουσιάζεται η στενή σχέση μεταξύ δουλεμπορίου και καταβολής λύτρων, καθώς οι πειρατές ήταν πρόθυμοι να διαπραγματευτούν για την απόδοση λύτρων και στην περίπτωση όπου τα συμφέροντά τους δεν εξυπηρετούνταν, τότε η εναλλακτική τους λύση ήταν η πώληση των αιχμαλώτων ως δούλων στις τοπικές αγορές.

Από Αθηναϊκή επιγραφή αποκαλύπτεται τι ακριβώς επρόκειτο να συμβεί στους αιχμαλώτους που αρπάζονταν από πειρατές. Το 217/6 π.Χ. οι Αθηναίοι τίμησαν τον Ευμαρίδα από την Κυδωνία³⁵⁶. Ο Βούκρις που αναφέρεται στην επιγραφή ίσως είναι Αιτωλός, γιός ενός άλλου Βούκρη, ο οποίος τιμήθηκε στην Δήλο στα μέσα του 3^{ου} αι. π.Χ. Οι σχέσεις μεταξύ Αιτωλών και Κρητών την περίοδο εκείνη ήταν συχνές, και επομένως δεν αποτελεί εντύπωση το γεγονός ότι οι Αθηναίοι αιχμάλωτοι μεταφέρονται στην Κρήτη, ακόμα και αν οι δράστες ήταν αιτωλικής καταγωγής. Στην περίπτωση αυτή, ο Ευμαρίδας, κάτοικος της Κρήτης και ευκατάστατος πολίτης, χρησιμοποίησε τους πόρους του για να βοηθήσει τους Αθηναίους, λαμβάνοντας τιμές και αποκτώντας επιρροή ως αντάλλαγμα. Ο Ευμαρίδας διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στις διαπραγματεύσεις μεταξύ Αθήνας και πολλών κρητικών πόλεων, οι οποίες στόχευαν στην μείωση των επιθέσεων που πραγματοποιούνταν στην ακτή της Αττικής από πειρατές, προερχόμενοι από τον τόπο του. Φαίνεται πως συγκεκριμένες πόλεις επέτρεπαν στους πολίτες τους να λαφυραγωγούν εις βάρος της Αττικής και οι Αθηναίοι κατέβαλαν αρκετές προσπάθειες ώστε να αποτρέψουν παρόμοιες καταστάσεις³⁵⁷.

Η Ρόδος και η καταστολή της πειρατείας

Κατά τον 4^ο αι. π.Χ. η Ρόδος ανέπτυξε μια μορφή αυτοκρατορικής ταυτότητας, που εκφράστηκε μέσα από την ενεργητική της στάση και τις στρατηγικές της πρωτοβουλίες εναντίον των πειρατών³⁵⁸.

« Πράγματι, είχε κερδίσει τέτοια θέση ισχύος ώστε ανέλαβε μόνη της τον πόλεμο ενάντια στους πειρατές, εκ μέρους όλων των Ελλήνων, καθαρίζοντας την θάλασσα από το κακό που είχαν σπείρει³⁵⁹. »

³⁵⁵ SEG XXIV 154, στ. 19-23, ενώ η επιγραφή χρονολογείται γύρω στο 264/3 π.Χ. Για την απόδοση της μετάφρασης βλ. M. M. Austin 1981, αρ. 50.

³⁵⁶ IG II³, I 1137 (<https://www.atticinscriptions.com/inscription/IGII31/1137>), SIG 535, στ. 1-20, μετάφραση Austin 1981, αρ. 88.

³⁵⁷ De Souza 1992, 201-203.

³⁵⁸ Braund 1993, 203. Για τη Ρόδο βλ. αναλυτικά De Souza 1999, 48-53.

³⁵⁹ Διόδ. 20.81.3. Μετάφραση βασισμένη στον Geer 1954. Βλ. επ. Στράβ. 14.652, που συγκαταλέγει τη θαλασσοκρατία, τον πλούτο και την πάταξη της πειρατείας στους επαίνους του για τους Ρόδιους, που ήταν αξιοθαύμαστοι για την ναυτική ευνομία και επιμέλεια που επεδείκνυαν, καταστρέφοντας τους πειρατές και εφόσον παρέμεναν αυτόνομοι, απολάμβαναν την πρόοδο της πόλης τους.

Οι Ρόδιοι χρησιμοποιούσαν ποικιλία πλοίων όπως τριήρεις, τετρήρεις, πεντήρεις αλλά το πιο διακεκριμένο πλοίο τους ήταν η τριημιολία, δίχως πολλά επίπεδα κωπηλατών, με κατάστρωμα και ταχύ, ικανό να αντιμετωπίσει τα μεγάλα πλοία των ελληνιστικών μοναρχών³⁶⁰. Για την προφύλαξη από τις πειρατικές επιθέσεις ή τυχαίους επιδρομείς, η Ρόδος έστελνε μαζί με τα εμπορικά πλοία μία συνοδεία, με σκοπό την επιτήρησή τους³⁶¹. Αυτή η δράση υποδεικνύει αφενός τον αντιπειρατικό της χαρακτήρα και αφετέρου ότι τα εμπορικά πλοία βρίσκονταν υπό διαρκή κίνδυνο. Ο Στράβων, ο Πολύβιος και ο Διόδωρος συμφωνούν ότι οι Ρόδιοι εξάντλησαν τους στρατιωτικούς τους πόρους με σκοπό την γενικότερη προστασία της ναυσιπλοΐας, δίχως να αποσκοπούν μόνο στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων της νήσου³⁶². Ενώ και άλλα κράτη ορισμένες φορές προσπάθησαν να καταστείλουν την πειρατεία ή ισχυρίστηκαν ότι το έπραξαν (Αθήνα, Βασίλειο του Βοσπόρου, Μακεδονία, Βυζάντιο, Αίγυπτος), μόνο η Ρόδος φαίνεται ότι έχει ουσιώδη στοιχεία για να το υποστηρίξει³⁶³.

Στοιχεία που φανερώνουν την αντιπειρατική δράση της Ρόδου εμφανίζονται σε επιγραφή, που χρονολογείται στις αρχές του 3^{ου} αι. π.Χ. και στην οποία αναφέρονται τρία αδέρφια, τα οποία βρήκαν τον θάνατο μαχόμενοι στο πλευρό του ροδιακού ναυτικού³⁶⁴. Έχει προταθεί από σύγχρονους μελετητές ότι καταγράφονται απώλειες, που προκλήθηκαν από την προσπάθεια να αντιμετωπιστεί η πειρατεία των Τυρρηνών³⁶⁵. Ο ένας εκ των τριών, που ονομαζόταν Πολέμαρχος, τονίζεται πως σκοτώθηκε συγκεκριμένα από τις ενέργειες πειρατών. Ο ίδιος πιθανόν Πολέμαρχος εμφανίζεται στην ίδια επιγραφή (στ. 3-5), όπου τιμάται για τη συμμετοχή του στην επίθεση, που πραγματοποιήθηκε στα σημερινά Αντικύθηρα. Ο σκοπός της επιχείρησης αυτής πρέπει να είναι αντιπειρατικός³⁶⁶, καθώς δεν υπάρχει άλλη εξήγηση που να δικαιολογεί το ενδιαφέρον των Ρόδιων για την Αίγιλα (σημ. Αντικύθηρα) εκείνη την περίοδο.

³⁶⁰ De Souza 1992, 231.

³⁶¹ Λυκούρ., *Λεωκρ.* 18. Ο Διόδ. 20.82 εκφράζει παρόμοια γνώμη.

³⁶² Στράβ. 14.2.5, Πολύβ. 4.47.1-3, 5.88-90, 27.4, Διόδ. 20.81.2.

³⁶³ Για την Αθήνα: Θουκ. 2.67-9, Δημοσθ. *Περί Αλοννήσου*, 14-15, *Ένδειξις κατά Θεοκρίνου*, 53-56, για τον Εύμηλο Βοσπόρου: Διοδ. 20.25, για τον Μέγα Αλέξανδρο: Curtius 4.8.15, Διόδ. 18.8, για την Πτολεμαϊκή Αίγυπτο: Ormerod 1924, 131-132. Το Βυζάντιο (Πολύβ.4.47) κάποιες φορές αναφέρεται ως πειρατικό κράτος και άλλες ως ελληνική άμυνα κατά του πειρατικού κράτους της γειτονικής Τύλιδος. Βλ. επ. De Souza 1999, 38-41.

³⁶⁴ *SIG³* 1125, στ. 1-6. Η επιγραφή που μνημονεύει τον θάνατο των τριών αδερφιών, ροδιακής καταγωγής, και βρέθηκε στην ίδια τη νήσο παρουσιάζει δυστυχώς αρκετά κενά. <https://inscriptions.packhum.org/text/192508?hs=103-111%2C211-218%2C348-355%2C457-464>

³⁶⁵ Ormerod 1924, 130.

³⁶⁶ De Souza 1992, 233.

Οι σχέσεις της Ρόδου με τις πόλεις της Κρήτης

Ο πρώτος Κρητικός πόλεμος (206-203 π.Χ.) ήταν εν μέρει αποτέλεσμα των πειρατικών ενεργειών που πραγματοποιούσαν ορισμένες κρητικές πόλεις εναντίον Κυκλαδίτικων νήσων³⁶⁷, ως απάντηση της ροδιακής αντιπειρατικής δράσης και υποδαυλίστηκε από την επιθετική εξωτερική πολιτική του Φιλίππου Ε΄ της Μακεδονίας.

Οι σχέσεις, ωστόσο της Ρόδου και ορισμένων κρητικών πόλεων δεν ήταν πάντοτε εχθρικές. Όταν το 305 π.Χ. ο Δημήτριος ο Πολιορκητής βρέθηκε να πολιορκεί τους Ρόδιους, η Κνωσός απέστειλε εκστρατευτική δύναμη ως βοήθεια στους αμυνόμενους³⁶⁸, ενώ το 220 π.Χ. η Ρόδος απάντησε θετικά στο αίτημα της Κνωσού, για να την υποστηρίξει στον πόλεμο εναντίον της Λύττου³⁶⁹. Επίσης η Ολούντα, τίμησε τριάντα τρεις Ρόδιους πολίτες, ως πρόξενους και ευεργέτες, αμέσως μετά το ξέσπασμα του Χρემωνίδειου Πολέμου (266/5 π.Χ.)³⁷⁰.

Οι συνεχείς έριδες μεταξύ των κρητικών πόλεων κατά την ελληνιστική περίοδο παρείχε αρκετές ευκαιρίες στη Ρόδο, για να στρέψει τον ένα συνασπισμό πόλεων εναντίον του άλλου, με σκοπό να ελέγξει την έκταση της κρητικής πειρατείας. Η Κνωσός φαίνεται πως ήταν πιστή σύμμαχος της Ρόδου κατά τον Α΄ Κρητικό Πόλεμο, ενώ η αντίπαλη παράταξη απαρτιζόταν τουλάχιστον από την Γόρτυνα, την Ελεύθερνα και την Ιεράπυτνα, δίχως να γνωρίζουμε με βεβαιότητα για την συμμετοχή άλλων κρητικών πόλεων.

Στα τέλη λοιπόν του 3^{ου} αι. π.Χ., ο Φίλιππος Ε΄, ο οποίος είχε ήδη εγκαθιδρύσει την επιρροή του στον νησί της Κρήτης, όντας αρχηγός του κοινού, άρπαξε την ευκαιρία που του παρουσιάστηκε να πλήξει την Ρόδο, πιστή σύμμαχο των Πτολεμαίων. Για να πραγματώσει τα σχέδιά του δέχτηκε την βοήθεια πειρατών³⁷¹, ενισχύοντας τις ναυτικές του δυνάμεις με στρατεύματα από την Αιτωλία, τη Σπάρτη, την Κρήτη και την Ακαρνανία. Το 205 π.Χ., ενώ η Ρόδος και ορισμένες πόλεις της Κρήτης εμπλέκονταν σε μικρής κλίμακας συγκρούσεις, ο Φίλιππος επιθυμώντας να επωφεληθεί από την γενικότερη κατάσταση, απέστειλε πρέσβεις στην μεγαλόνησο, για να ενθαρρύνει τους Κρήτες να συνεχίσουν τον πόλεμο εναντίον της Ρόδου, αποσκοπώντας ουσιαστικά

³⁶⁷ Το 206/5 π.Χ. η Ιεράπυτνα επιτέθηκε στην Κω και στην Κάλυμνο. Μετά από μία σύντομη και αποτυχημένη εκστρατεία, οργανώθηκε μία δεύτερη, μεγαλύτερη, η οποία όμως βρήκε τους κατοίκους της Κω ενημερωμένους και έτοιμους να αντιμετωπίσουν τον εχθρό. Οι δύο πλευρές πολέμησαν στα νοτιοδυτικά της νήσου (Κω), ενώ η χερσαία μάχη πραγματοποιήθηκε στην Αλάσαρνα. Ο στόλος της Κω νίκησε τα πλοία της Ιεράπυτνας, αιχμαλωτίζοντας τους ηττημένους. Αυτά τα γεγονότα περιγράφονται στο ψήφισμα της Καλύμνου που εξυμνεί τον Λύσανδρο, γιο του Φοίνικα, για την προσφορά του ως αρχηγός ενός πλοίου εκείνη την περίοδο (*IG* XII,4, 5, 4022, SIG 567, στ. 3-21). Πολλοί μελετητές θεωρούν ότι τα γεγονότα αυτά αποτελούν την αιτία του Κρητικού πολέμου, όπως αφηγείται και ο Διόδωρος (27.3). Η επίθεση της Ιεράπυτνας χαρακτηρίζεται άδικη, διότι δεν είχε επίσημα κηρυχθεί πόλεμος. Παρόμοιες ενέργειες ανάγκασαν τη Ρόδο να κηρύξει πόλεμο εναντίον της Κρήτης, Perlman 1999, 134-135.

³⁶⁸ Διόδ. 20.88.9.

³⁶⁹ Πολύβ. 4.53.1-2.

³⁷⁰ Perlman 1999, 146. De Souza 1999, 81.

³⁷¹ Βλ. επ. Berthold 1984, 113, όπου το 202 π.Χ. ο Φίλιππος αποφασίζει να αντιμετωπίσει τη Ρόδο με 150 λέμβους, όπου πολλές απ' αυτές ήταν πειρατικές.

στην αποδυνάμωση του ροδιακού ναυτικού και στην ενίσχυση των κερδών του³⁷². Για την περαιτέρω διεκπεραίωση των σχεδίων του, παρείχε στον Αιτωλό Δικαίαρχο έναν στόλο από είκοσι πλοία με στόχο να βοηθήσει τους Κρήτες στο Αιγαίο και τον διέταξε να λεηλατήσει τις Κυκλάδες, ώστε να συγκεντρώσει τους απαραίτητους πόρους από τις παραλιακές πόλεις για να εξυπηρετηθούν τα συμφέροντα του Μακεδόνα μονάρχη³⁷³. Την ίδια εποχή ο Φίλιππος διέταξε τον Ηρακλείδη από τον Τάραντα να κατασκευάσει τα καλύτερα μέσα και να πλήξει τον στόλο των Ροδίων³⁷⁴.

Το αποτέλεσμα του πολέμου δεν είναι γνωστό πέρα από την νίκη της Ρόδου, καθώς δεν υπάρχουν περαιτέρω πληροφορίες ούτε στον Πολύβιο ούτε στον Διόδωρο. Η εμπλοκή του Φιλίππου φαίνεται περισσότερο σαν πρόφαση να πραγματοποιήσει πόλεμο στους συμμάχους της Ρόδου παρά στην ίδια. Γνωρίζουμε ότι περίπου το 200 π.Χ. υπεγράφη συνθήκη συμμαχίας μεταξύ Ρόδου και Ιεράπυτνας, όπου συμπεριλαμβάνονταν όροι σχετικά με την συνδρομή της Ιεράπυτνας στην καταστολή της πειρατείας από τους Ρόδιους³⁷⁵, στοχεύοντας σε βάσεις και πλοία, αφού δίχως αυτά οι πειρατές ήταν τελείως ανίκανοι να δράσουν. Πιο συγκεκριμένα συμφωνήθηκε ότι, εάν πειρατές εγκαταστήσουν βάσεις στην Κρήτη και οι Ρόδιοι αναλάβουν τον πόλεμο εναντίον των πειρατών ή όσων τους υποστήριζαν, οι κάτοικοι της Ιεράπυτνας ήταν υποχρεωμένοι να λάβουν μέρος στη διαμάχη, σε στεριά και θάλασσα, με δικές τους δαπάνες. Όσοι από τους πειρατές αιχμαλωτιζόνταν, θα παραδίδονταν στη Ρόδο μαζί με τα πλοία τους, ενώ η υπόλοιπη λεία θα μοιραζόταν εξίσου μεταξύ των δύο πόλεων. Επιπροσθέτως, εάν κατά τη διάρκεια εκστρατείας εναντίον πειρατικού ορμητηρίου κάποιος βοηθήσει τους πειρατές ή εξεγερθεί κατά της Ιεράπυτνας, οι Ρόδιοι όφειλαν να επέμβουν με όλη τους τη δύναμη προς υπεράσπιση της σύμμαχης κρητικής πόλης όπως το ίδιο δεσμεύτηκαν να πράξουν και οι Ιεραπύτνιοι³⁷⁶. Επιπλέον, η συνθήκη της με την Ιεράπυτνα, της παρείχε την άδεια να στρατολογή μισθοφόρους και την άδεια για ελλιμενισμό στους ναυτικούς σταθμούς της³⁷⁷. Περίπου την ίδια εποχή παραδόθηκε στον ροδιακό έλεγχο και η πόλη Ολούς, ως αποτέλεσμα του Α΄ Κρητικού Πολέμου³⁷⁸. Αν και οι Ρόδιοι κατάφεραν να νικήσουν τον πόλεμο, δεν διέθεταν ούτε τους πόρους ούτε την ευκαιρία να φέρουν υπό την κυριότητά τους τις κρητικές πόλεις.

Κατά τα τέλη του 2^{ου} αι. π.Χ., όταν η Ρόδος δεν ικανοποιήθηκε από τις διπλωματικές συνθήκες, έχοντας χάσει την κυριαρχική της θέση στο Αιγαίο, αφού η

³⁷² Walbank 1940, 109-112. Πολύβ. 13.4, όπου ισχυρίζεται ότι ο Φίλιππος έψαχνε πρόφαση για να προκαλέσει πόλεμο εναντίον της Ρόδου. Βλ. επ. Διόδ. 27.3.1.

³⁷³ Πολύβ. 18.54.8-12, Διόδ. 28.1.1. Ο στόλος από τα είκοσι πλοία του Δικαίαρχου μπορεί να θεωρηθεί πειρατικός. Αυτό αποδεικνύει είτε την διάδοση της πειρατικής δραστηριότητας εκείνη την περίοδο είτε την ευελιξία του όρου, Beek 2015, 30, σημ. 122.

³⁷⁴ Πολύβ. 13.4.1-2, Διόδ. 28.2. Η αποστολή πρεσβείας του Φιλίππου στην Κρήτη, η εκστρατεία του Δικαίαρχου και η προσπάθεια του Ηρακλείδη να καταστρέψει τα ναυπηγεία της Ρόδου πρέπει να χρονολογηθούν στα τέλη του 205 π.Χ. ή στις αρχές του 204 π.Χ. Για τον Ηρακλείδη, βλ. Le Bohec, «Les 'philoi' des rois Antigonides», *REG* 98, 1985, 93-124.

³⁷⁵ *IC* III iii 3 = *SIG* 581, στ. 52-59.

<https://inscriptions.packhum.org/text/200242?bookid=292&location=1505>

³⁷⁶ Ο.π.

³⁷⁷ Perlman 1999, 136, P. De Souza 1992, 237, De Souza 1999, 82-84. Για τον ιστορικό σχολιασμό της συμμαχίας, βλ. Chaniotis, *Die Verträge zwischen kretischen Poleis in der hellenistischen Zeit*. Stuttgart 1996, αρ. 26, 25, 79c.

³⁷⁸ *SEG* XXIII 547, στ. 5-40.

Δήλος πλέον ήταν ελεύθερο λιμάνι, προκαλώντας τεράστιο πλήγμα στην οικονομία των Ροδίων, η κατάσταση οδηγήθηκε στον Β΄ Κρητικό Πόλεμο το 155-153 π.Χ.³⁷⁹ Αν και οι Ρόδιοι ηττήθηκαν από τους Κρήτες κατάφεραν να τους απωθήσουν από τις Κυκλάδες³⁸⁰. Η διαμάχη έληξε με την διαμεσολάβηση των Ρωμαίων, διαμορφώνοντας την Ρόδο ως υποτελή σύμμαχο των τελευταίων, μία συνθήκη ταπεινωτική σε σχέση με το ένδοξο παρελθόν και τη μεγάλη προσφορά της νήσου, ιδίως για την μέριμνα της ασφαλούς ναυσιπλοΐας και γενικότερα την ασφάλεια του θαλάσσιου εμπορίου.

Πολύ σύντομη αναφορά συγκριτικά με τη σημασία των Κρητών πειρατών

Οι Κρήτες εμφανίζονται ως μισθοφόροι, ήδη από την Αρχαϊκή εποχή³⁸¹, και φημίζονταν για την ανάμειξή τους σε πειρατικές δραστηριότητες, καθώς αρκετοί απ' αυτούς επάνδρωναν πειρατικά πλοία. Τόσο ο Πολύβιος όσο και ο Διόδωρος τονίζουν ως χαρακτηριστικά των Κρητών την ατιμία, την αναξιοπιστία, την απληστία και γενικά την αγάπη που έτρεφαν για το χρήμα και την απόκτηση λαφύρων³⁸².

Ο Θουκυδίδης και ο Αριστοτέλης αναφέρουν ότι, λόγω της τοποθεσίας της νήσου, η Κρήτη ήταν σχεδιασμένη από την φύση της για κυριαρχική εξουσία³⁸³. Ωστόσο, το τοπίο με τις πολλές οροσειρές και τα πυκνά δάση³⁸⁴, απέκοψε την επικοινωνία ανάμεσα στις πόλεις, δημιουργώντας συνεχείς έριδες μεταξύ τους, οι οποίες αναζωπυρώνονταν από την χαοτική κατάσταση που επικρατούσε καθ' όλη την διάρκεια της Ελληνιστικής εποχής και από τις πολιτικές βλέψεις των εκάστοτε ηγεμόνων, που επιθυμούσαν να εκπληρώσουν τους προσωπικούς τους στόχους. Ως παράδειγμα Ελληνιστικού ηγεμόνα που χρησιμοποίησε κρητικές πόλεις για να εκπληρώσει τον στόχο του και συγκεκριμένα να παρενοχλεί τους Ρόδιους που κυριαρχούσαν στο Αιγαίο και τις Κυκλάδες, είναι ο Φίλιππος Ε΄³⁸⁵.

Οι Κρήτες ειδικεύονταν στην ορειβασία και στην τοξοβολία, γεγονός που τους κατέστησε σε μεγάλη ζήτηση για την επάνδρωση των μισθοφορικών στρατευμάτων της Ελληνιστικής εποχής³⁸⁶, ενώ το είδος του πολέμου που προτιμούσαν

³⁷⁹ De Souza 1999, 90-91.

³⁸⁰ Πολύβ. 33.17, Διόδ. 31.43-5. Ούτε σε αυτόν τον πόλεμο μπορούν να μας διαφωτίσουν οι σχετικές πηγές, καθώς ο Διόδωρος βασίζεται στον Πολύβιο.

³⁸¹ Πανσ. 4.8.3, 4.19.4, 4.20.8. Οι Κρήτες παρείχαν πληθώρα μισθοφορικών στρατευμάτων και μάλιστα οι μισθοφόροι αυτοί συχνά καταλάμβαναν υψηλόβαθμες θέσεις, Spyridakis 1992, 55-56. Για τους Κρήτες που υπηρετούν ως μισθοφόροι, Θουκ. 6.25.2, 6.43, 7.57.9-10, Ξενοφ., *Αναβ.* 1.2.9, 3.3.7, 3.3.15, 3.4.17, 4.2.27-8, 5.2.29-32, *Ελλην.* 4.2.16, 4.7.6, Πολύβ. 4.20.6-12, 4.54.5, 4.67.3, 4.68.3, 5.3.2, 5.14.1, 5.79.10, 17.57.4, 20.85.3, *Αρρ. Αναβ.* 1.8.3-5, 2.7.7-8, 2.9.3, 3.5.6.

³⁸² Πολύβ. 8.21 για την ατιμία των Κρητών, Πολύβ. 6.46 για την απληστία και την φιλοχρηματία τους. Διόδ. 37.18, όπου παρουσιάζει έναν δόλιο Κρητικό ο οποίος γλεντάει την ιδέα της αξιοπιστίας και της ιθαγένειας, θεωρώντας ως αξία μόνο την απόκτηση πλούτου. Βλ. επ. Διόδ. 31.45 που δηλώνει ότι οι Κρήτες *δρουν με εθιμική αναξιοπιστία*.

³⁸³ Θουκ. 1.4, *Αριστ., Πολιτ.* 1271b 32-40, 1272b 17-18.

³⁸⁴ Η Κρήτη κατά την αρχαιότητα ήταν γνωστή για τα δάση της με κυπαρίσσια, Meiggs 1982, 99-100, 200-1. Η πρώτη εξαγωγή κυπαρισσιού πραγματοποιήθηκε το 370 π.Χ., όταν ο Τυχαμένης παρείχε ξύλο από κυπαρίσσι για να κατασκευαστεί η είσοδος του νέου ναού του Ασκληπιού στην Επίδαυρο.

³⁸¹ Επίσης ο τύραννος της Σπάρτης, Νάβις, συνεργάστηκε με Κρήτες στο Αιγαίο, Πολύβ. 13.8.

³⁸⁶ Βλ. Πολύβ. 5.65, όπου αναφέρονται Κρήτες μισθοφόροι στον Πτολεμαϊκό στρατό. Από τους οχτώ χιλιάδες μισθοφόρους οι τρεις χιλιάδες δηλώνει πως ήταν Κρητικοί.

χαρακτηρίζεται ως δόλιο και ύπουλο, χρησιμοποιώντας το τόξο και τακτικές κλεφτοπολέμου/ ανταρτοπολέμου εναντίον της φάλαγγας και της οπλιτικής πανοπλίας.

« Οι Κρήτες τόσο από την θάλασσα όσο και από την στεριά είναι ακαταμάχητοι, όσον αφορά τις ενέδρες και τις ληστείες και εξαιτίας των διάφορων τεχνασμάτων που πραγματοποιούν ενάντια στους εχθρούς τους, όπως νυχτερινές επιθέσεις και μικρές επιχειρήσεις που εφαρμόζονται με απάτες, αλλά όταν πρόκειται να αντιμετωπίσουν κάποιον πρόσωπο με πρόσωπο σε ανοιχτή μάχη, εμφανίζονται δειλοί»

(Πολύβ. 4.8.11)³⁸⁷.

Από την σκοπιά των Ελλήνων, οι Κρήτες βρίσκονταν σε ένα απομονωμένο νησί και η συμπεριφορά τους παρουσιάζεται αντίθετη προς το συμβατό ελληνικό πρότυπο. Οι αντίπαλοί τους, και κατ' επέκταση τα θύματά τους, παρουσίαζαν τις πράξεις τους ως αμιγώς πειρατικές, εν αντιθέσει με τους συμμάχους τους που τις χαρακτήριζαν ως νόμιμες εχθροπραξίες.

Δυτική Θάλασσα (Αδριατική και Ρώμη)

Ήδη από το 338 π.Χ. φαίνεται ότι οι Ρωμαίοι προσπάθησαν να μειώσουν τις ληστρικές επιδρομές των κατοίκων του Antium, απαγορεύοντάς τους να χρησιμοποιούν τη θάλασσα και ιδρύοντας εκεί μία αποικία³⁸⁸. Αρχισαν να ασχολούνται δυναμικά με την καταστολή της πειρατείας κατά τη διάρκεια του 3^{ου} και 2^{ου} αι. π.Χ., σύμφωνα με τον ισχυρισμό του Πολυβίου (2.8), όπου αναφέρει ότι η εισβολή στην Ιλλυρία πραγματοποιήθηκε για την προστασία των εμπορών από τις πειρατικές επιθέσεις, όπως επίσης τον ίδιο σκοπό είχε και η εκστρατεία κατά των ληστρικών/πειρατικών λαών της Χερσονήσου του Αίμου το 221 π.Χ.³⁸⁹

Ύστερα από την λήξη του Α' Καρχηδονιακού Πολέμου, η Ρώμη αναδείχθηκε ως πρώτη δύναμη της δυτικής λεκάνης της Μεσογείου, ενώ μετά τον Β' Καρχηδονιακό πόλεμο, έγινε κυρίαρχη ολόκληρης της Μεσογείου³⁹⁰. Η μοναδική απειλή για την

³⁸⁷ Μετάφραση βασισμένη στον Paton 1922.

³⁸⁸ Liv. 8.14. Οι ρωμαϊκές αποικίες, ή αλλιώς *coloniae maritimae*, Antium (Liv. 8.14), Tarracina (Liv. 8.21) και Sinuessa (Liv. 9.28) χρονολογούνται όλες μετά το δεύτερο μισό του 4^{ου} αι. π.Χ., ενώ ο κύριος σκοπός της δημιουργίας τους ήταν να προστατέψουν τις ακτές από επιδρομές και επιθέσεις, De Souza 1992, 245, Ormerod 1924, 161.

³⁸⁹ Αππ. Ιλλ. 8, Εντρ. 3.7. Βλ. επ. Dell 1970, 30-38.

³⁹⁰ Συνθήκες υπογράφηκαν για την αποφυγή πειρατικών και ληστρικών ενεργειών από στεριά και θάλασσα κατά τον πρώτο και δεύτερο Καρχηδονιακό Πόλεμο. Οι όροι των συνθηκών μεταξύ Ρώμης και Καρχηδόνας, το 509 π.Χ. και το 348 π.Χ., έχουν ερμηνευθεί ως απόρροια μέριμνας για την αποτροπή πειρατικών δραστηριοτήτων, παρόμοιες με αυτές της ασυλίας και της ισοπολιτείας στον Ελληνικό κόσμο. Για την ισοπολιτεία και την ασυλία που περιορίζουν την πειρατεία βλ. De Souza 1999, 62, 69, 71, Perlman 1999, 150. Οι συμφωνίες αυτές ήταν χρήσιμες για να περιορίσουν τόσο τον Τάραντα όσο και τις Συρακούσες. Κατά τον πρώτο και δεύτερο Καρχηδονιακό Πόλεμο, οι Καρχηδόνιοι λεηλατούν τις ακτές και αιχμαλωτίζουν τον τοπικό πληθυσμό, πουλώντας τον ως δούλους ή ζητώντας λύτρα, Liv. 34.50. Βλ. επ. Liv. 30.37 για την συμφωνία του 201 π.Χ., όπου ανάμεσα στους όρους αναφέρεται η επιστροφή αιχμαλώτων πίσω στη Ρώμη, υποδηλώνοντας πως οι άνθρωποι αυτοί δεν ήταν στρατιώτες. Για τις επιδρομές Καρχηδονίων στη νότιο Ιταλία αλλά και τις αντίστοιχες ρωμαϊκές προσπάθειες κοντά στο Hippo Diarrhytus βλ. Scullard 1990, 564. Για την Καρχηδονιακή πειρατεία γενικότερα βλ. Ameling 1993, 127-134. Ο Λίβιος επισημαίνει επίσης την διακοπή του ανεφοδιασμού της Ρώμης από επιδρομείς κατά τον δεύτερο Καρχηδονιακό Πόλεμο, (22.11.6), ενώ μνημονεύει τις επιθέσεις γύρω από το Vibo,

διατάραξη της ειρήνης εκείνη την περίοδο ήταν οι Λίγυρες³⁹¹. Η Λιγυρία ήταν ένας φτωχός και δυσπρόσιτος τόπος, όπου οι κάτοικοί της λήστευαν τους όμορους λαούς ή βιοπορίζονταν υπηρετώντας ως μισθοφόροι³⁹², ενώ ιδιαίτερα από το 197 π.Χ. και έπειτα, απέκτησαν την φήμη των πειρατών³⁹³. Το 182 π.Χ. καταγράφονται παράπονα για την πειρατεία των Ίστρων και των Λιγύρων, που έφτασαν στη Ρώμη (Liv. 40.18.3-4). Συγκεκριμένα η αστυνόμευση της δυτικής ακτής της Λιγυρίας είχε ανατεθεί από τους Ρωμαίους στους Μασσαλιώτες. Περίπου ένα χρόνο αργότερα, εξέφρασαν την δυσαρέσκειά τους σχετικά με τις πειρατικές ενέργειες του Ιγγαύνων³⁹⁴, οι οποίοι είχαν καταλάβει την ακτή απέναντι από την σημερινή Γένοβα, εμποδίζοντας το θαλάσσιο εμπόριο μέχρι τις πύλες του Ηρακλή³⁹⁵ και λόγω αυτού, ο Λεύκιος Αιμίλιος Παύλος στάλθηκε για να αντιμετωπίσει με επιτυχία τους Ίγγαυνους πειρατές, αφού ο ναύαρχός του C. Matienus αιχμαλώτισε τριάντα δύο πλοία³⁹⁶.

Ρωμαϊκή πολιτική και Ίλλυριοί: η επέμβαση της Ρώμης στα ανατολικά ζητήματα

Το ξέσπασμα του Α΄ Ίλλυρικού πολέμου (229 π.Χ.) οδήγησε στην πρώτη ρωμαϊκή επέμβαση στα ελληνικά εδάφη και στην Ανατολή. Υποστηρίζεται ότι οι Ρωμαίοι κινητοποιήθηκαν για να προστατεύσουν τους Ιταλούς εμπόρους³⁹⁷. Ο Πολύβιος περιγράφει την άνοδο των Ίλλυριών υπό την ηγεσία του βασιλιά τους Άγρωνα και την ήττα των Αιτωλών στη Μεδεώνα της Ακαρνανίας το 232 π.Χ., που αποτυπώνει τις στρατιωτικές δυνατότητες των Ίλλυριών σε σύγκριση με τις υπόλοιπες ελληνικές πόλεις-κράτη³⁹⁸.

Μετά τον θάνατο του Άγρωνα, ο θρόνος περιήλθε στη βασίλισσα Τεύτα, η οποία, συμβαδίζοντας με τις παραδοσιακές συνήθειες των Ίλλυριών, τους επέτρεψε να επιδίδονται σε πειρατικές ενέργειες, ενισχύοντας τον στόλο και τον στρατό, στέλνοντας

(21.49), (21.51) και γύρω από τις Συρακούσες, (22.56). Επιδρομές καταγράφηκαν και στην Αφρική το 216 π.Χ. από τον Servillus Geminus (Liv. 22.31), το 215 π.Χ. ο Titus Otacilius, επιφανής διοικητής του ρωμαϊκού στόλου κατά τον δεύτερο Καρχηδονιακό Πόλεμο, λεηλατεί την ύπαιθρο (Liv. 23.41, 24.8, 24.44) ενώ αναφέρονται και οι λεηλασίες του 210 π.Χ. (Liv. 27.5), 208 π.Χ. (Liv. 27.29) και 207 π.Χ. (Liv. 28.5). Επιπλέον ο Λίβιος (22.9.2-5) παρουσιάζει τον Αννίβα ως επιδρομέα, υπογραμμίζοντας ότι η εισβολή του στο Picenum υποκινούνταν από την επιθυμία απόκτησης λείας/ praeda.

³⁹¹ Δυτική ακτή της Τυρρηνικής θάλασσας από τις φυλές των Απεννίνων και των παραθαλάσσιων Άλπειων.

³⁹² Ormerod 1924, 163.

³⁹³ Liv. 37.57.1-2. Βλ. επ. Διόδ. 5.39 για τα πλοία των Λιγύρων, Στράβ. 5.223 και Liv. 35.3 για την μεγάλη επιδρομή δια ξηράς στην Πίζα.

³⁹⁴ Στράβ. 4.6.1 που τους αναφέρει ως Ίγγαυνοι, ενώ από τον Πλίνιο μνημονεύονται ως *Ingaunis* (3.46) και *Ingauni* από τον Λίβιο (28.46, 30.19, 31.2, 39.32, 40.25, 40.28, 40.34, 40.41).

³⁹⁵ Liv. 40.25-29.

³⁹⁶ De Souza 1999, 92, Πλούτ., *Αιμ.* 6.2-3, Liv. 40.28.7. Η πειρατεία των Λιγύρων βέβαια συνεχίστηκε και τον 1^ο αι.π.Χ.

³⁹⁷ Harris 1979, 195-7. Το πρόσχημα της εξολόθρευσης της πειρατείας γενικότερα είχε τεράστια προπαγανδιστική αξία. Βλ. επ. Harris 1985, 138, για την προπαγάνδα των Ρωμαίων περί αντίστοιχων ενεργειών τους στην Ανατολή.

³⁹⁸ Πολύβ. 2.2-4. Βλ. επ. Πολύβ. 2.2, όπου δηλώνει ότι ο Άγρων είχε τις περισσότερες δυνάμεις σε στεριά και θάλασσα από οποιονδήποτε άλλο προκάτοχό του Ίλλυριό βασιλιά.

συχνά δυνάμεις να επιτεθούν σε άλλες πόλεις³⁹⁹. Αρχικά, εισέβαλαν στην Ήπειρο και κατέλαβαν τη Φοινίκη, όμως η έλευση των Αχαιών τους υποχρέωσε να οπισθοχωρήσουν⁴⁰⁰, συνεχίζοντας όμως να την χρησιμοποιούν ως βάση των πειρατικών τους επιχειρήσεων.

Η πειρατική δραστηριότητα των Ιλλυριών αποτελούσε μια συνήθεια με μακρά ιστορία, ιδιαίτερα εναντίον πλοίων που κατευθύνονταν προς την Ιταλία. Ενώ καταλάμβαναν τη Φοινίκη, επιτέθηκαν σε Ιταλούς εμπόρους με αποτέλεσμα πολλοί να καταληστευθούν, να αιχμαλωτιστούν και άλλοι να δολοφονηθούν. Παρά τις συνεχείς παρατηρήσεις, η ρωμαϊκή διοίκηση αδιαφορούσε για τις εξελίξεις παραμένοντας αδρανής, μέχρι που οι επαναλαμβανόμενες προσφυγές των εμπόρων ανάγκασαν τελικά την Σύγκλητο να στείλει δύο πρεσβευτές, τον τον Γάιο και τον Λεύκιο Coruncanius, στην Ιλλυρία για τη διερεύνηση της κατάστασης⁴⁰¹.

Οι αντιπρόσωποι της ρωμαϊκής πρεσβείας βρήκαν την βασίλισσα Τεύτα να πολιορκεί την Ίσσα, νήσος στα ανοιχτά της Δαλματίας που αντιστεκόταν στην εξουσία της. Τους διαβεβαίωσε ότι δεν είχε πρόθεση να βλάψει τα ρωμαϊκά συμφέροντα, αλλά σύμφωνα με τα έθιμα του λαού της, οι εκάστοτε ηγεμόνες δεν συνήθιζαν να αποτρέπουν τους υπηκόους τους από το να ασκούν πειρατεία. Ο νεότερος από τους Coruncanii τόνισε ότι η Ρώμη θα αναλάμβανε μέτρα ώστε να δοθεί τέλος σε αυτή τη πρακτική, εξοργίζοντας τη βασίλισσα, η οποία απέστειλε ορισμένους Ιλλυριούς να δολοφονήσουν τον Ρωμαίο, παραβιάζοντας τη διπλωματική παράδοση⁴⁰².

Το αποτέλεσμα ήταν αναπόφευκτο, αφού σύντομα ξέσπασε ο πόλεμος μεταξύ Ιλλυριών και Ρωμαίων. Το 229 π.Χ. η Τεύτα προσπάθησε να καταλάβει τις σημαντικές εμπορικές πόλεις, Επίδαμνο και Κέρκυρα⁴⁰³. Εφόσον η επίθεση κατά της Επιδάμνου απέτυχε, ο επόμενος στόχος ήταν το νησί της Κέρκυρας, που είχε την βοήθεια λιγοστών πλοίων από τις Συμπολιτείες, όμως νικητές της ναυμαχίας αναδείχθηκαν οι Ιλλυριοί⁴⁰⁴. Οι Κερκυραίοι υπέγραψαν συνθήκη και δέχτηκαν φρουρά υπό τον Δημήτριο Φάριο.

Σύντομα εμφανίστηκε η ρωμαϊκή δύναμη, που απαρτιζόταν από είκοσι χιλιάδες πεζικό, δύο χιλιάδες ιππείς και διακόσια πλοία, τα οποία διοικούνταν από τους δύο

³⁹⁹ Πολύβ. 2.4: «*Πρώτα απ' όλα, χορήγησε άδεια στον λαό των Ιλλυριών να λεηλατούν οποιαδήποτε πλοία συναντούσαν και έπειτα δημιούργησε στόλο και στρατό, στέλνοντάς τους στις υπόλοιπες πόλεις για να τους αντιμετωπίσουν ως εχθρούς*». Μετάφραση βασισμένη στον Scott- Kilvert 1979.

⁴⁰⁰ Πολύβ. 2.10, για Ιλλυριούς εναντίον Αχαιών στη Νάξο.

⁴⁰¹ Πολύβ. 2.8: «*Υπήρχε η συνήθεια από καιρό των ανθρώπων αυτών να επιτίθενται σε πλοία που έπλεαν προς την Ιταλία και, εκείνη την περίοδο, ενώ καταλάμβαναν τη Φοινίκη, ορισμένοι απ' αυτούς, διεξάγοντας ανεξάρτητα τις επιχειρήσεις τους από τον Ιλλυρικό στόλο, επιτέθηκαν σε Ιταλούς εμπόρους. Ορισμένοι καταληστεύθηκαν, άλλοι δολοφονήθηκαν και ένα μεγάλο μέρος του πλήθους οδηγήθηκε στην αιχμαλωσία. Στο παρελθόν η ρωμαϊκή διοίκηση συνεχώς αδιαφορούσε για τα παράπονα των εμπόρων σχετικά με τους Ιλλυριούς. Αλλά τώρα, εφόσον όλο και περισσότεροι προσέφευγαν στη Σύγκλητο για αυτό το ζήτημα, διόρισαν δύο πρεσβευτές, τον Γάιο και τον Λεύκιο Coruncanius, να ταξιδέψουν στην Ιλλυρία και να διερευνήσουν την κατάσταση*». Μετάφραση βασισμένη στον Paton 1922.

⁴⁰² Πολύβ. 2.8.12.

⁴⁰³ Πολύβ. 2.9.

⁴⁰⁴ Οι Ιλλυριοί χαρακτηρίζονται ως σκληροί μαχητές και ισχυροί ναύτες, ειδικευμένοι στην κατασκευή πλοίων. Απ' αυτούς προήλθε ο σχεδιασμός και η ονομασία των μετέπειτα ρωμαϊκών πολεμικών πλοίων, Αππ. Ιλλ. 3, Ormerod 1924, 167. Βλ. επ. Πολύβ. 18.1.1 και Torr 1895, 115 όπου αναφέρεται ότι οι λέμβοι και η πίστις, κοινό στοιχείο στον στόλο του Φιλίππου Ε', προήλθαν από τα πρότυπα των Ιλλυριών.

υπάτους του 229 π.Χ.⁴⁰⁵ Ο Δημήτριος της Φάρου αντικρύζοντας το μέγεθος της εκστρατευτικής δύναμης που επρόκειτο να αντιμετωπίσει, προτίμησε να παραδοθεί, παραχωρώντας την Κέρκυρα στους Ρωμαίους. Έπειτα στρατός και στόλος συναντήθηκαν στην Απολλωνία με σκοπό να λύσουν την νέα πολιορκία της Επιδάμνου. Ο στρατός προχώρησε προς την ενδοχώρα και δέχτηκε την παραίτηση τριών ιλλυρικών φύλων, ενώ ο στόλος κατέλαβε τις παραλιακές πόλεις με αιφνδιαστική επίθεση, αιχμαλωτίζοντας πειρατικά πλοία και απελευθερώνοντας τις ελληνικές πόλεις.

Ο Πολύβιος θεωρεί την πειρατεία και την αμετροέπεια της Τεύτας βασική αιτία του πολέμου. Η Σύγκλητος φαίνεται να ενεργεί για την προστασία των εμπορών, ενώ ο λόγος του νεότερου Coruncanus είναι ουσιαστικά επίσημη κήρυξη πολέμου⁴⁰⁶.

Σύμφωνα με τον Αππιανό, ωστόσο, στο έργο του *Ιλλυρικά*, ο Άγρων ήταν ακόμη εν ζωή και είχε καταλάβει και εγκαταστήσει φρουρές στην Κέρκυρα, την Επίδαμνο, την Φάρο και ορισμένα εδάφη της Ηπείρου, όταν έλαβε χώρα η πολιορκία στην Ίσσα. Ο λαός της ήταν μάλιστα αυτός ο οποίος έκανε έκκληση προς τη ρωμαϊκή Σύγκλητο και η πρεσβεία που απεστάλη δεν κατόρθωσε ποτέ να φτάσει στον προορισμό της, επειδή δέχθηκε επίθεση από ιλλυρικές λέμβους και αναγκάστηκε να οπισθοχωρήσει⁴⁰⁷. Οι απώλειες που καταγράφηκαν ήταν ένας κάτοικος από την Ίσσα, ο Κλεέμπορος και ένας Coruncanus. Επιπροσθέτως ο Αππιανός τονίζει ότι ο Άγρων πέθανε μετά από την επίθεση που πραγματοποιήθηκε στη ρωμαϊκή πρεσβεία, ενώ άφησε έναν γιο, σε βρεφική ηλικία, τον Πίννη, μητριά και αντιβασιλέας του οποίου ήταν η Τεύτα⁴⁰⁸.

Το 228 π.Χ. η βασίλισσα Τεύτα παραδίδεται και οι Ρωμαίοι τοποθετούν στον θρόνο της Ιλλυρίας τον Δημήτριο της Φάρου. Η Τεύτα αναγκάστηκε να πληρώσει αποζημίωση, να δεχτεί τον διαμελισμό της Ιλλυρίας, να αναγνωρίσει τον Δημήτριο ως νέο βασιλέα και εφόσον θεωρούταν ως σύμμαχος, να ακολουθεί τις οδηγίες του ρωμαϊκού λαού. Επιπλέον υποχρεώθηκε να μην πλέει νότια της πόλης Λίσσου (σημ. Lehza), με περισσότερα από δύο άοπλα πλοία⁴⁰⁹.

Φαίνεται πως οι Ρωμαίοι ανησυχούσαν κυρίως για την προστασία των στενών του Οτράντο και της ιταλικής ακτογραμμής, ενώ η παρέμβαση για να λυθεί η πολιορκία στην Ίσσα έρχεται σε δεύτερη μοίρα. Ο Harry Dell σχετικά με το αν η προστασία του εμπορίου αποτελούσε την αιτία του πολέμου, επισημαίνει πως η πειρατεία των Ιλλυριών ήταν σχετικά πρόσφατο φαινόμενο, απόρροια της αύξησης του πληθυσμού και της εξαφάνισης της Ηπειρωτικής επιρροής. Ο βασικός κίνδυνος δεν περιστρεφόταν προς τους Ιταλούς εμπόρους αλλά προς τις ελληνικές πόλεις και τοπικές φυλές που κατοικούσαν την περιοχή της νότιας Ιλλυρίας. Αυτό που αποκαλείται ως πειρατεία στον Πολύβιο, χαρακτηρίζεται από τον Dell ως *«μεγάλης κλίμακας επιδρομές για λεία*

⁴⁰⁵ De Souza 1992, 205.

⁴⁰⁶ Πολύβ. 2.8.11: «...πρέπει να πράξουμε ό,τι δυνατό και συντόμως, ώστε να αναδιοργανώσετε τις συνήθειες του βασιλιά της Ιλλυρίας με τους υπηκόους του.»

⁴⁰⁷ Για τις λέμβους και τις λιβυρνίδες ως τύπους πλοίων που χρησιμοποιούσαν οι πειρατές, Casson 1986, 141-2.

⁴⁰⁸ Αππ. Ιλλ. 7.

⁴⁰⁹ Πολύβ. 2.10.

και αρχικός ιμπεριαλισμός⁴¹⁰». Ο πόλεμος εναντίον των Ιλλυριών δεν αποσκοπούσε στην προστασία των εμπορών κατά των πειρατικών ενεργειών, αλλά στον περιορισμό της επιθετικότητας των φυλών αυτών προς τους γείτονές τους σε μια σημαντική γεωστρατηγική θέση για την Ρώμη⁴¹¹.

Η καταπολέμηση της πειρατείας στην ύστερη Respublica (έως το 67 π.Χ.)

Quintus Metellus

Το 123 π.Χ. ο Q. Metellus εκστράτευσε επιτυχώς εναντίον των Βαlearίδων Νήσων⁴¹² και πραγματοποίησε θρίαμβο κατά την επιστροφή του το 121 π.Χ. Η κατάληψη των νήσων του απέφερε τον τίτλο *Βαlearικός*⁴¹³. Ως αποτέλεσμα της επιχείρησης ο Μέτελλος ίδρυσε δύο ρωμαϊκές αποικίες, την Πάλμα και την Πολλεντία⁴¹⁴. Λεπτομερέστερη αφήγηση για την έκβαση της εκστρατείας παρέχει και ο Ορόσιος⁴¹⁵, ο οποίος τονίζει πως το φαινόμενο της πειρατείας είχε λάβει μεγάλες διαστάσεις, ενώ, ως απόρροια των ενεργειών αυτών, αρκετοί άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους. Επίσης ο Φλώρος⁴¹⁶ μνημονεύει ότι οι νησιώτες, για την πραγμάτωση των επιθέσεών τους, σε ανθρώπους και πλοία που διέρχονταν από την συγκεκριμένη περιοχή, χρησιμοποιούσαν σχεδίες. Οι Βαlearίδες Νήσοι αποτελούσαν σημαντικό γεωστρατηγικό σημείο, κυρίως λόγω του εμπορίου μεταξύ Ιταλίας και νότιας Γαλλίας⁴¹⁷.

Η συμβολή του Διοδότου στην ανάπτυξη της πειρατείας στην Κιλικία

Σύμφωνα με τον Στράβωνα οι Κίλικες αναδύθηκαν ως οργανωμένη δύναμη στα εδάφη που ανήκαν άλλοτε στο Σελευκιδικό βασίλειο της Συρίας γύρω στη δεκαετία του 140 π.Χ. Ο Διόδοτος, γνωστός και ως Τρύφων, χρησιμοποιούσε ως βάση του το οχυρό στο Κορακέσιο, απ' όπου διεξήγαγε τις στρατιωτικές του επιχειρήσεις εναντίον των βασιλέων της Συρίας.

Το κύριο στρατηγικό πλεονέκτημα που προσέφερε η τοποθεσία του Κορακεσίου ήταν ότι εκτεινόταν πέρα της εμβέλειας των Σελευκιδών μοναρχών αλλά παράλληλα βρισκόταν αρκετά κοντά ώστε να μπορεί να οργανώνει εκστρατείες εναντίον της Ιουδαίας και της Συρίας⁴¹⁸. Η ειρήνη της Απάμειας (188 π.Χ.) περιόρισε

⁴¹⁰ Dell 1967, 358.

⁴¹¹ De Souza 1992, 208.

⁴¹² Κατά την αρχαιότητα τα νησιά είχαν την ονομασία Γυμνάσιαι, που προέρχεται από την λέξη γυμνός, επειδή οι κάτοικοί τους παρουσιάζονταν γυμνοί, εξαιτίας του θερμού κλίματος που επικρατούσε.

⁴¹³ Liv. Per. 60, De Souza 1999, 92-96.

⁴¹⁴ Broughton 1952, 521-523. Η Πολλεντία (Pollentia) είναι η σημερινή πόλη Αλκούδια.

⁴¹⁵ 5.13.1.

⁴¹⁶ 1.43.1-2.

⁴¹⁷ De Souza 1992, 250. Βλ. επ. Στράβ. 3.5.1.

⁴¹⁸ De Souza 1992, 145.

σημαντικά το σελευκιδικό ναυτικό, τόσο ως προς τον τύπο και το μέγεθος των πλοίων όσο και ως προς την εμβέλεια που αυτά θα έπλεαν, κατάσταση που επέτρεψε στον Διόδωτο να εκμεταλλευθεί την τοποθεσία του οχυρού, δίχως να απειλείται άμεσα από τους Σελευκίδες⁴¹⁹.

Αν και διέθετε μικρό στόλο, ο Τρύφων συνεργάστηκε με τις πειρατικές ορδές με σκοπό την υποταγή των παράκτιων πόλεων και την ενίσχυση της επιρροής του. Η αποτυχία του να αντιμετωπίσει τον Αντίοχο, γιο του Δημητρίου, τον οδήγησε στην αυτοκτονία. Όμως οι ενέργειές του γέννησαν ουσιαστικά την οργανωμένη πειρατεία στην περιοχή της Κιλικίας. Με αυτόν τον τρόπο, οι Κίλικες απέκτησαν τη δική τους στρατιωτική και πολιτική δύναμη στην περιοχή, ανάμεσα στα υπόλοιπα βασίλεια της Συρίας και της Κιλικίας⁴²⁰.

Η πρώτη ρωμαϊκή επιχείρηση κατά των Κιλικίων: Ο Marcus Antonius ο Ρήτορας και η προσπάθεια καταστολής της κιλικιακής πειρατείας

Οι Ρωμαίοι αξιωματούχοι πραγματοποίησαν εκτεταμένες στρατιωτικές επιχειρήσεις, συνδυάζοντας χερσαίες και ναυτικές δυνάμεις, με σκοπό την κατάπνιξη του πειρατικού φαινομένου. Οι εκστρατείες αυτές επικεντρώθηκαν σε περιοχές που λειτουργούσαν ως καταφύγια/βάσεις των πειρατών, αποτελώντας μία μόνιμη απειλή για την ασφάλεια των ρωμαϊκών συμφερόντων καθώς και των συμμάχων της⁴²¹. Οι πρώτες γνωστές ενέργειες της Ρώμης κατά των πειρατών της Κιλικίας εδράζονται στην εκστρατεία του Μάρκου Αντωνίου⁴²² το 102 π.Χ.

Η επιχείρηση του Μ. Αντωνίου φαίνεται πως πραγματοποιήθηκε κατά των παράκτιων ζωνών, τόσο σε στεριά όσο και σε θάλασσα. Ωστόσο, καμία σύγκρουση δεν σημειώθηκε εντός των ορίων της Τραχείας Κιλικίας⁴²³. Απώτερος σκοπός της εκστρατείας φαίνεται πως ήταν εξολόθρευση των πειρατικών ορμητηρίων, προκειμένου να περιοριστεί η δυνατότητα των πειρατών να συνεχίσουν τη δράση τους. Το 101 π.Χ. πραγματοποίησε τον θρίαμβό του⁴²⁴.

⁴¹⁹ Βλ. Γενικά Mc Donald 1967 και Mc Donald & Walbank 1969.

⁴²⁰ Στράβ. 14.5.2: «Ωστόσο, εφόσον είχε αποκλειστεί από τον Αντίοχο, τον γιο του Δημητρίου, αναγκάστηκε να αυτοχειριασθεί. Αλλά για τους Κίλικες αυτή ήταν η αρχή της γέννησης της οργανωμένης πειρατείας, διότι ο Τρύφων ήταν ο υπαίτιος που εγκαθίδρυσε τους Κίλικες ως δύναμη ανάμεσα στα υπόλοιπα βασίλεια της Συρίας και της Κιλικίας». Οι συνθήκες επίσης ευνόησαν την άνθιση της πειρατείας στην Συρία εξαιτίας των συνεχόμενων αναταραχών μεταξύ των βασιλείων. Βλ. Στράβ. 16.2.19, όπου ο Διόδωτος λεηλατεί την Βηρυτό.

⁴²¹ De Souza 1999, 102-108.

⁴²² Παππούς του γνωστού στρατηγού Μάρκου Αντωνίου.

⁴²³ De Souza 1992, 266.

⁴²⁴ Πλούτ., Πομπ. 24.

L. Licinius Lucullus: Οι στρατιωτικές ενέργειες του Λούκουλλου εναντίον του Μιθριδάτη

Ο L. Licinius Lucullus υπηρέτησε ως λεγάτος (legatus pro quaestore) του Σύλλα στην Ελλάδα και την Ασία από το 87 μέχρι το 80 π.Χ. Το 87 π.Χ. του ανατέθηκε η αποστολή συγκρότησης στόλου για τις επερχόμενες επιχειρήσεις εναντίον του Μιθριδάτη⁴²⁵. Η αποστολή του διήρκησε έως το 85 π.Χ., καθώς βρέθηκε αντιμέτωπος με αρκετές δυσκολίες, μεταξύ των οποίων η αναμέτρηση με τις ναυτικές δυνάμεις του βασιλιά του Πόντου και ορισμένων πειρατικών ομάδων⁴²⁶.

Επειδή ο Σύλλας δεν κατάφερε να καταλάβει τον Πειραιά, λόγω ελλείψεως πλοίων, επιδίωξε να εξασφαλίσει την ναυτική υποστήριξη από την Ρόδο. Ωστόσο, η ισχυρή παρουσία του στόλου του Μιθριδάτη στην περιοχή εμπόδισε τους Ρόδιους να προσφέρουν ουσιαστική βοήθεια. Έτσι ο Σύλλας αποφάσισε να κατασκευάσει δικά του πλοία, αναθέτοντας στον Λούκουλλο μια αποστολή στρατηγικής σημασίας:

« Διέταξε τον Λούκουλλο να ταξιδέψει κρυφά μέσω θάλασσας στην Αλεξάνδρεια και τη Συρία, να συγκεντρώσει στόλο από τους βασιλείς και τις πόλεις που διατηρούσαν ναυτικά αποθέματα, με σκοπό την συνοδεία και την προφύλαξη των ροδιακών πλοίων »
(Αππ., Μιθρ. 33)⁴²⁷.

Ο Αππιανός⁴²⁸, όσο και ο Πλούταρχος⁴²⁹ αναφέρουν ότι ο Λούκουλλος συνάντησε πειρατές και αντιμετώπισε τις ναυτικές δυνάμεις του Μιθριδάτη. Κανείς τους, ωστόσο, δεν διευκρινίζει εάν οι πειρατές ενεργούσαν κατ' εντολή του βασιλιά του Πόντου ή αν δρούσαν αυτόνομα, πιθανώς με σκοπό να τον ευνοήσουν.

Φαίνεται ο Λούκουλλος έπεσε θύμα πειρατικών επιθέσεων από ομάδες που χρησιμοποιούσαν ως ορμητήριο την ακτή της Λιβύης, ανάμεσα στην Κυρήνη και την Αλεξάνδρεια. Οι ίδιες περιοχές είχαν υποστεί λεηλασίες ήδη από την δεκαετία του 90 π.Χ., μετά τον θάνατο του Πτολεμαίου Απίωνα το 96 π.Χ.⁴³⁰

Σύμφωνα με τον Πλούταρχο (*Λουκ. 3.2*), ο Λούκουλλος, εγκατέλειψε την Αίγυπτο, δίχως να μεριμνήσει ιδιαίτερα για την καταστολή της πειρατείας:

*«Τότε συνέχισε να πλέει, συγκεντρώνοντας μεγάλο αριθμό πλοίων από τις παραλιακές πόλεις, εκτός απ' αυτές που επιδίδονταν σε πειρατικές ενέργειες»*⁴³¹.

Η συμβολή του Λούκουλλου υπήρξε καθοριστική για την ενίσχυση της ναυτικής ισχύος του Σύλλα, ο οποίος υστερούσε σε σύγκριση με τις δυνάμεις του Μιθριδάτη. Η ανισορροπία αυτή εξισώθηκε εν μέρη χάρη στις κινήσεις του Λούκουλλου, ενώ,

⁴²⁵ De Souza 1999, 118.

⁴²⁶ Ormerod 1924, 209-12, όπου αναφέρει ότι ο Μιθριδάτης εν μέρει βασιζόταν στους πειρατές ως συμμάχους του για τις ναυτικές του δυνάμεις.

⁴²⁷ Η απόδοση των χωρίων του Αππιανού για το έργο του *Μιθριδατικοί πόλεμοι* βασίζεται στην αγγλική μετάφραση του Horace White 1912.

⁴²⁸ *Μιθρ.* 56.

⁴²⁹ *Λουκ.* 2.5.

⁴³⁰ Reynolds 1977, 243-246.

⁴³¹ Μετάφραση βασισμένη στον Bernadotte Perrin 1914.

σύμφωνα με τους όρους της συνθήκης που ακολούθησε, ο βασιλιάς του Πόντου υποχρεώθηκε να παραδώσει σημαντικό τμήμα του στόλου του.⁴³²

Ο Μιθριδάτης και οι πειρατές της Ανατολίας

Μετά την ολοκλήρωση του Α΄ Μιθριδατικού πολέμου η κατάσταση στην Ασία περιγράφεται από τον Αππιανό ως ιδιαίτερα χασοτική, με τις ορδές των πειρατών να θυμίζουν περισσότερο στόλο παρά μεμονωμένες πειρατικές ομάδες. Όπως σημειώνει, εγκαταστάθηκαν στις θαλάσσιες περιοχές που είχε λεηλατήσει ο Μιθριδάτης, ακόμη και αν δεν κατόρθωσε να τις κρατήσει για μεγάλο χρονικό διάστημα⁴³³. Ο ιστορικός επίσης εκθειάζει την αύξηση της πειρατικής δραστηριότητας στη Νότια Ανατολία σε ένα εκτενές κείμενο, όπου παρουσιάζεται η εκστρατεία του Πομπήιου το 67 π.Χ. (Αππ., *Μιθρ.* 92)⁴³⁴.

Σύμφωνα με τον Πλούταρχο (*Πομπ.* 24) και τον Αππιανό (*Μιθρ.* 119), ο βασιλιάς του Πόντου φαίνεται να παρείχε κίνητρα στους πειρατές, ενώ μελέτες σύγχρονων ιστορικών, όπως οι Ormerod⁴³⁵ και Jackson⁴³⁶, υποστηρίζουν την άποψη περί συνεργασίας μεταξύ Μιθριδάτη και πειρατικών στιφών. Αντιθέτως ο De Souza⁴³⁷ αμφισβητεί αυτή τη σχέση, επισημαίνοντας ότι ο βασιλιάς του Πόντου δεν είχε την δυνατότητα να περιορίσει την αυτονομία των πειρατών και παράλληλα τονίζεται ότι, τόσο ο Αππιανός όσο και ο Πλούταρχος φαίνονται επηρεασμένοι από προπαγανδιστικές πηγές που στοχοποιούσαν τον Μιθριδάτη. Οι πειρατές, άλλωστε, μπορούσαν να εκμεταλλευτούν τις συνθήκες ενός πολέμου χωρίς την έγκριση κανενός.

Η μοναδική γνωστή περίπτωση συνεργασίας του Μιθριδάτη με πειρατές χρονολογείται το 73 π.Χ., όταν αναγκασμένος να εγκαταλείψει την πολιορκία της Κυζίκου, επιβιβάστηκε σε πειρατικό πλοίο για να επιστρέψει στην πατρίδα του.

« Ο Μιθριδάτης επιβιβάστηκε σε πειρατικό πλοίο, όταν έχασε την ναυαρχίδα του, αν και οι φίλοι του προσπάθησαν να τον μεταπείσουν να μην το πράξει, και έτσι οι πειρατές τον μετέφεραν ασφαλή στην Σινώπη, και από εκεί μεταβιβάστηκε στην Αμισό»⁴³⁸.

Λίγα χρόνια αργότερα, εφόσον είχε ολοκληρώσει τις υποθέσεις του στην Ασία, ο Λούκουλλος⁴³⁹ (118-57/6 π.Χ.) συνέχισε την επίθεση εναντίον του βασιλείου του Πόντου. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο, κατά την πολιορκία της Σινώπης, οι Κίλικες

⁴³² Αππ., *Μιθρ.* 55 για την παράδοση 77 πλοίων.

⁴³³ Αππ., *Μιθρ.* 63: « Εκεί έπλεαν ορδές πειρατών θυμίζοντας περισσότερο στόλο παρά πειρατικές ομάδες. Εγκαθιδρύθηκαν στη θάλασσα από τον Μιθριδάτη, όταν λεηλάτησε εκείνες τις περιοχές, τις οποίες δεν κράτησε για μεγάλο διάστημα». Μετάφραση βασισμένη στον Horace White.

⁴³⁴ De Souza 1999, 125 κεξ.

⁴³⁵ 1924, 210-12.

⁴³⁶ 1973, 243.

⁴³⁷ 1992, 149.

⁴³⁸ Αππ., *Μιθρ.* 78 (μετάφραση βασισμένη στον Horace White), De Souza 1992, 150, όπου τονίζει ότι το γεγονός αυτό δεν φανεράνει κάποιου είδους συμμαχία μεταξύ Μιθριδάτη-πειρατών.

⁴³⁹ Ο L. Licinius Lucullus ήταν ταμίας του Σύλλα.

πειρατές που υπερασπίζονταν την πόλη υπό τις εντολές του Μιθριδάτη κατέστρεψαν και εγκατέλειψαν μέρος της πόλης, ενώ ο Λούκουλλος εισήλθε σκοτώνοντας περίπου οχτώ χιλιάδες εναπομείναντες Κίλικες⁴⁴⁰. Ο Μέμων κατονομάζει τους διοικητές της φρουράς, Κλεοχάρη και Σέλευκο, με τον δεύτερο να συνδέεται άμεσα με τον Μιθριδάτη⁴⁴¹. Ο Ορόσιος παραθέτει διαφορετικές λεπτομέρειες τονίζοντας ότι ο Λούκουλλος, έχοντας πολιορκήσει την Σινώπη, ήταν έτοιμος να την καταλάβει με ταχείς ρυθμούς. Ο Σέλευκος ο αρχιπειρατής και ο Κλεοχάρης ο ευνούχος, επικεφαλής της άμυνας, λεηλάτησαν και έκαψαν την πόλη εγκαταλείποντάς την⁴⁴². Ο Στράβων αναφέρει πως ο διοικητής που είχε επιλεγθεί από τον Μιθριδάτη ονομαζόταν Βακχίδης⁴⁴³.

Ο Μέμων, επιπλέον, αναφέρει ότι, κατά τη διάρκεια της πολιορκίας, δεκαπέντε συνοδευτικές τριήρεις, υπό την ηγεσία του Ρωμαίου ναύαρχου Censorinus, αιχμαλωτίστηκαν από τις δυνάμεις της Σινώπης και τον Σέλευκο, με τα πλοία να μετατρέπονται σε λεία⁴⁴⁴. Βασιζόμενη στην παραπάνω αναφορά, η Maroti υποστηρίζει ότι οι Κίλικες πειρατές συνεργάζονταν συστηματικά με τον Μιθριδάτη, παρεμποδίζοντας τις ρωμαϊκές επικοινωνίες μέσω επιθέσεων σε πλοία ανεφοδιασμού⁴⁴⁵. Ωστόσο, ο De Souza επισημαίνει ότι οι Κίλικες πειρατές δεν αποτελούσαν ενιαίο σώμα που εντασσόταν στις δυνάμεις του Μιθριδάτη και ότι η μεγάλη φρουρά της Σινώπης πιθανώς απαρτιζόταν από μισθοφόρους, πολλοί εκ των οποίων κατάγονταν από την Κιλικία⁴⁴⁶.

L. Licinius Murena και οι επιχειρήσεις στην Ασία

Κατά την ελληνιστική περίοδο η πιο αποτελεσματική τακτική για την καταπολέμηση της πειρατείας ήταν η άμεση επίθεση στις χερσαίες βάσεις των πειρατών. Ο διάδοχος του Σύλλα στην επαρχία της Ασίας, L. Licinius Murena, επέλεξε να συνεχίσει τον πόλεμο εναντίον του Μιθριδάτη. Περί το 85 π.Χ., επικαλούμενος ενδείξεις ότι ο Μιθριδάτης προετοιμαζόταν για ένοπλη αναμέτρηση, εισέβαλλε στον Πόντο μέσω της Καππαδοκίας με δύο ρωμαϊκές λεγεώνες, φαινομενικά προσφέροντας βοήθεια στον Αριοβαρζάνη⁴⁴⁷. Παρόλα αυτά, η Σύγκλητος διέταξε την διακοπή των

⁴⁴⁰ Πλούτ., *Λουκ.* 23.2: «*Αλλά όταν έφτασε ο Αππίος και ήταν πλέον ολοφάνερο ότι οδηγούταν σε πόλεμο εναντίον του Τιγράνη, πέρασε στον Πόντο και μαζί με τις δυνάμεις του πολιορκήσε την Σινώπη ή καλύτερα του Κίλικες που κρατούσαν την πόλη εκ μέρους του βασιλιά. Αρκετοί κάτοικοι της Σινώπης οδηγήθηκαν σε σφαγή, ενώ μετέπειτα (οι Κίλικες), καίγοντας την πόλη, διέφυγαν πλέοντας μέσα στη νύκτα. Αφού το αντιλήφθηκε, ο Λούκουλλος εισήλθε και αυτός στην πόλη σκοτώνοντας οχτώ χιλιάδες Κίλικες που έμειναν πίσω*». Μετάφραση βασισμένη στον Bernadotte Perrin.

⁴⁴¹ De Souza 1992, 151.

⁴⁴² Οροσ. 6.3.2.

⁴⁴³ Στράβ. 12.3.11.

⁴⁴⁴ F. Gr. Hist. 434 fr.1 37.2-3.

⁴⁴⁵ Maroti 1970, 49.

⁴⁴⁶ De Souza 1992, 152. Βλ. επ. Πολύβ. 30.25.4 για Κίλικες που υπηρετούσαν στο στρατό του Αντίοχου Δ', Flor. 3.6., για τον Μιθριδάτη που φαίνεται πως στρατολογούσε μισθοφόρους από την Κρήτη, ένα άλλο μέρος όπου ευδοκίμησε η πειρατεία. McGing 1986, 61-62, Mayor 2010, 68, 113 και 119, όπου αναφέρεται ότι για τις βόρειες εκστρατείες του, πριν τον πόλεμο με τους Ρωμαίους, ο Μιθριδάτης είχε προσλάβει μισθοφόρους με σκοπό τη ναυτική του ενίσχυση.

⁴⁴⁷ De Souza 1999, 121 κεξ.

επιχειρήσεων, οι οποίες επαναλήφθηκαν το 82 π.Χ, καταλήγοντας στη σύναψη συνθήκης μεταξύ Αριοβαρζάνη και Μιθριδάτη ένα χρόνο αργότερα⁴⁴⁸.

Κατά την προετοιμασία για την σύγκρουση, ο Μιθριδάτης συγκέντρωσε στόλο για να τον χρησιμοποιήσει ενάντια στις φυλές του Βοσπόρου (Απ., *Μιθρ.* 64), ενώ ο Murena οργάνωσε τις ναυτικές του δυνάμεις, απαιτώντας από τις πόλεις της Ασίας να ναυπηγήσουν πλοία ως φόρο υποτέλειας προς τη Ρώμη (Cic. *Verr.* 2.89). Στη νότια Ανατολία, ο Murena κατέλαβε τα Κίβυρα, εκτοπίζοντας τον τύραννο Μοαγέτη, και παραδίδοντας δύο πόλεις στη συμμαχία της Λυκίας (Στράβ. 13.4.17).

Publius Servilius Vatia και η εκστρατεία κατά των Κιλικών πειρατών

Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις του proconsul P. Servilius Vatia στην νότια Ανατολία εκτυλίχθηκαν μεταξύ 78 π.Χ. και 74 π.Χ.⁴⁴⁹ Μετά από περίπου ένα χρόνο οργανωτικών προετοιμασιών, ο Servilius εκστράτευσε το 77/6 π.Χ. κατά των περιοχών της Παμφυλίας και της Λυκίας, ενώ ένα χρόνο αργότερα, επιτέθηκε νικώντας τους Ισαύρους και τους Ορονδείς⁴⁵⁰. Η επιτυχία του επισφραγίστηκε με την επιστροφή του στη Ρώμη το 74 π.Χ, όπου του αποδόθηκε το προσωνύμιο «*Ισαυρικός*»⁴⁵¹.

Κατά την υπατεία του το 78 π.Χ., ο Servilius διορίστηκε στην επαρχία της Κιλικίας ως διάδοχος του Dolabella (η γεωγραφική περιοχή της Κιλικίας δεν ταυτίζεται πλήρως με την επαρχία). Η εκστρατεία του συνδύαζε χερσαίες και ναυτικές δυνάμεις: ο στρατός του πιθανόν περιλάμβανε πέντε λεγεώνες και ο στόλος του αποτελούνταν από «βαριά» πολεμικά πλοία⁴⁵² και από πλοία που παραδόθηκαν από τον Μιθριδάτη ως αποτέλεσμα της ειρήνης της Δαρδάνου. Όπως τονίζει ο Φλώρος πραγματοποιήθηκε τουλάχιστον μία ναυμαχία η οποία ακολουθήθηκε από επιθέσεις σε χερσαίες πειρατικές βάσεις.

« Ο Publius Servilius στάλθηκε σε πόλεμο εναντίον τους, αλλά, ακόμη και αν υπερτερούσε με τα βαριά πλοία του, η νίκη ήταν αρκετά αιματηρή. Αφού τους απόθησε από την θάλασσα, εισέβαλε στις πιο δυνατές πόλεις τους, Φασήλιδα, Όλυμπο, Ίσαυρο, την πρωτεύουσα της Κιλικίας και ως αναγνώριση του μεγάλου επιτεύγματός του έλαβε το προσωνύμιο Ισαυρικός» (Flor. 3.6)⁴⁵³.

Τα στοιχεία που απαρτίζουν την εκστρατεία αυτή όπως η συγκέντρωση μεγάλων δυνάμεων και η ναυμαχία που έλαβε χώρα ακολουθούμενη από επίθεση στις χερσαίες βάσεις, συμφωνούν με τις τυπικές αντιπειρατικές δράσεις εκείνης της εποχής⁴⁵⁴.

⁴⁴⁸ De Souza 1992, 283-4.

⁴⁴⁹ De Souza 1999, 128 κεξ.

⁴⁵⁰ De Souza 1992, 300, Ormerod 1924, 214-19.

⁴⁵¹ Cic. *Verr.* 2.3. 211.

⁴⁵² Flor. 1.41.4 *gravi et Martia classe*.

⁴⁵³ Τα χωρία του Φλώρου ακολουθούν την αγγλική μετάφραση των Forster & Brodrigg 1929.

⁴⁵⁴ Σύγκρινε την εκστρατεία του Κόιντου Καικίλιου Μετέλλου Βαλεαρικού το 123 π.Χ., του Μ. Αντωνίου του ρήτορα το 102 π.Χ. και του Πομπηίου το 67 π.Χ.

Ο κύριος στόχος του Servilius ήταν η εξουδετέρωση των πειρατικών ορμητηρίων της ανατολικής Λυκίας, όπως η Φάσηλις, ο Όλυμπος και ο Κώρυκος⁴⁵⁵.

«Η πόλη Φάσηλις που κατέκτησε ο Servilius δεν ανήκε πάντα στους Κίλικες πειρατές. Οι άνθρωποι της Λυκίας κατοικούσαν αρχικά σε αυτή την περιοχή. Αλλά λόγω της κατάστασής της... οι πειρατές έκαναν την πόλη δική τους, πρώτα μέσω εμπορικών συμφωνιών και έπειτα μέσω συμμαχίας»

(Cic. Verr. 2.4.21)⁴⁵⁶.

Από το παραπάνω χωρίο φανερώνονται οι πρακτικές πτυχές της πειρατείας. Το ταξίδι μέσω θάλασσας από την Κιλικία προς την Δύση παρουσίαζε αρκετές δυσκολίες. Η γεωγραφική θέση της Φασήλιδας την καθιστούσε σημαντικό σταθμό πριν από τη δύσβατη πορεία γύρω από τον κόλπο Χελιδωνία, εξηγώντας την αυξημένη πειρατική παρουσία, όπως σημειώνει ο Κικέρων⁴⁵⁷.

Συνεχίζοντας παρατίθεται χωρίο του Ευτροπίου (6.3), που περιγράφει την εκστρατεία του Σερβιλίου:

«Ο Publius Servilius, ένας ενεργητικός άνδρας, έπειτα από την λήξη της υπατείας του, εστάλη στην Παμφυλία και την Κιλικία. Υπέταξε την Κιλικία, αιχμαλωτίζοντας τις πιο περίφημες πόλεις της Λυκίας, τη Φασήλιδα, τον Όλυμπο και τον Κώρυκο της Κιλικίας⁴⁵⁸. Επίσης εκστράτευσε εναντίον των Ισαύρων, αναγκάζοντάς τους να παραιτηθούν, δίνοντας τέλος στον πόλεμο μέσα σε τρία χρόνια. Ήταν ο πρώτος από τους Ρωμαίους, ο οποίος διέβη την οροσειρά του Ταύρου. Κατά την επιστροφή του δέχθηκε θρίαμβο και έλαβε το προσωνύμιο Ισαυρικός»⁴⁵⁹.

Ο Στράβων (14.5.7) μας πληροφορεί ότι:

«Πλησίον της κορυφής του βουνού του Ταύρου βρίσκεται η πειρατική βάση του Ζηνικέτη, ο Όλυμπος, απ' όπου διακρίνεται όλη η Λυκία, η Παμφυλία, η Πισιδία και η Μιλύας. Αφού καταλήφθηκε από τον Ισαυρικό, ο Ζηνικέτης έκαψε το σπιτικό του μαζί με τον ίδιο του τον εαυτό. Επίσης ήλεγχε την Κώρυκο, την Φασήλιδα και πολλές περιοχές της Παμφυλίας, όμως ο Ισαυρικός τις απέσπασε όλες»⁴⁶⁰.

Ο Ζηνικέτης παρουσιάζεται ως σημαντικός τοπικός ηγεμόνας, συγκρίσιμος με τον Μοαγέτη, τύραννο των Κιβύρων στην δυτική Λυκία, που εκτοπίστηκε από τον Murena, γύρω στο 84 π.Χ. (Στράβ. 13.4.17). Διατηρούσε τον έλεγχο σε εκτεταμένες περιοχές κατά μήκος των ακτών της Λυκίας και της Παμφυλίας και κατηγορούνταν ευθέως για πειρατεία από τον Στράβωνα. Η πειρατική δραστηριότητα στην περιοχή αναφέρεται επίσης στον λόγο *In Verrem* του Κικέρωνα (Cic. Verr. 2.4.21), όπου

⁴⁵⁵ Στράβ. 14.5.7, Οροσ. 5.23.21-3, Ευτρ. 6.3 για Φασήλιδα, Όλυμπο και Κώρυκο, Cic. Verr. 2.1.21 για Όλυμπο, Cic. Verr. 2.4.22 για Φασήλιδα, Cic. Leg. Agr. 2.50 και Flor. 3.6 για Όλυμπο και Φασήλιδα.

⁴⁵⁶ Η απόδοση των λόγων του Κικέρωνα κατά του Verres βασίζεται στην αγγλική μετάφραση του Greenwood 1935.

⁴⁵⁷ De Souza 1992, 238, σημ. 290.

⁴⁵⁸ Είτε εννοείται ότι η πόλη ήταν σύμμαχος με τους Κίλικες είτε πρόκειται για κάποιο λάθος βλ. De Souza 1992, 302, σημ. 280.

⁴⁵⁹ Μετάφραση βασισμένη στον H. W. Bird 1913.

⁴⁶⁰ Μετάφραση βασισμένη στον Horace Leonard Jones.

υποδηλώνεται ότι η πειρατεία στη Φασήλιδα ήταν σχετικά πρόσφατο φαινόμενο, όταν ο Servilius την κατέλαβε. Ο Όλυμπος ήταν μία από τις έξι μεγάλες πόλεις της Λυκιακής Συμμαχίας/ Ομοσπονδίας (Στράβ. 14.3.3), οπότε η κυριαρχία του Ζηνικέτη πρέπει να χαρακτηριστεί τουλάχιστον ως ισχυρή και ευρείας εμβέλειας. Η νίκη του Servilius δεν σήμαινε μόνο την εξάλειψη των χερσαίων πειρατικών βάσεων αλλά και την εξουδετέρωση ενός επικίνδυνου τοπικού αντιπάλου που απειλούσε τη ρωμαϊκή κυριαρχία στη Νότια Ανατολία⁴⁶¹. Η λεία που απέσπασε ο Servilius αναδεικνύει πόσο σημαντική ήταν η πειρατική δραστηριότητα για τον Ζηνικέτη και τους συνεργάτες του (Cic. Verr. 2.1.56-7). Επιπλέον, ο Servilius φαίνεται να κατέλαβε ορισμένα εδάφη στην Παμφυλία, καθώς ο Κικέρων αναφέρει ότι πρόσθεσε «γη από την Αττάλεια και τον Όλυμπο στην ευχέρεια του ρωμαϊκού λαού» (Cic. de leg. agr. 1.5).

Ο Κικέρων τονίζει επίσης πως ο Servilius αιχμαλώτισε πειρατές και τους παρουσίασε ενώπιον του ρωμαϊκού λαού, σε αντίθεση με την αποτυχία του Verres, προσφέροντας με αυτόν τον τρόπο θέαμα και ικανοποίηση στο κοινό (Cic. Verr. 2.5.66)⁴⁶². Επίπροσθέτως, γνωρίζουμε ότι ένας αρχιπειρατής, που ονομαζόταν Nico, κατάφερε να διαφύγει προσωρινά, αλλά τελικά αιχμαλωτίστηκε ξανά (Cic. Verr. 2.5.79). Λόγω της έλλειψης πληροφοριών για τον συγκεκριμένο πειρατή, εικάζεται πως ήταν συνεργάτης του Ζηνικέτη, ισχυρός πειρατής-ηγέμονας σε κάποια πόλη της Λυκίας ή της Παμφυλίας⁴⁶³.

Μέχρι εκείνη την εποχή, η εκστρατεία του Σερβίλιου χαρακτηρίζεται η πιο πετυχημένη προσπάθεια καταστολής της πειρατείας στην ανατολική Λυκία, με τα αποτελέσματά της να υπερβαίνουν σε διάρκεια και σημασία εκείνα του Μ. Αντωνίου το 102 π.Χ. Ο πρωταρχικός στόχος της επιχείρησης ήταν η επαναφορά του ρωμαϊκού ελέγχου σε στρατηγική περιοχή που είχε χαθεί από τον βασιλιά του Πόντου στον Α΄ Μιθριδατικό Πόλεμο⁴⁶⁴.

Η επόμενη φάση της εκστρατείας στην Ισαυρία δείχνει τη στρατηγική σημασία των ενεργειών του Σερβίλιου. Πολέμησε σε τραχείς και βραχώδεις περιοχές, απομακρυσμένες από τη θάλασσα, εξασφαλίζοντας τον έλεγχο των χερσαίων οδών προς την Καππαδοκία. Ο Ormerod⁴⁶⁵ υποστηρίζει ότι ο τελικός σκοπός ήταν να επιτεθεί στην ίδια την Κιλικία, χτυπώντας τον πυρήνα της πειρατικής περιοχής.

Ο ρόλος που διαδραμάτισαν οι πειρατές στους πολέμους της εποχής ήταν ασήμαντος και η πιο σημαντική καταγεγραμμένη ενέργειά τους αποτελεί η διάσωση του Μιθριδάτη το 72 π.Χ. (Αππ., *Μιθρ.* 78). Η χαοτική κατάσταση που απορρέει από

⁴⁶¹ De Souza 1992, 303.

⁴⁶² Ο Κικέρων φαίνεται να καυχιέται για τις εκτελέσεις των πειρατών που ακολούθησαν τον θρίαμβο του Σερβίλιου. Σε αντίστοιχη περίπτωση ο διοικητής Verres δεν επέτρεψε στους Συρακούσιους να αντικρύσουν την εκτέλεση ενός πειρατή, προσφέροντάς τους απογοήτευση. Οι τιμωρίες των Ρωμαίων ενάντια στους πειρατές ήταν ο *αποκεφαλισμός* (Cic. Verr. 2.5.71, 78-79), η *σταύρωση* (Πλούτ., *Καισ.* 1, Vall. 2.42) και η *έκθεση στα θηρία* (Dig. IX 2.28.15). Οι πειρατές στα μάτια των Ρωμαίων συγκαταλέγονταν στο *hostes gentium* και γι' αυτό ο εκάστοτε διοικητής επαρχίας όφειλε να μεριμνά για την αντιμετώπισή τους (Cic. Verr. 2.5.76, *de off.* 3.107).

⁴⁶³ De Souza 1992, 304, De Souza 1999, 130.

⁴⁶⁴ Sherwin-White 1976, 1-8. Αππ., *Μιθρ.* 63, όπου υπονοεί ότι ο Μιθριδάτης δεν έδειχνε μεγάλο ενδιαφέρον για την περιοχή της Ανατολίας.

⁴⁶⁵ 1924, 45. Η μεγαλύτερη ανησυχία ωστόσο φαίνεται να ήταν η Καππαδοκία, Sherwin-White 1976, 11. Ο Servilius νίκησε ορισμένους πειρατές αλλά όχι στην ίδια την Κιλικία.

τις εμπόλεμες συνθήκες πιθανόν τους ωφέλησε έμμεσα, παρέχοντάς τους περισσότερη ελευθερία δράσης. Οι Ρωμαίοι ενδεχομένως αναγκάστηκαν να αντιμετωπίσουν τα πειρατικά στίφη των Κιλικών, επιθυμώντας να δώσουν απάντηση στην αντιρωμαϊκή στάση που εκπροσωπούσαν οι Κίλικες μαζί με τον Μιθριδάτη⁴⁶⁶.

Ο Σερτώριος: Συμμαχίες επαναστατών και πειρατών

Ο Σερτώριος στάλθηκε στην Ισπανία με την ιδιότητα του πραίτορα το 83 π.Χ., ωστόσο το 81 π.Χ. αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την επαρχία. Ύστερα από σύντομη παραμονή στη Μαυριτανία, επιδίωξε να επιστρέψει στην Ιβυρική χερσόνησο⁴⁶⁷.

«...αλλά, αφού ένωσε τις δυνάμεις του με κάποιους πειρατές εκ της Κιλικίας, επιτέθηκε στη νήσο Πιτυούσσα (Τμπίζα), υπερνικώντας την φρουρά που είχε εγκαταστήσει ο Άννιος. Αμέσως εμφανίστηκε (ο Άννιος) με μεγάλο στόλο και πέντε χιλιάδες πεζικό και ο Σερτώριος αποφάσισε να τον αντιμετωπίσει σε ναυμαχία, ακόμη και αν τα πλοία του ήταν διαμορφωμένα με σκοπό να αναδεικνύουν την ταχύτητά τους παρά να διαπρέπουν στον πόλεμο».

(Πλούτ., Σερτ. 8)⁴⁶⁸.

Μία καταγίδα διέλυσε τα πλοία του Σερτωρίου, ο οποίος διέφυγε από τα στενά του Γιβραλτάρ με σκοπό να αγκυροβολήσει ώστε να ξεκουραστούν οι άνδρες του. Αλλά οι «σύμμαχοί του, Κίλικες πειρατές, δεν είχαν σκοπό ούτε την ειρήνη ούτε την ανάπαυση, καθώς το ενδιαφέρον τους περιστρεφόταν μόνο στην απόκτηση λείας και πλούτου»⁴⁶⁹. Μόλις έγιναν γνωστές οι προθέσεις του Σερτωρίου, έπλευσαν προς την Αφρική, για να βοηθήσουν τον Άσκαλι, υιό του Ίφθα, να καταλάβει τον θρόνο της Μαυριτανίας⁴⁷⁰.

Ο Πλούταρχος δεν παρέχει περαιτέρω πληροφορίες για τη μοίρα των παραπάνω πειρατών. Είναι πιθανόν να επιχειρήσαν να δραστηριοποιηθούν μακριά από την ανατολική Μεσόγειο, ίσως ενεργώντας ως μισθοφόροι, αν και η αποτελεσματικότητά τους παραμένει αμφίβολη. Ο βιογράφος επιδιώκει, προφανώς, να υπογραμμίσει την ηθική παρακμή του Σερτωρίου, παρουσιάζοντάς τον ως άνδρα που, στην προσπάθειά του να επιτύχει τους στόχους του, κατέφυγε σε συνεργασία με πειρατές⁴⁷¹. Η αφήγηση αυτή μπορεί να συγκριθεί με το παράδειγμα του Σπαρτάκου, τον οποίο ο Πλούταρχος (*Κράσος*, 10), συνδέει επίσης με Κίλικες πειρατές. Ενδέχεται, όμως, αυτή η παράλληλη αναφορά να αντανakλά περισσότερο τη διάθεση του συγγραφέα να αμαυρώσει τη φήμη και την αξία των δύο ηγετών, παρά μια ιστορικά ακριβή περιγραφή των γεγονότων.

⁴⁶⁶ De Souza 1992, 306.

⁴⁶⁷ De Souza 1999, 132 κεξ.

⁴⁶⁸ Μετάφραση βασισμένη στον Bernadotte Perrin 1919.

⁴⁶⁹ Πλούτ., Σερτ. 9. De Souza 1992, 154.

⁴⁷⁰ Πλούτ., Σερτ. 9.

⁴⁷¹ De Souza 1992, 155, De Souza 1999, 133.

M. Antonius Creticus: Η αποτυχημένη εκστρατεία κατά της Κρήτης

Ο Μάρκος Αντώνιος, γνωστός με το προσωνύμιο *Κρητικός*, ήταν υιός του ρήτορα Μ. Αντωνίου και διετέλεσε πραιτώρ το 74 π.Χ.⁴⁷² Κύριο έργο του υπήρξε η διασφάλιση των δυτικών θαλάσσιων οδών ανεφοδιασμού της Ρώμης, μέσα από τις επιθέσεις σε βάσεις που απειλούσαν τις εμπορικές και στρατιωτικές επικοινωνίες, είτε αυτές ανήκαν σε πειρατές είτε σε ανυπότακτους συμμάχους⁴⁷³. Το 72 π.Χ. του ανατέθηκε η ηγεσία της εκστρατείας εναντίον της Κρήτης.

Σύμφωνα με τον Αππιανό, οι Ρωμαίοι διατύπωσαν δύο βασικές κατηγορίες κατά των Κρητών: πρώτον, ότι είχαν συμπαραταχθεί με τον Μιθριδάτη ΣΤ΄ του Πόντου, παρέχοντάς του μισθοφόρους, και δεύτερον, ότι συνεργάζονταν φανερά με τους Κίλικες πειρατές, προσφέροντάς τους καταφύγιο και υποστήριξη στις συγκρούσεις με τις ρωμαϊκές δυνάμεις⁴⁷⁴. Παρόμοιες αναφορές απαντούν και στον Μέμωνα και τον Φλώρο⁴⁷⁵, αν και οι πηγές υποδηλώνουν ότι η στάση των κρητικών πόλεων δεν υπήρξε ενιαία. Ορισμένες φαίνεται πως διατήρησαν ουδέτερη ή ακόμα και φιλική διάθεση προς τη Ρώμη.

Ο Φλώρος επισημαίνει ότι η ρωμαϊκή εισβολή στην Κρήτη δεν υπαγορεύθηκε από επεκτατικές φιλοδοξίες αλλά αποτέλεσε αντίδραση στην αποτυχία του ίδιου του Αντωνίου.

« Ο Μάρκος Αντώνιος εισέβαλε στη νήσο με τέτοια αυτοπεποίθηση, όντας τόσο βέβαιος για την έκβαση της εκστρατείας, που μετέφερε περισσότερες αλυσίδες παρά όπλα στα πλοία του. Και έτσι πλήρωσε τις συνέπειες των πράξεών του » (Flor. 3.7.2).

Ο Αππιανός, ο Δίων, ο Φλώρος και ο Διόδωρος παρουσιάζουν λιγοστές λεπτομέρειες σχετικά με την εκστρατεία. Ο Μ. Αντώνιος απέστειλε πρεσβευτές στους Κρητες δίχως ανταπόκριση (Αππ., Σικ. 6.1). Επιτέθηκε κατά των Κρητών, των οποίων αρχηγός ήταν ο Λασθένης⁴⁷⁶, και ηττήθηκε. Έλαβε το προσωνύμιο *Κρητικός*, ειρωνικά, για την αρνητική έκβαση της εκστρατείας. Υπεγράφη συνθήκη ειρήνης, την οποία αργότερα ακύρωσαν οι Ρωμαίοι⁴⁷⁷.

Η αποστολή του Μ. Αντωνίου, εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο των ρωμαϊκών επιχειρήσεων κατά της πειρατείας που ακολούθησαν την επιτυχία Σερβίλιου Ισαυρικού και προηγήθηκαν της αποφασιστικής εκστρατείας του Πομπηίου. Όπως σημειώνει ο De Souza⁴⁷⁸, ο Αντώνιος είχε επιφορτιστεί με την επίβλεψη πολλών

⁴⁷² M.R.R. II, 101-2.

⁴⁷³ De Souza 1999, 141 κεξ.

⁴⁷⁴ Αππ., Σικ. 6.1: «*Εξαρχής η Κρήτη ήταν φιλικά διακείμενη προς τον Μιθριδάτη, τον βασιλιά του Πόντου, και λέγεται ότι οι Κρητες του παρέχον μισθοφορικές δυνάμεις κατά τη διάρκεια του πολέμου με τους Ρωμαίους... Φαίνεται επίσης πως, ως χάρη στον Μιθριδάτη, προσέφεραν βοήθεια στους πειρατές και φανερά συνεργάστηκαν μαζί τους, όταν προσπάθησαν να ξεφύγουν από τον Μ. Αντώνιο*». Μετάφραση βασισμένη στον Horace White 1912

⁴⁷⁵ Μέμων F.Gr.H. 434.48, Flor. 3.7.1.

⁴⁷⁶ Αππ., Σικ. 6.1, Δίων Κάσσιος απ. 108, Flor. 7, Διόδ. 40.1.

⁴⁷⁷ Διόδ. 40.1. Βλ. επ. Ormerod 1924, 225-7. Sall. Hist. απ. III 8, που αναφέρεται η απώλεια μιας συνοδείας πλοίων από θαλάσσια επίθεση.

⁴⁷⁸ 1992, 316.

στρατιωτικών ενεργειών, παρά τη σοβαρή έλλειψη πόρων. Αρχικά, έπρεπε να εξασφαλίσει τον δρόμο ανεφοδιασμού από Ιταλία προς Ισπανία, ώστε να συμβάλει στον πόλεμο εναντίον του Σερτωρίου. Μετά τον θάνατο του τελευταίου, στάλθηκε να αντιμετωπίσει τους Κρήτες. Παρά τις δυνάμεις που συγκέντρωσε στην Πελοπόννησο, ηττήθηκε και αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την εκστρατεία του. Απεβίωσε σύντομα μετά απ' αυτό.

Η περίπτωση του Μ. Αντωνίου αντανάκλα, όπως παρατηρεί ο Δίων Κάσσιος (36.23.2), τη γενικότερη ανεπάρκεια της ρωμαϊκής πολιτικής αντιμετώπισης της πειρατείας πριν από τον Πομπήιο: αποσπασματικές επιχειρήσεις χωρίς συντονισμό, που προκαλούσαν περισσότερες απώλειες στους συμμάχους παρά στους εχθρούς⁴⁷⁹. Πράγματι, η πλειονότητα των εκστρατειών της περιόδου αυτής στηρίζονταν σε οικονομικούς και στρατιωτικούς πόρους των συμμάχων και υποτελών της Ρώμης⁴⁸⁰, γεγονός που περιόριζε την αποτελεσματικότητά τους και καθιστούσε επιτακτική την ανάγκη για μια ενιαία, κεντρικά οργανωμένη λύση στο πρόβλημα της πειρατείας.

Quintus Caecilius Metellus Creticus και η ρωμαϊκή κατάκτηση της Κρήτης

Ύστερα από την ήττα των ρωμαϊκών δυνάμεων, οι Κρήτες επιχείρησαν να αποτρέψουν τα αντίποινα και να προβάλλουν τη δική τους εκδοχή των γεγονότων, εμφανιζόμενοι ενώπιον της Σύγκλητου με σκοπό να ανανεώσουν την ιδιότητά τους ως συμμάχων της Ρώμης⁴⁸¹. Ωστόσο, μια φιλοπόλεμη παράταξη, με επικεφαλής τον δήμαρχο Lentulus Spinter, αντιτάχθηκε στις προτάσεις των Κρητών, αναγκάζοντας τη Σύγκλητο να υιοθετήσει αυστηρότερη στάση.

«Η Σύγκλητος ήταν έτοιμη να απαλλάξει τους Κρήτες απ' όλες τις κατηγορίες, κηρύσσοντάς τους ως φίλους και συμμάχους της Ρώμης, όταν ο Lentulus Spinter άσκησε veto, και τότε αποχώρησαν» (Διόδ. 40.1.2)⁴⁸².

Οι εκπρόσωποι της νήσου έλαβαν τελεσίγραφο, που προέβλεπε την παράδοση του στόλου και την απόδοση τριακοσίων αιχμαλώτων, ανάμεσά τους και του «πειρατή» Λασθένη, ο οποίος θεωρήθηκε υπεύθυνος για την ήττα του Μάρκου Αντωνίου⁴⁸³. Εφόσον οι όροι απορρίφθηκαν, η σύγκρουση κατέστη αναπόφευκτη.

Ο Διόδωρος Σικελιώτης (40.1.3) σημειώνει ότι η Σύγκλητος γνώριζε την εξάπλωση της πειρατείας στη μεγαλόνησο, που αποτέλεσε την βασική αιτία για την κήρυξη του πολέμου. Παρά ταύτα, η ρωμαϊκή ηγεσία είχε παραβλέψει έως τότε την κατάσταση, μέχρι την στιγμή που παρενέβη ο Spinter. Ο Velleius Paterculus, αν και δεν αναφέρεται ρητώς σε πειρατικές δραστηριότητες (2.34, 38-9), επισημαίνει ότι η

⁴⁷⁹ Δίων Κάσσιος, 36.23.2: «Εστειλναν στόλο και στρατηγούς, όποτε υποδεικνυόταν από συγκεκριμένες αναφορές. Τίποτα δεν επιτεύχθηκε, εκτός από το να υποφέρουν οι σύμμαχοι μεγαλύτερες κακουχίες ως απόρροια των προσπαθειών αυτών, μέχρι που η κατάσταση τους έγινε αρκετά απογοητευτική». Το χωρίο του Δίωνα Κάσσιου ακολουθεί την αγγλική μετάφραση του Cary 1914.

⁴⁸⁰ De Souza 1992, 317.

⁴⁸¹ Διόδ. 40.1.1-2. De Souza 1999, 157 κεξ.

⁴⁸² Μετάφραση βασισμένη στους Walton & Geer 1967.

⁴⁸³ Δίων Κάσσιος 30.5.11, Αππ. Σικ. 6.1-2.

Κρήτη τιμωρήθηκε (*multata est*) από τον Μέτελλο (2.38.6), πιθανόν λόγω υποψιών για συμμετοχή σε πειρατεία ή για συνεργασία με τον Μιθριδάτη⁴⁸⁴.

Η κατάκτηση της Κρήτης, όπως υπογραμμίζει και ο Φλώρος, δεν πρέπει να θεωρηθεί επιχείρηση κατά της πειρατείας. Αντιθέτως, μετά την ήττα του Αντωνίου, η ρωμαϊκή εκστρατεία φαίνεται να υπαγορεύθηκε κυρίως από την επιθυμία εκδίκησης και την ανάγκη επιβολής κύρους⁴⁸⁵. Τέτοιου είδους στρατιωτικές επιχειρήσεις άλλωστε, παρείχαν στους Ρωμαίους στρατηγούς ευκαιρίες πλουτισμού μέσω της λείας και ενίσχυσης της προσωπικής τους φήμης εντός της πολιτικής ελίτ.

Η εκστρατεία του Κόιντου Καικίλιου Μετέλλου διήρκησε τρία έτη. Είχε στη διάθεσή του περισσότερες δυνάμεις από εκείνες του Μ. Αντωνίου, ενώ ο Λασθένης και ο Πανάρης, Κρητικοί στρατηγοί, είχαν συγκροτήσει στρατό από «είκοσι τέσσερις χιλιάδες νέους, γνωστούς για τις ικανότητές τους στην τοξοβολία» (*Vell. 2.34.1*). Οι πρώτες επιχειρήσεις επικεντρώθηκαν στη δυτική πλευρά του νησιού. Ο Τίτος Λίβιος αναφέρει ότι η πολιορκία της Κυδωνίας αποτέλεσε το αρχικό στάδιο της εκστρατείας (*Per. 98*), ενώ σύμφωνα με τον Αππιανό (*Σικ. 6.2*) εκεί σημειώθηκε και η πρώτη νίκη του Μετέλλου. Οι πηγές υπογραμμίζουν τον επίπονο και παρατεταμένο χαρακτήρα του Κρητικού Πολέμου, ο οποίος αποτελούταν κυρίως από διαδοχικές πολιορκίες⁴⁸⁶. Επίσης, γίνεται μνεία ναυμαχίας στην Ιεράπυτνα, η οποία κατέληξε σε ήττα του L. Bassus από τον Αριστίωνα και τον Οκτάβιο⁴⁸⁷.

Μεταξύ των πόλεων που καταλήφθηκαν από τον Μέτελλο συγκαταλέγονται η Ελεύθερνα⁴⁸⁸, η Ιεράπυτνα⁴⁸⁹, η Κνωσός⁴⁹⁰, η Κυδωνία⁴⁹¹, η Λάππα⁴⁹² και η Λύκτος⁴⁹³. Ο Ρωμαίος στρατηγός εξασφάλισε αρχικά τον έλεγχο της Δυτικής Κρήτης και στη συνέχεια προχώρησε προς τα ανατολικά⁴⁹⁴, με την Κυδωνία να προβάλλει την μεγαλύτερη αντίσταση. Η εκστρατεία κατέληξε στην πλήρη επιβολή της ρωμαϊκής κυριαρχίας στο νησί, γεγονός που είχε καθοριστική σημασία για τον έλεγχο των θαλάσσιων οδών της Ανατολικής Μεσογείου, τον περιορισμό της πειρατείας και την εξουδετέρωση της δυνατότητας των Κρητών μισθοφόρων να συνδράμουν τους εχθρούς της Ρώμης⁴⁹⁵.

⁴⁸⁴ Ούτε ο Λίβιος αναφέρεται σε πειρατές στο χωρίο *Per. 99*.

⁴⁸⁵ De Souza 1992, 318.

⁴⁸⁶ *Vell. 2.34.1, Flor. 3.7.4-6, Αππ. Σικ. 6.2, Δίων Κάσσιος 36.18-19, Πλούτ., Πομπ. 29.*

⁴⁸⁷ Δίων Κάσσιος 36.19.1.

⁴⁸⁸ Δίων Κάσσιος 36.18.2, που αναφέρει ότι πήρε την πόλη «*εκ προδοσίας*» και *Flor. 3.7.5.*

⁴⁸⁹ Δίων Κάσσιος 36.19.2, όπου η πόλη εγκαταλείφθηκε από τον Αριστίωνα στις δυνάμεις του Μετέλλου.

⁴⁹⁰ *Liv. Per. 99, Αππ. Σικ. 6.2, Flor. 3.7.5.* Ο Αππιανός δηλώνει ότι η πόλη πολιορκήθηκε, ενώ ο Τίτος Λίβιος ότι καταλήφθηκε ταχέως.

⁴⁹¹ *Liv. Per. 98-9, Αππ. Σικ. 6.2, Flor. 3.7.5.* Ο Λίβιος αναφέρει ότι την κατέλαβε ταχέως, όμως ο Αππιανός ισχυρίζεται ότι η πόλη παραδόθηκε από τον Πανάρη στον Μέτελλο.

⁴⁹² Δίων Κάσσιος 36.18.2.

⁴⁹³ *Liv. Per. 99.*

⁴⁹⁴ Ελεύθερνα, Κνωσός και Λύκτος ανήκουν στην Κεντρική Κρήτη, Ιεράπυτνα και Λάππα στην Ανατολική και η Κυδωνία και η Φαλάσαρνα στην Δυτική.

⁴⁹⁵ De Souza 1992, 321.

« Πανηγύρισε θρίαμβο και έλαβε το προσωνύμιο Κρητικός, πιο άξια απ' ότι ο Αντώνιος, έχοντας κατακτήσει ολόκληρη τη νήσο» (Αππ., Σικ. 6.2).

Επίσης γνωρίζουμε ότι κατά τα τέλη της δεκαετίας του 70 π.Χ., σύμφωνα με αναφορά του Ορόσιου, ένας αρχιπειρατής ονόματι Πυργάνιος αιχμαλωτίστηκε από τον Μέτελλο. Ο ίδιος συγγραφέας ταυτίζει τον πειρατή με εκείνον που είχε ταπεινώσει τον διοικητή Verres, παρελαύνοντας θριαμβευτικά στο λιμάνι των Συρακουσών, λοιδορώντας τις προσπάθειες σύλληψης του Ρωμαίου κυβερνήτη⁴⁹⁶.

Ο Ιούλιος Καίσαρας και η αιχμαλωσία του από πειρατές

Περί τα τέλη του 75 π.Χ. ή στις αρχές του επόμενου έτους, ο Γάιος Ιούλιος Καίσαρας ταξίδευε προς τη Ρόδο, προκειμένου να παρακολουθήσει μαθήματα ρητορικής, όταν συνελήφθη από πειρατές κοντά στη Φαρμακούσα⁴⁹⁷. Οι πειρατές τον κράτησαν αιχμάλωτο για σαράντα ημέρες, απαιτώντας λύτρα για την απελευθέρωσή του⁴⁹⁸. Μετά την καταβολή του ποσού και την απελευθέρωσή του, ο Καίσαρας κινητοποιήθηκε άμεσα. Συγκέντρωσε, αρχικά, στη Μίλητο μικρή ναυτική δύναμη, εντόπισε τους πειρατές και επιτέθηκε στη βάση τους. Πιστός στην υπόσχεση που τους είχε δώσει όσο ακόμη ήταν αιχμάλωτος, διέταξε την σταύρωσή τους, εκτελώντας ο ίδιος την τιμωρία⁴⁹⁹.

Παρόμοιο γεγονός διαδραματίστηκε το 67 π.Χ., όταν πειρατές αιχμαλώτισαν τον Ρ. Claudius Pulcher (αργότερα Ρ. Clodius), ο οποίος απελευθερώθηκε με την καταβολή λύτρων που κατατέθηκαν από τον Πτολεμαίο Αυλητή⁵⁰⁰.

Η πειρατεία και η αναγκαιότητα της εκστρατείας του Πομπήιου

Το 67 π.Χ., ο Γναίος Πομπήιος έλαβε εντολή από τη ρωμαϊκή Σύγκλητο να εξαλείψει την πειρατική απειλή από τις θάλασσες της Μεσογείου. Στο πλαίσιο αυτό του παραχωρήθηκαν εκτεταμένες εξουσίες και σημαντικοί πόροι, γεγονός που προκάλεσε ανησυχία σε ορισμένους, οι οποίοι θεώρησαν ότι η δύναμη που συγκέντρωνε ο Πομπήιος μπορούσε να οδηγήσει στη δημιουργία ενός νέου Μάριου ή Σύλλα⁵⁰¹.

Την περίοδο εκείνη οι πειρατές λεηλατούσαν τα νησιά και τις πόλεις της Ανατολικής Μεσογείου. Ο Κικέρων στον λόγο του για τον νόμο του Μανιλίου (lex Manilia), υποδεικνύει ως στόχους την Κνίδα, την Κολοφώνα, την Σάμο και τη Δήλο⁵⁰². Ο Πλούταρχος απαριθμεί 13 ιερά που λεηλατήθηκαν και ισχυρίζεται ότι οι πειρατές

⁴⁹⁶ Ορόσ. 6.3.5, Cic. *Verr.* 2.5.95-100, όπου εδώ το όνομα του αρχιπειρατή εμφανίζεται ως Heracleo.

⁴⁹⁷ De Souza 1999, 140.

⁴⁹⁸ Σουητ., *div. Jul.* 4.1, Val. Max. 6.9.15, Πλούτ., *Καισ.* 2.

⁴⁹⁹ Πλούτ., *Καισ.* 2, Vell. 2.42, Val. Max. 6.9.15, Σουητ., *div. Jul.* 4.2.

⁵⁰⁰ Αππ., Ε.π. 2.23, Στράβ. 14.6.6, Δίων Κάσ. 36.16.3.

⁵⁰¹ Δίων Κάσσιος 36.21-37, Πλούτ., *Πομπ.* 25-7, Αππ., *Μιθρ.* 92-6. De Souza 1999, 161 κεξ.

⁵⁰² Cic. *Imp. Pomp.* 31-3 και 55.

αιχμαλώτισαν τετρακόσιες πόλεις την εποχή της ακμής τους (Πομπ. 24). Ο Δίων Κάσσιος αναφέρει ότι αρχικά οι πειρατές επιτίθενται σε πλοία, έπειτα όμως πραγματοποιούσαν επιδρομές σε ολόκληρες πόλεις και λιμάνια (36.20-21). Επιπλέον επιθέσεις σε λιμάνια, πλοία και σε οχυρωμένες πόλεις αναφέρονται από τον Αππιανό (Μιθρ. 92-3), που δηλώνει ότι οι πειρατές ήταν ικανοί να κυριαρχήσουν σε όλη την Μεσόγειο.

Σύμφωνα με τον Κικέρωνα προτού πραγματοποιηθεί η εκστρατεία του Πομπήιου, στην Ιταλική χερσονήσο δέχθηκαν πειρατικές επιθέσεις η Caieta, το Misenum και η Ostia⁵⁰³. Ο Velleius επίσης αναφέρει επιθέσεις σε συγκεκριμένες ιταλικές πόλεις⁵⁰⁴. Ο Φλώρος⁵⁰⁵ τονίζει δύο περιοχές, την Σικελία και την Καμπανία, ενώ σύμφωνα με τον Αππιανό πειρατές επιτέθηκαν στο Brundisium και στην Ετρουρία⁵⁰⁶. Τέλος ο Δίων Κάσσιος δηλώνει ότι πειρατές λεηλάτησαν και έκαψαν την Ostia μαζί με άλλες πόλεις της Ιταλίας⁵⁰⁷.

Από τις φιλολογικές πηγές εκμειύεται ότι οι πειρατές είχαν επιλέξει την Ιταλία και συγκεκριμένα τους Ρωμαίους ως στόχο των επιθέσεών τους, λεηλατώντας τις πόλεις, τα λιμάνια, τους δρόμους και τα χωριά. Ο Πλούταρχος (Πομπ. 24) περιγράφει την ταπείνωση και τις προσβολές που υφίσταντο από τους πειρατές τα θύματά τους, ιδιαίτερα όσοι προέρχονταν από τη Ρώμη. Ανάλογες μνείες κάνουν επίσης ο Κικέρων (Imp. Pomp. 32) και ο Αππιανός (Μιθρ. 93).

Ο κίνδυνος λιμού και η εκστρατεία του Πομπήιου κατά των πειρατών

Ο Πλούταρχος ολοκληρώνει την εκτενή του αναφορά για την εξάπλωση της πειρατείας επισημαίνοντας ότι η δύναμη των πειρατών διευρύνθηκε σε ολόκληρη τη Μεσόγειο, καθιστώντας σχεδόν αδύνατη τη ναυσιπλοΐα και διακόπτοντας το εμπόριο. Η κατάσταση αυτή τράβηξε την προσοχή των Ρωμαίων, καθώς η έλλειψη τροφίμων απειλούσε την πόλη με λιμό, οδηγώντας στο διορισμό του Πομπήιου για την εξάλειψη της πειρατικής απειλής⁵⁰⁸.

Η επικείμενη κρίση σιτοδείας αποτελούσε τη βασική ανησυχία της ρωμαϊκής ηγεσίας. Ο Δίων αναφέρει περιοδικές διακοπές στον ανεφοδιασμό της Ρώμης από τους πειρατές πριν το 67 π.Χ. (36.23.2)⁵⁰⁹. Ο Αππιανός επιπροσθέτως τονίζει τον φόβο για

⁵⁰³ Cic. Imp. Pomp. 33.

⁵⁰⁴ Vell. 31.2.

⁵⁰⁵ 3.6.

⁵⁰⁶ Αππ., Μιθρ. 92. Για το Brundisium βλ. επ. Cic. Imp. Pomp. 32.

⁵⁰⁷ Δίων Κάσσιος 36.22. Στο επεισόδιο αυτό περιγράφεται η καταστροφή ενός υπατικού στόλου από τους /πειρατές.

⁵⁰⁸ Πλουτ., Πομπ. 25.1: « Η δύναμή τους εξαπλώθηκε σε όλα τα μέρη της Μεσογείου, ώστε ήταν αδύνατο να πλεύσει κανείς οπουδήποτε, με αποτέλεσμα να διακοπεί το εμπόριο. Αυτός ήταν ο λόγος που τράβηξε την προσοχή των Ρωμαίων. Με την έλλειψη τροφίμων στις αγορές τους και τον επικείμενο λιμό, διέταξαν τον Πομπήιο να καθαρίσει την θάλασσα από τους πειρατές». Μετάφραση βασισμένη στον Bernadotte Perrin 1917. Βλ επ. De Souza 1999, 166.

⁵⁰⁹ Για την κρίση σιτοδείας το 75 π.Χ., De Souza 1992, 307-8. Βλ. επ. Garnsey 1988, 200-1 για άλλες κρίσεις σιτοδείας.

τον ανεφοδιασμό σίτου, παρακινώντας τους Ρωμαίους να απαντήσουν στην απειλή. Αποδίδει στην αύξηση του πληθυσμού της πόλης την γενικότερη δυστυχία⁵¹⁰.

Ο Πομπήιος θεωρήθηκε ο πλέον κατάλληλος για την αποστολή αυτή. Οι αριθμοί που παρατίθενται για τις δυνάμεις που του δόθηκαν φαίνονται υπερβολικοί⁵¹¹, όπως επίσης και οι υπέρογκοι χρηματικοί πόροι, οι άνδρες και τα πλοία⁵¹². Δεν χρησιμοποίησε όλες τις αποθεματικές δυνάμεις που του προσφέρθηκαν, καθώς στηρίχθηκε στην βοήθεια των συμμάχων για ακόμη μια φορά⁵¹³.

Το κύριο μέλημά του ήταν η αποκατάσταση της τροφοδοσίας της Ρώμης, και σύμφωνα με τον Κικέρωνα, η ανησυχία για τη σιτοδεία μειώθηκε μόλις ο Πομπήιος ανέλαβε την επίβλεψη του προβλήματος (*Imp. Pomp. 44*)⁵¹⁴.

« Εγκατέστησε στρατιωτική και ναυτική φρουρά στη Σαρδηνία, στη Σικελία και στην ακτή της Αφρικής για να διαφυλάσσονται οι τρεις σιτοβολώνες του κράτους. Οι δύο θάλασσες γύρω από την Ιταλία ήταν ασφαλείς έχοντας για προστασία μεγάλο στρατό και στόλο» (Cic. Imp. Pomp. 34).

Ο Πλούταρχος προσθέτει επίσης την Κορσική και την Τυρρηνική θάλασσα ως περιοχές επιτήρησης (Πλούτ., *Πομπ.* 26.4).

Οι περισσότερες πηγές συμφωνούν ότι το πρώτο στάδιο της εκστρατείας ολοκληρώθηκε σε σαράντα ημέρες⁵¹⁵. Ο Φλώρος αναφέρει σαράντα εννέα ημέρες συμπεριλαμβανομένης της κατάληψης της Κιλικίας⁵¹⁶. Διαχώρισε τη θάλασσα μεταξύ των διοικητών του, τοποθετώντας στην καθεμιά έναν απ' αυτούς. Οι δυνάμεις που διέθεταν παραμένουν άγνωστες. Ο Πλούταρχος παραθέτει ένα χωρίο που περιγράφει την διαδικασία:

*«... χώρισε τις ακτές και τις θάλασσες σε δεκατρείς περιοχές, παρέχοντας στην καθεμιά κάποιον αριθμό πλοίων με έναν διοικητή. Οι δυνάμεις του, τότε, διασκορπίστηκαν απειλώντας τις ορδές των πειρατών απ' όλες τις κατευθύνσεις, ώστε βρέθηκαν σε χερσαίο έδαφος. Όσοι διέφυγαν, κατευθύνθηκαν προς την Κιλικία. Ο Πομπήιος κινήθηκε εναντίον τους με τα εξήντα καλύτερα πλοία του» (Πλούτ. *Πομπ.* 26.3).*

Ο Κικέρων συνοψίζει την επιχείρηση σε μία πρόταση:

«Αυτός κατευθύνθηκε στο Brundisium και σε διάστημα σαράντα εννέα ημερών έφερε την Κιλικία στην Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία» (Imp. Pomp. 35).

⁵¹⁰ Αππ., *Μιθρ.* 93. Η διακοπή ανεφοδιασμού από πειρατές το 67 π.Χ. αναφέρεται επίσης και στον Λίβιο, *Per.* 99.

⁵¹¹ Αππ., *Μιθρ.* 94, Πλούτ., *Πομπ.* 26.2.

⁵¹² Δίων Κάσσιος 36.37.1.

⁵¹³ Βλ. Flor. 3.6.8 για τους Ρόδιους συμμάχους του Πομπήιου.

⁵¹⁴ Η απόδοση του λόγου του Κικέρωνα για την εξουσία του Πομπήιου ακολουθεί την αγγλική μετάφραση του Sutton 1927.

⁵¹⁵ Αππ., *Μιθρ.* 95, Liv. *Per.* 99.

⁵¹⁶ Flor. 3.6.15.

Στρατηγική, επιείκεια και η ενσωμάτωση των πειρατών

Οι εναπομείναντες πειρατές είχαν συγκεντρωθεί στα λημέρια τους αναμένοντας την άφιξη του Πομπήιου. Τόσο ο Φλώρος όσο και ο Αππιανός ισχυρίζονται ότι αναίμακτα⁵¹⁷ κατατρόπωσε τους πειρατές, αφού παραδόθηκαν εξαιτίας της φήμης και της προηγούμενης επιτυχίας του. Όπως σημειώνει ο Αππιανός, η φήμη και η προετοιμασία του Πομπήιου προκάλεσαν πανικό στους πειρατές, οι οποίοι ελπίζοντας σε ευνοϊκή αντιμετώπιση, παραδόθηκαν σταδιακά από τα κύρια ορμητήρια μέχρι τα απομακρυσμένα ορεινά τους καταφύγια⁵¹⁸.

Καταγράφεται η διεξαγωγή ναυμαχίας στο Κορακήσιο, ακολουθούμενη από πολιορκία της πόλης⁵¹⁹. Οι δυνάμεις του Πομπήιου ανέρχονταν περίπου τους εκατόν είκοσι χιλιάδες άνδρες και διακόσια πλοία⁵²⁰. Με βάση την σύγχρονη έρευνα η εκτίμηση των δυνάμεών του υπολογίζεται γύρω στους τριακοσίους χιλιάδες άνδρες σύνολο⁵²¹.

Η γρήγορη κατάκτηση της Κιλικίας αποδίδεται στην επιείκεια και την στρατηγική πολιτική του Πομπήιου. Όπως αναφέρει ο Δίων Κάσσιος, η φιλόνησπη στάση του στρατηγού οδήγησε πολλούς πειρατές στη συνθηκολόγηση και στην ένταξή τους υπό ρωμαϊκή κυριαρχία⁵²². Σύμφωνα με τον Πλούταρχο, ο Πομπήιος δεν σκέφτηκε ποτέ ως αντίποινα την θανατική ποινή των πειρατών σε αντίθεση με τους περισσότερους⁵²³ (όπως ο Βέρρες, ο Σερβίλιος, ο Κάισαρ και οι κάτοικοι της Αστυπάλαιας). Ο Αππιανός μας πληροφορεί ότι ο Πομπήιος είχε την ικανότητα να διακρίνει τους πειρατές που ήταν διεφθαρμένοι από εκείνους που επιδόθηκαν στην πειρατεία λόγω της πενίας⁵²⁴. Ο Πομπήιος προσέφερε άλλη μία ευκαιρία στους Κίλικες παρέχοντάς τους γη ως αντάλλαγμα των πλοίων που θα του παρέδιδαν. Τους τοποθέτησε σε διάφορες πόλεις τις Κιλικίας, όπως επίσης και στη Δύμη της Αχαΐας⁵²⁵.

Επειδή η φιλόνησπη στάση του Πομπήιου διέφερε από εκείνη του Κ. Μετέλλου του Κρητικού, αρκετοί Κρήτες προτίμησαν να παραδοθούν στον Πομπήιο. Ο απεσταλμένος που έστειλε ο τελευταίος στην μεγαλόνησο για να δεχθεί την παράδοση των Κρητών, ο Οκτάβιος, χρησιμοποίησε το στράτευμά του και εκείνους του κυβερνήτη της Αχαΐας, για να πολεμήσει στο πλευρό της Κρήτης, στην Λάππα και

⁵¹⁷ Σε αντίθεση με τον προγενέστερο ισχυρισμό του, ο Αππιανός αναφέρει ότι δέκα χιλιάδες πειρατές σκοτώθηκαν στη μάχη. Βλ. επ. Flor. 3.6.13-14.

⁵¹⁸ De Souza 1999, 167. Αππ., *Μιθρ.* 96: « Η φήμη και η προετοιμασία του οδήγησε τους πειρατές σε κατάσταση πανικού, και ελπίζοντας ότι δίχως μάχη θα γινόταν καλοκάγαθος προς αυτούς, πρώτα παραδόθηκαν εκείνοι που κρατούσαν τα μεγάλα ορμητήρια του Κράγου και Αντικράγου, έπειτα εκείνοι που κατοικούσαν στα βουνά της Κιλικίας και τελικά ακολούθησαν όλοι οι υπόλοιποι».

⁵¹⁹ Πλούτ., *Πομπ.* 28.1, Vell. 2.32.4.

⁵²⁰ Αππ., *Μιθρ.* 95, Πλούτ., *Πομπ.* 25.3.

⁵²¹ Brunt 1971, 460.

⁵²² Δίων Κάσσιος 36.37.4: « Τόσο μεγάλη ήταν η επιείκειά του προς αυτούς, που συνθηκολόγησαν μαζί του, ώστε κατόρθωσε να κερδίσει πολλούς ακολουθώντας την πολιτική αυτή». Μετάφραση βασισμένη στον Carry 1914.

⁵²³ Πλούτ., *Πομπ.* 28.2.

⁵²⁴ Αππ., *Μιθρ.* 96.

⁵²⁵ Πλούτ., *Πομπ.* 28.4, Αππ., *Μιθρ.* 96, 115, Δίων Κάσσιος 36.37.6, Στράβ. 8.7.5, 14.3.3, Liv. *Per.* 99, Vell. 2.32.5-6.

την Ιεράπυτνα, εναντίον των δυνάμεων του Μετέλλου⁵²⁶. Μετά την κατάληψη της Λάππας ο Μέτελλος όσους Κίλικες βρήκε ανάμεσα στους άνδρες του Οκτάβιου, τους εκτέλεσε. Ο Λίβιος αναφέρει την αλληλογραφία Πομπήιου και Μετέλλου (*Per.* 99), ενώ ο Δίων επισημαίνει ότι παραλίγο να διεξαχθεί πόλεμος μεταξύ των δύο, όταν τελικά τα σχέδια του Πομπήιου άλλαξαν με τον νόμο του Μανιλίου⁵²⁷. Φαίνεται πως οι δύο Κρήτες αρχηγοί, Λασθένης και Πανάρης, αιχμαλωτίστηκαν από τον Μέτελλο, αν και προσφέρθηκαν να παραδοθούν στον Πομπήιο⁵²⁸.

Ο Φλώρος (3.6.14) επαινεί την πολιτική που ακολούθησε μεταφέροντας τους πειρατές από την θάλασσα στη στεριά. Οι περιοχές που επέλεξε ο Πομπήιος για να εγκαταστήσει τους πειρατές βρίσκονταν κυρίως στην Κιλικία και είτε κατοικούνταν από μικρούς πληθυσμούς είτε είχαν ερημωθεί εξαιτίας του Μιθριδατικού πολέμου (Αππ., *Μιθρ.* 96, Δίων Κάσσιος 36.37.6). Μία από τις δύο κύριες τοποθεσίες που μεταφέρθηκαν οι πειρατές ήταν οι Σόλοι της Κιλικίας, μετέπειτα ονομαζόμενη ως Πομπηιούπολη⁵²⁹. Άλλες περιοχές που χρησιμοποιήθηκαν για τον παραπάνω λόγο είναι τα Άδανα, η Επιφανεία και η Μαλλός⁵³⁰.

«...αποφάσισε να μεταφέρει τους πειρατές από την θάλασσα στη στεριά δίνοντάς τους μια γεύση τίμιου και αθώου βίου, ζώντας σε πόλεις και καλλιεργώντας το έδαφος»
(Πλουτ. *Πομπ.* 28.3).

Η επιτυχία του Πομπήιου υπογραμμίζει ότι η εξάλειψη της πειρατείας απαιτούσε την κατάληψη και τον έλεγχο του εδάφους, καθώς οι μεμονωμένες στρατιωτικές ενέργειες, όπως εκείνες των Μ. Αντωνίου του Ρήτορα και του Σερβιλίου Ισαυρικού, είχαν αποδειχθεί ανεπαρκείς σε μεγάλη κλίμακα.

Από την εκστρατεία του Πομπήιου στην Ηγεμονία

Ο Κικέρων αναφέρει ότι ο Πομπήιος πρότεινε την ύπαρξη στόλου για την προστασία της Ιταλικής χερσονήσου το 62 π.Χ. και την επόμενη μόλις χρονιά 4.300.000 σηστρέτιοι δαπανήθηκαν για να διαφυλαχθεί η Αδριατική και η Τυρρηνική θάλασσα, παρέχοντας στην καθεμιά από έναν στόλο⁵³¹. Τονίζει επίσης ότι το κύρος του Πομπήιου στηρίχθηκε κυρίως σε δύο παράγοντες, στην ουσιαστική αδυναμία των πειρατών να κινούνται πλέον ανεξέλεγκτα στη Μεσόγειο και στον έλεγχο που ασκεί η Ρώμη στις περιοχές της Συρίας, της Κιλικίας, της Κύπρου και της Κρήτης.

⁵²⁶ Δίων Κάσσιος 36.19, Αππ. *Σικ.* 6.2.

⁵²⁷ Δίων Κάσσιος 36.45.1.

⁵²⁸ Βλ. επ. Cic. *Imp. Pomp.* 35, όπου δίνει έμφαση στη φήμη που είχε αποκτήσει ο Πομπήιος ανάμεσα στους εχθρούς της Ρώμης, παραθέτοντας το παράδειγμα των Κρητών, που επιθυμούσαν να παραδοθούν σε αυτόν. De Souza 1999, 175-176.

⁵²⁹ Πλουτ., *Πομπ.* 28.4, Αππ., *Μιθρ.* 115, Δίων Κάσσιος 36.37.6, Στράβ. 8.7.5, 14.3.1-3, 5.8.

⁵³⁰ Αππ., *Μιθρ.* 96.

⁵³¹ Cic. *Flac.* 30. De Souza 1999, 180.

« Δεν υπάρχει μέρος απ' όπου μπορούν να εξορμούν οι πειρατές, ούτε μέρος να επιστρέψουν. Κάθε κόλπος, ακρωτήριο, ακτογραμμή, νησί και παραλιακή πόλη είναι ασφαλής μέσα στην αυτοκρατορία» (Cic. Flac. 30)⁵³².

Η απειλή των πειρατών υπό τον Gabinius

Ο Α. Gabinius ήταν διοικητής της Συρίας από το 58 π.Χ. μέχρι το 55 π.Χ. Το χωρίο των ενεργειών του από τον Δίων περιέχει συνεχείς κατηγορίες πως άφησε την επαρχία του στο έλεος των πειρατών, ενώ ο ίδιος βρισκόταν στην Αίγυπτο⁵³³. Εάν οι ισχυρισμοί είναι αληθείς, πιθανόν οι πειρατές διεξήγαγαν τις επιχειρήσεις τους από την Κύπρο, που εντάχθηκε στην επαρχία της Κιλικίας από τους Ρωμαίους το 58 π.Χ.⁵³⁴

Οι ιστορικές πηγές της περιόδου αντανακλούν μια ανησυχία περί του φαινομένου της πειρατείας και της καταστολής της. Δύο συγγραφείς των τελευταίων δεκαετιών της Ρωμαϊκής Δημοκρατίας παρουσιάζουν την ιδανική εικόνα ενός μεγάλου ηγέτη, ο οποίος καταπνίγει την πειρατεία, ο Νέπωσ, που επαινεί τον Θεμιστοκλή για την καταστολή της (Νεπ., Θεμ. 2.3) και ο Διόδωρος, επίσης προϊόν πολιτικών και ηθικών αξιών της Ύστερης Respublica, ο οποίος επαινεί τον Διονύσιο Β', τον Τιμολέοντα, τον Εύμηλο και τους Ρόδιους για την αντιπειρατική τους δράση⁵³⁵.

Εμφύλιος πόλεμος και συνέχιση της πειρατείας

Σε αρκετές περιπτώσεις ο Ι. Καίσαρ (στον Εμφύλιο Πόλεμο) κατηγορεί τους αντιπάλους του πως ενεργούν ως πειρατές ή ότι διέθεταν ανάμεσα στις τάξεις των στρατευμάτων τους πειρατές, ληστές και δούλους⁵³⁶. Επιπλέον, ο Σέξτος Πομπήιος κατηγορήθηκε από τον Αύγουστο ότι χρησιμοποίησε πειρατές την δεκαετία του 30 π.Χ. (Αππ., Ρωμ. Εμφ. 5.77).

Τα γεγονότα αυτά μας φανερώνουν ότι το φαινόμενο της πειρατείας συνέχιζε να υπάρχει στην Ανατολική Μεσόγειο και μετά την εκστρατεία του Πομπήιου. Ο Κικέρων μνημονεύει μια ομάδα που ασκούσε πειρατεία σε ένα γράμμα του προς τον φίλο του Αττικό το 44 π.Χ.

« Δεν είναι έκπληξη ότι οι κάτοικοι της Δύμης, έχοντας απομακρυνθεί από την γη τους, μετέτρεψαν την θάλασσα επικίνδυνη για την ναυσιπλοΐα »

(Cic. ad. Att. 16.1)⁵³⁷.

⁵³² Μετάφραση βασισμένη στον Sutton 1927.

⁵³³ Δίων Κάσσιος 39.56.1, 6, 39.59.2. De Souza 1999, 183.

⁵³⁴ De Souza 1992, 349, Δίων Κάσσιος 38.30.5, 39.22-23.

⁵³⁵ Διόδ. 16.4.3, 16.82.3, 20.25.2, 20.81.3.

⁵³⁶ De Souza 1999, 184. Καισ. B.C. 310, 1.24 και 34 για τους δούλους και τους βοσκούς. Βλ. επ. B.C. 312 που κατηγορεί τους κατοίκους του νησιού Φάρου οι οποίοι συμπεριφέρονταν σαν πειρατές.

⁵³⁷ Μετάφραση από τον Winstedt 1913.

Η περίπτωση αυτή αφορά πειρατές που είχαν μετακινηθεί στη Δύμη από την Κιλικία. Εκτοπίστηκαν όμως από τη Δύμη εξαιτίας της ίδρυσης ρωμαϊκής αποικίας εκεί.

Οι ναυτικές δυνάμεις του Αυγούστου, που νίκησαν στα Μύλασα και στον Ναύλοχο τον Σέξτο Πομπήιο, επικρατώντας επίσης και στη ναυμαχία του Ακτίου το 31 π.Χ., αποτέλεσαν τη βάση για το σχηματισμό του Ρωμαϊκού Αυτοκρατορικού Ναυτικού του Αυγούστου. Οι πραιτοριανοί στόλοι έδρευαν στη Ραβέννα και στο Misenum (Νεάπολη Καμπανία)⁵³⁸.

Ο ρόλος των πειρατών και η στρατηγική του Σέξτου Πομπήιου κατά τον Σικελικό Πόλεμο

Σημαντικό ρόλο κατά τη διάρκεια του Σικελικού Πολέμου διαδραμάτισαν οι δούλοι, που εξεγείρονταν και οι πειρατές⁵³⁹. Οι εμφύλιοι ξεκινούν από τη δημαρχία του T. Gracchus (133 π.Χ.) και λήγουν με την ήττα του Σέξτου Πομπήιου⁵⁴⁰ (36 π.Χ.). Τόσο ο Αππιανός όσο και ο Κάσσιος Δίων, που παρέχουν πληροφορίες σχετικά με τον εμφύλιο, αναφέρουν ότι ο Σέξτος Πομπήιος οδηγήθηκε στον πόλεμο εξαιτίας της κήρυξής του ως παράνομου και εχθρού του κράτους⁵⁴¹ το 43 π.Χ.

« Όταν γνώριζε ότι είχε κηρυχθεί παράνομος, ετοιμάστηκε για πόλεμο. Κατασκεύασε τριήρεις, συγκέντρωσε λιποτάκτες και πειρατές στην στρατιά του και έφερε τους εξόριστους υπό την προστασία του» (Δίων Κάσσιος 48.17)⁵⁴².

Κήρυξε πόλεμο εναντίον του Οκταβιανού με την ληλασία των παραλίων της ιταλικής χερσονήσου, διακόπτοντας την γραμμή ανεφοδιασμού της Ρώμης. Μεταξύ των εμπόρων της Ανατολής επικρατούσε φόβος, επειδή αδυνατούσαν να πλεύσουν στα ανοιχτά λόγω του Πομπήιου και των δυνάμεών του στη Σικελία, ενώ εκείνοι της Δύσης παρεμποδίζονταν στη Σαρδηνία και την Κορσική⁵⁴³.

Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων με τον Οκτάβιο για τους όρους της συνθήκης⁵⁴⁴, αφού οι απαιτήσεις του δεν ικανοποιήθηκαν, επανένωσε τις δυνάμεις του επαναλαμβάνοντας τις επιθέσεις στα παράλια της Ιταλίας, μέσω του ναυάρχου του Μενεκράτη, δίνοντας συνέχεια στον εμφύλιο⁵⁴⁵.

⁵³⁸ De Souza 1992, 355.

⁵³⁹ Ormerod 1924, 250-2. De Souza 1999, 185-188.

⁵⁴⁰ Γιος του Πομπήιου του Μεγάλου.

⁵⁴¹ Εξορίστηκε από τον νόμο Lex Pedia του Οκταβιανού το 43 π.Χ. και διαγράφηκε όπως αρκετοί ακόμα, ανάμεσά τους ο Κράσος και ο Βρούτος, Αππ., Ρωμ. Εμφ. 4.5.

⁵⁴² Μετάφραση βασισμένη στον Carry 1915.

⁵⁴³ Αππ., Ρωμ. Εμφ. 5.67.

⁵⁴⁴ Για τους όρους της συνθήκης μεταξύ Οκτάβιου και Σ. Πομπήιου, Δίων Κάσσιος 48.36 και Αππ., Ρωμ. Εμφ. 5.72. Βλ. επ. Αππ., Ρωμ. Εμφ. 4.85 και Δίων Κάσσιος 48.17.6, για Σ. Πομπήιο που ελευθέρωσε δούλους και λοιπούς άντρες τους οποίους στρατολόγησε στην Ιταλία και Σικελία.

⁵⁴⁵ Αππ., Ρωμ. Εμφ. 5.77, όπου τονίζεται η οπτική του Οκτάβιου που παρουσιάζει τον Σ. Πομπήιο να παραβιάζει τους όρους συνθήκης, δεχόμενος στο στρατόπεδό του λιποτάκτες και κατασκευάζοντας πολεμικές τριήρεις.

Η σύγχρονη έρευνα δεν ενστερνίζεται τον όρο πειρατικός πόλεμος, όπως συνηθίζεται να αποκαλείται για τα γεγονότα στη Σικελία, διότι είναι απόρροια προπαγάνδας, ώστε να παρουσιαστεί ο Σ. Πομπήιος παράνομος και αποκηρυγμένος⁵⁴⁶. Τον 1^ο αι. π.Χ. η εικόνα του πειρατή συμβάδιζε με αυτή του εχθρού όλης της ανθρωπότητας⁵⁴⁷. Ο όρος χρησιμοποιείται και μετά το 67 π.Χ. για να στιγματίσει πολιτικούς αντιπάλους και να τους υπονομεύσει προσδίδοντάς τους την ταυτότητα του πειρατή ή του ληστή, όπως έκανε ο Ι. Καίσαρ όταν απεικόνισε τις δυνάμεις που παρατάχθηκαν εναντίον του στην Αλεξάνδρεια το 48 π.Χ., όπου μνημονεύει ότι απαρτίζονταν από πειρατές και ληστές των επαρχιών της Κιλικίας και της Συρίας⁵⁴⁸. Ο Κικέρων συχνά αποκαλεί τον Μάρκο Αντώνιο ως «ληστή»⁵⁴⁹. Οι μέθοδοι πειρατείας που χρησιμοποίησε ο Σ. Πομπήιος τον οδήγησαν στις κατηγορίες πως και ο ίδιος ήταν τελικά πειρατής⁵⁵⁰.

« Μέσω των διοικητών του στόλου του, Μήνα και Μενεκράτη, αλλά και των απελεύθερων μόλυνε τις θάλασσες πραγματοποιώντας επιδρομές και πειρατεία, ενώ χρησιμοποιούσε την απόκτηση λείας ως πρόφαση για να προσδώσει κίνητρο στον ίδιο και στο στρατό του. Και ολοφάνερα λεηλατούσε τα πλοία στην ανοικτή θάλασσα με πειρατικές μεθόδους, που είχαν εξαλείψει από τον στρατό και την ηγεσία του πατέρα του». (Vell. 2.73.3)⁵⁵¹.

Επιπροσθέτως, απεικόνιζε τον εαυτό του ως τον θεό Ποσειδώνα, τον κυρίαρχο των θαλασσών, τόσο σε νομίσματα όσο και σε δημόσια θεάματα⁵⁵². Παρόμοιες απεικονίσεις σε νομίσματα παρουσιάστηκαν και στην εποχή του Οκτάβιου, με σκοπό να αναδειχθούν οι ναυτικές του επιτυχίες απέναντι στον Σέξτο Πομπήιο⁵⁵³.

Ο ρόλος των πειρατών κατά τη διάρκεια του Σικελικού πολέμου είναι αξιοσημείωτος, διότι φανερώνει την επιρροή που ασκήθηκε στις ιστορικές πηγές της εποχής από την έμμεση ή άμεση προπαγάνδα του Αυγούστου και την επικράτηση της εκδοχής του νικητή. Οι κατηγορίες που αφορούν τον Σέξτο Πομπήιο περί συνεργασίας με τα πειρατικά στίφη παρουσιάζονται αρκετά γενικές, καθώς ούτε χαρακτηρίζουν ούτε ταυτοποιούν τις πειρατικές ομάδες, αλλά αναφέρονται αόριστα σε πειρατές⁵⁵⁴.

⁵⁴⁶ De Souza 1992, 162-7. Βλ. επ. Cic. *Verr.* 2.1.154, για Gaius Verres που τον αποκαλεί πειρατή.

⁵⁴⁷ Ormerod 1924, κεφ. 2.

⁵⁴⁸ Καισ., *B.C.* 3.110.

⁵⁴⁹ Cic. *ad. fam.* 10.5, 10.6, 12.12.

⁵⁵⁰ Flor. 2.18.1: «τόσο διαφορετικός από τον πατέρα του, ο οποίος εξολόθρευσε τους Κίλικες και ο γιος του συνεργάζεται με πειρατές...».

⁵⁵¹ De Souza 1999, 193-194. Μετάφραση βασισμένη στον Shipley 1924.

⁵⁵² Αππ., *Ρωμ. Εμφ.* 5.100, Δίων Κάσσιος 48.19.

⁵⁵³ De Souza 1992, 168, σημ. 159. Βλ. επ. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.* 5.77, για την αιχμαλωσία και τον βασανισμό ορισμένων ομάδων πειρατών από τον Οκτάβιο, ο οποίος ισχυρίστηκε ότι στάλθηκαν από τον Σέξτο Πομπήιο.

⁵⁵⁴ Όπως για παράδειγμα Αππ., *Ρωμ. Εμφ.* 5.77 που αναφέρει μια μυστήρια ομάδα πειρατών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ

Η ΑΝΑΜΕΙΞΗ ΤΩΝ ΠΕΙΡΑΤΩΝ ΣΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

Ο Δημοσθένης για την πειρατεία

Κατά την περίοδο του τετάρτου αιώνα π.Χ. αποτελούσαν κοινό τόπο στους λόγους των ρητόρων οι κατηγορίες για το ότι ήταν κάποιος πειρατής ή ότι συμπεριφερόταν ως τέτοιος είτε ακόμα ότι προωθούσε την πειρατεία, υποστηρίζοντας παρόμοιες ενέργειες με έμμεσο τρόπο. Παραδείγματα πειρατείας αντλούνται, αρχικά, από τα έργα του Δημοσθένη.

Το πρώτο αφορά ιδιωτική υπόθεση και παρουσιάζεται στον λόγο του «Προς Κάλλιπρον», περίπου το 369 π.Χ., όταν ο Λύκων από την Ηράκλεια, έχοντας καταθέσει στην τράπεζα του Πασίωνος στην Αθηνά ένα χρηματικό ποσό για να εξοφλήσει τον συνεργάτη του Κηφισιάδη, αποχωρεί για το ταξίδι του στη Λιβύη.

« Αλλά ατύχησε διότι, καθώς ξεκίνησε για το ταξίδι στη Λιβύη μέσω του Αργολικού Κόλπου, δέχθηκε επίθεση από πειρατικά πλοία και τα αγαθά του μεταφέρθηκαν στο Άργος, ενώ κάποιο βέλος τον τραυμάτισε με αποτέλεσμα να αποβιώσει σύντομα»
(Δημοσθ. 52.5)⁵⁵⁵.

Σε δημόσιους λόγους, όπως το έργο του, *Υπὲρ Κτησιφῶντος περὶ τοῦ Στεφάνου*, ο Δημοσθένης ισχυρίζεται ότι η σκληρή κριτική που άσκησε προς τον Φίλιππο Β΄ της Μακεδονίας, απέτρεψε τρομερές καταστροφές για τους Αθηναίους.

« Στη θάλασσα θα ήταν δύσκολο να πλεύσει κανείς εξαιτίας των πειρατών που έδρευαν στην Εύβοια» (Δημοσθ. 18.241)⁵⁵⁶.

Ότι ο Φίλιππος ήταν υπεύθυνος για πειρατικές ενέργειες που πραγματοποιήθηκαν εκείνη την εποχή φαίνεται από την ιστορία του Φρύνωνα του Ραμούντα το 348 π.Χ., που σχετίζεται με έναν λόγο του Αισχίνη, πολιτικού αντίπαλου του Δημοσθένη.

« Ο Φρύνων από τον Ραμούντα αιχμαλωτίστηκε από πειρατές κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων, όπως ο ίδιος δηλώνει. Και όταν απελευθερώθηκε και επέστρεψε εδώ, επέλεξε έναν πρεσβευτή να απευθυνθεί στον Φίλιππο εκ μέρους του, ώστε, εάν είναι δυνατό, να καλύψει το κόστος των λύτρων» (Αισχ. 2.12)⁵⁵⁷.

Ο Φρύνων ισχυρίστηκε πως οι πειρατές ήταν Μακεδόνες και ο Φίλιππος ανέλαβε τις ευθύνες που του αναλογούσαν. Από έναν άλλο ρήτορα, στους λόγους του Δημοσθένη, τον Ηγήσιππο πληροφορούμαστε ότι:

« Όλοι οι πειρατές πολιορκούν και καταλαμβάνουν τα εδάφη άλλων, τα μετατρέπουν σε οχυρά και έπειτα σπέρνουν το κακό στους υπόλοιπους» ([Δημοσθ.] Περί Αλοννήσου, 3)⁵⁵⁸.

⁵⁵⁵ Μετάφραση βασισμένη στον A. T. Murray 1939. De Souza 1999, 35.

⁵⁵⁶ Μετάφραση βασισμένη στους C. A. Vince & J. H. Vince 1926.

⁵⁵⁷ Μετάφραση βασισμένη στον C. D. Adams. De Souza 1999, 36.

⁵⁵⁸ Μετάφραση βασισμένη στον J. H. Vince 1930. De Souza 1999, 38.

Θεμελιώδες στοιχείο της κριτικής του Δημοσθένη απέναντι στον Φίλιππο Β΄ και των υποστηρικτών του ήταν οι πειρατικές ενέργειες που υποδαυλίζονταν από τον Μακεδόνα μονάρχη, γεγονός που φανερώνει την τεράστια προπαγανδιστική αξία που είχαν οι λόγοι περί πειρατείας και της καταστολής της. Στον Α΄ Φιλιππικό (352 π.Χ.) προπαγάνδιζε την χρησιμοποίηση των ναυτικών δυνάμεων με σκοπό να αποκλείσουν τα μακεδονικά λιμάνια⁵⁵⁹. Ο σκοπός ήταν να διακόψουν τον ανεφοδιασμό του Φιλίππου διότι:

« κάνει πόλεμο εναντίον σας καθώς ανεφοδιάζεται από τους δικούς σας συμμάχους... »
(Δημοσθ. 4.34)⁵⁶⁰.

Ο Μακεδόνας μονάρχης κατηγορείται στο παραπάνω χωρίο ότι δρα ως πειρατής, αφού επιτίθεται σε εμπορικά πλοία για να παρέχει στον ίδιο τους αναγκαίους πόρους και εφόδια, ώστε να συνεχίσει τις λεηλασίες εις βάρος των Αθηναίων. Στον Δ΄ Φιλιππικό του ο Δημοσθένης αποκαλεί τον ηγεμόνα της Μακεδονίας «πειρατή των Ελλήνων»⁵⁶¹ και τονίζει πως:

«... από αναγκαιότητα πρέπει να ξεκινήσουμε τον πόλεμο με τη μορφή επιδρομών»
(Δημοσθ. 4.23).

Και οι Αθηναίοι όμως επιδόθηκαν σε πειρατικές ενέργειες. Σε γράμμα του ο Φίλιππος αναφέρει τις δραστηριότητες του Διοπήθη, Αθηναίου στρατηγού, ο οποίος έχοντας στο πλευρό του ορισμένους μισθοφόρους, που τον βοηθούσαν να συνοδεύσει τους κληρούχους στη Θράκη, λεηλάτησε τα εδάφη του Φιλίππου⁵⁶².

Δεν κατηγορεί ωστόσο μόνο τους Αθηναίους που επέτρεπαν σε πειρατές να διεκπεραιώνουν τις επιχειρήσεις τους από τις βάσεις που διέθεταν σε εκείνη την περιοχή στο γράμμα του.

'' Τότε, όταν οι Θάσιοι επέτρεψαν σε Βυζαντινές τριήρεις και σε όσους πειρατές (ήθελαν να χρησιμοποιήσουν τα λιμάνια τους για να εκπληρώσουν τους σκοπούς τους), εθελουφλούσατε, ακόμα και αν η συνθήκη που υπογράφηκε είχε επικυρώσει ότι παρόμοιες ενέργειες θεωρούνταν εχθρικές''

([Δημοσθ.] Έπιστολή Φιλίππου, 2)⁵⁶³.

Επιπλέον ο Φίλιππος κατηγορεί τον Καλλία της Εύβοιας, ο οποίος αιχμαλώτισε αρκετές συμμαχικές πόλεις του Μακεδόνα μονάρχη, αγνοώντας την συνθήκη ειρήνης μεταξύ του τελευταίου και των Αθηνών, που περιλάμβανε τις περιοχές αυτές. Συγκεκριμένα αναφέρει πως:

«Αιχμαλώτισε και πούλησε ως δούλους όσους έπλεαν προς τη Μακεδονία αντιμετωπίζοντάς τους ως εχθρούς... Επίσης συνηθίζατε να στέλνετε πειρατές...

⁵⁵⁹ Δημοσθ. 4.32.

⁵⁶⁰ Μετάφραση βασισμένη στον J. H. Vince 1930.

⁵⁶¹ Δημοσθ. 10.34. Βλ. επ. Αισχ. 3.253 που τον αποκαλεί ληστή. De Souza 1999, 36.

⁵⁶²([Δημοσθ.]) 12.3-4. Στη περίπτωση αυτή όμως ο Δημοσθένης υπερασπίζεται τον Διοπήθη, σε αντίθεση με τις πειρατικές ενέργειες που προέρχονταν από τον Φίλιππο.

⁵⁶³ Μετάφραση βασισμένη στον J. H. Vince 1930.

βοηθώντας τους εχθρούς μου και βλέποντας τα εδάφη μου» ([Δημοσθ.] 'Επιστολή Φιλίππου, 5)⁵⁶⁴.

Ο Πολύβιος για την πειρατεία

Ο Πολύβιος θεωρείται από τους πιο αξιόπιστους ιστορικούς της Ελληνιστικής περιόδου και την άνοδο της Ρώμης, που κυριάρχησε σε ολόκληρη τη λεκάνη της Μεσογείου. Ποιες ήταν όμως οι πεποιθήσεις του και ο τρόπος που χρησιμοποίησε την πειρατεία για να παρουσιάσει τα ηθικά και ιστορικά επιχειρήματά του;

Οι Αιτωλοί στον Πολύβιο: Πειρατεία, ληστεία και η κατασκευή της εικόνας τους

Στο δέκατο τρίτο βιβλίο του εκφράζει την γνώμη του για τους Αιτωλούς, καθώς ασχολείται με την δραστηριότητα των αρχηγών της Αιτωλικής Συμπολιτείας περί το 205 π.Χ., κρίνοντας τις ενέργειες του Σκόπα και του Δωριμάχου, οι οποίοι υποκινούνται από απληστία και διαφθορά και τους συνδέει με το φαινόμενο της πειρατείας και της ληστείας⁵⁶⁵. Επιπλέον περιγράφει τις πειρατικές μεθόδους που έθεσε σε εφαρμογή ο Φίλιππος Ε΄ της Μακεδονίας, χρησιμοποιώντας τον Δικαίραρχο⁵⁶⁶ και τον Ηρακλείδη, για να ξεσηκώσει τους Κρήτες εναντίον της Ρόδου⁵⁶⁷, όπως επίσης τονίζει την κακή φύση του Νάβη, του τυράννου της Σπάρτης και συμμάχου των Αιτωλών⁵⁶⁸.

Το μίσος που έτρεφε για τους Αιτωλούς είναι εμφανές, κατηγορώντας τους ακόμα και για τον Συμμαχικό Πόλεμο το 220 π.Χ. Επομένως χρειάζεται μεγάλη προσοχή για να ερμηνεύσει κανείς το λεξιλόγιο που χρησιμοποιεί ο Πολύβιος, διότι τις παραθέτει σκοπίμως για να χρωματίσει και να στιγματίσει ανθρώπους και γεγονότα με πολύ πιο έντονο τρόπο απ' ότι πραγματικά είναι⁵⁶⁹.

Πολύβιος και Νάβης: Τύραννος, πειρατεία και οι πολιτικές συμμαχίες

Ο Νάβης, γιος του Δημάρατου, βασίλευσε στη Σπάρτη από το 207-192 π.Χ.⁵⁷⁰ Ο Πολύβιος τον αποκαλεί τύραννο και διάκειται αρνητικά προς το πρόσωπό του. Στο δέκατο τρίτο βιβλίο του απαριθμεί τα εγκλήματα που διέπραξε, όπου δολοφόνησε και έστειλε σε εξορία αρκετούς Σπαρτιάτες πολίτες, υποστήριζε τους μισθοφόρους, τους ληστές και τους δολοφόνους, συμπεριφερόταν ως τύραννος και χρησιμοποιούσε ένα

⁵⁶⁴ De Souza 1999, 37.

⁵⁶⁵ Πολύβ. 13.1-2. De Souza 1999, 73-74.

⁵⁶⁶ Πολύβ. 13.3.

⁵⁶⁷ Πολύβ. 13.4-5.

⁵⁶⁸ Πολύβ. 13.6-8.

⁵⁶⁹ De Souza 1992, 64.

⁵⁷⁰ De Souza 1999, 84-85.

σιδερένιο αντικείμενο για να βασανίζει τους ευκατάστατους πολίτες και να διατηρεί τα χρήματά τους⁵⁷¹.

« Τα επόμενα που έπραξε κατά τη διάρκεια της ηγεμονίας του ήταν παρόμοια με τα υπόλοιπα. Έλαβε μέρος στην πειρατεία μαζί με τους Κρήτες, γέμισε την Πελοπόννησο με ανθρώπους που λεηλατούσαν ναούς, ληστές, δολοφόνους...» (Πολύβ. 13.8.1-2)⁵⁷².

Ο Λίβιος παραθέτει τις κατηγορίες του Φλαμινίνου εναντίον του Νάβιος σχετικά με την πειρατεία.

« Διαπραγματεύτηκες όχι μόνο συμμαχία με τον εχθρό μας τον Φίλιππο, αλλά και με τον Φιλοκλή, σχεδιάζοντας πόλεμο εναντίον μας. Επιπλέον μετέτρεψες την θάλασσα γύρω από τον Μαλέα επικίνδυνη, γεμάτη από πειρατικά πλοία, αιχμαλωτίζονται και σκοτώνοντας περισσότερους Ρωμαίους πολίτες από τον ίδιο τον Φίλιππο, ενώ η ακτή της Μακεδονίας κατέστη πιο ασφαλής για ναυσιπλοΐα παρά το ακρωτήριο Μαλέας για τα πλοία που παρείχαν εφόδια στο στρατό μας» (Liv. 34.32.17-20)⁵⁷³.

Σύμφωνα με τον P. Brulé κατά τη διάρκεια του Α΄ Κρητικού Πολέμου, ο Νάβιος συμάχησε με την Ρόδο και τους συμμάχους της εναντίον του Φιλίππου Ε΄ και των κρητικών πόλεων, που ήταν συγκεντρωμένοι γύρω από την Γόρτυνα⁵⁷⁴. Αργότερα, τον 2^ο αι. π.Χ. συμάχησε με τους Αιτωλούς, ενώ ιδιαίτερα καλές ήταν οι σχέσεις του με το νησί της Δήλου, σημαντικό εμπορικό κέντρο, όπου αντιμετωπίστηκε μάλιστα εκεί ως ευεργέτης του ιερού⁵⁷⁵.

Αιτωλική πειρατεία και λεηλασία

Η λεηλασία και η πειρατεία βρίσκονταν σε άνθιση ανάμεσα στους Αιτωλούς κατά τον 5^ο αι. π.Χ., σύμφωνα με τον Θουκυδίδη⁵⁷⁶. Τα πρώτα κεφάλαια του τέταρτου βιβλίου του Πολυβίου αποτελούν έναν κατάλογο παραδειγμάτων της αιτωλικής πειρατείας και ληστείας, όπως η λεηλασία του ιερού της Δωδώνης από τον Δωρίμαχο⁵⁷⁷. Όλοι οι Αιτωλοί παρακινούνται από την λεία την οποία διαμοιράζουν μεταξύ τους, όπως εμφανίζεται ο Δωρίμαχος, που στην προσπάθειά του να προσεγγίσει τον Σκόπα, ώστε να αναλάβει τον πόλεμο κατά των Μεσσηνίων,

« του παρουσίασε την προοπτική πολλών λαφύρων...» (Πολύβ. 4.5.5)⁵⁷⁸.

Το αποτέλεσμα ήταν η κήρυξη του πολέμου από πλευράς των αρχηγών των Αιτωλών εναντίον των Μεσσηνίων, Αχαιών, Ηπειρωτών, Ακαρνάνων και Μακεδόνων, οι οποίοι δεν συμβουλευτήκαν ούτε τους δικούς τους ανθρώπους⁵⁷⁹.

⁵⁷¹ De Souza 1992, 65.

⁵⁷² Μετάφραση βασισμένη στον Paton 1923.

⁵⁷³ Μετάφραση βασισμένη στον Sage 1935.

⁵⁷⁴ Brulé 1978, 49-50.

⁵⁷⁵ De Souza 1992, 66.

⁵⁷⁶ Θουκ. 1.5.3.

⁵⁷⁷ Πολύβ. 4.6.7. Για δραστηριότητες Σκόπα και Δωριμάχου, Πολυβ. 4.3-6. Βλ. επ. Πολύβ. 9.4 για τον κατάλογο εγκλημάτων των Αιτωλών.

⁵⁷⁸ De Souza 1999, 74.

⁵⁷⁹ Πολυβ. 4.5.10.

Ο Πολύβιος παρουσιάζει τους Αιτωλούς ως πάντα επιτιθέμενους, ενώ παράλληλα προβάλλει την αγάπη τους για την απόκτηση λείας ως το μοναδικό τους κίνητρο. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι εκείνη την εποχή βρίσκονταν υπό πολιτική πίεση και η εισβολή τους στη Μεσσήνη δεν δύναται να εξηγηθεί μόνο από την σκοπιά που επιλέγει ο Μεγαλοπολίτης να την ερμηνεύσει⁵⁸⁰.

Σε επόμενο χωρίο παρουσιάζεται ένα μέρος της συνάντησης του Φλαμινίνου με τους άλλους Έλληνες αρχηγούς το 197 π.Χ., κατά το οποίο κρίνεται η στροφή των Αιτωλών προς την πειρατεία και την ληστεία. Ο Φίλιππος Ε΄ εκφράζει τη δυσαρέσκεία του σε κάποιον Αιτωλό εκπρόσωπο.

« Όταν εγώ και άλλες πρεσβείες ελληνικών πόλεων σας εκλιπαρούσαμε να σταματήσετε το έθιμο να παίρνετε λεία από την λεία, απαντήσατε πως θα ήταν προτιμότερο να αφαιρέσετε την Αιτωλία από την Αιτωλία παρά τον νόμο αυτό» (Πολύβ. 18.4.7)⁵⁸¹.

Καθώς ο Φλαμινίνος απόρησε για τον λόγο που γίνεται αυτό, ο βασιλιάς προσπάθησε να του εξηγήσει το έθιμο που είχαν οι Αιτωλοί, όχι μόνο να λαφυραγωγούν κατά των ατόμων και εδαφών που βρίσκονταν ήδη σε πόλεμο, αλλά, εφόσον κάποιιο σύμμαχοί τους έκαναν πόλεμο σε άλλους, δίχως δημόσια διακήρυξη, ήταν ικανοί να βοηθήσουν και τους δύο, λεηλατώντας τις περιοχές τους. Με αυτόν τον τρόπο αναδεικνύεται πως για τους Αιτωλούς η φιλία και η ουδετερότητα είναι καταστάσεις ευμετάβλητες, αφού εν δυνάμει όλοι είναι εχθροί τους και κηρύττουν πόλεμο για οποιαδήποτε διαφωνία προκύψει⁵⁸².

Ο Μεγαλοπολίτης παρουσιάζει στο παραπάνω χωρίο τους Αιτωλούς ως άτομα που οδηγούνται μόνο από την επιθυμία για απόκτηση λείας. Αρκετοί ήταν οι εθιμικοί νόμοι που είχαν οι Έλληνες, οι οποίοι επέτρεπαν την λεηλασία, ειδικά όταν αυτή γινόταν σε μορφή αντιποίνων, αλλά για τους Αιτωλούς ήταν στάση και τρόπος ζωής⁵⁸³. Δεν περιορίζονταν σε τυπικές μορφές πολέμου⁵⁸⁴ και δρούσαν χωρίς καμία δικαιοδοσία, δίχως επίσημη κήρυξη πολέμου, ακόμα και αν οι αντίπαλοί τους δεν συγκαταλέγονταν ανάμεσα στους εχθρούς τους. Η τακτική που χρησιμοποιούσαν οι Αιτωλοί, ήταν περισσότερο μια μορφή κλεφτοπολέμου παρά λεηλασία στο πλαίσιο πολέμου, όπως ήταν τα αντίποινα. Παρ' όλα αυτά δεν αποδίδονται όλες οι πειρατικές πράξεις στους Αιτωλούς, διότι ορισμένες φορές απλώς δεν γνωρίζουμε ποιοι κρύβονταν πίσω από μία δράση, όπως συνέβη με την αιχμαλωσία και τον φόνο Σπαρτιατών πολιτών από πειρατές το 183 π.Χ.⁵⁸⁵

⁵⁸⁰ De Souza 1992, 68.

⁵⁸¹ Μετάφραση βασισμένη στον Paton 1926. De Souza 1999, 76.

⁵⁸² Πολύβ. 18.4.7-18.5.3.

⁵⁸³ Το ίδιο γνωρίζουμε και για τους Θράκες που ζούσαν από την αρπαγή/ληστεία στα όρη. Βλ. επ. Πολύβ. 6.46.3 για την αγάπη των Κρητών προς την απόκτηση πλούτου.

⁵⁸⁴ Πολύβ. 4.6.1 όπου το πρώτο πράγμα που αναφέρεται μετά την κήρυξη του πολέμου ήταν μια πειρατική ενέργεια, τοποθετώντας τον τότε νεαρό Φίλιππο Ε΄ σε προβληματισμό, τον οποίο είχαν δημιουργήσει οι ίδιοι.

⁵⁸⁵ Πολύβ. 23.6. Η διαφορά μεταξύ πειρατείας και πολέμου συνδέεται με την σκοπιά, την οπτική γωνία που παρατηρεί κανείς ένα γεγονός.

Ο Κικέρων για την πειρατεία

Λεξιλόγιο

Ο Κικέρων αναφερόμενος στους πειρατές χρησιμοποιεί δύο λέξεις, *praedo*⁵⁸⁶ και *pirata*⁵⁸⁷, ενώ με την λέξη *latrocinari*⁵⁸⁸ δηλώνει την άσκηση της πειρατείας. *Latro* είναι η λέξη με την οποία αποδίδει την ιδιότητα του ληστή ή του κλέφτη γενικά και δεν εμφανίζεται σε περιπτώσεις που σχετίζονται με θαλάσσιο περιεχόμενο. Επιπλέον παραθέτει το επίθετο *piraticus* για την περιγραφή των πειρατικών πλοίων⁵⁸⁹.

Σύμφωνα με τον De Souza η λέξη *pirata* δεν προτιμάται συχνά από τον Κικέρωνα, διότι προέρχεται από την ελληνική πειρατής, επομένως δεν αποτελεί κοινή λατινική λέξη όπως το *praedo*, που σημαίνει ληστής, πειρατής, κλέφτης. Ένας άλλος παράγοντας αποτελεί το γεγονός ότι η λέξη *pirata* ενδεχομένως να μην ήταν οικεία σε όσους δεν είχαν λάβει την ελληνο-ρωμαϊκή μόρφωση, όπως ο Κικέρων και ο κύκλος του⁵⁹⁰. Αυτό φαίνεται και στον λόγο του περί Γναίου Πομπήιου, όπου, αν και αναφέρεται αρκετές φορές στους πειρατές και στην εκστρατεία εναντίον τους, χρησιμοποιείται η λέξη *praedo*, που είναι πιο γνωστή, αντί του *pirata*.

*Quam provinciam tenuistis a praedonibus liberam per hosce annos? quod vectigal vobis tutum fuit? quem socium defendistis? cui praesidio classibus vestris fuistis? quam multas existimatis insulas esse desertas, quam multas aut metu relictas aut a praedonibus captas urbes esse sociorum?*⁵⁹¹

(Cic. *Imp. Pomp.* 32)

⁵⁸⁶ Ένα παράδειγμα όπου η λέξη **praedo** δηλώνει τον πειρατή, Cic. *Tusc.* 2.67: « Ut enimsi... vel delphinus». «Όπως λέγεται, για παράδειγμα, ένας θεός λέει σε έναν ναύτη που καταδιώκεται από πειρατές, πέτα τον εαυτό σου στη θάλασσα, εκεί υπάρχει κάτι να σε σώσει, είτε ένα δελφίνι...». Βλ. επ. Cic. *Verr.* 2.2.99: «non ego a Vibone... tela venissem». «Δεν θα ερχόμουν από το Vibo στη Velia με ένα μικρό πλοίο εξαιτίας των επιθέσεών σας και εκείνες των πειρατών». Η πρωϊμότερη χρήση της λέξης *praedo* προέρχεται από το έργο του Πλάυτου, «Ο καυχησιάρης στρατιώτης» (*Miles Gloriosus*), περί το 204 π.Χ. (...capiunt **praedones** navem illam ubi vectus fui...), βλ. De Souza 1992, 72, σημ. 88.

⁵⁸⁷ Η λέξη **pirata** χρησιμοποιείται λιγότερο από τον Κικέρωνα, συνήθως ως εναλλακτική του όρου *praedo*, αλλά δεν είναι σπάνια. Βλ. ως παράδειγμα Cic. *de Off.* 3.107: «Αν για παράδειγμα δεν παραδώσεις στους πειρατές το συμφωνηθέν ποσό, ακόμα και αν έχεις ορκιστεί, αυτό δεν σε απαλλάσσει από την μοίρα σου, διότι οι πειρατές δεν συγκαταλέγονται στην κατηγορία των εχθρών που ακολουθούν τους νόμους». Στην *action prima* των λόγων του Κικέρωνα κατά του Verres παρατηρούμε στην ίδια πρόταση τις λέξεις *praedo* και *pirata*, όπου η πρόθεση είναι να επισημανθεί η διαφορά μεταξύ πειρατή και ληστή, Cic. *Verr.* 1.1.13: «... portus manutissimi... **piratis praedonibusque** patefactae; ». «... καλά οχυρωμένα λιμάνια και οι πιο ασφαλείς των πόλεων είναι εκτεθειμένες στον κίνδυνο των πειρατών και ληστών».

⁵⁸⁸ Η λέξη **latrocinari**, που δηλώνει την πειρατεία παρά την ληστεία, εμφανίζεται σε μια Κικερώνεια συζήτηση για την ιδανική τοποθεσία της Ρώμης στο *Rep.* 2.9: «nam a barbaris... **latrocinandi** alleri». «κανείς από τους βαρβάρους δεν βγήκε στη θάλασσα εκτός από τους Ετρούσκους και τους Φοίνικες, οι μεν επιδόθηκαν στο εμπόριο, οι δε στην πειρατεία».

⁵⁸⁹ Cic. *Verr.* 2.5.100, **piratico** myoparoni.

⁵⁹⁰ De Souza 1992, 72.

⁵⁹¹ «Ποια επαρχία κρατήσατε ελεύθερη από τους πειρατές; Ποια εφόδια ήταν ασφαλή; Ποιους συμμάχους υπερασπιστήκατε; Ποιους προστατέψατε με τον στόλο σας; Πόσα νησιά ερημώθηκαν και πόσες πόλεις εγκαταλείφθηκαν από φόβο ή την αιχμαλωσία πειρατών;». Μετάφραση βασισμένη στον Sutton.

Η εικόνα του πειρατή και γενικότερα του πειρατικού φαινομένου που παρουσιάζει ο Κικέρων, διαμορφώνεται ανάλογα με το κοινό στο οποίο απευθύνεται και τις απαιτήσεις των εκάστοτε συνθηκών. Αυτό φαίνεται κυρίως στους λόγους του σχετικά με τον διοικητή Verres και στην εξουσία του Γναίου Πομπήιου.

Verres και πειρατές

Ο Gaius Verres γεννήθηκε περίπου το 115/4 π.Χ. Το 84 π.Χ. εκτελούσε χρέη ταμία (quaestor), ενώ τρία χρόνια αργότερα υπηρέτησε ως διοικητής στην επαρχία της Κιλικίας υπό τον Gn. Cornelius Dolabella μέχρι το 79 π.Χ. Το 74 π.Χ. έγινε praetor (ανώτατος διοικητής) και τον επόμενο χρόνο στάλθηκε ως propraetor στη Σικελία (73-71 π.Χ.), όπου κακομεταχειρίστηκε και λεηλάτησε την επαρχία⁵⁹². Ο Κικέρων εκ μέρους των εξοργισμένων Σικελών τον οδήγησε στα δικαστήρια. Οι κατηγορίες ήταν τόσο ισχυρές, που επέφεραν την εξορία του Verres στην Μασσαλία, προτού ολοκληρωθεί η δίκη.

Το πρώτο βιβλίο (*In Verrem*) περιγράφει την καριέρα του Verres μέχρι το τέλος της θητείας του ως praetor, το δεύτερο ασχολείται με την διοίκηση του συστήματος δικαιοσύνης της Σικελίας, το τρίτο με την διαχείριση του ανεφοδιασμού των σιτηρών, σημαντικό αξίωμα με αρκετές ευθύνες, το τέταρτο παραθέτει τις λεηλασίες των αγαλμάτων και άλλων έργων τέχνης της Σικελίας από τον διοικητή⁵⁹³ και τέλος, το πέμπτο τονίζει τα στρατιωτικά καθήκοντα του Verres, τον τρόπο που κακομεταχειρίστηκε Σικελούς και Ρωμαίους πολίτες και τις παράνομες εκτελέσεις που πραγματοποίησε.

Verres: Πραιτόρας και πειρατής της Σικελίας

Σύμφωνα με τον Κικέρωνα, «καμία στιγμή δεν έλειπαν οι κλοπές, οι βαρβαρότητες και οι ατιμίες»⁵⁹⁴ κατά τη διάρκεια που ο διοικητής Verres διαχειριζόταν τις υποθέσεις της Σικελίας.

«Δεν είναι ένας συνηθισμένος κλέφτης αλλά ένας άρπαγας που έφερα ενώπιόν σας στο δικαστήριο» (*Cic. Verr. 2.1.9*)⁵⁹⁵.

Για τις λεηλασίες χρησιμοποιείται η λέξη praedo που στις περισσότερες καταστάσεις προσδίδει την ιδιότητα του πειρατή⁵⁹⁶. Η ορολογία εμφανίζεται αρκετά νωρίς, όταν ο Κικέρων αναφέρει ότι ο Verres λεηλατούσε τους ναούς, συμπεριφερόμενος

⁵⁹² De Souza 1992, 73. Γενικότερα για τη δίκη του Verres βλ. Linder 2008.

⁵⁹³ Το τέταρτο βιβλίο αρχίζει με την φράση: «... ο Βέρρης το αποκαλεί ενδιαφέρον (stadium)... αλλά οι Σικελοί πειρατεία (latrocinium)».

⁵⁹⁴ Cic. *Verr.* 2.1.34.

⁵⁹⁵ Μετάφραση βασισμένη στον Greenwood 1935. De Souza 1999, 150 κεξ.

⁵⁹⁶ Cic. *Verr.* 2.4.23 που παραθέτει και τις δύο λέξεις, praedo και pirata, για να δηλώσει τον πειρατή και τον ληστή.

περισσότερο ως πειρατής (praedo), ο οποίος τελικά μετατράπηκε σε καταστροφική πληγή για την επαρχία της Σικελίας⁵⁹⁷. Ο διοικητής μνημονεύεται ως πειρατής σε κάθε βιβλίο της actio secunda (Cic. Verr. 2.1.146, 154, 2.2.141, 2.3.76, 2.4.23, 80), εκτός του τελευταίου, όπου οι ενέργειες άλλων πειρατών διαδραμάτισαν σημαντικότερο ρόλο⁵⁹⁸.

Συνένοχοι στις εγκληματικές ενέργειες του Verres ήταν οι Μαμερτίνοι, όπως ήταν και οι άνθρωποι της Φασήλιδας για τους Κίλικες, οι μόνοι στη Σικελία που τον βοήθησαν και γι' αυτό δέχονται τις κατηγορίες του Κικέρωνα⁵⁹⁹.

« Πράγματι αυτή η πόλη ήταν η αντίστοιχη Φάσηλις για τους Σικελούς ληστές και πειρατές. Παρείχαν μάλιστα στον πειρατή-πραίτορα ένα πλοίο ως συνοδεία της λείας που είχε αποκτήσει» (Cic. Verr. 2.4.23)⁶⁰⁰.

Οι παρακάτω κατηγορίες, που αποδίδονται από τον Κικέρωνα, αναδεικνύουν την συμπεριφορά που είχε επιλέξει να υιοθετήσει ο διοικητής της Σικελίας:

«Αυτό που όφειλες να πραγματοποιήσεις ήταν η κατασκευή ενός πλοίου, που θα έπλεε κατά των πειρατών, όχι ένα που θα το χρησιμοποιούσες για πειρατεία, ένα πλοίο το οποίο θα προστάτευε την επαρχία από επιδρομείς και όχι ένα που θα την λεηλατούσε» (Cic. Verr. 2.5.59).

Έπειτα ο Verres χαρακτηρίζεται χειρότερος και απ' τους ίδιους τους πειρατές. Το παράδειγμα που παρατίθεται αφορά το νησί της Μάλτας, στο οποίο υπήρχε ο ναός της Ήρας (Juno), ο οποίος, ενώ παρέμεινε ανέπαφος όχι μόνο κατά τη διάρκεια των Καρχηδονιακών Πολέμων αλλά και από τις ορδές των πειρατών (Cic. Verr. 2.4.103), λεηλατήθηκε ολοσχερώς από τον διοικητή της Σικελίας (Cic. Verr. 2.4.104).

Ο πραίτορας και οι πειρατές

Τον 1^ο αι. π.Χ. η πειρατεία μετατράπηκε σε σημαντικό πρόβλημα για τη Ρώμη. Στις αρμοδιότητες του διοικητή της Σικελίας, μεταξύ άλλων, εναπόκειται η προστασία από τις επιθέσεις που πραγματοποιούνταν σε στεριά και θάλασσα. Ο Κικέρων αναφέρει ότι η τυπική διαδικασία των Ρωμαίων ήταν η απαίτηση από τους συμμάχους και τους επαρχιακούς αξιωματούχους να κατασκευάσουν πλοία, κατάλληλα για την καταστολή της πειρατείας. Συσχετίζει μάλιστα το ζήτημα της καταπολέμησης των πειρατών με τις πειρατικές δραστηριότητες του Verres, με σκοπό να φέρει στο φως το αντίθετο αποτέλεσμα που "πέτυχε" ο διοικητής, καθώς ο στόχος που προοριζόταν να εκπληρωθεί απέκλινε δραματικά από αυτό που τελικά συνέβη.

⁵⁹⁷ Cic. Verr. 1.1.2.

⁵⁹⁸ Cic. Verr. 3.5.122, όπου χαρακτηρίζεται ως σύμμαχος των πειρατών, praedonem sociorum, ενώ στα χωρία 2.1.90, 154 τον αποκαλεί pirata.

⁵⁹⁹ De Souza 1992, 77.

⁶⁰⁰ Ο Κικέρων το περιγράφει ως navem onerariam maximam (μεγάλο εμπορικό πλοίο). Βλ. επ. Cic. Verr. 2.1.46, όπου σε αυτό το πλοίο πιθανόν ο Verres αποθηκεύει τα ιερά και αναθήματα που απέκτησε από την λεηλασία του ναού της Δήλου. Οι υποστηρικτές του Verres αποκαλούνται latrones και η μοιρασιά της λείας praedor, Cic. Verr. 2.5.114.

«Λιμάνια με ισχυρή οχύρωση και οι πιο ασφαλείς πόλεις ήταν πλέον έρμια της διάθεσης των πειρατών. Σικελοί ναυτικοί και στρατεύματα, φίλοι και σύμμαχοι λιμοκτονούσαν. Οι καλύτεροι στόλοι μας καταστράφηκαν και χάθηκαν φέρνοντας μεγάλη ταπείνωση στον Ρωμαϊκό λαό»

(Cic. Verr. 1.1.13)⁶⁰¹.

Για την ανάδειξη της ανευθυνότητάς του σχετικά με την καταστολή της πειρατείας, ο Κικέρων τονίζει ως παράδειγμα το πολεμικό πλοίο που δόθηκε στον Verres από την πόλη της Μιλήτου. Αφού το χρησιμοποίησε ως συνοδεία μέχρι τη Μύνδο της Καρίας, έδωξε το πλήρωμα και πούλησε το πλοίο⁶⁰². Η εισαγωγή στο ζήτημα περί πειρατών πραγματοποιείται με την αναφορά του χαμένου πλοίου στα δημόσια έγγραφα της Μιλήτου:

«Το ένα από τα δέκα χάθηκε, όχι από ξαφνική επίθεση πειρατών, αλλά από την πειρατεία ενός διοικητή» (Cic. Verr. 2.1.89).

« όφειλε να δημιουργήσει στόλο για να καταπολεμά τους πειρατές, όμως μετατράπηκε ο ίδιος σε διαβόητο πειρατή» (Cic. Verr. 2.1.89).

Στο πέμπτο βιβλίο της *actio secunda* ο Κικέρων κατηγορεί τον Verres για την κακοδιαχείριση των ζητημάτων. Αρχικά, δεν κατάφερε να δημιουργήσει στόλο, ετοιμοπόλεμο, ώστε να αντιμετωπίσει τις εκάστοτε επιθέσεις, έπειτα καταγράστηκαν τα χρήματα τα οποία οι Σικελοί είχαν αποταμιεύσει για τον σκοπό αυτό και εν τέλει δέχτηκε δωροδοκίες από τους πειρατές για να ταπεινώσει ακόμα περισσότερο τους ναυτικούς⁶⁰³.

« Όλο το βράδυ τους πήρε για να αδειάσουν το πλοίο. Ο αρχηγός των πειρατών, που έπρεπε να εκτελεστεί, εξαφανίστηκε. Από εκείνη την ημέρα πιστεύουν όλοι ότι ο Βέρρης, μυστικά, δωροδοκήθηκε από τους πειρατές για να απελευθερώσει τον αρχηγό τους» (Cic. Verr. 2.5.64)⁶⁰⁴.

Το υπόλοιπο πειρατικό πλήρωμα φιλοξενήθηκε στην οικία του Verres, ενώ οι αιχμάλωτοι, ανάμεσά τους και Ρωμαίοι πολίτες, εκτελέστηκαν⁶⁰⁵. Ο Κικέρων κατηγορώντας τον διοικητή της Σικελίας ισχυρίζεται πως υποδέχτηκε στην οικία του ακόμα και τον αρχηγό των πειρατών, που χαρακτηριζόταν ως κοινός εχθρών όλης της

⁶⁰¹ Μετάφραση βασισμένη στον Greenwood 1927. De Souza 1999, 153.

⁶⁰² Cic. Verr. 2.1.86-90. Ο Κικέρων ισχυρίζεται ότι το πλοίο το αγόρασαν δύο Ρωμαίοι, που κατοικούσαν στη Μίλητο, με σκοπό να επικοινωνήσουν με τον Σερτώριο και τον Μιθριδάτη, Cic. Verr. 2.1.87.

⁶⁰³ Cic. Verr. 2.5.60-2. Η εξιστόρηση των περιπετειών μεταξύ Verres και πειρατών ξεκινάει στο χωρίο Verr. 2.5.42 (ύστερα από τον πόλεμο με τον Σπάρτακο) και ολοκληρώνεται στο 5.138.

⁶⁰⁴ Το συγκεκριμένο γεγονός αναφέρεται στην αιχμαλωσία ενός πειρατικού πλοίου. Η Maroti (1956) προτείνει ότι ο Verres χρησιμοποίησε τον αρχηγό των πειρατών ως πρόσχημα για να αποτρέψει και να μεταπείσει το υπόλοιπο πλήρωμα να μην μεταφέρουν τον στρατό του Σπαρτάκου, που απαρτιζόταν από δούλους, μέσω της Σικελίας, χρησιμοποιώντας ένα χωρίο του Πλουτάρχου (*Κρασ.* 10) για να υποστηρίξει τον ισχυρισμό αυτό. Βλ. όμως De Souza 1992, 81, σημ. 109, που εκφράζει αντίθετη γνώμη.

⁶⁰⁵ Ο Κικέρων συγκρίνει την μεταχείριση των πειρατών από τον Verres με την αντίστοιχη του P. Servilius Vatia (cos. 79), του οποίου η εκστρατεία στην Κιλικία του έφερε θρίαμβο. *«Αιχμαλώτισε τους περισσότερους αρχηγούς πειρατών από οποιονδήποτε άλλο μέχρι τότε»*, Cic. Verr. 2.5.66. 79.

ανθρωπότητας (Cic. *Verr.* 2.5.76)⁶⁰⁶. Επιπροσθέτως, μεταξύ των ατοπημάτων του, αναφέρει ότι παρέδωσε τη διοίκηση του στόλου σε έναν Συρακούσιο, που ονομαζόταν Κλεομένης, του οποίου το ποιόν ήταν παρόμοιο με αυτό του Verres (Cic. *Verr.* 2.5.78-87)⁶⁰⁷. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια της πειρατικής επίθεσης στο λιμάνι των Συρακουσών, ο στόλος του γνώρισε ταπεινωτική ήττα, αρκετοί από το πλήρωμα είτε αιχμαλωτίστηκαν είτε σκοτώθηκαν και τα περισσότερα πλοία κάηκαν στην πόλη Έλωρον (Cic. *Verr.* 2.5.87-95)⁶⁰⁸. Απευθυνόμενος στο κοινό, ο Κικέρων υπενθυμίζει ότι, ακόμα και όταν βρίσκονταν στο απόγειο της δύναμής τους, Καρχηδόνιοι και Αθηναίοι, δεν κατάφεραν να εισβάλουν στο λιμάνι των Συρακουσών, όπως έπραξαν οι πειρατές κατά την διάρκεια της θητείας του Verres (Cic. *Verr.* 2.5.97-8).

Έπειτα από την εισβολή στις Συρακούσες, ακολούθησαν εκτελέσεις ναυτικών αξιωματούχων, ως πράξη παραδειγματισμού, όχι όμως και του Κλεομένη. Εκείνοι που κατάφεραν να σωθούν ήταν όσοι αιχμαλωτίστηκαν αρχικώς από τους πειρατές και αργότερα απελευθερώθηκαν, αφού προηγουμένως είχαν καταβληθεί τα απαραίτητα ποσά ως λύτρα⁶⁰⁹. Ο Κικέρων παρουσιάζει τον Verres ως αδίστακτο πειρατή, που λεηλάτησε και κατέστρεψε την Ασία, την Αχαΐα, την Σικελία και την ίδια τη Ρώμη. Τα περισσότερα χαρακτηριστικά που τονίζουν, η επιθυμία για τη λεία και η έλλειψη βασικών τρόπων συμπεριφοράς, συνθέτουν την εικόνα του αρχαίου πειρατή⁶¹⁰. Ο κύριος σκοπός της ταύτισης του διοικητή Verres με την ιδιότητα του πειρατή στόχευε στην υποβάθμισή του ως προσώπου, στην ανάδειξη της ποταπής ηθικής και πολιτικής του αξίας, δίχως να αποσκοπεί στην γενικότερη πληροφόρηση γύρω από το ζήτημα της πειρατείας κατά τον 1^ο αι. π.Χ. Η πρόθεση του Κικέρωνα είναι να υπογραμμίσει την αναξιοπιστία, την ατιμία και την ανικανότητα του ανθρώπου που διορίστηκε διοικητής σε ένα κομβικής σημασίας γεωστρατηγικό σημείο για τα συμφέροντα της Ρώμης. Ωστόσο χρήζει μεγάλης προσοχής η μελέτη των λόγων του Κικέρωνα εναντίον του διοικητή Verres ως ιστορική πηγή για την άντληση πληροφοριών και την ανάλυση του πειρατικού φαινομένου κατά την αρχαιότητα.

Πομπήιος και πειρατές: Από την απειλή στην ασφάλεια της Μεσογείου

Το 67 π.Χ. ο Πομπήιος έλαβε imperium, που εκτεινόταν σε ολόκληρη την λεκάνη της Μεσογείου, διάρκειας τριών χρόνων, από τον δήμαρχο A. Gabinius, για την καταστολή του πειρατικού φαινομένου⁶¹¹, το οποίο πλέον απειλούσε άμεσα τα συμφέροντα του Ρωμαϊκού λαού. Ο Κικέρων στον δημόσιο λόγο του De Lege Manilia ή de Imperio Cn. Pompei, δηλαδή περί *Εξουσίας του Γναίου Πομπήιου*, τον παρουσιάζει

⁶⁰⁶ De Souza 1999, 156.

⁶⁰⁷ De Souza 1999, 156.

⁶⁰⁸ Το όνομα του πειρατή που παρέλασε θριαμβευτικά στο λιμάνι των Συρακουσών, απαξιώνοντας τις προσπάθειες των Ρωμαίων να καταστείλουν την επίθεση, είναι Heracleo, Cic. *Verr.* 2.5.95-100.

⁶⁰⁹ Cic. *Verr.* 2.5.101-138. Ειδικά 2.5.137, όπου ο Verres κατηγορείται για το γεγονός ότι πρώτη φορά στα χρονικά από την ίδρυση των Συρακουσών, οι πειρατές έπλεαν ανεξέλεγκτοι στο λιμάνι της πόλης όπως κανένας άλλος εχθρός προηγουμένως. Για πρωτότερα προβλήματα που δημιουργούσαν οι πειρατικές ενέργειες, αναγκάζοντας τον Κικέρωνα να τα επαναφέρει στην μνήμη του κοινού βλ. Cic. *Verr.* 2.5.144, 146, 156, 157.

⁶¹⁰ De Souza 1992, 82.

⁶¹¹ Βλ. Humbert [Τζαμτζής] 2012, 410-11. De Souza 1999, 172.

με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Δεν αποκαλεί την εκστρατεία ως πόλεμο κατά των πειρατών, παρά ταύτα της αποδίδει τον όρο *bellum maritimum*, δηλαδή ναυτικός πόλεμος⁶¹², ενώ την πρόταση του Γαβινίου την χαρακτηρίζει ως *rogationem de piratico bello*, τα μέτρα που λήφθηκαν σχετικά με τον πόλεμο εναντίον των πειρατών⁶¹³.

Για να προσδώσει ακόμα μεγαλύτερη αξία στο κατόρθωμα του Πομπήιου, ο Κικέρων παρουσιάζει τους πειρατές να κατέχουν τρομακτική δύναμη.

« Ποιος θα έπλεε δίχως τον κίνδυνο του θανάτου, της αιχμαλωσίας ή της δουλείας; Εκτός των χειμερινών μηνών, οι θάλασσες είχαν πλημμυρίσει από πειρατές» (Cic. Imp. Pomp. 31)⁶¹⁴.

Χρησιμοποιώντας πρόσφατα παραδείγματα, υπενθυμίζει στο κοινό τις καταστροφές που επέφεραν οι πειρατικές ενέργειες στον λαό της Ρώμης, όπως οι επιθέσεις στα λιμάνια (Καιήτη/ Caieta) και ο έλεγχός τους από πειρατές ή την περίπτωση της απαγωγής των παιδιών του πραιτόρα στο Misenum, ο οποίος προσπάθησε να τους αντιμετωπίσει⁶¹⁵.

Ο Κικέρων, χρησιμοποιώντας τον πειρατικό πόλεμο ως πρόσχημα, επιδιώκει να εξυψώσει το κύρος του Πομπήιου, απονέμοντάς του επαίνους για την λαμπρή στρατιωτική του πορεία. Τον παρουσιάζει ως σωτήρα του Ρωμαϊκού λαού και για τον λόγο αυτό οι πειρατές προβάλλονται ως πανίσχυρος και απειλητικός εχθρός⁶¹⁶.

Μετά τον Πομπήιο: Η πειρατεία και η ρητορική του Κικέρωνα

Το 59 π.Χ. ο Κικέρων ανέλαβε την υπεράσπιση του L. Valerius Flaccus ο οποίος κατηγορείτο εναντίον για κακοδιαχείριση της επαρχίας της Ασίας περί το 62 π.Χ. Ο Flaccus είχε δανειστεί χρήματα από τις ελληνικές πόλεις, με σκοπό την δημιουργία στόλου και την παροχή κωπηλατών, ενώ παράλληλα επανέρχεται στην επιφάνεια το ζήτημα σχετικά με την πειρατεία⁶¹⁷.

« Οι πειρατές δίχως βάσεις, δεν μπορούν να κρυφτούν πουθενά. Οι Ρωμαίοι έχουν υπό τον έλεγχό τους την Συρία, την Κιλικία, την Κύπρο, την Κρήτη... Κάθε κόλπος, ακρωτήρι, νησί και παραλιακή πόλη βρίσκεται υπό ρωμαϊκή εξουσία. Αλλά ακόμη και αν, όταν ο Φλάκκος ήταν πραιτόρας, δεν υπήρχε ούτε ένας πειρατής στη θάλασσα, η προνοητικότητα του δεν θα ήταν άξια μομφής. Γιατί, πράγματι, θεωρώ πως η ίδια η

⁶¹² Cic. *Verr.* 44.58, «navale bellum». Απ., *Μιθρ.* 91, «τά περί τήν θάλασσαν», αναφερόμενος στην επιχείρηση κατά των πειρατών. Βλ. όμως Cic. *Verr.* 2.1.154, 2.5.42, όπου εδώ τονίζεται ως πόλεμος εναντίον των πειρατών εξυπηρετώντας την προπαγάνδα που ασκεί ο Κικέρων.

⁶¹³ De Souza 1992, 84.

⁶¹⁴ Βλ. επ. *Imp. Pomp.* 32.

⁶¹⁵ Cic. *Imp. Pomp.* 32-3.

⁶¹⁶ De Souza 1992, 87. Ο Κικέρων χαρακτηρίζει τους πειρατές ως *hostes* (*Imp. Pomp.* 33, 46), ενώ σε προηγούμενο έργο του αναφέρει ότι ο L. Licinius Crassus (cos. 95) δεν πραγματοποίησε θρίαμβο για τη νίκη του ενάντια σε ληστές (*latrocinii*) επειδή δεν ήταν άξιοι να φέρουν τον τίτλο *hostes*.

⁶¹⁷ De Souza 1992, 88. De Souza 1999, 149-150, 179 κεξ.

ύπαρξη του στόλου του ήταν ο λόγος που δεν υπήρχε κανένας πειρατής» (*Cic. Flac. 28-33*)⁶¹⁸.

Λίγα χρόνια αργότερα, το 57 π.Χ., ο Κικέρων χαρακτηρίζει τον A. Gabinius και τον L. Calpurnius, επειδή δεν κατάφεραν να συνεισφέρουν στον αγώνα εναντίον του Κλοδίου, *non consules sed latrones*, κατηγορώντας τον Γαβίνιο με τον ίδιο τρόπο που είχε αντιμετωπίσει τον Verres⁶¹⁹. Χαρακτηριστική είναι επίσης η δήλωση περί αξιοπιστίας της Συγκλήτου, αναφέροντάς την σε σύγκριση με τους πειρατές, χρησιμοποιώντας το εξής ρητορικό σχήμα:

« Η πίστη των πειρατών είναι περισσότερη από την πίστη της Συγκλήτου» (*Cic. de Off. 3.87*)⁶²⁰.

Η πειρατεία αποτέλεσε κοινό φαινόμενο στον χώρο της Μεσογείου και παρουσίασε αρκετές δυσκολίες ως προς την αντιμετώπισή της. Η επιτυχία του Πομπήιου, γρήγορη και θεαματική, δεν ήταν απόλυτη. Το σχετικό ζήτημα απαντά συχνά στους λόγους του Κικέρωνα, ο οποίος χρησιμοποιεί τον όρο του πειρατή και του ληστή με τρόπο που του επιτρέπει να χειραγωγεί τα πλήθη, όπως για παράδειγμα στους Verrines. Μπορεί να επιτεθεί στοχοποιώντας την ακεραιότητα μιας αντίπαλης πολιτικής μορφής, απλά θέτοντας το ερώτημα για την στάση που υιοθέτησε ενάντια στην πειρατεία ή την εμπλοκή του στον «πόλεμο κατά των πειρατών». Οι λόγοι του υπέρ του Πομπήιου και του Φλάκκου, φανερώνουν την ευελιξία του όρου και την χρήση του προς επίτευξη των προσωπικών του στόχων. Η ιδιαίτερη έμφαση που αποδίδει ο Κικέρων στο φαινόμενο της πειρατείας καταδεικνύει τον καθοριστικό ρόλο που αυτό διαδραμάτιζε στα ρωμαϊκά πολιτικά πράγματα.

Η πειρατεία σύμφωνα με τον Στράβωνα: Αιτίες, συνέπειες και θαλασσοκρατία

Γεννήθηκε περί το 63 π.Χ. στην Αμάσεια του Πόντου και πέθανε γύρω στο 21 μ.Χ. Σύμφωνα με τον γεωγράφο, η ασφαλής ανάπτυξη του θαλάσσιου εμπορίου μεταξύ Ισπανίας και Ιταλίας ήταν αποτέλεσμα των ειρηνικών συνθηκών που επικρατούσαν υπό τον έλεγχο της ρωμαϊκής κυριαρχίας, ενώ οι θάλασσες ήταν απαλλαγμένες από την παρουσία των πειρατών⁶²¹.

Σκεπτόμενος τους Ιλλυριούς, επισημαίνει ότι σημαντικό ρόλο στην έξαρση της πειρατείας διαδραματίζουν τα φυσικά λιμάνια των ακτογραμμών και η πρόσβαση σε αυτά⁶²². Σε σχόλιό του επί του γεωγράφου της ελληνιστικής περιόδου Ερατοσθένη, συμφωνεί ότι η πρόωμη μορφή ναυσιπλοΐας των Ελλήνων πραγματοποιούταν είτε μέσω

⁶¹⁸ Βλ. επ. *Cic. Flac.* 30-31, όπου αναφέρεται ότι τα υποκείμενα στη θάλασσα ήταν έρμια της τύχης.

⁶¹⁹ De Souza 1992, 88.

⁶²⁰ Μετάφραση βασισμένη στον Miller 1913.

⁶²¹ Στράβ. 3.2.5.

⁶²² Στράβ. 16.2.28, το λιμάνι στη Jaffa περιγράφεται ως πειρατικό λημέρι.

του εμπορίου είτε μέσω της πειρατείας⁶²³. Τόσο το εμπόριο όσο και η πειρατεία αποτελούν δραστηριότητες στενά συνδεδεμένες μεταξύ τους, καθώς η λεία που αποκτάται από τις πειρατικές ενέργειες γίνεται εις βάρος του θαλάσσιου εμπορίου⁶²⁴.

Μία εξήγηση που αποδίδει ο Στράβων για την γέννηση του πειρατικού φαινομένου, αλλά και της ληστείας γενικότερα, είναι η πενία. Οι νικητές του Τρωϊκού Πολέμου στράφηκαν προς την πειρατεία εξαιτίας της φτώχειας (Στράβ. 1.3.2). Επιπλέον, ένας ακόμη σημαντικός παράγοντας που βοηθά στην αναζωπύρωση του φαινομένου αποτελεί η σύνθεση του εδάφους, δηλαδή εάν πρόκειται για βραχώδη και άγονο τόπο⁶²⁵. Επίσης η απουσία ισχυρής κεντρικής εξουσίας ανάμεσα σε συγκεκριμένους λαούς ήταν ικανή να οδηγήσει στην πειρατεία, όπως συνέβη για παράδειγμα στην περίπτωση των Ετρούσκων⁶²⁶. Πειρατεία μπορεί να προκύψει σε έναν λαό μέσω της διαφθοράς ή από την αρνητική επιρροή εξωτερικών παραγόντων, όπως οι Έλληνες που επηρέασαν αρνητικά τους Σκύθες μέσω των εμπορικών τους επαφών αναγκάζοντάς τους να στραφούν προς τη θάλασσα⁶²⁷.

Οι πειρατές αποτυπώνονται ως διεφθαρμένοι, ασεβείς και δόλιοι. Αναφέρεται ενδεικτικά η περίπτωση των Κιλικών πειρατών, οι οποίοι, αφού εισέβαλαν στον ναό της Σαμοθράκης, τον βεβήλωσαν, αλλά το έκαναν αυτό κρυφά (Στράβ. 7. απ. 50α)⁶²⁸.

Η θαλασσοκρατία αλλάζει συνεχώς πρόσωπα και έτσι τους Τυρρηγούς διαδέχτηκαν οι Κρήτες και αυτούς οι Κίλικες. Η διαδικασία ωστόσο ανακόπηκε όταν οι Ρωμαίοι κατατρόπωσαν την Κιλικία, δίνοντας ένα προσωρινό τέλος στην ιστορία της πειρατείας (Στράβ. 10.4.9)⁶²⁹. Όσοι αποτρέπουν ή καταστέλλουν την πειρατεία, διαφυλάσσοντας τις θαλάσσιες οδούς και καθιστώντας ασφαλή την ναυσιπλοΐα, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη του εμπορίου, δέχονται τα εύσημα από τον Στράβωνα. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελούν οι Έλληνες της Μασσαλίας, όπου κατασκεύασαν οχυρά κατά μήκος της ακτής για να αποκρούουν τις επιθέσεις, διατηρώντας την θάλασσα ασφαλή και ελεύθερη (Στράβ. 4.1.9). Ομοίως εξαιρούνται και οι Ρόδιοι που προτίμησαν το εμπόριο από την πειρατεία (Στράβ. 13.2.5). Επιπλέον, επαινείται ο λαός των Καιρετανών για την γενναιότητα που επέδειξαν και την δικαιοσύνη που εφάρμοσαν, αλλά και για το γεγονός ότι επέλεξαν να αποφύγουν την εμπλοκή τους σε πειρατικές δραστηριότητες (Στράβ. 5.2.3).

⁶²³ Στράβ. 1.3.2.

⁶²⁴ Στράβ. 13.1.32.

⁶²⁵ Βλ. Στράβ. 3.3.5, όπου οι Άρταβροι που κατοικούσαν στα βουνά ασκούσαν ληστεία. Βλ. επ. 5.4.2 για τους Φρεντάνους που ζούσαν σε λόφους. Για την Κορσική 5.7, για τους Κίλικες 14.2.

⁶²⁶ Στράβ. 5.1-2, 6.2.2. Το ίδιο ισχύει και με τους Κίλικες (14.5.2).

⁶²⁷ Στράβ. 7.3.7, 7.4.2. De Souza 1999, 202.

⁶²⁸ Στράβ. 12.8.9 για την περίπτωση του ασεβούς ληστή Κλέωνος.

⁶²⁹ Στράβ. 12.1.4, όπου αναφέρεται η αναγέννηση του ληστρικού φαινομένου στην Κιλικία μετά την άμεση Ρωμαϊκή διακυβέρνηση.

Η λογοτεχνική εικόνα του πειρατή στη ρωμαϊκή και ελληνική μυθιστοριογραφία

Οι πρωϊμότεροι «μυθικοί» πειρατές στη λατινική λογοτεχνία εμφανίζονται στα ρητορικά έργα του Σενέκα του Πρεσβύτερου, *Controversiae*, όπου απαντούν σε αρκετές υποθέσεις, δημιουργώντας ηθικούς και νομικούς προβληματισμούς⁶³⁰. Στο *Σατυρικό* του Πετρωνίου, κατά τα μέσα περίπου του 1^{ου} αι. μ.Χ., εντοπίζονται θέματα που περιέχουν αναφορές στην δράση πειρατών και ληστών, ενώ παρόμοιες καταστάσεις εμφανίζονται στα εξής μυθιστορήματα, *Δάφνις και Χλόη* του Λόγγου (π.χ. 1.28), *Τα περι Χαιρέαν και Καλλιρρόην* του Χαρίτωνος από την Αφροδισιάδα, *Τα Κατά Λευκίπην και Κλειτοφώντα* του Αχιλλέα Τάτιου και *Τα Αιθιοπικά* ή *Τὰ περι Θεαγένην και Χαρίκλειαν* του Ηλιόδωρου. Πειρατές αναφέρονται επίσης στα μυθιστορήματα του Ξενοφώντα Εφεσίου (*Εφφειακά* 1.13.1, 1.14.2, 2.2.2 κ.α.)⁶³¹.

Στο *Κατά Λευκίπην και Κλειτοφώντα* αναφέρεται πως στην προσπάθειά τους οι πειρατές να απαγάγουν την ηρωίδα, τελικά άρπαξαν λάθος γυναίκα⁶³². Αργότερα οι δύο πρωταγωνιστές αιχμαλωτίστηκαν από διάφορες ομάδες πειρατών και ληστών⁶³³. Επίσης μνημονεύεται νυχτερινή επίθεση με σκοπό την αιχμαλωσία ατόμων, την οποία ακολούθησε καταδίωξη στη θάλασσα.

«Μόλις οι πειρατές αντιλήφθηκαν ότι πλησιάζαμε, τοποθέτησαν την Λευκίπην στην κορυφή του καταστρώματος με τα χέρια της δεμένα πίσω και κάποιος ανάμεσά τους φώναξε: Ορίστε το έπαθλό σας! Αμέσως μετά την αποκεφάλισε» (*Αχ. Τατ. 5.7*)⁶³⁴.

Στο μυθιστόρημα του Χαρίτωνος, η Καλλιρόη απομακρύνθηκε από τις Συρακούσες, ως αποτέλεσμα πειρατικής επίθεσης, που πραγματοποιήθηκε με σκοπό την κλοπή ενός τύμβου, δραπετεύοντας τελικά με το χρυσάφι και τα επιτύμβια δώρα⁶³⁵.

Οι πειρατές στρατολογούσαν το πλήρωμά τους μακριά από τις πόλεις, επιλέγοντας ανθρώπους από τις τάξεις των ψαράδων και των βαρκάρηδων⁶³⁶. Τα κρησφύγετά τους φαίνεται να τοποθετούνται σε απομονωμένα και μοναχικά μέρη⁶³⁷. Επειδή θεωρούνταν βάρβαροι συχνά δέχονταν ποινές ως τιμωρία για τις εγκληματικές πράξεις τους, όπως για παράδειγμα ο αλυσοδεμένος πειρατής στην παραλία (Πετρ. *Σατ.* 1) ή ο πειρατής Θήρων, τον οποίο έσωσαν οι θεοί προτού εκτελεστεί δημόσια στις Συρακούσες (Χαριτ. 3.3-4).

Στις πειρατικές ενέργειες συγκαταλέγονται οι εξής δραστηριότητες: αιχμαλωσία με σκοπό την καταβολή λύτρων⁶³⁸, πώληση των αιχμαλώτων ως δούλων

⁶³⁰ *Controv.* 1.2, 1.6, 1.7, 3.3., 7.1, 7.4.

⁶³¹ De Souza 1992, 98-99.

⁶³² *Αχ. Τατ.* 17-18.

⁶³³ *Αχ. Τατ.* 3.10, 3.20, 5.7.

⁶³⁴ Μετάφραση βασισμένη στον Gaselee 1917.

⁶³⁵ *Χαριτ.* 7-10.

⁶³⁶ *Χαριτ.* 1.7, *Αχ. Τατ.* 2.17.

⁶³⁷ *Χαριτ.* 1.12, *Ξενοφ. Εφ.* 1.14.

⁶³⁸ *Sen. Controv.* 1.6, 7.4.

στις κατάλληλες αγορές⁶³⁹, απόκτηση λείας και διαμοιρασμός της⁶⁴⁰, καταδίωξη και επιθέσεις σε πλοία⁶⁴¹ και τέλος, η λεηλασία των παραλιακών πόλεων⁶⁴².

⁶³⁹ Χαριτ. 2.12.

⁶⁴⁰ Ηλιοδ. 5.30, Χαριτ. 1.10.

⁶⁴¹ Αχ. Τατ. 5.8.

⁶⁴² Χαριτ. 1.7-10.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ

ΤΥΠΟΙ ΠΕΙΡΑΤΙΚΩΝ ΠΛΟΙΩΝ

Ημιολία

Η ημιολία (ήμι-όλος) εμφανίζεται στις πηγές κατά τα τέλη του 4^{ου} αι. π.Χ. και ήταν ένα πλοίο ελαφρύ, μικρό σε μέγεθος και χωρητικότητα, με δύο σειρές κωπηλατών. Στην μέση περίπου του πλοίου ήταν κατασκευασμένος ένας υπερυψωμένος πάγκος, που εξυπηρετούσε τη διευκόλυνση των άνω κωπηλατών, να μπορούν οποιαδήποτε στιγμή να εναποθέτουν τα κουπιά τους στο σκάφος και, ελευθερώνοντας με αυτόν τον τρόπο τον χώρο, να συμμετέχουν στην επίθεση⁶⁴³. Σύμφωνα με τον Φώτιο (Λέξεων Συναγωγή), οι ερέτες του υψηλότερου επιπέδου ήταν ψιλοί, δηλαδή ελαφρά σπλισμένοι άντρες. Πιθανόν οι ημιολίες να μην διέθεταν χάλκινο έμβολο, ενώ ο αριθμός των κωπηλατών που δεχόταν, έφτανε περίπου τους εβδομήντα οχτώ κωπηλάτες⁶⁴⁴.

Επειδή το συγκεκριμένο σκάφος χρησιμοποιούνταν αρκετές φορές για την διεκπεραίωση πειρατικών ενεργειών, θεωρήθηκε, αναπόφευκτα, πειρατικό. Οι πρώτοι που επιδόθηκαν σε παρόμοιες δραστηριότητες, επιβιβαζόμενοι σε ημιολίες, ήταν οι Κίλικες πειρατές⁶⁴⁵. Δεηλατούσαν εφαρμόζοντας παραδοσιακές πειρατικές πρακτικές χρησιμοποιώντας, αρχικά, μικρά πλοία όπως ημιολίες και μυοπάρονες⁶⁴⁶, ενώ αργότερα ενισχύθηκαν σε τέτοιο βαθμό, ώστε ανέπτυξαν δυνάμεις και τακτικές ενός οργανωμένου και πλήρους πετυχημένου κράτους. Χαρακτηριστική είναι η φράση του Θεοφράστου στην περιγραφή του για τον δειλό άνθρωπο:

«ὁ δὲ δειλὸς τοιοῦτός τις, οἷος πλέων τὰς ἄκρας φάσκειν ἡμιολίας εἶναι»⁶⁴⁷.

⁶⁴³ Το πλήρωμα κωπηλατεί με μία ολόκληρη σειρά κωπηλατών κατά μήκος κάθε κουπαστής και μία δεύτερη, μισή σειρά, βρίσκεται στο μέσον του πλοίου (όπου το ιστίο είναι πλατύτερο), Lewis 2019, 84. Η παραπάνω περιγραφή ταιριάζει με αυτή του Ησυχίου, που προσομοιάζει την ημιολία ως δίκτορος με δύο μακρές σειρές κωπηλατών σε κάθε πλευρά, Morrison 1980, 122-123. Βλ. επ. App. Αναβ. 6.5.1, για την πλοήγηση του Ινδού ποταμού, από τον Αλέξανδρο, κατά την οποία αναφέρονται ημιολίες ανάμεσα στους τριακοντόρους. Για ημιολία βλ. Ferone 1997, 145-148, Morrison & Coates, 1996, 318.

⁶⁴⁴ Ιωαννίδου 2017, 77.

⁶⁴⁵ Απ., Μιθρ. 92.

⁶⁴⁶ Πλούτ., Πομπ. 24, Απ. Μιθρ. 92.

⁶⁴⁷ Θεόφρ., Χαρακτ. 25.1, «καθώς ταξιδεύει, ο δειλός αντικρύζει τις άκρες των βράχων και νομίζει ότι είναι πλοία πειρατικά». Μετάφραση βασισμένη στον Rusten 1929.

Μυοπάρων

Πρόκειται για σκάφος μικρό, ελαφρύ και ταχύ, το οποίο χρησιμοποιήθηκε για την άσκηση της πειρατείας σύμφωνα με τις πηγές του 2^{ου} και 1^{ου} αι. π.Χ., που το συνδέουν με παρόμοιες πράξεις⁶⁴⁸. Λιγοστά παρουσιάζονται τα όσα γνωρίζουμε για τον σχεδιασμό του πλοίου αυτού, όπως για παράδειγμα ότι διέθετε ένα επίπεδο και συνήθως δεν είχε έμβολο⁶⁴⁹. Στη περίπτωση του πειρατή Heracleo, ο οποίος παρέλασε θριαμβευτικά στο λιμάνι των Συρακουσών, ταπεινώνοντας τον ρωμαϊκό λαό, καθώς λαιδορούσε τις άκαρπες προσπάθειες για την σύλληψή του, εκθέτοντας την ανικανότητα του διοικητή Verres, χρησιμοποιήθηκαν τέσσερις μυοπάρωνες⁶⁵⁰.

Λέμβος

Η λέμβος ήταν το κατ' εξοχήν πλοίο που χρησιμοποιούσαν, με σκοπό να λεηλατήσουν και να διεκπεραιώσουν επιχειρήσεις πειρατικού τύπου, οι Ιλλυριοί⁶⁵¹, ενώ ο όρος εμφανίστηκε αρχικά σε αττικές πηγές του 4^{ου} αι.π.Χ. σε σχέση με εμπορικά πλοία τα οποία φρόντιζαν τον ανεφοδιασμό των πόλεων⁶⁵².

Ο συγκεκριμένος τύπος συγκροτούσε τα απαραίτητα στοιχεία που χρειάζονταν να διαθέτουν τα πειρατικά πλοία, όπως ταχύτητα και μικρό μέγεθος, διαθέτοντας επαρκή χώρο για την μεταφορά στρατιωτών, πλεονέκτημα το οποίο οδήγησε τον Φίλιππο Ε' να κατασκευάσει εκατό λέμβους, αν και παρουσιάζονταν λιγότερο χρήσιμες κατά την διάρκεια των ναυμαχιών⁶⁵³.

Ο αριθμός του πληρώματος πιθανώς ανερχόταν έως τα πενήντα άτομα και συνήθως ήταν πλοία ενός επιπέδου, ενώ κάποια χρησιμοποιούσαν χάλκινα έμβολα⁶⁵⁴. Ο υπολογισμός του πλήθους των μελών του πληρώματος που φιλοξενούσε μία λέμβος, πραγματοποιήθηκε με βάση ένα χωρίο του Πολυβίου, ο οποίος μνημονεύει ότι πέντε χιλιάδες Ιλλυριοί επιβιβάστηκαν σε εκατό λέμβους (επομένως σε μία λέμβο μεταφέρονταν πενήντα άτομα)⁶⁵⁵. Ο Τίτος Λίβιος αναφέρει λέμβο με δεκαέξι κωπηλάτες, δηλαδή οχτώ στην κάθε πλευρά⁶⁵⁶. Ο Στράβων την παρομοιάζει με πεντηκοντόρο, που χρησιμοποιήθηκε από τον εξερευνητή Εύδοξο μαζί με δύο

⁶⁴⁸ Αππ., Ρωμ. 40.92.

⁶⁴⁹ Lewis 2019, 84.

⁶⁵⁰ Cic. Verr. 2.5.96-98. Βλ. επ. Πλούτ., Λουκ. 13.3, Flor. 1.41.6, Cic. Verr. 2.3.186, 2.5.73, 2.5.89.

⁶⁵¹ Η λέμβος ήταν επίσης το πλοίο που επέλεγαν οι Αιτωλοί για να προβούν σε λεηλασίες, Scholten 2000, 107.

⁶⁵² Λυκουργ. Κατά Λεωκρ. 17. Όταν πρόκειται για την περίπτωση των Ιλλυριών το πλοίο αναφέρεται συγκεκριμένα για λεηλασίες. Βλ. επ. την περίπτωση πειρατικών λέμβων που έπλεαν προς τη βάση τους στην Μυόννησο το 190 π.Χ., Liv. 37.27.

⁶⁵³ Πολύβ. 5.109.1-3, Lewis 2019, 85. Αν και μικρού μεγέθους ήταν ευρύχωρα πλοία τα οποία χρησιμοποιούσαν και ως εμπορικά, Πολύβ. 2.8.4, Casson 1995b, 122.

⁶⁵⁴ Lewis 2019, σελ. 86. Για έμβολα, Casson 1995a, 126.

⁶⁵⁵ Πολύβ. 2.3.1.

⁶⁵⁶ 34.35.5.

μικρότερα πλοία, τα οποία θύμιζαν λέμβους⁶⁵⁷. Σύμφωνα με το χωρίο που παραθέτει ο γεωγράφος μια πειρατική λέμβος παρουσιάζοταν μικρότερη από πεντηκοντόρο.

Για τη λέμβο χρησιμοποιούταν ο όρος *lembus biremibus*⁶⁵⁸. Ο Πολύβιος επίσης μνημονεύει ότι οι λέμβοι σχημάτιζαν δύο σειρές κουπιών αντίστοιχες με αυτές των ημιολιών⁶⁵⁹. Ο Λίβιος αναφέρει πέντε λέμβους μαζί με ένα πλοίο που διέθετε έμβολο, υποδεικνύοντας ότι οι λέμβοι συνήθως δεν είχαν έμβολα⁶⁶⁰, αλλά με βάση τον Αππιανό και τον Πολύβιο θεωρείται ότι οι λέμβοι δίχως έμβολο δεν ήταν παγιωμένη κατάσταση⁶⁶¹, καθώς αρκετές ήταν οι φορές που συνέβαινε το αντίθετο.

Λιβυρνίς

Βόρεια της Αδριατικής ζούσαν οι Λιβυρνοί της Δαλματίας, Ιλλυρικό φύλο, το οποίο έδωσε το όνομά του στις λιβυρνίδες, σκάφη ταχύπλοα και ελαφρά, που χρησιμοποιήθηκαν από τους πειρατές των ρωμαϊκών χρόνων για επιδρομές. Τον συγκεκριμένο τύπο πλοίου υιοθέτησαν οι Ρωμαίοι στον πόλεμο κατά των πειρατών, ως ελαφρύ πλοiάριο⁶⁶², και με αυτά ο Οκτάβιος κατάφερε να κερδίσει, το 33 π.Χ. στην ναυμαχία του Ακτίου, τα βαρέα και δυσκίνητα πλοία του Μ. Αντωνίου. Διέθεταν χάλκινο έμβολο, ισχυρή ξυλοδεσιά και ανέπτυσαν εκπληκτική ταχύτητα⁶⁶³. Η κίνηση του σκάφους, εκτός των κωπών, πραγματοποιούνταν μέσω του τριγωνικού ιστίου, το οποίο έφερε το όνομα «λατίνι» και ανακαλύφθηκε εκείνη την περίοδο⁶⁶⁴.

Επακτρίς

Ελαφρύ πλοίο, το οποίο μνημονεύεται ως αλιευτικό, ως σκάφος μονάδας στόλου και ως πειρατικό. Γνωρίζουμε ότι ο Αλκιβιάδης διέθετε στον στόλο του μια επακτρίδα κατά τη ναυμαχία της Κυζίκου το 410 π.Χ.⁶⁶⁵

⁶⁵⁷ Στράβ. 2.99.

⁶⁵⁸ Liv. 24.40.2.

⁶⁵⁹ Πολύβ. 5.101.2.

⁶⁶⁰ 32.32.9.

⁶⁶¹ Αππ. Ιλλ. 7, Πολύβ. 2.12.3.

⁶⁶² Αππ. Ιλλ. 3. Η ρωμαϊκή εκδοχή του πλοίου παρουσιάζει δύο επίπεδα κωπηλατών, Lucan 3.534.

⁶⁶³ Πλίν. 10.32. Κ.Ε. Ιωαννίδου 2017, σελ. 80.

⁶⁶⁴ Ιωαννίδου, ο.π.

⁶⁶⁵ Ξενοφ. Ελλ. 1.1.11, Ιωαννίδου 2017, 76.

Επακτροκέλης

Επακτροκέλης ήταν ένα είδος εμπορικού πλοίου που αναφέρεται τόσο στον Αισχίνη όσο και στον Αριστοτέλη⁶⁶⁶. Παρουσιάζεται ως συνδυασμός επακτρίδος και κέλητος το οποίο προοριζόταν για ληστρικές επιχειρήσεις⁶⁶⁷. Η ονομασία του πλοίου προέρχεται από την διαδικασία της καταδίωξης της λείας⁶⁶⁸ και γι' αυτό το λόγο ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης παρομοιάζουν την πειρατεία με το κυνήγι των ζώων⁶⁶⁹.

Κέλης

Μαρτυρείται ως μικρό, ελαφρύ και ταχύτατο πλοiάριο, το οποίο διέθετε μία σειρά κουπιών. Η ονομασία του προήλθε από τον κέλητα, δηλαδή το άλογο ιππασίας⁶⁷⁰. Ως μονάδα του πολεμικού ναυτικού χρησιμοποιούνταν κυρίως για ανιχνευτικές επιχειρήσεις και για την γρήγορη μετάδοση πληροφοριών⁶⁷¹. Εμφανίζεται επίσης στον Ηρόδοτο, όταν οι Κορίνθιοι, αποχωρώντας από τη ναυμαχία της Σαλαμίνας το 480 π.Χ., βρέθηκαν κοντά στο ιερό της Αθηνάς Σκιράδος, όπου συνάντησαν ένα μικρό πλοiάριο, σταλμένο από τον θεό, μέσα από το οποίο κάποιος μίλησε στον Αδείμαντο (Κορίνθιος στρατηγός) παροτρύνοντάς τον να γυρίσει πίσω. Το πλοiάριο αυτό ήταν κέλης⁶⁷².

Ως πειρατικό σκάφος αναφέρεται εξ ολοκλήρου από τον Φώτιο (Λέξεων Συναγωγή). Επιπροσθέτως, η πειρατική του χρήση αναφέρεται από τον Θουκυδίδη και από τον Χαρίτωνα στο μυθιστόρημά του *''Τα περί Χαιρέαν και Καλλιρόην''*.

« Στο μεταξύ η τριήρης που μετέφερε τον Χαιρέα συνάντησε τον περιπλανώμενο κέλητα. Αρχικά προσπάθησαν να το αποφύγουν, γιατί εκ πρώτης όψεως κατάλαβαν ότι πρόκειται για πειρατικό» (Χαριτ. 3.3.13)⁶⁷³.

«...αλλά και αυτά ακόμη που είχαν (όπλα) τα είχαν πάρει από δύο πειρατικά πλοία, το ένα τριαντάκωπο και το άλλο κέλητα, τα οποία ανήκαν στους Μεσσήνιους»

(Θουκ. 4.9.1)⁶⁷⁴.

Στο απόσπασμα του Θουκυδίδη, που περιγράφει τις προετοιμασίες των Σπαρτιατών στη Σφακτηρία το 425 π.Χ., αποκαλύπτεται η ρευστή σχέση μεταξύ πειρατείας και πολέμου. Τα πειρατικά σκάφη δεν ήταν αποκλειστικά μέσα εγκληματικής δραστηριότητας, αλλά όπως φαίνεται μπορούσαν να ενταχθούν ως μέρος

⁶⁶⁶ Αισχ. 1.191, Αριστ., *Περί ερμην.* 16a26.

⁶⁶⁷ Αρποκρ. *Λέξεις των δέκα ρητόρων*, 5: «είδος δ' ἐστὶ πλοίου σύνθετον ἔχον τὴν κατασκευὴν ἔκ τε ἐπακτρίδος καὶ κέλητος. ἦν δὲ ὡς ἐπίπαν **ληστρικόν**, ὡς καὶ Δείναρχος ἐν τῇ κατὰ Πολυεύκτου δοκιμασίᾳ».

⁶⁶⁸ Σύμφωνα με το Etymologicum Magnum, στο λ. Ἐπακτρεῖς: Οἱ κυνηγέται, ἀπὸ τοῦ ἐπάγειν τὰς κύνιας. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ναῦς ἡ ἀλιὰς ἐπακτρία.

⁶⁶⁹ Πλάτων, *Νόμοι*, 823e, Αριστ. *Πολιτ.* 1256a35- 1256b1.

⁶⁷⁰ Montanari 2016, 1139.

⁶⁷¹ Βλ. ὡς παράδειγμα, Ξεν. *Ελλ.* 1.6.36.

⁶⁷² Ηρόδ. 8.94.2.

⁶⁷³ Μετάφραση βασισμένη στον Goold 1995.

⁶⁷⁴ Μετάφραση βασισμένη στον Forster Smith 1920.

του ευρύτερου πολεμικού εξοπλισμού ελληνικών πόλεων ή ομάδων με αυτόνομη δράση. Ο Θουκυδίδης χρησιμοποιεί τον όρο πειρατικός⁶⁷⁵ δίχως να καταδικάζει τη δραστηριότητα, αλλά για να την περιγράψει, αντικατοπτρίζοντας την διαφορετική κοινωνική αντίληψη του φαινομένου κατά την Κλασική περίοδο, όπου τα πειρατικά στοιχεία μπορούσαν να αξιοποιούνται σε πολεμικά εγχειρίδια, γεγονός που υπογραμμίζει την απουσία αυστηρής διάκρισης μεταξύ πειρατή και πολεμιστή.

Ακάτιον

Στα Αιθιοπικά του Ηλιοδώρου οι πειρατές χρησιμοποιούν ένα ταχύ πλοίο, εμπορικού τύπου, το ακάτιον⁶⁷⁶. Για την χρήση του ακατίου ως πειρατικού σκάφους στην περιοχή του Καυκάσου, αντλούμε πληροφορίες από τον Στράβωνα. Οι Έλληνες συνήθιζαν να το αποκαλούν «καμάρα»⁶⁷⁷. Δεχόταν μόλις είκοσι πέντε ανθρώπους και ήταν μάλιστα τόσο ελαφρύ, που μπορούσαν να το μεταφέρουν στους ώμους και να το κρύψουν στα δάση.

« Επιστρέφοντας στα μέρη τους, εφόσον δεν έχουν τόπο να αγκυροβολήσουν, μεταφέρουν τις καμάρες στους ώμους και τις κουβαλούν στα δάση, όπου και κατοικούν...» (Στράβ. 11.2.12)⁶⁷⁸.

Την ελαφρότητά του επισημαίνει και ο Θουκυδίδης, ο οποίος αναφέρει ένα πειρατικό ακάτιο να μεταφέρεται επάνω σε άμαξα⁶⁷⁹.

⁶⁷⁵ «ἐκ ληστρικῆς Μεσσηνίων τριακοντόρου καὶ κέλητος».

⁶⁷⁶ Ηλιόδ. 5.22-5.

⁶⁷⁷ Για την καμάρα Торг 1895, 107. Βλ. επ. σημ. 347 και 348.

⁶⁷⁸ Μετάφραση βασισμένη στον Jones 1928.

⁶⁷⁹ Θουκ. 4.67.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στο ελληνικό και λατινικό λεξιλόγιο η πειρατεία διαχωρίζεται από την ληστεία και άλλες πράξεις βίας, ωστόσο η κοινή λέξη (*ληστής*) που χρησιμοποιείται για να δηλώσει τον πειρατή δύναται, αρκετές φορές, να αναφέρεται και στον ληστή. Η πρωταρχική εικόνα του πειρατή κατά την Ομηρική εποχή εμφανίζεται αμφίσημη, καθώς η δραστηριότητά του θεωρείται σεβαστή, παρότι ο όρος φέρει αρνητική χροιά. Η ανάλυση των Ομηρικών επών, ως έμμεσων ιστορικών πηγών για την Αρχαϊκή περίοδο, δεν αποκαλύπτει σαφή διάκριση ανάμεσα στη ληστεία και την πειρατεία. Οι δύο αυτές μορφές βίας παραμένουν στενά συνδεδεμένες και κατά την Κλασική και Ελληνιστική εποχή, όπως επίσης και στην περίοδο της Ύστερης *Res Publica*. Οι συνεχείς πόλεμοι και η χαοτική κατάσταση που προκαλούν υποδαυλίζουν το φαινόμενο της πειρατείας, ενώ πόλεις-κράτη φαίνεται πως υιοθέτησαν πειρατικές μεθόδους για να επιτύχουν τους στόχους τους ή ακόμα συνεργάστηκαν με τις πειρατικές ορδές, που παρείχαν τις υπηρεσίες τους στα μισθοφορικά στρατεύματα των εκάστοτε ηγεμόνων, αναδεικνύοντας την στενή σχέση μεταξύ πειρατείας και πολέμου, η οποία αντανακλάται και στις πηγές της Κλασικής και Ελληνιστικής περιόδου. Στους λόγους των ρητόρων καλλιεργήθηκε η αρνητική εικόνα του πειρατή, με απώτερο σκοπό να χρησιμοποιηθεί ως πολιτικό εργαλείο για να στιγματίσει πολιτικούς αντιπάλους, προκειμένου να αναδειχθεί η παράνομη φύση της δράσης τους. Η ίδια ακριβώς τακτική εμφανίζεται αργότερα μέχρι και τους πρώτους τέσσερις μεταχριστιανικούς αιώνες, όμως η περίοδος αυτή δεν εμπίπτει στα χρονικά όρια της παρούσης εργασίας και δεν εξετάστηκε.

Η καταστολή της πειρατείας μπορεί να επιτευχθεί μόνο με την εξαφάνιση των πειρατικών βάσεων. Η ιδέα για την καταπολέμησή της συναντάται πρώτα στη γραμματεία της Κλασικής περιόδου, δίχως όμως να λαμβάνονται μέτρα για την καταστολή της σε μεγάλη κλίμακα. Η Αθήνα του πέμπτου αιώνα π.Χ. δεν κατέστειλε την πειρατεία, αν και καταγράφονται ορισμένες προσπάθειες κατάπιξής της κατά τον τέταρτο αιώνα. Στα τέλη της Κλασικής εποχής και καθ' όλη τη διάρκεια της Ελληνιστικής περιόδου, η πάταξη του πειρατικού φαινομένου παρουσιάζεται συνδεδεμένη με το εμπόριο, ωστόσο και σ' αυτή την περίπτωση οι προσπάθειες για να καταπολεμηθεί ήταν τοπικές και μικρής εμβέλειας. Κατά την Ύστερη *Respublica* οι Ρωμαίοι ανέλαβαν την ευθύνη για την εξαφάνιση των πειρατικών δραστηριοτήτων στη θάλασσα της Μεσογείου. Οι ενέργειές τους χαρακτηρίζονται σποραδικές και μικρής κλίμακας. Οι επιχειρήσεις για την καταστολή απαιτούσαν στρατιωτική δράση και καθιστούσαν αναγκαία την κατάληψη του εδάφους, ώστε να απομακρυνθούν οι πειρατές από τις χερσαίες βάσεις τους, γεγονός που περιέπλεκε τις καταστάσεις. Έπειτα από την εξάπλωση του ρωμαϊκού ελέγχου και συνεπώς της πολιτικής σταθερότητας στη Μεσόγειο, οι πειρατές εξαλείφθηκαν από πολλές περιοχές, ιδιαίτερα στους πρώτους Αυτοκρατορικούς χρόνους. Η στρατιωτική ισχύς και το ρωμαϊκό ναυτικό αποτέλεσαν κομβικό παράγοντα για την καταστολή της πειρατείας κατά τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες. Όταν ο ρωμαϊκός έλεγχος εξασθένησε, η πειρατεία αποτέλεσε για άλλη μια φορά ανησυχητικό πρόβλημα, ενώ μετά την κατάρρευση της αυτοκρατορίας και συνεπώς της πολιτικής και της οικονομικής ενότητας, που δημιουργήθηκαν μέσα σε αυτήν, η πειρατεία άνθισε ξανά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρχαίοι Έλληνες Συγγραφείς

Αθηναίος, *Δειπνοσοφισταί* (7 τόμοι), μετ. Charles Burton Gulick, Loeb Classical Library, Κέμπριτζ, Harvard University Press, 1927 – 1941.

Αισχίνης, *Λόγοι*, μετ. Charles D. Adams, Loeb Classical Library, Κέμπριτζ, Harvard University Press, 1919.

Ανδοκίδης, *Λόγοι*, μετ. K. J. Maidment, Loeb Classical Library, Κέμπριτζ, Harvard University Press, 1941.

Αππιανός, *Ρωμαϊκή Ιστορία*, μετ. H. White, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1927.

Απολλώνιος Ρόδιος, *Αργοναυτικά*, μετ. W. H. Race, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 2009.

Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, μετ. H. Rackham, Loeb Classical Library, Κέμπριτζ, Harvard University Press, 1932.

Αριστοτέλης, *Προτρεπτικός (Protrepticus)*, μετ. J. Annas, Cambridge University Press, 1999.

Αρποκρατίων, *Λεξικό των Δέκα Ρητόρων*, μετ. John J. Keany, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 2020.

Αρριανός, *Ανάβασις Αλεξάνδρου*, μετ. P. A. Brunt, Loeb Classical Library, Κέμπριτζ, Harvard University Press, 1976 – 1983.

Αρριανός, *Περίπλους του Ευξείνου Πόντου*, στο: *Ανάβασις Αλεξάνδρου*, μετ. P. A. Brunt, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1983.

Αχιλλέας Τάτιος, *Τὰ κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα*, μετ. S. Gaselee, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1917.

Δημοσθένης, *Λόγοι* (7 τόμοι), μετ. J. H. Vince/ Norman W. DeWitt/ C. A. Vince/ A. T. Murray, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1930 – 1957.

Διόδωρος Σικελιώτης, *Ιστορική Βιβλιοθήκη* (12 τόμοι), μετ. C. H. Oldfather/ R. M. Geer/ F. R. Walton, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1933 – 1967.

Διονύσιος Αλικαρνασσεύς, *Ρωμαϊκή Αρχαιολογία* (8 τόμοι), μετ. Earnest Cary & Edward Spelman, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1937 – 1950.

Ηλιόδωρος, *Αιθιοπικά*, μετ. J. R. Morgan, Loeb Classical Library 300, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1997.

Ηρόδοτος, *Ίστορίες* (4 τόμοι), μετ. A. D. Godley, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1920 – 1925.

Θεόφραστος, *Χαρακτήρες*, μετ. Jeffrey Rusten, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 2003.

Θουκυδίδης, *Ίστορίες* (4 τόμοι), μετ. Charles Forster Smith, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1919 – 1923.

Ισοκράτης, *Λόγοι* (2 τόμοι), μετ. George Norlin, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1928 – 1931.

Κάσσιος Δίων, *Ρωμαϊκή Ίστορία* (9 τόμοι), μετ. Earnest Cary, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1914 – 1927.

Λόγγου, *Δάφνις και Χλόη*, μετ. S. Gaselee, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1916.

Λυκούργος, *Κατά Λωκράτους*, μετ. J. O. Burt, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1962.

Μέμνων Ηρακλεώτης, Ιστορία της Ηράκλειας, στο: Jacoby, F. (επιμ.), *Fragmente der griechischen Historiker* (FGrHist 434), μετ. C. Müller/ Brian C. McGing, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 2004.

Ξενοφώντας, *Ἀνάβασις*, μετ. H. D. Dakyns, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1910.

Ξενοφώντας, *Αθηναίων Πολιτεία*, μετ. P. J. Rhodes, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 2009.

Ξενοφώντας, *Ελληνικά*, μετ. H. D. Dakyns, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1918.

Ξενοφώντας ο Εφέσιος, *Ἐφεσιακά*, μετ. S. Gaselee, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1916.

Παυσανίας, *Ἑλλάδος Περιήγησις* (5 τόμοι), μετ. W. H. S. Jones & H. A. Ormerod, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1918 – 1935.

Πλάτων, *Νόμοι* (2 τόμοι), μετ. R. G. Bury, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1926.

Πλούταρχος, *Θησεύς*, στο: *Βίοι Παράλληλοι*, τομ. Α', μετ. Bernadotte Perrin, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1914.

Πλούταρχος, *Κίμων*, στο: *Βίοι Παράλληλοι*, τομ. Β', μετ. Bernadotte Perrin, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1914.

Πλούταρχος, *Λούκουλλος*, στο: *Βίοι Παράλληλοι*, τομ. Β', μετ. Bernadotte Perrin, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1914.

Πλούταρχος, *Περικλής*, στο: *Βίοι Παράλληλοι*, τομ. Γ', μετ. Bernadotte Perrin, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1916.

Πλούταρχος, *Κράσσοσ*, στο: *Βίοι Παράλληλοι*, τομ. Γ', μετ. Bernadotte Perrin, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1916.

Πλούταρχος, *Αλκιβιάδης*, στο: *Βίοι Παράλληλοι*, τομ. Δ', μετ. Bernadotte Perrin, Loeb Classical Library 80, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1916.

Πλούταρχος, *Πομπήιος*, στο: *Βίοι Παράλληλοι*, τομ. Ε', μετ. Bernadotte Perrin, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1917.

Πλούταρχος, *Αιμίλιος Παύλος*, στο: *Βίοι Παράλληλοι*, τομ. ΣΤ', μετ. Bernadotte Perrin, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1918.

Πλούταρχος, *Τιμολέων*, στο: *Βίοι Παράλληλοι*, τομ. ΣΤ', μετ. Bernadotte Perrin, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1918.

Πλούταρχος, *Ιούλιος Καίσαρ*, στο: *Βίοι Παράλληλοι*, τομ. Ζ', μετ. Bernadotte Perrin, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1919.

Πλούταρχος, *Σερτώριος*, στο: *Βίοι Παράλληλοι*, τομ. Η', μετ. Bernadotte Perrin, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1920.

Πλούταρχος, *Φωκίων*, στο: *Βίοι Παράλληλοι*, τομ. Η', μετ. Bernadotte Perrin, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1920.

Πλούταρχος, *Πύρρος*, στο: *Βίοι Παράλληλοι*, τομ. Θ', μετ. Bernadotte Perrin, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1920.

Πλούταρχος, *Άρατος*, στο: *Βίοι Παράλληλοι*, τομ. ΙΑ', μετ. Bernadotte Perrin, Loeb Classical Library 103, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1926.

Πολύαινος, *Στρατηγήματα* (2 τόμοι), μετ. R. Shepherd, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1925 – 1928.

Πολύβιος, *Ίστορίαι* (6 τόμοι), μετ. W. R. Paton, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1922 – 1927.

Στράβων, *Γεωγραφικά* (8 τόμοι), μετ. Horace Leonard Jones, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1917 – 1932.

Χαρίτων, *Περί Χαιρέαν/ Καλλιρόη*, μετ. G. P. Goold, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1995.

Ψευδο – Αριστείδης, *Περί Κόσμου*, μετ. H. Rackham, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1936.

Αρχαίοι Λατίνοι Συγγραφείς

Caesar G., J., (Ιούλιος Γάιος Καίσαρ) *Commentarii de Bello Civili*, μετ. A. G. Way, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1914.

Cicero, M., T. (Κικέρων), *Ad Familiares (Letters to Friends)*, μετ. D. R. Shackleton Bailey, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1915 – 1939.

Cicero, M., T. (Κικέρων), *De Imperio Cn. Pompei*, μετ. E. W. Sutton, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1927.

Cicero, M., T. (Κικέρων), *De Officiis*, μετ. W. Miller, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1913.

Cicero, M., T. (Κικέρων), *De Re Publica. De Legibus*, μετ. Clinton W. Keyes, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1928.

Cicero, M., T. (Κικέρων), *In Flaccum*, μετ. E. W. Sutton, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1927.

Cicero, M., T. (Κικέρων), *In Verrem 1*, μετ. L. H. G. Greenwood, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1928.

Cicero, M., T. (Κικέρων), *In Verrem 2.1 - 2*, μετ. L. H. G. Greenwood, Loeb Classical Library, Κέμπριτζ, Harvard University Press, 1935.

Cicero, M., T. (Κικέρων), *In Verrem 2.3 - 5*, μετ. L. H. G. Greenwood, Loeb Classical Library, Κέμπριτζ, Harvard University Press, 1946.

Cicero, M., T. (Κικέρων), *Epistulae ad Atticum*, μετ. E. O. Winstedt, Loeb Classical Library, Κέμπριτζ, Harvard University Press, 1913.

Cicero, M., T. (Κικέρων), *Political Speeches*, μετ. D. H. Berry, Loeb Classical Library, Κέμπριτζ, Harvard University Press, 1958.

Cicero, M., T. (Κικέρων), *Tusculan Disputations*, μετ. J. E. King, Loeb Classical Library, Κέμπριτζ, Harvard University Press, 1927.

Curtius, Q. R., (Κούρτιος Ρούφος), *History of Alexander*, μετ. J. C. Rolfe, Loeb Classical Library, Κέμπριτζ, Harvard University Press, 1946.

Cyprianus (Κυπριανός), *De Zelo et Livore*, Patrologia Latina, τομ. 4, Paris.

Eutropius (Ευτρόπιος), *Breviarium historiae Romanae*, μετ. H. W. Bird, Loeb Classical Library, Κέμπριτζ, Harvard University Press, 1913.

Festus, R., *Breviarium rerum vocabularum*, μετ. M. Lindsay, Loeb Classical Library, Κέμπριτζ, Harvard University Press, 1913.

Florus, A. (Φλώρος), *Epitome of Roman History*, μετ. E. S. Forster & C. R. Brodribb, Loeb Classical Library, Κέμπριτζ, Harvard University Press, 1929.

Horatius, F., Q. (Οράτιος), *Epodes, Odes and Carmen Saeculare*, μετ. H. Rushton Fairclough, Loeb Classical Library, Κέμπριτζ, Harvard University Press, 1926.

Livy, T. (Τίτος Λίβιος), *History of Rome* (12 τόμοι), μετ. B. O. Forster/ F. G. Moore/ E. T. Sage/ A. C. Schlesinger/ J. C. Yardley, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1919 – 1951.

Lucan, M. A. (Λουκάνος), *Pharsalia ή De Bello Civili*, μετ. J. D. Duff, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1928.

Nepos, C. (Κορνήλιος Νέπωσ), *De Viris Illustribus*, μετ. J. C. Rolfe, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1921.

Plautus, T., M. (Τίτος Μάκκιος Πλαύτος), *Comedies*, μετ. E. H. Plumptre, A. W. Mair κ.ά., Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1912 – 1916.

Pliny, G. (Πλίνιος ο Πρεσβύτερος), *Naturalis Historia* (10 τόμοι), μετ. H. Rackham, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1938 – 1962.

Sallust, G., (Σαλούστιος Γάιος), *The Complete Works*, μετ. J. C. Rolfe, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1921.

Seneca, L. A., (Σενέκας ο Πρεσβύτερος), *Controversiae and Suasoriae*, J. W. Basore, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1927.

Suetonius, G. T. (Γάιος Σουητώνιος), *The Twelve Caesars*, μετ. J. C. Rolfe, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1914.

Terentius, P. (Τερέντιος Πούμπλιος Αφέρ), *The Complete plays of Terence*, μετ. E. H. Plumptre & W. H. D. Rouse, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1920.

Valerius, M. (Βαλέριος Μάξιμος), *Memorable Doings and Sayings*, D. R. Shackleton Bailey, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1928.

Velleius Paterculus, P. (Πούμπλιος Βελλέιος Πατέρκουλος), *Roman History*, μετ. F. W. Shipley, Loeb Classical Library, Κέιμπριτζ, Harvard University Press, 1924.

Varro, M., T. (Βάρρων), *De Lingua Latina* (2 τόμοι), μετ. R. G. Kent, Loeb Classical Library, Κέμπριτζ, Harvard University Press, 1938.

Virgilius, P., M. (Βεργίλιος), *Aeneid*, μετ. H. R. Fairclough, Loeb Classical Library, 64, Κέμπριτζ, Harvard University Press, 1916 – 1918.

Σύγχρονη ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Αργυρός, Σ. Φ., *''Η Πειρατεία, Από το 1500 π.Χ. έως το 1860''*, Αθήνα, 1956.

Ιωαννίδου, Κ. Ε., *''Η Πειρατεία στην Αρχαία Ελλάδα''*, Αθήνα, 2017.

Καζαντζάκης, Ν. & Κακριδής, Ι. Θ., *''Ομήρου Οδύσσεια''*, Αθήνα, 1976.

Κατωπόδης, Γ. Σ., *''Αιτωλική Συμπολιτεία''*, 2^η εκδ., Αργίριο, 1990.

Μπένγκστον, Χ., *''Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας''*, μετ. Α. Γαβρίλη, Αθήνα 1991.

Μπιργάλιας, Ν., *''Πειρατεία και ηγεμονία στην αρχαία Ελλάδα του 5^{ου} και του 4^{ου} αι. π.Χ. ''*, στο: *Πειρατές και κουρσάροι*, Μονεμβασιώτικος Όμιλος, Ι΄ Συμπόσιο Ιστορίας και Τέχνης (20-22 Ιουλίου 1997), Εστία, 2004, σελ. 19-44.

Πάλλης, Α., *''Ιλιάδα''*, Αθήνα, 1962.

Πετράκος, Β. Χ., *''Ο Δήμος του Ραμνούντος ΙΙ''*, Αθήνα, 1999.

Συντομόρου, Γ., *''Ηρόδοτος- Κλειώ''*, Θεσσαλονίκη, 2009.

Humbert, M., *'' Πολιτικοί και Κοινωνικοί θεσμοί της Αρχαιότητας''*, μετ. Ι. Ε. Τζαμτζής, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2012.

Σύγχρονη ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Ameling, W., ''Karthago: Studien zu Militar, Staat und Gesellschaft'', Munich, 1993.

Austin, M. M., ''The Hellenistic World from Alexander to the Roman Conquest: A selection of Ancient Sources in Translation'', Cambridge University Press, 1981.

Austin, M.M., ''Hellenistic Kings, War, and the Economy'', The Classical Quarterly, 36 (2), 1986, σελ. 450-466.

Beek, A. L., ''Freelance, Warfare and Illegitimacy: The Historians' Portrayal of Bandits, Pirates, Mercenaries and Politicians'', University of Minnesota, 2015

Benecke, H., ''Die Seepolitik der Aitoler'', Berlin, 1934.

Berthold, R. M., ''Rhodes in the Hellenistic Age'', London, Cornell University Press, 1984.

Bonfante, L., ''Etruscan life and afterlife: A handbook of Etruscan studies'', Wayne State University Press, 1997.

Bradford, A. S., ''Flying the Black Flag: A Brief History of Piracy'', Westport, Praeger, 2007.

Braund, D. C., ''War and Society in the Roman World'', Leicester, Nottingham Studies in Ancient Society, 1993.

Briquel, D., ''L'Origine lydienne des Étrusques: Histoire de la doctrine dans l'Antiquité'', Rome, 1991.

Broodbank, C., ''An Island Archaeology of the Early Cyclades'', Cambridge University Press, 2000.

Broughton, T. R. S., *''The Magistrates of the Roman Republic''*, τομ. 2, New York, American Philological Association, 1952.

Brulé, P., *'' La piraterie crétoise hellénistique ''*, Paris, Les Belles Lettres, 1978.

Brunt, P. A., *''Italian Manpower 225 B.C.- A.D. 14''*, Oxford, Clarendon Press, 1971.

Buckler, J., *''Aegean Greece in the Fourth Century BC.''*, Leiden & Boston, 2003.

Cary, M., *''A History of the Greek World 323 – 146 B.C.''*, London, Methuen, 1951.

Casson, L., *''Ships and Seamanship in the Ancient World''*, Johns Hopkins University Press, 1995, αναθ., Princeton, 1986.

Chaniotis, A., *''Die Verträge zwischen kretischen Poleis in der hellenistischen Zeit''*, Stuttgart, 1996.

Constantakopoulou, C., *''The Dance of the Islands''*, Oxford, 2007.

Dell, H. J., *''The Origins and Nature of Illyrian Piracy''*, *Historia* 16, 1967, σελ. 344-358.

Dell, H. J., *''Demetrios of Pharos and the Istrian War''*, *Historia* 19, 1970, σελ. 30-38.

De Grummond, N. T., *''Etruscan myth, sacred history, and legend''*, University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology, 2006.

De Souza, P., *''Piracy in the Ancient World: from Minos to Mohamed''*, PhD thesis, London, University College, 1992.

De Souza, P., *''Piracy in the Graeco-Roman World ''*, Κέμπριτζ, Cambridge University Press, 1999.

De Souza, P. & Arnaud, P., *''The Sea in History: The Ancient World''*, Woodbridge, Boydell & Brewer Ltd, 2017.

Emanuel, J. P., *'' Differentiating Naval Warfare and Piracy in the Late Bronze-Early Iron Age Mediterranean: Possibility or Pipe Dream? ''*, στο: Niesiolowski – Spano, L. & Wecowski, M. (επιμ.), *'' Change, Continuity, and Connectivity: North – Eastern Mediterranean at the Turn of the Bronze Age and in the Early Iron Age''*, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, 2018, σελ. 68-80.

Ferone, C., *''Lesteia: Forme di predazione nell' Egeo in eta classica''*, Napoli, 1997.

Francis, K. A., *''The portrayal of pirates from south- west Anatolia in Greco- Roman sources''*, Working Paper, Cambridge, 2020, βλ. [\(PDF\) The portrayal of pirates from south-west Anatolia in Greco-Roman sources.](#)

Gabbert, J. J., *''Piracy in the Early Hellenistic Period: a career open to talents''*, G.R., 33, 1986, σελ. 156-163.

Gabrielsen, V., *''Naval Warfare: Its Economic and Social Impact on Ancient Greek Cities, ''* στο: T. Bekker-Nielsen & L. Hannestad (επιμ.), *''War as a Cultural and Social Force. Essays on Warfare in Antiquity''*, Copenhagen, 2001, σελ. 72-89.

Garlan, Y., *''Les mercenaires grecs''*, Editions de l' Ecole des hautes etudes en sciences sociales, Paris, 1984.

Garnsey, P. D. A., *''Famine and Food Supply in the Graeco-Roman World: Responses to Risk and Crisis''*, Cambridge University Press, 1988.

Graham, A. J., *''The colonial expansion of Greece''*, στο: J. Boardman & N. G. L. Hammond (επιμ.), *''The Cambridge Ancient History''*, τομ. 3, κεφ. 3, Cambridge University Press, 1982, σελ. 83-162.

Grainger, J., D., *''The League of the Aetolians''*, Leiden, Brill, 1999.

Griffith, G. T., *''The Mercenaries of the Hellenistic World''*, 2^η εκδ., Cambridge, 1968.

Hansen, M. H., & Nielsen, T. H., *''An Inventory of Archaic and Classical Poleis: An investigation conducted by the Copenhagen Polis Centre for the Danish National Research Foundation''*, Oxford, 2004.

Harris, W. V., *''War and Imperialism in Republican Rome 327 – 70 B.C.''*, Oxford, 1979, επανεκδ. 1985.

Haynes, S., *''Etruscan Civilization: A Cultural History''*, Los Angeles, 2000.

Hitchcock, L. A., *'' Pirates of Crete and the Aegean: Identity, Mobility and Violence''*, στο: A. Yasur-Landau, E.H. Cline και Y. Rowan (επιμ.), *''Mobility, Meaning and Transformations of Things in the Ancient Mediterranean''*, Λονδίνο- Νέα Υόρκη, Routledge, 2018, σελ. 299-310.

Hoftijzer, J. & van Soldt, W. H., *''Texts from Ugarit Pertaining to Seafaring''*, στο: S. Wachsmann (επιμ.), *''Seagoing Ships and Seamanship in the Bronze Age Levant''*, College Station, Texas, A&M University Press, 1998, σελ. 333-344.

How, W. W., & Wells, J., *''A Commentary on Herodotus''*, (Vol. 1), Oxford, 1912.

Jackson, A. H., *''Privateers in Ancient Greek World''* στο: Foot, M., 1973, σελ. 241-253.

Killebrew, A. E., *''Biblical Peoples and Ethnicity: An Archaeological Study of Canaanites, Egyptians, Philistines, and Early Israel, 1300-1100 BCE''*, Leiden, Brill, 2005.

Killebrew, A. E., Lehmann, G., *''The Philistines and Other "Sea Peoples"''*, στο: Text and Archaeology, Atlanta, Society of Biblical Literature, 2013, σελ. 1-18.

Konstam, A., *''Piracy: The Complete History''*, Osprey Publishing, 2008.

Lewis, D. M., *''Piracy and slave trading in action in Classical and Hellenistic Greece''*, *Mare Nostrum*, 10 (2), 2019, σελ. 79-108.

Linder, D. O., *''The Trial of Gaius (or Caius) Verres: An Account, Famous Trials''*, University of Missouri, Kansas City School of Law, 2008.

Maroti, E., *''Piracy around Sicily at the time of C. Verres' propraetorship''*, στο: *Russian, Acta Antiqua Academiae Scientiae Hungaricae*, 4, 1956, σελ. 197-210.

Maroti, E., *''Die Rolle der Seerauber in der Zeit des Mithridatischen Kriege''*, στο: *''Recherche storiche ed economiche in memoria di Corrado Barbagallo, a cura di Luigi de Rosa''*, τομ. 1, 1970, σελ. 479-493.

Maspero, G., *''The Struggle of the Nations: Egypt, Syria and Assyria''* (Μετάφραση από το γαλλικό πρωτότυπο *''Histoire ancienne peuples de l' Orient classique''* τομ. 2), London, Society of Promoting Cristian Knowledge, 1897.

Mayor, A., *''The Poison King: The Life and Legend of Mithradates, Rome's Deadliest Enemy''*, Princeton University Press, 2010.

McDonald, A. H., *''The Treaty of Apamea (188 B.C.) ''*, *Journal of Roman Studies* 57, 1967, σελ. 1-8.

McDonald, A. H., & Walbank, F. W., *''The Treaty of Apamea (188 B.C.): The Naval Clauses''*, *Journal of Roman Studies*, 1969, σελ. 30-39.

McGing, B. C., *''The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus''*, Leiden, E. J. Brill, 1986.

Meiggs, R., *''Trees and Timber in the Ancient Mediterranean World''*, Oxford, Clarendon Press, 1982.

Moran, W. L., *''The Amarna Letters''*, Baltimore & London, Johns Hopkins University Press, 1992.

- Moreu, C. J., ''*The First Wave of Sea Peoples. The Crisis of the Sea Peoples*'' , (άρθρο), 2020, βλ. [SeaPeoples-Moreu2020.pdf](#).
- Morrison, J. S., ''*Hemiolia trihemiolia*'' , International Journal of Nautical Archaeology, 9, 1980, σελ. 121-126.
- Morrison, J. S., & Coates J. F., ''*Greek and Roman oared warships, 399 – 30 BC*'' , Oxford, Oxbow Books, 1996.
- O' Connor, D., ''*The Sea Peoples and the Egyptian Sources*'' στο: Oren, E. D., (επιμ.), ''*The Sea Peoples and their World: A Reassessment*'' , Philadelphia, University Museum, University of Pennsylvania, 2000, σελ. 85-102.
- Ormerod, H. A., ''*Piracy in the Ancient World: An Essay in Mediterranean History*'' , Oxford, Clarendon Press, 1924.
- Pallottino, M., ''*The Etruscans*'' , Penguin Books, 1955.
- Perlman, P., '' *Kretes aei leistai? The marginalization of Crete in Greek thought and the role of piracy in the outbreak of the First Cretan War*'' , στο: Bilde P., Engberg-Pedersen T., Gabrielsen V., Hannestad L. & Zahle J. (επιμ.), *Hellenistic Rhodes: Politics, Culture and Society*, Aarhus, Aarhus University Press, 1999, σελ. 132-161.
- Perlman, S., ''*The causes and the outbreak of Corinthian War*'' , Classical Quarterly, 14 (1), 1964, σελ. 64-81.
- Pritchard, D. M., & Worthington, I., ''*Waging War in Fourth-Century Athens: New Appraisals*'' , London & New York, 2025.
- Pritchett, W., ''*The Greek State at War*'' , τομ. 1, Berkeley, 1971.
- Renfrew, A.C., ''*The Emergence of Civilisation: The Cyclades and the Aegean in the Third Millenium B.C.*'' , London, Methuen, 1972.

Reynolds, J., *''Inscriptions from Berenice''* στο: J. A. Loyd, *''Berenice I''*, Tripoli, 1977, σελ. 233-254.

Rotloff, S. I., *''Hellenistic Pottery: Athenian and Imported Wheelmade Table Ware and Related Material''*, Princeton, American School of Classical Studies at Athens (The Athenian Agora 29), 1997.

Sandars, N. K., *''The Sea Peoples: Warriors of the Ancient Mediterranean 1250-1150 B.C.''*, London, Thames & Hudson, 1978.

Scholten, J. B., *''The Politics of Plunder: Aitolians and their Koinon in the Early Hellenistic Era''*, Berkeley, University of California Press, 2000.

Schroder, W., *''Pillagers and Plunderers: An Archaeological and Theoretical Approach to Piracy in the Islands of the Mediterranean: From the Balearics to Cyprus; and Its Suppression from Ramesses to Pompey''*, Joukowsky Institute Archaeology Prize Paper, 2008.

Scott-Kilvert, I., *''Polybius: the rise of the Roman Empire''*, London, 1979.

Scullard, H. H., *''Carthage and Rome''*, στο: A. E. Austin, F. W. Walbank, m. W. Frederiksen & R. M. Ogilvie (επιμ.), *''The Cambridge Ancient History''*, Cambridge, Cambridge University Press, 1990, σελ. 486-572.

Sherwin- White, A. N., *''Rome, Pamphylia and Cilicia 133- 70 B.C.''*, Journal of Roman Studies, 66, 1976, σελ. 1-14.

Singer, I., *''The Calm before the Storm: Selected Writings of Itamar Singer on the End of the Late Bronze Age in Anatolia and the Levant''*, Atlanta, Society of Biblical Literature, 2011.

Spyridakis, V. S., *''Cretica: Studies on Ancient Crete''*, New Rochelle, Aristide D. Charatzas, 1992.

Tarn, W. W., *''Antigonos Gonatas''*, Oxford, Clarendon Press, 1913.

Trundle, M. F., *''Greek Mercenaries: From the Late Archaic Period to Alexander''*, Routledge, 2004.

Torr, C., *''Ancient Ships''*, Cambridge, Cambridge University Press, 1985.

Walbank, F. W., *''Phillip V of Macedon''*, Cambridge, Cambridge University Press, 1940.

Wilkes, J. J., *''The Illyrians. The Peoples of Europe''*, Wiley- Blackwell, 1992.

Λεξικά

Gaisford, T., *''Etymologicon Magnum: seu verius Lexicon saepissime vocabulorum origines indagans ex pluribus lexicis, scholiastis et grammaticis anonymi cuiusdam opera concinnatum''*, Amsterdam, 1848, (επανεκδ. 1967).

Hornblower, S., & Spawforth, A., *''The Oxford Classical Dictionary''*, (3η εκδ.), Oxford University Press, 2003.

Montanari, F., *''Σύγχρονο Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας''*, Αθήνα, 2016.

Liddell, H. G., Scott, R., and Jones, H. S., *''A Greek – English Lexicon''*, Oxford University Press, 1940.

Δρακόπουλος, Β. & Ευθυμίου, Γ., *''Επίτομο Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής Ιστορίας''*, Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, 2004.

Κουμανούδης, Δ., *''Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας''*, Αθήνα, 1970.

Επιγραφές

IG I³ *Inscriptiones Graecae I*: Inscriptiones Atticae Euclidis anno anteriores (Attic Inscriptions before the year of Euclides). 3rd edn. Berlin 1981, 1994. Fasc. 1, ed. David Lewis, *Decreta et tabulae magistratuum* (Decrees and Lists of Magistrates; nos. 1-500); fasc. 2, ed. David Lewis and Lilian Jeffery, *Dedicationes. Catalogi. Termini. Tituli sepulcrales. Varia. Tituli Attici extra Atticam reperti. Addenda* (Dedications, Catalogues, Boundary Stones, Tombstones, Miscellaneous, Attic inscriptions found outside Attica; nos. 501-1517).

IG II² *Inscriptiones Graecae II et III*: Inscriptiones Atticae Euclidis anno posteriores (Attic Inscriptions after the year of Euclides), 2nd edn., Parts I-III, ed. Johannes Kirchner. Berlin 1913-1940. — Part I, 1-2 (1913–1916) = *Decrees and Sacred Laws* (Nos. 1-1369); Part II, 1-2 (1927–1931) = *Records of Magistrates and Catalogues* (Nos. 1370-2788); Part III, 1 (1935) = *Dedications and Honorary Inscriptions* (Nos. 2789-5219); Part III, 2 (1940) = *Funerary Inscriptions* (Nos. 5220-13247). — Part V, *Inscriptiones Atticae aetatis quae est inter Herulorum incursionem et Imp. Mauricii tempora* (Attic Inscriptions from the period between the invasion of the Heruls and the time of Emperor Maurice, ed. Ericus Sironen. Berlin 2008.

IG XII,1 *Inscriptiones Graecae, XII*. Inscriptiones insularum maris Aegaei praeter Delum (inscriptions of the Aegean islands aside from Delos), 1. *Inscriptiones Rhodi, Chalces, Carpathi cum Saro, Casi* (Inscriptions of Rhodes, Chalke, Carpathus with Saria, Kasos), ed. Friedrich Hiller von Gaertringen. Berlin 1895.

IG XI,2 *Inscriptiones Graecae XI*. *Inscriptiones Deli* (Inscriptions of Delos), fasc. 2, ed. Félix Durrbach. Berlin 1912.

Supplementum Epigraphicum Graecum, Vols. 12-25, ed. Arthur G. Woodhead, Leiden, 1951- 1971.

Sylloge Inscriptionum Graecarum, ed. Wilhelm Dittenberger, 2 vols., Leipzig, 1883.

Sylloge Inscriptionum Graecarum, ed. Wilhelm Dittenberger, 3rd edn., eds. Friedrich Hiller von Gaertringen, Johannes Kirchner, Hans Rudolf Pomtow and Erich Ziebarth, 4 vols., Leipzig 1915 – 1924.